

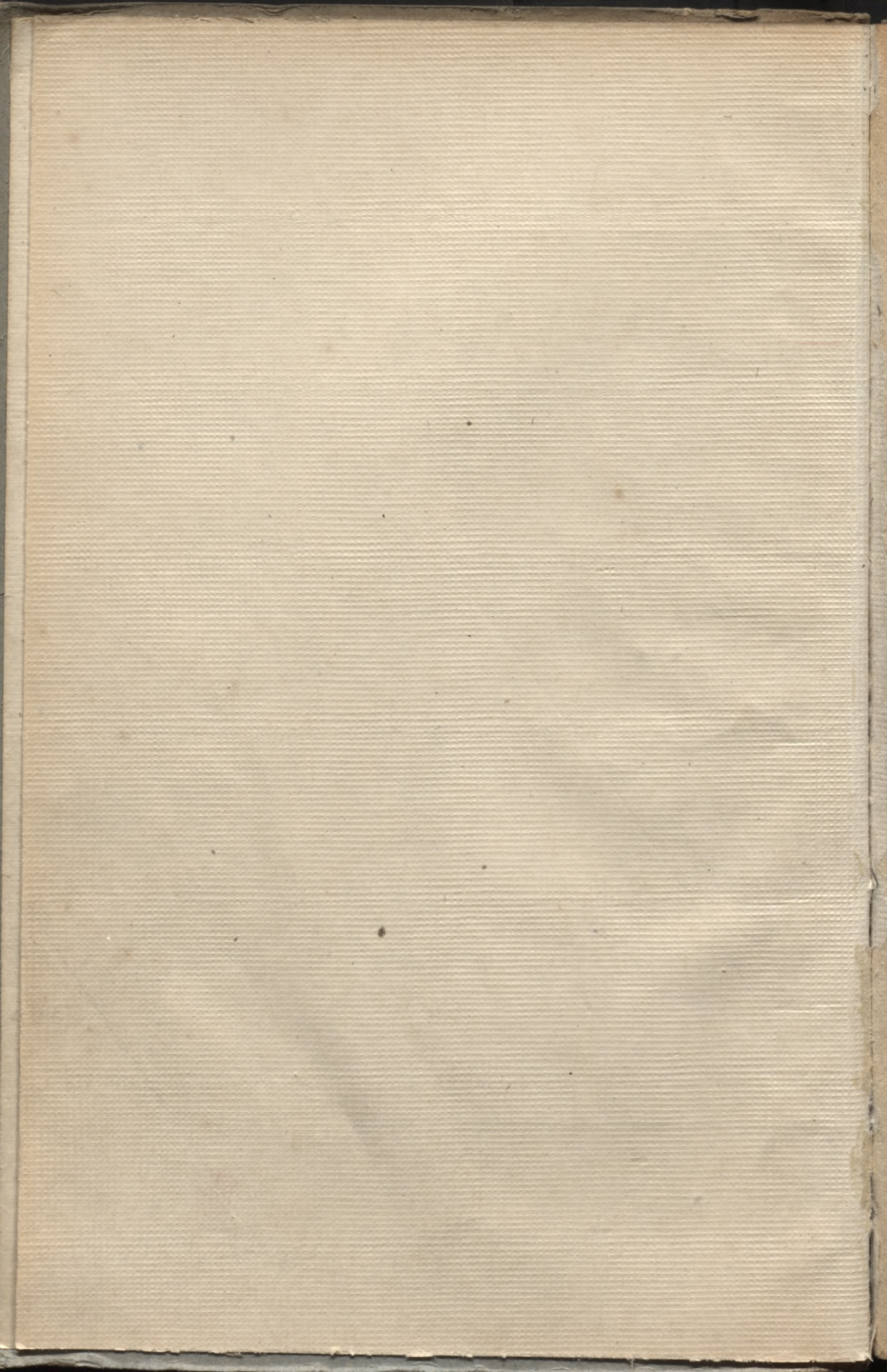
Lo

# KAROGS



LITERĀTŪRAS  
ALMANAHS

1 9 4 2



LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBA

# K A R O G S

LATVIEŠU LITERĀTŪRAS  
ALMANAHS

*Pirmā grāmata*



CITTAUTU LITERĀTŪRAS APGĀDS  
MĀSKAVA 1942

1957

Latv. PSR Valsts Bibliotēka  
Inv 57-1844  
SATURS

|  |   |
|--|---|
| A. Upīts — Atjaunojam „Karogu” . . . . . | 3 |
| ANDREJAM UPĪTIM 65 gadā . . . . .        | 8 |

DZEJA:

|   |    |
|---|----|
| Fr. Rokpelnis — Ejam, viri . . . . .                | 11 |
| J. Sudrabkalns — Latvju zīle Kremļa tornī . . . . . | 12 |
| J. Sudrabkalns — Ir divas Eiropas . . . . .         | 13 |
| J. Sudrabkalns — Spītīgais . . . . .                | 14 |
| A. Grigulis — Purva rāva . . . . .                  | 16 |
| Fr. Rokpelnis — Levates krastos . . . . .           | 17 |
| A. Balodis — Dzimtenes priede . . . . .             | 18 |
| A. Balodis — Nāves jātņieks . . . . .               | 19 |
| V. Lukss — Pirms kaujas . . . . .                   | 21 |
| V. Lukss — Meitenei . . . . .                       | 22 |
| J. Vanags — Liepnas kauja . . . . .                 | 23 |
| A. Kupše — Tas vakars . . . . .                     | 25 |
| M. Ive — Rainim . . . . .                           | 26 |
| M. Ive — Latvju strēlnieks atpūtas namā . . . . .   | 27 |

PROZA:

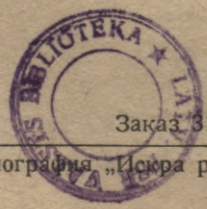
|  |     |
|--|-----|
| A. Grigulis — Nags . . . . .                         | 28  |
| V. Lācis — Vecā Krūzes dēli . . . . .                | 36  |
| A. Upīts — Vilniša brauciens uz austrumiem . . . . . | 67  |
| A. Sakse — Mierīgs iedzīvotājs . . . . .             | 103 |
| J. Niedre — Mūsdienu pasakas . . . . .               | 135 |

DRĀMATISKI SACERĒJUMI:

|   |     |
|---|-----|
| Fr. Rokpelnis un J. Vanags — Rūta . . . . . | 139 |
| A. Kupše — Pienākums . . . . .              | 154 |

APCERĒJUMI UN KRITIKA:

|   |     |
|---|-----|
| J. Niedre — Latviešu tautas dzīšanas par vācu kungiem, atkritējiem un tautas draugiem . . . . . | 157 |
| E. Damburs — Latviešu rakstniecība Tēvijas kara pirmajā gadā . . . . .                          | 162 |
| A. Bauga — Maskavā izdotās latviešu grāmatas . . . . .  | 166 |
| Fr. Rokpelnis — Latviešu mākslas ansamblis . . . . .  | 169 |
| J. Niedre — Jāni Lindi-Linduli pieminot . . . . .   | 171 |



A 62022

Заказ 3193

Тираж 2600

Типография „Искра революции”, Москва.

## ATJAUNOJAM „KAROGU”!

Kad 1941. g. jūnija pēdējās dienās Hitlera fašistisko bandu iebrukums Padomju Savienības zemēs piespieda mūs uz laiku atstāt Padomju Latvijas robežas, mēs bijām spiesti uz laiku pārtraukt sava Padomju Rakstnieku Savienības mēnešraksta „Karogs” izdošanu. Tagad mēs tā izdošanu atjaunojam.

Zīmīgi, ka tas notiek taisni ap Oktobra Revolūcijas 25. gadadienas laiku. Cildeni, ka šīnī brīdī varam teikt: mēs neesam atkāpušies savas plašās tēvijas tālākos novados, lai nogaidītu, kamēr apstākļi būs iekārtojušies tā, ka varēsīm atkal domāt par sava vienotāja periodiska izdevuma atjaunošanu. Līdz ar plašajām evakuētām ļaužu masām mēs esam cieši iekļāvušies Padomju Savienības tautu varenajā kolektīvā, lai mūsu dzelžainās rindas Sarkanās Armijas sastāvā kaujas frontēs un aizmugures ļaužu pulki darba frontē apturētu visas Eiropas tehnikas bruņoto zvērisko ienaidnieku un tuvinātu lielo vēsturisko uzvaru, kas visai pasaulei piešķirs iespēju atelpot brīvas radošas kultūras dzīves atmosfērā.

Mēs esam palikuši uzticīgi latviešu revolūcionārā proletāriāta un latviešu veco strēlnieku slavenajām cīņas tradīcijām un centušies izpildīt savu padomju patriotu pienākumu šajā liktenīgajā vēstures laikmetā. Nepārprotama apliecināšana tam ir Padomju Savienības valdības un augstākās kara vadības atzinība — Savienības augstākām goda zīmēm apbalvotie vadītāji valstsvīri un frontes kareivji, Padomju Varoņa nosaukuma nesēji kaujinieki un — pār visām lietām — slaveno gvardes pakāpi izpelnījušies latviešu strēlnieku divīzija.

Arī mūsu literatūra nav palikusi ārpus šīs kopējās cīņas frontes. Dažādos Savienības novados iznākošie četri latviešu laikraksti ir ļāvuši rakstniekiem, dzejniekiem un publicistiem nemītīgi runāt savai tautai, organizēt ļaužu masas kopējai cīņai kaujas un darba vienībās, noskaidrot ikdienas tuvākos uzdevumus un allaž un vienmēr acu priekšā turēt gaišo mērķi — tēvijas un dzimtenes atbrīvošanu no iebrucējiem, laupītājiem un verdzinātājiem un hitleriskās Vācijas galīgo sagrāvi. Padomju Savienība ir devusi iespēju latviešu rakstnieku sacerējumiem iznākt arī vairāku apgādniecību atsevišķos izdevumos un tā paturēt visplašākos dzīvos sakarus ar savu tautu, bez kuņiem katram vārda māksliniekam

jāpanīkst kā stādam bez apaugļojošas atmosferas. Un beidzot ar visos lielajos krievu žurnālos labprāt iespiestiem un grāmatās izdotiem literātūras darbiem mēs esam tikuši pazīstami lielās brāļu tautas lasītājiem un tāpat citu Savienības republiku ļaudīm. Tas ir ievērojams sasniegums, pēc kuŗa mēs savā kultūras ciņā tik plašos apmēros veltī tiecāmies pirms Padomju iekārtas nodibināšanās Latvijā.

„Karoga“ atjaunošana, lai arī pagaidām tikai almanaha veidā, tāpat ir svarīgs notikums latviešu padomju literātūras dzīvē. Rakstnieki, dzejnieki, kritiķi un publicisti ir atguvuši periodisku izdevumu, kas viņus pulcēs kopējam vienotam darbam, paļaus iespēju sniegt lasītājiem veselu virkni sacerējumu un uzturēt tiem dzīvāku interesi par savas rakstniecības tieksmēm un sasniegumiem. Šis kolektīvās sadarbības sākumā noderēs īss pārskats par to attīstības ceļu, pa kādu mūsu sociālistiskā literātūra virzījies pēdējos pusotra gados un kādus mērķus tā patur acīs, uzsākdama raksturīgāko darbu izlasi šajā almanahā.

Pirms pusotra gada, Padomju Latvijas rakstnieku pirmās konferences laikā, atskanēja noteikti pārmetumi par laikmetiskā trūkumu mūsu literātūrā. Šo trūkumu redzēja tematikas un sižetu izvēlē, tā tad galvenā kārtā literātūras vielas elementos, apstrādājamā materiālā, visā tīri lietišķajā saturā. Veidojuma vēriens un laikmetiskās, māksliskās formas puse, kas neapšaubāmi bij vērojama arī mazāk aktuāla satvara apstrādājumā, palika mazāk ievērota. Tā bij tīri publicistiska, bet arī loģiska pieeja literātūras parādībām. Visi reālistiskās mākslas lūzuma un pārveidības laikmeti ir sākušies ar pastāvošā satura pārvērtējumiem un nolīgumu un jaunas tematikas deklarācijām, formālās puses kritiku atstājot vēlākam laikam, kad jaunais saturs sāk jau noteikti ievēidoties organiski pieskaņotā izpausmē.

Patlaban gan neradīsies neviens, kas mūsu šīsdiēnas literātūrai gribētu pārņemt laikmetības trūkumu. Lielais Tēvijas karš, līdzīgu citu Savienības republiku rakstniekiem un māksliniekiem, ir iemetis mūs visus savos asiņainajos mutuļos, krasā un nomalē palīkt nav iespējis, ne gribējis iespēt neviens pats. Kopējā nepieciešamība un kopējs ciņas mērķis radījis arī vienu literātūras fronti. Mūsu šīsdiēnas literātūra ir ciņas literātūra, līdzīgi krievu, ukraiņu, baltkrievu, poļu un citu hitlerisma nospiešu vai apdraudētu tautu literātūrām. Lirika, stāsts un luga atbalso sava laika trokšņaino trauksmi, rakstnieku doma, pārdzīvojumi un emocionālie savilņojumi plūst kaujas uguņu apstarotī un atblāzmotī.

Itin visu ciņas laikmetu vispirmais izpausmes veids vārda mākslā ir bijis īsais liriskais pants, kur maigas jūtu plūsmes izskaņu tradicionālos klusinātos topos atvieto drāmatiska trauksme, ass skarbums un skaļums. Šīsdiēnas kara dzejai dabīgi jābūt kūšājoša naida, muskuļota spēka vai svelmīgu sāpju pilnai. Še pirmā vietā minamas trīs, latviešu strēlnieku divīzijā radušās, dzejnieku-frontinieku (Grigula, Luksa, Rokpeļņa) rakstītās masu dziesmas. Vienkārši, bet spraigi komponētas, tās ātri tikušas

populāras nevien frontes strēlnieku pulkos, bet arī evakuēto latviešu apmetnēs tālu aizmugurē. Trim jaunajiem latviešu dzejniekiem pirmajiem piekritusi svarīgā loma, ar uzskatāmu paraugu parādīt, kā no kolektīvām dziņām, kopīgiem pārdzīvojumiem un vienādas jutoņas izau-gusi dziesma kalpo masu saliedēšanai nedalāmā vienībā un virzīšanai uz kopīgu mērķi.

Bez šīm komponētām dziesmām šie paši dzejnieki un arī citi (Va-nags, Rudzītis, Balodis, Austra Sēja, Mirdza Īve, vairāki apdāvināti iesā-cēji-kareivji) sarakstījuši prāvu skaitu lirisku dzeju, kas tuvu vai at-tālāk pieskaras atsevišķām kara un kareivju dzīves epizodēm, izciliem cīņas brīžiem, atsevišķiem notikumiem un spilgtākām cīnītāju figūrām. Jau pašās pirmajās kara dienās tā radušās daudzas spilgtas, suģestē-jošas, tikpat saturā kā izteiksmē augsti vērtīgas dziesmas, kas patu-rēs savu vietu latviešu lirikas krātuvē arī vēl ilgiem nākamiem laikiem. Tomēr mūsu dziesminieki nav cīnītāji tikai kopējā kara un darba frontē, bet arī savā pašā īpašā vārda mākslas laukā, kur tie nemitīgi cenšas pēc arvien lielāka plašuma, dziļuma, mākslas pilnības un iespaidības. „Ka-rogu“ atjaunodami, viņi nebūt nedomājas jau sasnieguši šo pilnību, bet pārlaiž drosmīgu skatu atpakaļ pār visu padarīto, atzīmē līdzšinējos trū-kumus un zīmē ceļu tālākam augšanas un attīstības virzienam. Nesau-dzīgajam kritikas skatienam še paveras tāda aina:

Mūsu šīsdiēnas dzeja iespējusi sacelt tikai attālāku nojausmi par to grandiozo plašumu, kādā izvērtusies tagadējā divu pasaļu cīņa tepat vai visas zemes lodes apjomā, vai arī kaut tikai mūsu pašu Tēvijas kara milzīgajā frontē. Arī epizodiskajos attēlojumos tai dažkārt pietrūcis spēcīgāka vēriena, līdzekļu dažādības un asuma. Tagadējais karš ar savu nepieredzēto iznīcināšanas tehniku un masu hekatombām visu ieroču šķiru drausmīgos triecienos pārmācniecīgo cilvēka būtni, bet līdz ar to atraisa tanī līdz šim nepazītus gribas, drosmes un varonības pretspēkus. Visu to atgleznot un atdarināt vien vārda mākslai jāmeklē jauni konstrukcijas, kombināciju, iekšējā un ārējā ritma, krāsu blīvuma un skaņu spraiguma veidi, dinamiska sprieguma un drāmatiska risinā-juma paņēmieni, lai līdz pašiem dziļumiem satricinātu lasītāja dvēseli un liktu tai kaut miniatūrā pārdzīvot to, ko dzejnieki paši pārdzīvojuši un izjutuši. Bet nav nekādu šaubu, ka mūsu dzejnieki pratīs atrast sa-vai jaunajai dziesmai allaž jaunas skaņas un ka tās dzirdēsīm arī „Ka-roga“ turpmākos sējumos.

Mūsu cīņas dziesminieku starpā ir arī Sudrabkalns. Viņa dzeja, ne-zaudēdama savu spārnotās armādas vispārcilvēciski plašo vērienu, ir atradusi jaunus vielas un spēka avotus hitlerisko laupītāju sabradātā zemē un fašistiskā barbarisma žņautās tautas dvēselē. Tā ir tapusi laikmetiski kaujinieciska, saucēja, aicinātāja un virzītāja, nezaudēdama neko no sava veidojuma gleznainās krāsainības un noskaņu kupluma. Daudzi viņa šīsdiēnas dzejoļi uzskatāmi par paraugu tieksmei pēc sa-tura un izteiksmes monolīta lējuma un latviskas formas pilnības.

Mūsu šīs dienas kara dzeja tik pilna dzīva, mutuļojoša, reāli laikmetiska satura, ka ārējā forma dažkārt netiek līdzī tās ik dienas pieplūstošajam, nemtīgi briesošajam saturam. Iestrāvodama, iejūsmodama cīnītāju masas, tā cenšas piepildīt savu sociālo misiju un ar to nodrošina sev paliekamu vietu laikmeta liktenīgo notikumu vēsturē.

Plašāka vēriena beletristiskā proza pa laikam prasa vairāk laika un netraucētas literāra darba iespējas, nekā mūsu rakstnieku rīcībā tagadējās kaujas un aizmugures frontēs. Tāpēc šī nozare pagaidām uzrāda tikai apmērā nelielus sacerējumus ar sižetiem no partizāņu cīņām un spilgtākām frontes epizodēm. Partizāņu stāstiem satura galvenajos vilcienos tik daudz kopēja, ka par tiem var runāt gandrīz vienkopus, nemeklējot tēlojumos sevišķas un atšķirīgas individuālas īpašības, ko savos stāstos, protams, arī ieliek ikkatrs autors (Vanags, Lēmanis, Niedre, Grigulis, Austra Sēja, Fimbers, Lācis, Spure). Visumā tie nesniedz tik daudz, kā no tiem varēja sagaidīt vai pat prasīt arī tagadējos apstākļos. Partizāņu kustības vispārējie cēloņi hitlerisko laupītāju apsēstā zemē gan zināmi, bet notikumu konkrētās pieredzes trūkums liedz rakstniekiem atvedināt katru tēlojamo epizodi no atsevišķa īpatna sarežģījuma un līdz ar to raksturojamus cilvēkus parādīt sociāli un psiholoģiski dzīvus un pārliecinošus. Līdzšinējo stāstu partizānis bez izņēmuma nāk no laucinieku pasaules, cīņā viņu paceļ izpostītā ģimene, nodedzinātā māja vai atņemtais zemes gabals. Tiklab kā vienīgais dzinējspēks te redzama personīga atriebe. Tomēr līdzšinējā kara norise rāda, ka cīņas varoņi ienaidnieka aizmugurē nāk arī no organizētā pilsētas proletāriāta vidus. Ar tiem partizāņu literatūra varētu tikt nevien plašāka, bet arī idejiski dziļāka, individuālās atriebes tieksmes paplašinot līdz apziņīgai cīņas gribai atriebt izpostīto sociālistisko dzimteni un atbrīvot ceļu savas padomju iekārtas jaunai atplauksmei. Ar pilsētas partizāņiem arī stāsti par viņiem izpaustu vairāk tā idejiskā spēka, kas vispār mūsu Sarkanā Armiju paceļ tik augsti pāri fašistisko barbaru un slepkavu ordām.

Bet arī prozas rakstniecība tematiski vēršas plašumā, tiek idejiski dziļāka un māksliskā veidojumā krāsaināka. Pēdējā laikā nākuši klāt vairāki spilgti tēlojumi no mūsu gvardu divīzijas slaveno cīņu spraigākiem momentiem un to atbalsim ienaidnieka frontes pusē. Miniatūras ar atsevišķu kaujinieku raksturojumiem kļūmīgos brīžos, no kuřām pamazām veidojas grandiozi plašās cīņas mozaikveidīgais atgleznojums, kur individuālās drosmes spraigums augdams un audzēdams ieplūst masu varenā atbrīvotājā trauksmē. Stāsti par cilvēkiem un viņu cīņu aizmugures darba pulkos, bez kuřu tiešā atbalsta nav ne domājama, ne iespējama tā vēsturē vēl nepieredzētā varonība, kas ar katru dienu spēcīgāk izpaužas visos Tēvijas kara laukos. Latviešu rakstniecība aug plašāka, dažādīgāka, saturā dziļāka un izveidā spraigāka.

Drāmas nozarē pagaidām vēl maz iespiestu darbu, tā ir gluži dabiska parādība. Drāmatiskas deklamācijas, skices, skeči, satiras un karika-



tūras vispirmā kārtā vajadzīgas aktieņu ansambļiem frontes un aizmugures skatuves daudzajos sarīkojumos. Tikai pēc pārbaudes izrādē tās var dabūt galīgu literāru noveidojumu un parādīties arī lasītājiem pieejamas. Neatlaidīgie pieprasījumi pēc vārda mākslas nozares, kas vistiešāk un dzīvāk runā cīnītājām tautas masām, liek strauji izaugt viencēļiem un lielākām lugām ar aktuālu temu no frontes, okupētās zemes un evakuēto pilsoņu dzīves, tāpat dzīva satura pilniem operas libretiem, kas savu suģestējošo iespaidu īsti parādīs tikai komponistu izskaņojumā. Šīsdienas notikumu tiešā ietekmē veidojas arī lielāka stila drāma un traģēdija, kas tagadējai kultūras tautu cīņai pret zvērīgo, visa iznīcinātāju fašistisko barbarismu meklē paraugu un spēcīnājumu cilvēces pagātnes vēsturē. Arī še krājas bagātīgs rokrakstu fonds latviešu iespīezāmās drāmatiskā literātūras tuvākai nākotnei, kur sava tiesa piekritis arī „Karogam“.

Mūsu šīsdienas literātūra vēl nevar lepoties ar lieliem sasniegumiem un pilnvērtīgiem darbiem, bet gan tai tiesība norādīt uz karstu darba gribu, nenogurdināmu centību un pieaugošo cīņas drosmi visās nozarēs. Tai jātop vēl kareiviskākai, īsti kaujinieciskai, jo pēdējā cīņa pret nāvīgo ienaidnieku prasa visu tautas fizisko un garīgo spēku augstāko kopojumu, kāpinājumu un sasprindzinājumu. Palīdzēdama atbrīvot tēvijū un dzimteni no smirdošā lietuvēna jūga, tā atbrīvo arī pati sev ceļu tālākai izaugsmei netraucētā plašumā un pilnībā.

Padomju Latvijas Rākstnieku Savienība paceļ savu „Karogu“, lai tas soli pa solim iet līdzī latviešu gvardu divīzijas cīņas un uzvaras karogam. Lai tas aiznes atbrīvotā Latvijā visu to labāko, ko mūsu rakstnieki un dzejnieki pastrādājuši šajās asiņaino cīņu dienās un varoņu laikā. Tas noderēs arī kā bagātīgs pamatmateriāls lielām vēsturiskām epopejām, kas būs rakstāmas par drausmīgo tautu kauju ar tās cēloņiem, norisi un sekām, un tāpat par tām neaptumšoti plašām izredzēm, kas kultūras tautām pavērsies pēc hitleriskā fašisma galīgās satricksmes un iznīcināšanas.

*Andrejs Upīts*

## ANDREJAM UPĪTIM 65 GADI.

5.XII 1877.—5.XII 1942.

Andrejam Upītim aizritējuši sešdesmit pieci gadi. Tie ir bijuši nemi-tīga darba gadi, un jau no jaunības šis darbs viscaur saistījies ar rakstniecību. Visai ātri Andrejs Upīts atradis savu stilu, idejiskos pamatus, agri iezīmējušās viņa lielā talanta raksturīgās īpašības, viņa sabiedriskās un mākslinieciskās simpatijas un antipatijas, viņa ceļa zvaigznes. Tās bijušas tās pašas, kas vadījušas latviešu tautas labāko un lielāko daļu, latviešu revolūcionāro proletāriātu, darba zemniecību un progresīvo in-teligenci. Šim idejām Andrejs Upīts bijis uzticīgs visu mūžu. Pārmaiņām un cīņām bagātajā pēdējā pusgadsimtenī dzīvojis harmonisku dzīvi, visus savus spēkus ziedodams lielajam mērķim, jaunai, brīvai cilvēcei.

Andrejs Upīts vienmēr turējis godā lielā krievu dzejnieka Nekrasova vārdus par sabiedriskiem pienākumiem, kas jāpilda katram cilvēkam. Viņš vienmēr bijis kopā ar tautu kā lielos uzplūdu un cīņu gados, tā grūtos pārbaudījumu laikos. Viņš gan nekad nav mēdzis savos rakstos piesaukt tautu ik pa desmit rindām, bet parādījis savu mīlestību darbos.

Ar latviešu tautu kopā bija Andrejs Upīts 1940. gada vasarā, kad pār mūsu zemi atmirdzēja sarkanā padomju zvaigzne. Andrejs Upīts iesaistījās jaunās valsts darbā kā Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja vietnieks, un ar visām tām varenajām, gaišajām pārmaiņām, kas skāra mūsu dzīvi, uz visiem laikiem savienots arī lielā rakstnieka vārds.

Andrejs Upīts 1941. gada vasarā piedroņās tiem latviešiem, kas atstāja dzimteni, lai cīnītos pret vācu iebrucējiem vienotā saimē ar visas Padomju Savienības tautām. Gods un slava mūsu rakstniecības lielmeistaram! Ar jauneklīgo dedzību, ar vīra prātu un izturību, ar bezgalīgu tautas mīlestību, ar nedzēšamu naidu pret fašistiskiem varmākām viņš strādā savas tautas labā, apliecinādams ar saviem darbiem latviešu tautas nesalaužamo spēku un cīņas gribu. Astonpadsmit mēnešos, kas pagājuši tālu prom no dzimtenes, Andreja Upīša talants radījis lapu pa lapai jaunas vērtības, ietverdams mākslas tēlos laikmeta vēsturi un iedvesdams latviešiem ticību uzvarai.

Šai laikā Andrejs Upīts ir sarakstījis vēsturisku drāmu „Spartaks“, kur visā traģismā notēlots senās Romas diženais vergu dumpja vadonis,

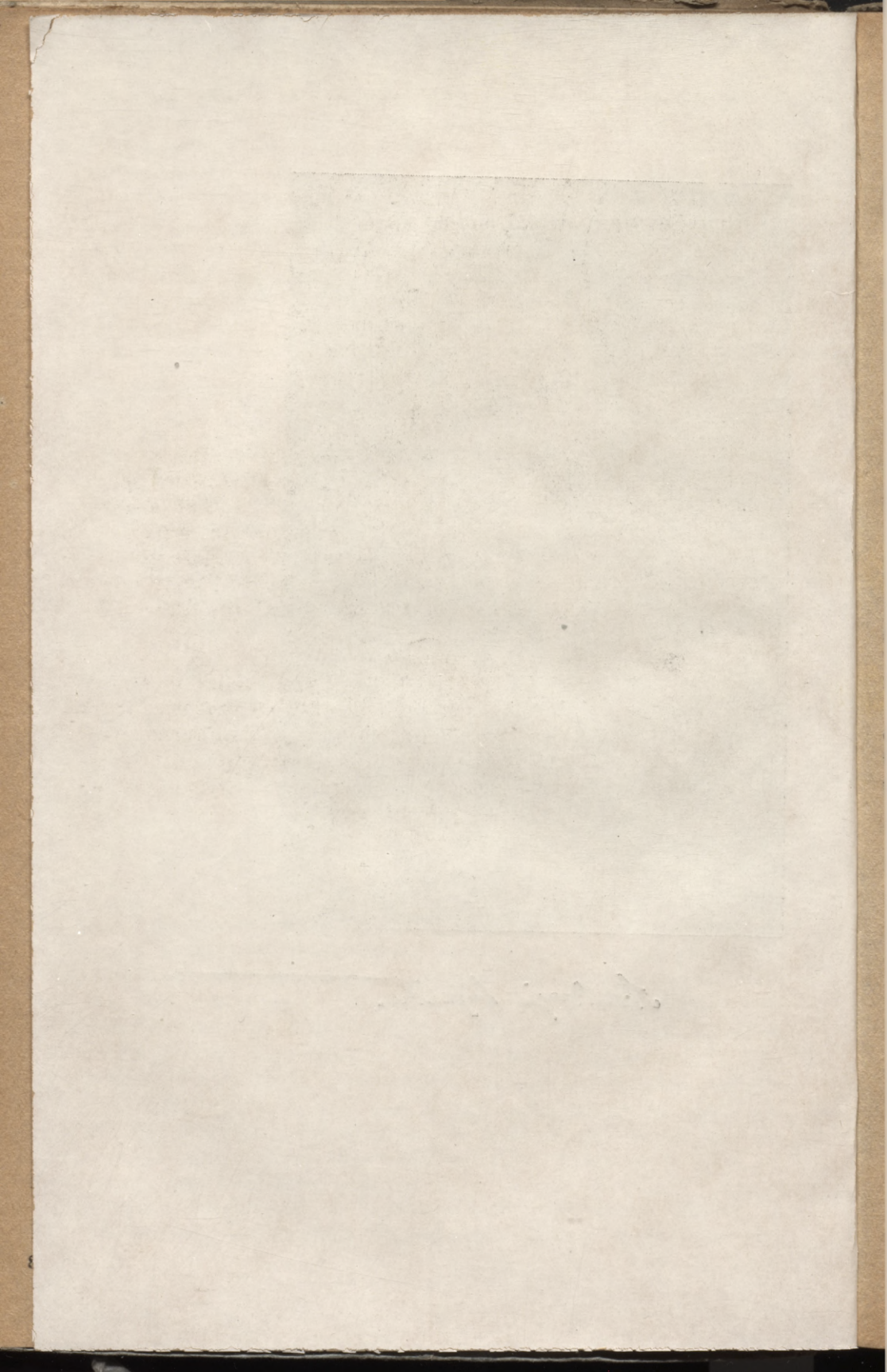
ko Markss nosaucis par vienu no cēlākiem pasaules vēstures varoņiem. Mūsu dienās, kad vācu fašisti asinīm piešķiestā Eiropā ceļ jaunas verdzības mūrus, spartakiēšu cīņām rodas gluži laikmetīga nozīme. „Spartaks“ spoži vaiņago meistarā līdzšinējos darbus vēsturiskās traģēdijas laukā, kur „Mirabo“ un „Žanna d'Ark" viņam sagādājuši pelnītu slavu. Andrejs Upīts sarakstījis virkni noveļu, kurās spilgti attēlota vācu baigā vara dažādās zemēs. Viņa spalva radījusi stāstu par mazā Vīlniša piedzīvojumiem, kur jauki un pārlicinoši izskan tautu draudzības ideja, kas ir viena no Padomju Savienības pamata un spēka radītājām. Viņš sarakstījis vēl daudzus citus darbus gan dailprozā, gan drāmā, gan dzejā, gan kritikā, gan satīrā. Vairāki Andreja Upīša darbi tulkoti krievu valodā, un Padomju Savienības daudzo tautu rakstniecībā mūsu meistarā vārdam ir laba un tāla skaņa. Andrejs Upīts vada „Cīņas“ literāro pielikumu. Būdam Latvijas Padomju Rakstnieku Savienības priekšsēdētājs, Andrejs Upīts piedalās visās lielākās sanāksmēs, un viņa rūpīgie un lietišķie pārskati, padomi un ceļa iezīmējumi spiedz lielu atbalstu visai latviešu padomju rakstnieku saimei. Pati Andreja Upīša personība, ilgos gados sakrātās plašās zināšanas un dzīves pieredze, viņa ārkārtīgi spēcīgā darba griba, kas pārvarējusi visas grūtības, rāda piemēru visiem mums, latviešu padomju rakstnieku saimes locekļiem, skubina mūs strādāt, cīnīties, augstu turēt padomju rakstnieku godu.

Mēs esam laimīgi, ka sešdesmit piektam gadu sliksnim latviešu mākslinieciskā vārda meistars pārkāpj vislabākā spēku un talanta plaukumā. Lai viņa spalvai sokas brīnišķīgie fantazijas un sarežģītie darba ceļi! Lai viņa acis raugās droši pāri milzīgajai valstū un pasaules uzskatu sadursmei, kas vaiņagosies ar padomju ieroču, taisnības un brīvības uzvaru un pacels atkal saulē mūsu mīļo Latviju! Šī uzvara būs arī viņa nopelns un viņa dzīves laimīgākā diena.



Андрей Мерт.

---



LATVIEŠU MĀKSLINIEKU ZĪMEJUMI



1. B. DANNENHIRŠA zīm. J. Vanaga stāstam.
2. A. LAPIŅA zīm. J. Lēmaņa stāstam.
3. B. DANNENHIRŠA zīm. J. Niedres stāstam.

# D Z E J A

*Fr. Rokpelnis*

## EJAM, VĪRI!

Celies barga, latvju kara āva,  
nāves bultu raidī, kara loks!  
Dzimto zemi krāso asins rāva,  
mūsu upēs brūni vilki lok.

Ei jūs, vīri, — žņaudziet durkli sauajā!  
Dzīve prasa, — būs jums nāvi sēt.  
Klātu laiks, kad latvieši iet kaujā,  
zemes grodiem liekot nodrebēt.

Jau par vēlu liktens devu sīvu  
mūsu lūpām secen aizvadīt:  
mums šai kaujā jāizkaro dzīve  
zem šīs saules — vai ar jāsakrīt.

Nost ar to, kas šodien lieka nasta,  
lai mums rokā tikai durklis vien:  
mums uz savu dzimtās zemes krastu  
pašu asins upei jāizbrien.

Ejam, vīri! Tā ir mūsu taka,  
dzimtā zeme lai mūs vietā rod.  
Ejam tā, lai biedrs Staļins saka:  
—Latvji prata dzīvi izkarot.

## LATVJU ZĪLE KREMLĀ TORNĪ

Zīle, lielā pareģone,  
Cekulotā dziedātāja,  
Žīglā ziņu vēstītāja,  
Senlaikus ar latvjiem draugos,  
Mūžu mūžus dziedājusi  
Latvju liepas galotnē.  
Tādēļ sirds man strauji sita,  
Putna balsi sadzirdot  
Tālu prom no dzimtās zemes.  
Klausos, skatos: tiesa, tiesa,  
Mūsu pašu mīļā zīle,  
Kremļa tornī latvju zīle  
Spārnus cilā tālam ceļam,  
Balsi uzņem skaļai dziesmai.

\* \* \*

Lūk, ko dziedāja un teica  
Latvju zīle Kremļa tornī:  
„Brāļi tuvu, brāļi tālu,  
Klausiet savas zīles ziņu,  
Kas no Maskavas jums atskan.  
Te es radu mīļus draugus,  
Paglābējus grūtā laikā,  
Tē par latvju sūrām bēdām  
Domā vīrs, kam tūkstoš rūpju,  
Kam ir visi bāri mīļi,  
Kam neviens nav zems un niecīgs,  
Kam nav bēdu neredzamu,  
Kam nav vaidu nedzirdamu.  
Viņš ar latvju vīriem ciņā  
Domās staigā asins tekas,  
Viņš tiem uzticas kā brāļiem.  
Diža drosme viņu aizrauj,  
Bez bailīgos ceļ viņš augstu,  
Jo tam pašam svešas bailes,  
Nepazīst viņš glēvas šaubas.  
Latvju strēlniekus viņš godā,  
Viņu krūtis rotā zvaigznes.



Lielais Staļins sirmā Kremli  
Milē tos, kam spīts un drosme  
Cīnīties par brīvi dārgo,  
Un par brīvi kaisli cinās  
Daugavdēli, latvju gvardi.  
Sveiciens jums no latvju gvardiem!  
Dzimteni tie sirdī glabā,  
Brīves labā cīņā dodas.  
Sveiciens jums no latvju gvardiem!  
Miliet Latviju kā viņi milē!“

\* \* \*

Lido, lido, latvju zīle,  
Nes no Kremļa prieka vēsti:  
Latvji piemin savu zemi  
Dziedi, dziedī, zelta zīle;  
Latvji piemin savu zemi.  
Pāri robežām sniedz rokas  
Brāļi brāļiem, latvji latvjiem.  
Laidies tālu, zelta zīle,  
Dziedi skaņu cīņas dziesmu.

Maskavā  
1942. g. oktobrī

*Jānis Sudrabkalns*

## IR DIVAS EIROPAS

Kāšu krusta Eiropas sludinātājiem

Jūs sakāt, vakariem un rītiem mūža ķilda?  
Nav tiesa. Senlaikus tie vienu mērķi pilda.  
Ir dziļas atziņas, kam Austrums šūpulis,  
Ir zelta atslēgas, ko Rietums izkalīs,  
Bet dzīves likumi uz gaismu vada abiem,  
Un visiem cilvēkiem ir jāsadzīvo labiem,  
Lai baiļu nesajūt no otra dvēsele,  
Lai pašam kautrākam šķir ceļu pasaule.  
Jūs sakāt, rokā mirdz jums rietumgaismas lāpa?  
Tie meli. Vācietis kopš latvju krastā kāpa,  
Bij acīs liesmains naidis un kvēpu rijā skals  
Mums ceļa lāktuņi. Kur ejat jūs, tur gals

Ir svētai brīvībai. Kur ejat jūs, tur delnu  
 Vergs slauka asinīs un kungu sauc par venu.  
 Par kādiem rietumiem jums mēle melus maļ ?  
 Par tiem, kur brīvībai dien dienā važas kaļ?  
 Kur strādnieks izpelna sev pelavmaizes donu,  
 Kur gadiem cietumnieks min aukstu akmens klonu,  
 Kur tumsas sulaiņi met sārtā grāmatas,  
 Kur bagāts nabagam ceļ bada lamatas,  
 Kur stiprais vājāko kā tārpu kājām mīda,  
 Kur kunga kucenus ar krūti mātē zīda?  
 Tie jūsu rietumi, tā jūsu Eiropa,  
 Tur jūsu cietumi, tur jūsu Gestapo,  
 Un tur kā sumpurņus jūs postā nolād tautas,  
 Kam brīve samīta un mīļās mājas grautas,  
 Tur ceļas miroņi no kapu pakalnēm  
 Un dzīvos ciņā ved pret kāšu tirāniem.  
 Ir divas Eiropas. Ar dārgu mantojumu  
 Tai vienai pilna klēts. Ar bendes valgu glumu  
 Tā otra valdīt grib. Kad runā vācieši,  
 Tie domā Eiropu, kur vergu kamieši  
 Ir dzīves pamatā, un vācu kungi valda,  
 Un nevāciešiem tiek tik pabiras zem galda.  
 Kad vārdu minam mēs, tas skan kā zelta zvans,  
 Ko flāmu zvejnieks dzird un serbu kalnu gans —  
 Tas vēstī brīvību. Tas ciņā vada tautas,  
 Kam brīve samīta un mīļās mājas grautas.  
 Tai jaunā Eiropā, no pelniem, gruvešiem  
 Kas brīva pacelsies, būs mājas latviešiem.

Maskavā  
 1942. g. septembrī

*Jānis Sudrabkalns*

## SPĪTĪGAIS

Kad tumsā gūlās rieta zelta vaga,  
 No akmens krasta kuģis devās prom.  
 Dažs acis slēpa cepurei aiz naga  
 Un teica sērodams: „Sirds paliek smaga,  
 Ka mums no zemes jābrauc prom.“  
 Mēs kāvāmies vai purvs, vai sils.  
 Kas saļīma, tam plūcām sauju viršu.  
 Un teica viens, kas sašauts bij: „Es miršu

Tai pilsētā, kur jūras plašums zils.“  
Un, lūk, mēs šurpu aizcirtāmieš ciršus,  
Kur Tallinā mirdz torņu sils.

Nu spītīgais, kas kāvies bij pret spāņiem,  
Vairs negrib mirt, bet raugās atpakaļ:  
„Kad gals būs varmākām un ļauniem māņiem,  
Ar igauņiem mēs līgosim pa Jāņiem,  
Šurp nāksim atkal atpakaļ.“

Viņš negrib mirt, tam kvēlo spīts,  
Un nāve, lūk, pie viņa brūces stomās.  
Sāļš dzestrums naktī ceļas jūras jomās,  
Sārts paliek vaigs, kas bija bāls kā krīts  
Viņš teic pa pusei murgos, pusei domās:  
„Es jūrā nemiršu.“ Tāds tam bij spīts.

Pilns kuģis ievainoto, dārga krava,  
Sirds dreb kā ligzdā dreb par bērniem putns.  
Bet vācieši, kam niknu zvēru slava,  
Prom nelaidās no laupījuma sava,  
Un nāvi spļāva kāša putns.

No gaisa ložmetējnieks šauj,  
Dzird kuģi ievainotie bumbas sprāgstam,  
Un min ikviens, vai pakaļ nāve nāks tam,  
Bet spīta vīru dzelme neierauj,  
Viņš saņem, lai nekrīt zārka vāks tam,  
Ar citiem saslejas un šauj.

Pie Gotlandes, kur smilšu palags klājas,  
Tur kuģis, vācu vajāts, sēklī skrien.  
Tur pašu jūrnieki, tikpat kā mājas,  
Var viegli pastiept notirpušās kājas,  
Kā vidzemnieces kaijas skrien.

Un kad no jauna pusnakts migla kūp  
Un mastā rokas berzē puisēns salīgs,  
Redz spītīgais, ka nāves bieds nav galīgs  
Un dārgais asins trauks vēl nesadrūp, —  
Šurp laivas steidz, ikvienam rodas palīgs,  
Peld kateri, kur migla kūp.

Kad pirmie staru šķēpi tumsu šķīra,  
Uz dzīvību no elles veda ceļš.  
Guļ karsonī un drudzī vīrs pie vīra,  
Bet izglābtiem bij jūra gluda, tira,  
Uz Kronštati bij vaļā ceļš.

Un spītīgais, kam nomirt nebij prieks,  
Ar smaidu sacīja, kad malā kāpa  
Un rīta gaisma ziedēja kā lāpa:

„Es zināju, ka dzīve roku sniegs.  
Sirds cīnīties un uzvarēt man slāpa,  
Vēl acis redz, vēl šaut man prieks.“

Kad brūce sadzija, viņš devās ciņā,  
Kur kara tekas staigā latvju pulks.  
Viņš piemin dzimteni, kur asins liņā,  
Un atceras, kā, sprakstot šķembu zviņām,  
Reiz kuģi vaimanāja pulks.

Un kaujas vīri — purvs vai sils.  
Ko lode ķer, tam noplūc sauju viršu,  
Bet dzīvais apsola ikviens: „Es miršu  
Tik dzimtenē, kur spigo debess zils.“  
Un turp mēs aizcirtisimies reiz ciršus,  
Kur šalko mūsu egļu sils.

Maskavā  
1941. g. oktobrī

*Arvīds Grigulis*

## PURVA RĀVA

Purva rāva, purva rāva,  
ļaudis nemēdz tevi dzert,  
bet ir grūti saules tveicē  
izslāpušam soli spert.

Un es noliecos un dzeru,  
rāva brūnu muti sniedz.  
Ložu saskrāmbātā zarā  
silis velti lietu kliedz.

Vēl un vēl es tevi teicu,  
purva sievas maigums jauks,  
bet tad atkal tālāk māna  
meža taka, pļava, lauks.

Purva rāva, purva rāva,  
zemes brāga, dumbra zelts,  
tevi dzēris, atkal jūtos  
atdzimis un spēkā celts.

Nespiež šautene vairs plecu,  
smagais zābaks vieglāks kļūst.

Droši kara ceļu eju,  
karsti vēji sejā plūst.

Reiz jau beigsies visas gaitas,  
tāles nogulsies starp mums,  
taču vienmēr ausīs miņā  
purva rāvas veldzējums.

*Fr. Rokpelnis*

## LOVATES KRASTOS

Balta putoja Lovate straujā,  
mīnu dārdos vēl dunēja ciems.  
Latvju strēlnieki kārtojās kaujai  
pāri upei uz rietumiem.

Nāca meitene jauna no akas,  
brīdi klausījās, — pavēles skan.  
— Kādā valodā runājat, sakiēt,  
māju dzimto kas atdevāt man?

Teica strēlnieki: — Daugavas šalkās  
dzima vārdi, kas kaujā mūs sauc.  
Esam cēlušies lielajai talkai  
par šo zemi, kur valodu daudz.

Un mēs jūtam šai brīdī visbargā:  
labi bij tanī novadā dzimt,  
jo par Rīgu, par dzimteni dārgo  
šodien kaujā iet valodu simts.

Kad reiz atkal pēc kariem un ziemām  
spožām ugunīm vilcieni skries,  
laj tie atved pie mums tevi ciemos  
Jāņu naktī, kad upmalas zied.

Sūras dienas mums mācīja prieku,  
milēt draugu, kas nedienā rasts.  
Tanī naktī simts novadu tiekas,  
dziesmu valodā krastu sveic krasts.

Kausā putos mums Kurzemes alus,  
tas kā Lovates ūdeņi šalks,



un līdz ritam mums patīks bez gala  
senā gājiena atmiņu malks.

...Balta putoja Lovate straujā,  
mīņu rējienos dunēja ciems,  
latvju strēlnieki izgāja kaujā  
pāri upei uz rietumiem.

*Andrejs Balodis*

## DZIMTENES PRIEDE

Cik skaista gan iesi un stalta  
Tu, dzimtenes varenā priede.  
Tu stāvi kā marmorā kalta  
Un debesu zilgmājā ziedi.

Tavs vaiņags šalc mākoņu logā,  
Kā jaunava cēla tu pati —  
Vējš rotājas zaļganās sprogās,  
Kas vizmo kā līgavas mati.

Kā senatnes ragainais sumbrs  
Mauj lielgabals tērauda mēlē.  
Tavs sarkani zeltainais stumbrs  
Baigs atblāzmo uguņu kvēlē.

Kāpj debesis gruzduma dvinga,  
Un mutuļi paceļas melni.  
Pie saknēm tev meitene stinga  
Raud degošas asaras delnā.

Tai ugunis aprija mājās,  
Tēvs saļima asiņu paltī.  
Un izmisums, krūtīs kas krājas,  
Rūgts izlaužas asaru šaltī.

Pa biezokni viena tā staigā,  
No sumpurņiem glābiņu meklē —  
Ceļ partizāns šautni pie vaiga,  
Un strēlnieks nāk ietriekt tos peklē.

Un skumīgo galvu tā slēja  
Pie stumbra tik auksta un asa.  
Ko, priede, tu notrīsi spēji?  
Kā asaras nobira rasa.

Kaist izlietās asinis sniegā,  
Un debesis ievaidaš grauļā —  
Ai priede, ai meitene liegā,  
Par jums es izeju kauļā.

*Andrejs Balodis*

## NĀVESJĀTNIEKS

Maniem biedriem strēlniekiem, kas  
krita varoņu nāvē pie Streļņas  
un Volodarkas, aizstāvēt slaveno  
Lenina pilsētu.

Baigs nāves tēls  
uz asiņaina meļņa —  
kaist Volodarkas kvēls,  
gail liesmojošā Streļņa.

Dārd visa nakts  
no ložmetēju rejām —  
daudz rītu kapā raks  
ar cauri šauļām sejām.

„Mums uzvarēt vai krist!“  
tā elso parka koki,  
bet pāri debesis  
tumst saltā nāves lokā.

Lūzt pušu šķeltais bērzs —  
kāds līmst un balstu tvarsta,  
bet nīknais šrapnēls-zvērs  
pār galvām šķembas bārsta.

Mēs, latvju strēlnieki,  
ar šautnēm žņaugtām delnās,  
caur liesmu viesuli  
šai naktī ejam melnā.

Mēs brīvu Daugavu  
un jaunu redzam Rīgu —  
to druvu plašumu,  
kas saules mirdzā zvīgo.

Tās jaunās paaudzes,  
tās liksmās ļaužu ciltis,  
kas mūžam pieminēs  
mūs tāla kapa smiltīs.

Un gaiša dziesma šalks,  
un maigi viļņi zaigos,  
kur tagad sārts un valgs  
kūp asinīs ceļš baigais.

Šis asinis,  
kas Ļeņingradai liesies,  
lai lepni kvēl un vīz,  
kad Rīgā karogs sliesies!

Lai strauja kaist  
pār Latviju to kvēle,  
un mūžam brīvs un gaišs  
vērts ceļš ir mūsu dēliem.

Nakts nāvi grauļ,  
stingst zemes klēpis aukstais —  
mūs naidis uz priekšu rauļ,  
un šautne kvēlo plaukstās.

Mēs, strēlnieki,  
mēs tā kā mūsu brāļi,  
kā tēvi kritušie  
ar slavu ejam tāļu.

Dreb tumsas auts  
un pārplīst liesmu šaltis —  
melns jātnieks naktī trauc,  
sirds sastingst tirpās saltās.

Baigs nāves tēls  
uz asiņaina meļņa —  
dziest Volodarkas kvēls,  
grimst tumsā grautā Strelņa.



## PIRMS KAUCAS

(Vēstule)

Tu jau, brāļuk, zini,  
dažreiz kaŗā krīt.  
Visas lodes laime  
nevar atvairīt.

Tomēr baiļu nav mums,  
lūpām svešs ir vairs —  
arī smēķa dūmā  
asinās mums naidis.

Viss, ko nesam sevī,  
viss, kas ilgi krāts —  
to man, brāļuk, tici,  
izkliegs automats.

Nebūšu aiz citiem,  
manī briedis spars —  
ja tik manu ceļu  
mīnām neuzars.

Minūte vēl sika,  
tad mūs kopā sauks,  
tad no mūsu soļiem  
drebēs lauks.

Brāļuk, ja kas gadās,  
pulss ja apstāsies —  
kauja dunēs tālāk,  
biedri tālāk ies.

Nedriksti tu bēdās  
pārāk galvu liekt —  
ir tik viena bēda —  
ratā prūšus triekt.

Ir tik viena bēda,  
lielais pienākums —  
mūsu pašu zeme  
jāatkaŗo muntis.

Mūsu pašu mātei,  
kas tur jūgā mīt,  
brāļuk, labais brāļuk,  
jābūt brīvai rīt.

*Valdis Lukss*

## MEITENEI

Un paies ciņu laiks —  
un asins jūras  
pa lāsei aizkūpēs  
kā murgu tvaiks.

Un rīts vairs nebūs baigs,  
ik vakars klusu  
ar sauli skūpstīsies.  
Gaišs būs tavs vaigs.

Tu atkal nāksi, draugs,  
un roku rokā  
mēs druvas uzarsim —  
tur kvieši augs.

Un darba dunā tīs  
un darba slavā  
pār jaunām pilsētām  
spožs ausis rīts.

Vēl, mīlā, pacieties,  
lai netrīc plaksti —  
vēl ciņu virpuļi  
pār ciemiem ies.

Vēl lielā kauja būs —  
tad gaidi mājās.  
Mēs dziedot pārnāksim.  
Tā būs!

## LIEPNAS KAUJA

Balāde

Gan jau reiz pēc gadiem aizdzīs visas vātis,  
kauju laukus melnos zaļa zāle segs.  
Tikai novakarā, skumjāki kad prāti,  
dažā logā ilgi guni neaizdegs.

Sanāks kopā draugi, senu dziesmu uzsāks —  
dziesmai labi krēslā tālu izskanēt.  
Zēns pie tēva stāvēs, nopietnāks un klusāks,  
teiks: — Par Liepnas kauju stāsti tagad, tēt.

Daudz ir varoņstāstu — vienu visi zinās,  
tie, kam matos agri iekaisījies sniegs.  
Tajā dienā dēliem karti atritinās —  
rādīs Liepnas kalnu: — Te bij ienaidnieks.

\* \* \*

Tikko svīda gaisma — vadi vietās stājās.  
Meža lokā saltu elpu pūta ārs.  
— Sveiki, biedri! — noskan. Allaž pirmais kājās,  
iznāk Negoduiko, pulka komisārs.

— Smaga lieta, zēni, — pašam rūpe vaibstos, —  
Liepnas ceļš ir nogriezts. Kā mums tagad būt?  
Varam, zināms, apiet un pa puriem laisties,  
Ostrovā gan laikam tā mums nenokļūt.

Teicis, brīdi klusu vēro Negoduiko —  
tūkstoš durkļos iedegts pirmais saules spulgs.  
Tad kā vienā balsi — Kauties! — nokliedz puikas,  
elpā mežu paceļ komjauniešu pulks.

Ejam. Rasā zaigo nenoplautā pļava,  
smilgu skaras, kupli piebriedušas, vīst.  
Tā ir dzīve tava — tā ir saule tava,  
kas tur pļavai pāri tā kā straume līst.

Uzkalnā, kur debess gaiša tālu veņas,  
guļ kā čūska melna vācu ierakums.  
Naida upi izdzer krūts un neatdzeras —  
naida jūra jālej pār šo kalnu mums.

Tūkstoš soļu dimai leja līdzī sienas,  
meži, gais un zeme tūkstoš balsīm sauc.  
Vienā elpā pāri pirmai uguns sienai  
it kā vilnis pāršalc trieciens nesarauts.

Tālu visiem priekšā garais Puķe Jānis —  
atsedz kailu galvu, frenci vaļā rauj.  
Tad pa roku galam visu aizmet sānis,  
šauj un it kā dziedot skrien — un atkal šauj.

Zemei dzimtai dēļi atdod savu tiesu  
asins paltis karstas vēsā zālē dziest.  
Irdne paveļ lūpas un pa lāsei iesūc,  
elpu paņem vēji — turp, kur druvas briest.

Desmit krīt, bet simti arvien tālāk triecas,  
naida dusmās delna miklo laidi lauž.  
Granātas vēl jostā katram vīram piecas —  
sviedru sūrumš vaigam steigā jānorauš.

Rijot visas skaņas, gaisu plēšot pušu,  
kauciens krīt no debess, lauku stāvus slien.  
Dūmu jūklī zēni mirkli noplakuši, —  
kā no dzelmes izaug — klūp un tālāk skrien.

Tad no katra spārņa seši ložmetēji  
tā kā milzu asmens dzīvā miesā šķeļ.  
Un zem uguns blīves pēkšņi aizlūzt skrējieni —  
ceļot galvu, liekas — kalni jāpaceļ.

Te kāds norauj kreklu, mātes linu austu,  
kas no rētas krūtīs kļuvis asinssārts.  
Un ir mirklī visa baigā vara laužta —  
sarkans karogs ceļas, durkļa smailē kārts.

Ceļas visi līdzī — mirēji pat sienas,  
asiņainām lūpām nāves lāstus dveš.  
Saule aizklāj vaigu, tecēt stājas diena,  
zeme gaidās notrīc, elpu aiztur mežs.

Ceļas, sienas stāvi — tumšas lāses nopil  
karogam, kas augstu pāri galvām cēlts.  
Biedra asins karstā nava lieta skopi —  
atriebšanas alku vīriem neizsmelt.

Ceļas milžu stāvi — nāves loks jau liecas, —  
desmit plati soļi — vācu ierakums.  
Niknā durkļu kaujā katrs nogāž piecus,  
laidi smagi zveļot, kamēr acis tumst.

Pāri visiem vaļņiem tā kā vētra aiznes  
trieciens varens virus. Karogs kalnā zied.  
Un kad naktī siltā atmirdz pirmās zvaigznes,  
tālāk kaujas ceļu komjaunieši iet.

\* \* \*

Un kad reiz pēc gadiem aizdzīs visas vātis,  
kauju laukus melnās zaļi mauri segs,  
ligotāji ciemā nāks pa ziedu gāti,  
pakalnos un bīrīs jānugunis degs.

Sanāks seni draugi, senu dziesmu uzsāks —  
dziesmai labi krēslā tālu izskanēt.  
Pasniegs pīpi tēvam zēns un — kļuvis klusāks —  
teiks: — Par Liepnas kauju stāsti atkal, tēt.

*Anna Kupše.*

## TAS VĀKARS

Lidoja ziedi un mirdzēja sidraba taures  
triumfā celtas.

Dziesmas šūpoja Rīgu,  
un ar paceltām rokām mēs gājām,  
tevi sveicām un suminājām,  
gadiem tu gaidītā, ilgotā, sauktā —  
padomju valsts!

Kāds gaismas pilns bija vakars! —  
Mākoņu kalni pār Rīgu dega no karogu kvēles,  
Daugavā atblāzmu meta ar rožainu zeltu,  
ūdeņi guldza un liksmi sanēja gaiss —  
likās: no tāliem un ziedošiem laukiem  
medu uz mājām nes dzimtenes bites...

Nebija svešu un lieku tai stundā —  
karogus nesot, satikās rokas,

saplūda baltis, kad izkiedzām lozungu,  
lozungu lepno un vajāto gadiem:

Padomju Latvijai mūžīgu slavu!

Tāds bija liksmais vakars uz ielām.  
Karogi, guruši gaviļu brāzmās,  
šūpojās rāmi un ziedēja tumsā.  
Līepas bij klusas un kanālā spulgoja uguns,  
bet cilvēki plūda un plūda  
kā pavasara satraukta upe.

Nu tālu mēs aizsviesti projām  
no vakara tā un no Rīgas,  
un Daugava tumša — šņāc drūmi tās ūdeņu līgas,  
un laukumos, kur suminājām tevi,  
ienīstie kāškrusti nirdz, netīra zeme un gaiss...  
Bet tavi meži un kalni vēl šūpo tās gaviļu šalkas  
un debesis atspulgu glabā no jūlija spožākās dienas,  
un varenas izaug un ceļas tur brīvības alkas.

Bargas ir dienas — pār tevi kūp asiņu migla,  
pār tevi vēl tumsa un briesmas,  
un tomēr, un tomēr  
jau sadzirdam atkal mēs tavas vislepnākās dziesmas.  
Un celies un celies tu, gaišā,  
no drupām, no posta, no nāves!  
Sarkst mākoņi Daugavai pāri,  
un atmirdz, jau sidraba taures.

*Mirdza Ibe.*

## RAINIM

Caur tālēm sķan tā nemirstīgā balss,  
kas vēstīja: vēl ciņai nava gals.  
Caur tālēm šalc tās priedes vareņās,  
kas vētras priekšā mūžam neliecās.  
Tā saule spīd, kas nāca tumsu šaust,  
kaš noriet gan, bet atkal spoža aust.  
Caur asins miglājiem, caur tumšo nāves baismu  
gars laiku laikos skata jaunu gaismu.  
Uz dzimteni drīz lātviņu krauklīts skries,  
un Svešzemnieks no viņas projām ies.

Gan kritīs varoņi un dusēs zemē rakti,  
bet jauni pacelsies caur uguni un nakti.  
Jo cīnās Lāčplēsis, tā zobens staro spožs,  
tam blakus Spīdola kā daiļums negaistošs,  
un Jāzepe atradis to taisnību,  
kas vieno cilvēkus ar visumu.  
Caur asins miglājiem, caur tumšo nāves baismu  
sauc tautas dziesminieks uz brīves gaismu.

*Mirdza Īve.*

## LATVJU STRĒLNIEKS ATPŪTAS MĀJĀ

Dus zilas mājas rami saules staros,  
vējš priedēs šūpojas un nošale egļu zaros,  
un dārzā puķes, atvērdamās maigi,  
pret latvju strēlnieku ceļ savu gaišo vaigu.  
No kaujām atnācis, viņš egļu ēnā stājas,  
ap pieri nopietno tam tauriņš lidinājas.  
Viņš redz: pa saulainām un klusām ejām  
nāk pretī cilvēki ar draugu sejām.  
Un miera skaistumā tam zilās acis raugās:  
par to viņš cīnijās uz baigā nāves lauka, --  
un roka sašautā, ko viņš bij cīņai cēlis,  
par zemi mīloto no jauna celties vēlas.  
Pār augstām galotnēm ar gaismu sudrabainu  
pie viņa atšalc sena tautas daina.  
Ar spārniem zibošiem skrej maza bezdelīga  
no sērās Daugavas un pazemotās Rīgas.  
Un strēlnieks galvu vējš pret rietumpusi:  
„Ai mana dzimtene, es tikai brīdī dusu.  
Lai rīta vējš tev manu balsi aiznes,  
es cīņā iziešu tev atdot miera zvaigznes.“

# PROZA

Arvīds Grigulis

## NAGS

Kad pāriet upi, sākas zems, sīkiem alkšņiem klāts līdzenums.

Kādreiz, lietum listot, kad pa vienmuļo, purvaino klaju zemu nokārās svina pelēkas debesis, tilta sardzē stāvēja kādreizējais „Vairoga“ atslēdznieks Paipala. Viņš ilgi skatījās uz skumjajām debesīm, vienmuļo līdzenumu, kas atgādināja salauzītu mežapīles spārnu, un vairākas reizes pusbalsī, stiepjot atkārtoja: — ai dzīve, dzīve, ai alkšņi, alkšņi...

Tanī laikā pa tiltu brauca sanitārs Klija un to dzirdēja.

Pēc tam gandrīz visi, kas gāja vai jāja cauri alksnājam, pusbalsī dziedāja: — ai dzīve, dzīve, ai alkšņi, alkšņi...

Likās, ka šinī vietā šī dziesma karājas kaut kur pasviesta gaisā un līdz ar mūžīgo lietu, kas nepārtraukti lija visu vasaru, krita pār gājēju un iespiedās tā sirdī ļoti tuvu tai vietai, kur stāv atmiņas.

Līdzenumu šķērso Melnā strauta grava.

Tā sākas pēkšņi kā pārsteigums un ir stāva un dziļa kā smagu zobenu cirsta vāts.

Gravas dibenā mazs strauts burbuļo melnu purva ūdeni, kas, liekas, nonāvē katru augu, kam pieskaņas, jo gravā neaug pat bēdīgie alkšņi.

Aiz gravas zemums mazliet paaugstinās un vietām sākas tūrumi, kuros dzeltē izlūku grupu un mīnu salauzītie rudzi.

Pēdējā rudzu laukā bija sarakti ierakumi. Ja kāds, riskējot ar savu galvu, pabāza to virs rudziem, tas ieraudzīja sagrautu un nodedzinātu sādžu. Vācieši, ierakušies bijušo ēku pamatos, reti kad rādījās. Sādžas priekšā atradās vācu nocietinājumu atslēga — neliels pakalns, ko sauca par Nagu.

Leitenants Saulesvīrs visu priekšpusdienu rūpīgi pētīja Nagu.

Tuvojās novakars.

Saulesvīrs gulēja uz rudzu stiebriem Melnā strauta kraujā, pavirši izkapātā un no augšas nosegtā bedrē. Ejas spraugu sedza smalka lietussausa sidrabpelēks aizkars.

Viņš skatījās rotaļīgajā aizkarā, redzēja, ka tas vibrē līdzī zemei, līdzī melnajiem dubļiem, pārvēršas sīkās straumītēs un, tekot no rievās rievā, traucas uz leju.

— Dubļi — vācu asinis, vācu asinis — dubļi, — viņš klusu rūca,



raugoties melnajā zemes jaukumā. Roka atvēra uz krūtīm kreklu un palika uz sirds. Tā pukstēja droši un vienmērīgi. Tad pirksti noslīdēja zemāk un atdūrās rētā. Lodi sataustīt nevarēja, bet juta, ka tā ir tur.

Ogle sirdī kvēloja jau no deviņi simti astoņpadsmitā. Tas bija ukraiņu ciemā, un saule stāvēja pašās pusdienās. Lode ieskrēja tuvu, tuvu pie sirds, tik tuvu, ka ārsti atteicās operēt.

Nopietnos brižos Saulesvīrs runājās ar savu lodi kā ar draugu. Nopietni briži bija tad, kad domas kavējās pie saules zelta piebērtā ciema.

Tā prata dedzināt, šī mazā ogle!

Kad draugi viņam prasīja: — Pēter, ko dara tava lode?

Viņš pasmaidīja un atteica: — To pašu, ko mana sirds.

Daudzus gadus dega Saulesvīra sirds.

Bija dziļa ziema, kad netālu no Naro-Fominskas Saulesvīru iecēla par rotas komandieri.

Viņš vairs neatceras, ko teica rotai, tikai pēc tam puīši bija sadevušies rokās un klusējot skatījušies viņa sejā.

Tanī brīdī Saulesvīrs bija laimīgs.

Visur, kur gāja Saulesvīrs ar saviem puīšiem, vāciem gāzās virsū dzelzs siena, kuŗu varēja gan iedragāt, bet nekad liekt.

Pāri ierakumam, klukstot kā vecā pīle pārlidojā mīna un netālu aizkraujas krita. Likās, ka zeme pēc tam dreb vēl labu brīdi.

— Nabaga vecā lode, kas tev jāiztur! — Saulesvīrs noteica un, paskatījies pulkstenī, piecēlās sēdus:

— Akmen, tu?

Blakusierakumā parādījās sarkanarmieša galva:

— Šeit!

— Atsūti pie manis Emsi.

Galva nozuda.

Saulesvīrs atkal atgūlās, šoreiz vairāk sāņus, lai būtu vieta vēl otram.

Ieejā parādījās izkaltusi seja.

—Ienāc!

Bedrē ielīda Emsis.

Ja no kārts gabaliem sanaglotu cilvēkam līdzīgu tēlu un apvilktu tam karavīra tērpu, tad šis putnu baidis diezgan izteiksmīgi atgādinātu Emsi. Viņš gāja klanīdamies kā stārks un bija galvas tiesu garāks par garāko sarkanarmieti pulkā.

— Par velti tu te ieradies, tevi taču nošaus pirmajā dienā, —citi viņam teica, to ieraudzījuši.

Bet viņi maldījās. Emsis brīvprātīgi pieteicās automatniekos, bieži gāja izlūkos, un neviens velns to nerāva.

— Laikam vācieši viņu notur par koku, — biedrī zobojās, lai gan labi zināja, ka Emsis tā pieplok zemei un lodā kā neviens.

Saulesvīrs sameklēja no konservu trauciņa pagatavotu tabakas dozi, un abi sasmēķēja.

Klusu skanēja lietus piesitieni jūtam.

— Biji apskatīties? — Saulesvīrs noprasīja.

— Biju.

— Pakalnu redzēji?

— Redzēju.

— Purvājā arī iemeti aci?

— Iemetu.

— No turienes ceļu var saredzēt?

— Var.

— Sapрати, kāda nozīme sādžai? Aiz ceļa sākas nepārejams purvs.

— Saprotu.

— Tā tad ar pliku roku mēs te nekā nepadāsim.

— Ar pliku gan nevarēs...

— Ja tev uzdotu ieņemt Nagu, ar cik pušiem tu to apņemtos izdarīt?

Emsis brīdi domāja.

— Ar artilērijas un mīnmetēju sagatavojumu?

— Protams.

— Trīsdesmit, — viņš stomīdamies atteica un nosarka. Saulesvīrs pūta gaisā dūmu strūklu.

— Divdesmit pieciem, — centās izlabot Emsis.

— Izmeklē no komjauniešiem septiņpadsmit brīvprātīgos, sevi ieskaitot, un četrdesmit piektajā minūtē pēc deviņiem kāpsim kalnā.

— Saprotu. Kāpsim.

— Savāc rokas granātas. Pēc iespējas vairāk. Desmit abu krāsu raķetes, tikpat daudz gaismas raķešu. Laj puši pārbauda automatus. Katram jāņem līdzī trīs rezerves apli. Katram spārnā pa vieglam ložmetējam. Pie labās malas ložmetēja būsī tu pats, pie kreisās. — Kūdra. Domāju, viņš pieteiksies.

— Nav šaubu.

— Nu, rikojies, laika nav daudz. Pēc stundas pārbaudišu.

Emsis aizgāja.

Saulesvīrs labsajūtā izstiepās un palika rokas zem galvas. Viņš juta, ka lode viņa sirdī smejas.

— Ai dzīve, dzīve, ai alkšņi, alkšņi, — viņš dungoja.

Īsi priekš saules rieta lietus pārstāja. Izmirkušie kaņavīri izbrīnā pacēla galvas. Vairākas nedēļas slēpusies, saule pēkšņi parādījās debess vakaru maļā un šūpodamās tuvojās koku smailēm pie horizonta.

Naga pakājē pirmās rindas ierakumā stāvēja astoņpadsmit vīru. Visi viņi smēķēja un skatījās saules dejā.

Mazais, muskuļotais Kūdra stāvēja Saulesvīram blakus un domāja:

— Ko gan šīnī brīdī domā komandieris?

Bet viņš neuzdrošinājās paskatīties tā sejā.

Saulesvirs pastiepa roku un norāva salauzītu vārpu, uzlika uz plauk-  
stas un izberza graudus. Tie bija dzeltenī un cieti. Pirmo reizi viņam  
ienāca prātā, ka jau — rudens.

Viņš apēda dažus graudus un savādā nepatikā nobēra atlikušos ze-  
mē. Graudi garšoja pēc zeltainiem tīrumiem, kuļmašīnu rūkoņas, svai-  
giem miltu putekļiem un miera. Bet miers būs tikai tad, kad cilvēces  
miesās izgriezīs smirdošo augoni, kas iznēsā strutas un pūžņus pa dzīvo  
organismu.

Tad arī apdzisis dedzinātāja ogle. Tikai tad. Saulesvirs atbīdīja  
piedurkni un paskatījās pulkstenī. Bija jau divas minūtes pāri devi-  
ņiem.

Izbrīnā viņš atskatījās atpakāļ, bet tanī pašā mirklī jau arī nodu-  
nēja izšāviena trokšņi, un gandrīz reizē ar tiem Naga virsotnē sāka  
krist granātas un mīnas. Gaisā uzziedēja melnās šrapneļu rozes. Sprā-  
dzienu skaits arvien pieauga un pieauga.

Arī ienaidnieks pastiprināja uguni. Drīz virs Naga un Naga apkārtnē  
vārījās īsta elle. Gaisā pildījās kodīgiem dūmiem. Migla, kas krita pār  
tīrumiem, uzkalnu un līdzenumu, neļāva tiem pacelties, un apkārtnē  
kļuva arvien grūtāk un grūtāk pārskatāma.

Ņācieši, gaidīdami uzbrukumu, izšāva pirmo gaismas raķeti.  
Tā uzskrēja augstu, uzliesmoja un pakārās tūliņ zem bāli pelēkā  
mākoņa.

Redzamība pieauga. Pieauga arī tālšāvēju uguns. Vairāki šāviņi reizē  
krita uz kādu dzotu vācu pirmajos ierakumos. Gaisā sviedās akmeņi,  
zeme un cilvēku ķermeņu daļas. Zemu pār ierakumu, kurā stāvēja  
astotņpadsmit gaidītāju, pārlidoja roka izplestiem pirkstiem.

Nemierīgais ventspilnieks Kurmis, kas vienmēr mocījās ar bailēm,  
ka tikai viņam neuznāktu bailes, mazliet nodrebēja un pašķielēja uz  
Saulesviru:

— Kaut es varētu būt kā viņš vai vismaz kā kārtsgals Emsis!

Emsis tai laikā skatījās gaismas raķetē, kas tik tikko manāmi slī-  
dēja uz leju, un domāja par to, ka drīz droši vien izgudros arī māks-  
slīgas saules. Droši vien izgudros daudz un dažādas saules.

Vefa virpotājs Rēķis nepārtraukti pārbaudīja gan automatu, gan  
aiz zābaka aizbāzto lielo partizāņu nazi, ko tam no partizāņu rajoniem  
bija atvedis kāds paziņa. Viņam vienmēr visas lietas juka un jaucās.  
Ja viņš labā pusē pie siknas piekāra rokas granātas, tad vajadzības  
brīdī to vietā viņš tur atrada vai nu automata rezerves apli vai kaut  
ko citu.

Pirotehniķis Liepa mēģināja iestāstīt abiem blakus stāvošiem  
komjauniešiem, ka vēl joprojām iespaidīgākie masu ieroči esot rokas  
granātas un ložmetēji.

— Artilerija šauj pārāk pēc grāmatas un tādēļ neprecīzi, — viņš  
kļiedza un domāja, ka čukst.

— To nevar saukt par neprecīzu, — avācijās dievinātājs Līdaka atteica un ar galvas mājienu norādīja uz to pusi, kur pašreiz atkal uzlidoja gaisā vācu formas apģērbu gabali ar cilvēku ķermeņu atliekām, bet šāvienu un sprādzienu troksnī šo iebildumu nedzirdēja.

Gaidītāji skatījās trokšņu un materijas haosā, un visiem likās, ka ir briesmīgi daudz brīva laika.

Saulesvīrs pārļaida acis pušiem:

— Septiņpadsmit... Kaujas zieds...

Viņš pieliecās un izvilka aiz zābaka aizbāzto raķetpistoli un, pacēlis stobru stāvus gaisā, — izšāva.

Likās, ka kāds velk pa debesīm ar nagu, no apakšas uz augšu, un šķīst spilgti zaļas dzirkstis.

Liēpa pasmaidīja, it kā ieraudzījis pazīstama cilvēka seju.

Saulesvīrs ātri izņēma izšauto čaulu, pielādēja pistoli un izšāva otrreiz.

Atkal pašķīda zaļas dzirkstis.

Tās vēl nepaspēja nodzist, kad aiz muguras un abās pusēs sāka bērt smagie ložmetēji.

Tālšāvējtu uguns pavirzījās tālāk un sāka vēl nežēlīgāk graut Naga viņējo malu un izrakto eju — no Naga uz sādžu un tās dzotiem.

Ārēji gluži mierīgs, Saulesvīrs vēlreiz pielādēja raķetpistoli, rūpīgi pārbaudīja čaulas krāsojumu un aizbāza atpakaļ aiz zābaka. Nosvieda zemē smēķējamā neizdegušo galu un samina ar papēdi.

Visi septiņpadsmit darija to pašu.

Visu labās rokas satvēra automatus, kreisās saliecās elkonī un atbalstījās uz ierakuma malu.

Mazs palēciens, un visi astoņpadsmit izlēca no ierakuma.

— Par Staļinu! Par dzimteni! Par Rīgu, puši! —

Kaut kur noskanēja tālu, bet skaidri kā kalnu atbalss.

Spindza lodes — asi kā stīgas, kas trūkst, kā bites, kas pieteic naidu. Zeme ligojās, skanēja un vaidēja.

Astoņpadsmit vīri pieplaka zemei, līdā uz priekšu un šāva, šāva, šāva...

Nāve neieredz zemi. Tuvāk piespieties zemei! Līst ātrāk! Tā ir kara māksla.

Nē, tā ir dzīvības māka. Un šie astoņpadsmit vīri to prata.

Kreisā pusē, ļoti tuvu Saulesvīram, sprāga mīna. Saulesvīrs pilnīgi pieplaka zemei. Gandrīz iesūcās tanī. Aizkrita ausis un kā smags akmens galvu ķēra gaisa sitiens. Nākamā mirklī viņš jau pacēlās mazliet augstāk, paskatījās sāņus un redzēja, ka Kūdra sabrūk. Līdzīgi zālei, ko skārusi asa jo asa izkaptis. Nekādu lieku kustību nebija.

Saulesvīrs vienmēr brīnījās par nāves attēlotājiem, kas garī un plaši stāstīja par nāves konvulsijām. Viņš bieži bija redzējis kritām kaujas laukā cilvēkus. Ja lode vai šķembā nesa nāvi, cilvēks vienmēr krita kā zāle — klusi un mierīgi. Kur ķēra lode, tur palika.

Saulesvīrs pielida pie Kūdras, izņēma no tā kabatas komjaunieša kartiņu, paņēma Kūdras vieglo ložmetēju un lida tālāk.

Apmēram piecdesmit metrus no vācu ierakumiem viņš puišus panāca. Likās, ka trūkst arī Lidakas.

Smagie ložmetēji vairs nešāva.

— Sagatavojiet rokas granātas! — viņš sacīja, cenzdamies piedot savai balsij mierīgu, metalisku skaņu.

— Sagatavojiet rokas granātas! — atkārtoja viens aiz otra.

Pirmais rokas granātu izsvieda Emsis. Tā sprāga tieši vācu ierakumos. Pārējās tai sekoja. Vācieši vēl nemeta, laikam uzskatīja attālumu par lielu. Liepa nirdza zobus. Viņš zināja, ka viņi ir labākie granātu metēji visā Ilmeņa ezera apkārtnē.

Saulesvīrs meta viegli, gandrīz rotaļīgi — kā zēni met oļus pa diķa pirmo rudens ledu.

Bet tad arī vācieši sāka.

Ierakumu priekšā sākās blīva uguns un dzelzs siena. Lauzt to likās gandrīz neiespējami, bet puiši ļauni smīnēja un svieda vienmērīgi un labi.

Viņi zināja, kā lauzt šādas sienas. Vēroja un lida.

Pie Emša pleciem nokrita vācu granāta. Nākamā sekundē tā soliņa nāvi, bet Emsis negaidīja šīs sekundes. Granāta vēl nebija apstājusies savā ripojumā, kad to zibeņātri satvēra garie, kaulainie pirksti un drāza atpakaļ. Viņš aiznesa nāvi tās izsviedējam. Kā otram šo paņēmienu nācās pielietot Liepam. Tad arvien vairāk un vairāk vācu sistēmas granātu lidoja savu nāves skrējieni atpakaļ. Tā bija nāves rotaļa, un puiši mīlēja to.

— Te ir diezgan karsti, bet arī tur nevar būt nekāda saldētava, — izšāvās caur galvu Kurmim. Viņš bija mierā ar sevi.

Tiešām, vācu ierakumos nebija nekāda saldētava. Komjauniešu granātas darīja savu. Ugunsvalnis ierakuma priekšā kļuva zemāks un plānāks. No vācu aizmugures pastiprinājās ložmetēju segums, bet tas vai nu lidoja pāri vai kapāja zemi.

Saulesvīrs atpogāja revolvera maksti un izņēma revolveri.

Ši ieroča šāvienu izšķīra visi pat vislielākajā kaujas troksnī.

Puiši pielēca kājās un drāzās uz priekšu, cauri vācu granātām. Ātrums it kā pacēla viņus gaisā un nesa. Kaujas sauciens pārspēja visus trokšņus un aptvēra visu pakalnu.

Pret Liepas plecu triecās kaut kas smags un apgriezta to apkārt. Viņš zaudēja samaņu un pakrita, iespiedzdamies ar seju izmiešķētājā mālā.

Kā vienmēr pirmais ierakumu sasniedza Emsis. Tieši priekšā viņš ieraudzīja bailēs izķēmotu vācieša seju un sviedienā paceltu granātu. Emsis pieliecās, un granāta aizsvilpa, pār galvu. Otra granāta vairs nepaspēja izlidot, vācieša galvu sadragāja Emša automata laidnis.

Tuvciņa iedegās ar briesmīgu niknumu. Naidis izauga tik liels, ka aizrāvās elpa un spēks pats no sevis cilāja locekļus un izdalīja triecienus. Ja cīnītājiem uzstādītu jautājumus, viņi varbūt nespētu dot skaidras atbildes, lai gan galva izlikās skaidra un auksta. Šur tur iesprēgājās pa automata kārtai. Kreisā malā vienmērīgi šāva Saulesvīra revolveris.

Rēķis strādāja ar savu partizānu nazi, un viņa kustības atgādīnāja dunča deļotāja kustības estrādes priekšnesumos.

Elsas. Asinis. Vaidi.

Vācieši bēga.

Otro un trešo Naga ierakumu ieņēma gandrīz bez kaujas. Te vēl krita dažas pašu mīnas.

Saulesvīrs izšāva divas raķetes — vienu sarkanu, otru zaļu.

Tās ziņoja, ka Nags ieņemts.

Tālšāvēju uguns pilnīgi atstāja Nagu un pārcēlās uz sādžu. Puiši sabruka uz ceļiem un juta, ka ir briesmīgi noguruši. Emsis noņēma cepuri, noslaucīja sviedrus un nospļāvās. Kurmis nolika automatu un izstiepa rokas. Pirksti drebēja. Viņš nebija mierā ar sevi. Lielākā daļa nedomāja nekā. Rēķis stīvu skatu raudzījās uz savu piedurkni un nesaprata, kādēļ tā saplīsumi. Tikko tā bija vēl pilnīgi vesela. Viņš aplapēja pirkstu un mēģināja atplīsumu pielīmēt. Tas neturējās.

— Labi, puīši! — skanēja Saulesvīra balss pār pakalnu. Viņi zināja, ka ir labi.

Nervu satraukums pamazām pārgāja. Saulesvīrs kārtēja aizsardzību. Puiši piecēlās kājās un saprata, ka no šejienes viņus neviens neizdzīs. Pārbaudīja ieročus un municiju. Sāka gaidīt pretuzbrukumu.

Tas nenāca. Nāca nakts.

Gaisā nepārtraukti dega vairākas gaismas raķetes. Acu plaksti kļuva smagi, bet visi zināja, ka iemigt nedrīkst. Uzbrukumam vajadzēja atlikties tālāk tikai ar rīta krēslu, kad lielākiem spēkiem bija jāiet pāri kalnam uz sādžu. Līdz tam Nags bija jānotur Saulesvīra komjauniešiem — labākai izlases grupai.

Līdz pašam ierakumam atlida sanitāre Valda, draudzīgi uzsvilpa, novietoja kontuzēto Liepu uz teltenes un, velkot to, lida atpakaļ.

— Kā viņas to spēj? — domāja Saulesvīrs un klausījās trokšņos. Viņš lasīja tos kā aklie lasa savu rakstu.

Tālumā šāva trasējošām lodēm. Gar pamalēm grābstījās prožektoru pirksti. Bārstīdama dzirkstis, braukāja vieglmotora lidmašīna. Kaut kur uzlidoja gaisā arī pa krāsainai raķetei. Kara trokšņi aprīma, to vietā stājās bengaliskie plankumi.

Migla sabiezēja. Puišiem sala, un viņi klabināja zobus. Rieta malā gausi dzīsa vakara blāzma. Emsis lēkāja, grabināja kaulus, un viņam pašam likās, ka tie čīkst. Saulesvīrs, piesātināts ar miglu un uzmanību, nenoguris skatījās uz sādžu. Viņam nesala.

Driz jau arī austrumos debess kļuva bālāka kā ar sliktu gumiju

dzēsts papīrs. Uzpūta vēsma. Cēlās vējš. Tas izkļiedēs miglu. Vāciešiem neizdosies slepeni pielīst. Vēl kāda doma māca komandieri, bet viņš centās to noraidīt.

Bālie traipi pie rīta apvāršņa krāsojās sārta. Saules pazīme. Kurū katru brīdi varēja gaidīt uzbrukuma tālāku attīstību. Saulesvīrs pārvilka ar roku pār pieri. Tā bija nosvīdusi.

Sādžā viss bija aizdomīgi kluss.

Pēkšņi aiz sādžas ierēcās. Vakar vēl tur smagās artilērijas nebija. Saulesvīrs sarauca pieri. Vai tomēr?..

Pirmais šāviņš sprāga aiz muguras, otrais priekšā, trešais nedaudz sāpus.

— Uzmanību un dūšu, pušī! — viņš sauca, un viņa pirksti savilkās dūrē.

— Nekas, — atsaucās Emsis kaut kur miglā, — būs siltāk!

Tie bija pēdējie vārdi, ko dzirdēja kalnā. Tas sāka ligoties un viņš not sprādzienu jūklī. Šāviņi lidoja gar zemi un urbās kalnā kā lieli lemeši. Tā vairs nebija zeme, tā bija jūra, kur viņi ceļas un plok, veras un aizveras. Kalns viņoja, putoja un vārījās.

Vīri turējās pie saviem ieročiem un juta, ka grimst arvien dziļāk un dziļāk. Viņi nebijās nāves. Viņi taču ne vienu reizi vien bija skatījušies tai acis un palikuši uz vietas. Bet viņi jutās apsmieti. Zeme, ko viņi mīlēja un kas viņus daudzkārt bija sargājusi, slēpusi un sildījusi, tagad draudēja tos aprīt un nosmacēt. Viņi nejuta ievainojumus. Viņi juta, ka slikt. Viņi grieza zobus un mira, neizsakāmi milot šo zemi, šīs smiltis, šos akmeņus.

Kad kalns bija visu aprijis un izskatījās līdzens, kā uzarts lauks, viesuļuguns aprīna un no sādžas sāka skriet vācieši — pieci, desmit, piecdesmit, simts, vairāk un vairāk. Tie skrēja uz Nagu, lai dotos vēl tālāk. Uz Naga vairs nekādu šķēršļu nebija.

Bet viņi kalnu nerasniedza. Pusceļā viņus skāra kāds neredzams trieciens. Vai kalns pats stājās cīņā savu bērnu vietā? Sabruka pirmie pieci, tad desmit, piecdesmit, simts un visi.

Kalns vēlreiz bija sācis runāt nāves valodu. Abās pusēs tikko manāmi kustējās divi asinim un zemēm aplāti ķermeņi. Tie bija Emsis un Saulesvīrs ar saviem ložmetējiem. Tad tie neredzēja un nedzirdēja vairs, ka pakājē aiz viņiem ceļas vesels bataljons un drāžas pāri viņu kapam uz sādžu. Tie abi sabruka, un zeme tos uzņēma silti, silti...

Tanī rītā krita sādža.

Vācieši tik ātri neatrada jaunu atbalsta punktu, un karš aizvēlās daudz kilometru uz rietumiem.

Nopostitajā sādžā ieradās kolhoznieki. Kāds zēns katru vakaru ganīja govi kalna pakājē un, saulei rietot, sēdēja uz akmens. Skumstot pēc vasaras, viņš skatījās saulē un dziedāja svešu, kaut kur garāmejojot dzirdētu dziesmu: — ai dzīve, dzīve, ai alkšņi, alkšņi...

Klusu tā plūda drēgnajos novakaros pār varoņu kapu. Tanī izskanēja reizē kaut kas vienkāršs un liels.

Zēns zināja, ka tāda ir bijusi arī varoņu nāve.

Kas mīl padomju zemi, tas mirst par to, ja tas ir vajadzīgs. To darbi tad ir vienkārši un dziļi kā sirdspuksti, kā elpa. Viņi var rīkoties tikai tā un ne citādi.

Tie ir boļševiki. Un tāds būs arī viņš, mazais sādžas zēns. Mierīgs viņš vērsies rudenī un ziemā, jo pavasarī pār laukiem kāps atkal gaiša un silta saule.

*Vilis Lācis.*

## VECĀ KRŪZES DĒLI

Stāsts

1.

Bubuļu purva krasts ir apdzīvots tikai dienvidrietumu malā, tur, kur zemesceļš, liekdamijs līdztekus mazajai Dzērves upei, kādu gabalu ved gar pašu purvu. Agrāk te nav bijis ne ceļa, ne māju, tikai mežs un liganā slīgšņa. Šā zemes stūrīša kultivēšana nesaraucjami saistīta ar Krūzes dzimtas vēsturi. Visjaunākā paaudze neko lielu vairs nezina par notikumiem, kas savā laikā bijuši cēlonis dažādām pārvērtībām šajā novada kaktā, bet ja aprunātos ar vecajiem tēviem, ar tiem sirmajiem večiem, kas vecuma dēļ nekā vairāk nevar padarīt kā vienīgi paganīt lopus vai ābolu laikā pabaidīt zagļus no dārza, tad daudz ko dabūtu zināt. Vislabāk jau tad izrunāties ar pašu Jēkabu Krūzi vai veco Krūzi, kā viņu dēvēja, jo bez viņa vēl bija abi jaunie Krūzes, Jānis un Arturs — viņa dēli, un Marta, dzimtas visjaunākā atvase.

Tas bija viņš, Jēkabs Krūze, kas priekš trīsdesmit gadiem atnāca uz Bubuļu purva dienvidus galu un sausajā uzkalnī starp iepuvušajiem celmiem uzcēla savas ģimenes pagaidu mitekli, mazu koka būdu. Toreiz viņš bija vēl jauns zaļokšņa vīrs. Tagad viņa mugura ir lika kā aizlūzuša koka stumbrs, mati un pašķidrā bārda gluži sirmi un ejot viņam šad tad ievajagas spieķa, jo kaulos pamatīgi savilcies reimatisms, bet foreizējās koka būdas vietā viņš uzcēlis divistabu mājiņu, kūti, klētiņu un ratnīcu, un strauta malā viņam ir pirts, bet visapkārt mājām četrdesmit pūrvietau platībā jūs neredzēsiet neviena celma. Tur tagad tīrums, iekopta zeme, pļavās gar Dzērves upi nav neviena ciņa, ne krūma. Uz savām četrdesmit pūrvietām Jēkabs Krūze bija kļuvis vecs un laimīgs, viņam bija zirgs, četras slaucamas govīs un dažas bišu saimes. Bet viņam vairs nebija sievas, tā bez laika sabeidzās pārliedz darbā.

Priekš kādiem simts gadiem Jēkaba Krūzes tēva tēvs Ādams Krūze bija dabūjis no barona zemi — celmus un krūmāju Bubuļu purva pamalē



nečik tālu no lielceļa. Trīsdesmit gadu viņš bija vergojis uz *savas* zemes, līdīs līdumus, lauzis celmus un susinājis sūnakli gar upi. Un kad visi celmi bija izlauzti, un druva viņoja meža vidū, un sūnakļa vietā barons Volfs ieraudzīja skaistas pļavas, tad Ādamu Krūzi aicināja uz muižu.

— Tev nu būt dēzgan to zemit brūķējuš, — barons teica. — Tav lēlkung ņemt aber viss to zem un to pļav un to māj arīdzan pie muiž. Akurat to robež saiet kopā. Aber lai nesacit, ka tav lēlkung ir slikt, es tev dot jaunu gabal zem trīs firtel verst tālāk no ceļ.

Tikai todien Ādams Krūze atskārta, ka šī zeme, ko viņš bija visu laiku uzskatījis par savu, ir barona īpašums. Ne trīsdesmit gadu ilgaīs visas ģimenes sviedru darbs, ne vergošana muižas klaušās nebija devuši viņam tiesības palikt par saimnieku šāvās mājās. Barons mājas pievienoja muižai, bet Ādamam Krūzem ierādīja jaunu celmāju, jaunus krūmus un sligšņu. Sirdij asiņojot, viņš nobučoja baronam roku un devās list jaunus līdumus. Zemesceļš, kas atzaroja no lielceļa, nu pastiepās vēl vienu kilometru dziļāk mežā. Ādams Krūze ar saviem dēliem un meitām purva krastā taisīja jaunu ligzdu savai dzimtai. Viņš iesāka. Pabeidza dēls Pēteris. Atkal viena paaudze slacīja saviem sviedriem skopo zemi un cīnijās ar mežu, kamēr mežs atkāpās cilvēka neatlaidības priekšā un zeme sāka atalgot sūro pūliņu. Četrdesmit gadu turpinājās Pētera Krūzes lielais sapnis par savu zemi, par savām mājām, par savas cilts silto ligzdu. Tad kādu dienu jaunais barons Volfs izgāja medībās un kopā ar saviem suņiem un pilķieriem iegriezās Jaunkrūzēs nodzerties. Viņš ieraudzīja skaistas, iekoptas mājas, uz viņa zemes zemnieks bija kļuvis turīgs. Baronam Volfam iegailējās acis.

Pēteri Krūzi aicināja uz muižu.

— To māj ar viss to zem un cit padarīšan ir vajadzīg man... barons teica. — Es viņ ņem pie muiž, lai to robež būt taisnāk.

Četrdesmit gadu Pēteris Krūze bija gaidījis šā brīža kā notiesātais gaida savu soda stundu. Bija, kā kad viņam ar milnu būtu iezvelts pa galvu. Labi zinādams, ka barons no savas iegribas neatteiksies, vecais zemnieks izmisumā vēl cerēja uz brīnumu, domāja, ka barons ir cilvēks. Viņam bija grūti saliekt savu stīvo muguru, bet, sāpes pārvarot, viņš liecās, kamēr lūpas aizsniedza barona roku.

— Želīgais lielkungs, ja nu jūs parādītu man tādu žēlastību... atstātu Jaunkrūzēs par rentnieku... viņš murmināja, viņš lūdās, bija gatavs pazemoties kā vien vajadzēja. — Viss mūžs tur pavadīts, bērni izauguši, staigājot darba soli pašu iemītās tēkās. Esiet nu gan, cienīts lielkungs, tik žēlsirdīgs maniem bērniem. Kādu renti noteiksat, ar tādu būsim mierā. Kur lai es, sirmgalvis, tagad savas vecumdienas vadu...

Barons paskatījās viņā ar tādu vienaldzību, kā kad viņa priekšā stāvētu lieta, koks vai akmens un nevis dzīvs cilvēks.

— Vecumdēn? Priekš to pagastam ir nabagmāj. Bet tav bērni var taisīt jaun māj. Es dot vien zemesgabal pie Bubulpur, tur, kur to mež ir izdeguš. Lai viņ paš zorģē par sev.

— Lielkungs...

— To Jaunkrūz ir vajadzīg man un es viņ ņem. Tu var iet. Punktum.

Un vēlreiz Krūzes dzimta aizgāja no savas zemes, devās vēl dziļāk mežā līdz pašam purva galam. Un zemes ceļš atkal pastiepās vēl tālāk mežā, nu bij jātaisā tilts pār Dzērves upi. Jēkabs Krūze sāka no tās pašas vietas, kur bija sākuši viņa tēvs un vectēvs. It kā pats liktenis viņu ciltij bija lēmis būt par celmlaužiem un lidumniekiem. Viņi veidoja, viņi radīja un cēla, un kur bija pāri gājuši Krūzes, tur pati dzīve sekoja pa viņu pēdām, tur uzreiz pasaule paplētās plašāka. Tur bija tīrumi un pļavas, ganībās māva govīs, tur kūpēja ceļš, zemniekiem braucot uz dzirnavām.

Cik ilgi šoreiz būs lemts te palikt?

## 2.

Jēkabs Krūze te bija kļuvis par veco Krūzi. Priekš piecpadsmit gadiem — taisni tad, kad tas lielais grūtums bija aiz muguras un varēja sākt cilvēcīgi dzīvot — nomira viņa sieva, Krūzes Anna. Un Jēkabs zināja, ka vainīgs ir pārmērīgais darbs. Vai tad Anna visā viņu kopdzīves laikā bija dabūjusi kādreiz atpūsties? Cilvēks, kā saka, ne sauli neredzēja. No tumsas līdz tumsai, svētdienas un darbdienas, visiem gada laikiem cauri viņi bija zinājuši vienu vienīgu nepārtrauktu darba dienu.

Vecākajam dēlam Jānim toreiz bija septiņpadsmit gadu, tas jau bija īstais arājs un siena plāvējs. Arturs bija piecus gadus jaunāks par brāli, bet Martai gāja vēl tikai astotais gads. Uz Dzērvītēm (vecais Krūze nebija vēlējies saistīt mājas nosaukumu ar ģimenes vārdu, jo divas tādas mājas jau bija — Jaunkrūzes un Veckrūzes) pārnāca Jēkaba māsa Katrīna. Tos gadus, kamēr izauga Jēkaba bērni, viņa te bija saimnieces vietā. Pēc Katrīnas nāves Marta jau bija liela diezgan, lai apkoptu māju un tīktu galā ar lopiem.

Vecais Krūze tāpat milēja savas Dzērvītes kā viņa tēvs bija milējis Jaunkrūzes un vectēvs Veckrūzes. Ja runāja par bagātību vai turību, tad nekas ārkārtīgs jau te nebija, bet cilvēcīgai dzīvei pietika.

Kauču baroni pēc pasaules kara bija aizbraukuši uz Vāciju un Dzērvītes, kā nākas, visās zemesgrāmatās ierakstītas uz Jēkaba Krūzes vārda, vecais zemnieks šad un tad atcerējās, kā baroni bija padzinuši viņa tēvu un tēva tevu no viņu zemes. It kā kāds ļauns lāsts vajāja viņu dzimtu. Vai viņš varēja būt drošs, ka kādu dien arī viņam nepasaka: — Vāķies prom no šīs zemes, tā vajadzīga man... Vai nu tas būtu atkal barons (taču aizbraucot uz Vāciju viņi bija lielījušies un teikuši, lai latviešu zemnieki ceļot savas mājas uz riteņiem), vai kāds cits salkoņa — ļaunuma un varmācības pasaulē netrūka. Aiziet... at-

dot savu mūža pūliņu svešam cilvēkam, kas roku nav pielicis pie tā radīšanas... Mācītāji tik daudz runā par dievu. Kur bija dievs, kad vecais barons Volfs izdzina Ādamu Krūzi mežā? Kur bija dievs, kad jaunais Volfs nolaupīja Pēterim Krūzem viņa tirumus un pļavas? Nē, nē, tās ir tikai pasakas, kungu sadomāti meli. Ja tāds dievs būtu, tad viņš vis nepieļautu, ka rījas un plēsoņas bendē nost mazos ļaudis. Nekāda dieva nav, un cilvēkam pašam jātiek galā ar savu dzīvi, pašam jāgādā par savu taisnību. Jānis saka to pašu, un viņš tik daudz grāmatu izlasījis.

Par vienu vecais Krūze bija skaidrībā: ja nu kādreiz atgadītos tāds posts, ka viņiem būtu jāaiziet no Dzērvītēm, tad tas nu gan vairs nenotiktu, ka ceturkā Krūzes paaudze ietu celmos un purvā kopt jaunas mājas. Vēl jau Bubuļu purva viņā malā tādas vietas bija, kur varēja apmesties, bet ne Jānis, ne Arturs to nedarītu. Viņš zināja, ka Dzērvītes ir pēdējā dzimtas ligzda, kas to saistīja pie šīm vietām. Zaudējot Dzērvītes, jaunie putni izklīstu pasaulē... pazustu svešos ļaudīs. Nedrīkst zaudēt Dzērvītes...

\*

No bērniem vecajam Krūzem Marta vismazāk darija raižu. Kā klusais mājas rūķītis viņa darija savu darbu, visu apkopa, aplāpīja tēvu un brāļus, vārīja ēdienu un slauca govīs. Pirmā viņa bija no ritīem kājās, pēdējā beidza savu vakara soli. Kaut kā tā vienmēr iznāca, ka viņu vismazāk ievēroja, varbūt tāpēc, ka viņa bija tik pieticīga, nekad neko neprasīja sev. Arturs tik zināja, kā viņu komandēt. Izdari to, atnes to, kāpēc bikses nav izgludinātas un kāpēc papirosi nav atnesti...

Viņa neapvainojās, viņa jutās vainīga, ja kaut kas nebija tā, kā citi vēlējās. Tēvs neko neievēroja. Pieradis pie šīs dzīves rāmā, vienmuļā plūduma, viņš visu uzskatīja pareizu un dabīgu, ja tas nemainīja agrāk bijušo. Vajadzēja nākt kaut kam sevišķam, svešam un neparastam, lai viņu atbrīvotu no dzīves inerces un liktu apstāties, iedziļināties kādā atsevišķā parādībā. Tāds notikums atgadījās priekš astoņiem gadiem.

Jāni arestēja...

Gimenē to jau agrāk zināja, ka viņš netic dievam un neatzīst kungu varu. Viņš daudz lasīja, sevišķi pēc tam, kad atgriezās no Kara dienesta. Nevienā no apkārtnes bibliotekām tādas grāmatas nevarēja dabūt, kādas viņš nez no kurienes pārnesa ik pārnedēļas. Šīs grāmatas viņš nekad neturēja uz galda un nelasīja svešu cilvēku klātbūtnē. Tas nu viss tā, bet to neviens nebija varējis iedomāties, ka Jānis ir īsts komūnists, veselas organizācijas vadītājs un ārkārtīgi bīstams cilvēks pastāvošai varai, kuru (par to rakstīja avīzēs, kad viņu liesāja) viņš gatavojies gāzt ar bruņota spēka palīdzību. Vecajam Krūzem šis notikums bija īsta atklāsmē. Jānis... šis klusais, čaklais puika... vai te nebija tas jaunais lūdots, ko viņš bija gribējis list — plašākais un celmainākais no visiem, ko Krūzes dzimtas agrākās paaudzes bija nolīdušas?

Pasaule, visi cilvēki varēja domāt kā gribēja, bet vecajam Krūzem tas bija skaidrs, ka Jānis ir un paliek labs dēls un godīgs cilvēks, kauču tagad viņu bija pataisījuši par noziedznieku. Viņš nebija zadzis, nedz noslepkavojis cilvēka. Viņš tikai meklēja savu taisnību sev un visiem cilvēkiem. Kamēr viņa taisnība nebija stiprāka par pasaules netaisnību, tikmēr netaisnība darīja ar viņu, kā gribēja. Spēks vajadzīgs, lai uzvarētu taisnība.

Jāni Krūzi notiesāja uz desmit gadiem spaidu darbos. Arturam toreiz bija deviņpadsmit gadu. Viņš neko daudz nenoskuma par Jāņa nelaimi. Taisni otrādi: viņam likās, ka dzīve kļūst brīvāka, ērtāka, ka viņš patstāvīgāk nostājas uz kājām un var tagad dzīvot tā, kā pašam patīkas. Kamēr Jānis bija mājās, Arturam vajadzēja no šā un tā atturēties, jo vecākais brālis mēdza zoboties un pat bārties par dažām viņa tieksmēm. Kad Arturs pirmo reizi pārnāca no zaļumballes iedzēries, Jānis viņu tā ņēma priekšā, ka puisim ausis svila klausoties. Bet vēl trakāk bija, kad viņš ieminējās par iestāšanos aizsargos. Tad Jānis vispirms sabrēca, nosauca viņu par idiotu un pēc tam divas dienas nerunāja ne vārda. Tikai vēlāk viņš ņēmās Arturu pārliecināt, ka aizsargu organizācija ir naidīga tautas interesēm un gatavo ceļu izsūcēju diktatūrai, lielo saimnieku un spekulantu rupjajai varai. — Kas tu esi? Darba zemnieka dēls, kam pašam sūrā darbā jānopelna sava dienišķā maize. Ja tu iestāties aizsargos, tad kļūsi par lielo budžu diedeli, par resnā Amoliņa izsūtāmo puiku. Tie visi dzīvo no citu cilvēku sviedriem, tūkst un barojas no savu strādnieku un kalpu nabadzības. Tev, jāsaprot, ka mums ir cits ceļš nekā viņiem. Kad tauta teiks, savu vārdu, viņiem būs jāpazūd. Vai tu vēlies, lai tajā brīdī arī tevi izmēž no sabiedrības kā nederīgu un kaifīgu rūsu?

Bieži, bieži Jānis runāja ar viņu, centās ietekmēt, audzināt, ieinteresēt tam lielajam cīņas darbam, kurā pats bija ieslēdzies. Vienīgais rezultāts bija tas, ka Arturs vairs nerunāja par stāšanos aizsargos vai vanagos — vienalga kur, kad tikai glīta forma. Formas tērps — lūk, par ko sapņoja Arturs. Glīts mundiers ar ieročiem, satikšanās un kopīgas darīšanas ar pagasta ievērojamākiem vīriem, braša uzstāšanās ballītēs... pusstops, pusducis alus... Tādas pat tiesības kā policistiem — var uz lielceļa apturēt automobili un paprasīt, lai parāda dokumentus, likt aizvest kādu gabalu. Un ja Jānis tik slikti domāja par Amoliņu, tad tas vēl nenozīmēja, ka viņš jau nu tas nemaldīgais. Atradies gudrais no austrumiem! Kas par to, ka Amoliņš resns, ka viņš trīsreiz gadā maina strādniekus dzirnavās un mājās, ka rupji lamājas un ganu zēnam pārsītis bungādiņu? Viņam neviens neko nevar padarīt. Ja kāds par daudz ķeskājas apkārt, Amoliņš piezvana pa telefonu aprinķa priekšniekam, un nevaldāmo paņem ciet. Bet Amoliņam pieder vislielākās mājas visā pagastā, īsta pusmuiža ar 200 hektariem un vēl dzirnavas un bode. Un dēla viņam nav, bet ir meita, skaistā Aija. Reiz ķīlu spēlē Arturs viņu bija nobučojis, tas bija jauki viņu bučot. Visi runā, ka Arturs dienās būšot

ists siržu laužējs: kur ir tāda meita, kas spēj paiet viņam garām neatkatījusies un nenosarkusi? Arī Aija to nespēj un ja tikai viņš vēlas, viņa ar mieru nākt uz satikšanos. Ballītēs viņa to katrreiz lūdz uz dāmu valsi.

Bet ar skaistu vaigu un staltu augumu vien nekur tālu netiksi, to jau varēja redzēt no Jāņa. Tam pie sievietēm nebij piekrišanas, lai gan izskata un auguma ziņā puisis nebij zemē metams. Kāpēc? Trūka iznesības un sabiedriskuma. Vispirms vajaga pamatīgi ģērbties, labi dejojot un prast tērzēt ar jaunkundzēm. Bet pats galvenais: nepieciešams sadraudzēties ar labākiem ļaudīm, saieties ar vietējās sabiedrības krējumu.

Arturs Krūze to visu jau agrāk bija sapratis, bet brāļa personības iespaids viņu piespieda atturēties no kaut kādiem pasākumiem šai virzienā. Pēc Jāņa apcietināšanas viņš uzelpoja kā atbrīvots no sirdsapziņas, kas cilvēkam darīja tik lielas neērtības. Aizcieties, viņš traucās piepildīt visu to, pēc kā bija ilgojies. Viņš izmācījās vēl labāk dejojot, viņš iestājās aizsargos un apģērba formas tērpu, kļuva par biedru mednieku biedrībā. Kara dienestā viņš vienu gadu palika virsdienestā un šai laikā viņam izveidojās politiskie uzskati. Proti: ja nebūtu ebreju un komunistu, tad varētu ļabi dzīvot. Tāpēc ebrejus vajaga sist un spaidīt, kur tik vien var, bet komunistus visus izķert un ietupināt aiz restēm. Viņi apdraud privātpašumu, bet Arturs vēlējās kļūt bagāts. Viņi grib ievest pasaulē tādu kārtību, ka visiem cilvēkiem jāstrādā, bet Arturs Krūze domāja, ka nebūtu slikti baudīt labas dienas, dzīvojot no savu nākamo strādnieku un kalpu darba. Būt kungam! Amoliņa znotam bija tādas izredzes.

Trīs gadus viņš ļoti maz domāja un interesējās par brāli. Bija zināms, ka tas nosūtīts Kalnciema akmenslauztuvēs un iztur diezgan karstu sutu. Māsa viņam šad tad aizsūtīja pa vēstulei, vecais pa retam sūtīja naudu un šo to no ēdamā. Ko viņš vēl varēja gribēt? Pats vainīgs, ka neprata dzīvot tā, kā pienākas. Lai nu padomā, lai mācās.

Tad atgadījās kaut kas, kas Arturam Krūzem lika atcerēties brāli un ilgi par viņu domāt.

Priekš gada 15. maijā visas Latvijas budžu vadonis Kārlis Ulmanis ar aizsargu palīdzību bija sagrābis varu savās rokās. Arturs divi nedēļas bija prom no mājām, palīdzēdams „ievest kārtību“ Rīgā. Viņš piedalījās dažos arestos un saķerto komunistu pavadīšanā uz cietumiem. O, tās bija lielas dienas — cilvēks jūta, ka dzīvoja. Kalniņu Jankas lepnā dziesma sāka līgot pa visām Latvijas malām, aizsargi bija dienas varoņi, pat armijas virsnieki palika tā kā ēnā un ar skaudīgu aci noskatījās uniformēto saimniekdēlu triumfā. Arturs šo ceļojumu veica Amoliņa grupā. Dzīrnavnieks bija vada komandieris, viņa puisiem vadība uzticēja visatbildīgākos uzdevumus. Bet tur nu bijušais virsdienesta seržants Arturs Krūze ar savām militārām un ierindas zināšanām bija visnoderīgākais palīgs Amoliņam. Faktiski viņš komandēja vadu, Amo-

liņam tika tā slava. Atgriešanās „sava tēva pagastā“! Puķes, skolas pārziņa patriotiskā apsveikuma un pateicības runa! Goda mielasts aizsargu namā... Arturam blakus sēdēja Amoliņu Aija! Velns ar ārā, tie tik bija panākumi!

Arturam bija vēlēts šajos kalngalos gozētiēs apaļu gadu. Pa šo laiku aizsargu štabs bija kaut kā saodis, ka Kalnciema akmenslauztuvēs atrodas redzamais komūnists Jānis Krūze un ka viņam ir miesīgs brālis, aizsargu nodaļas komandieris Arturs Krūze. Ar to pietika, lai viņu kā politiski neuzticamu izslēgtu no aizsargu rindām.

— To tev vajadzēja, — teica vecais Krūze. — Ko tu līdi, kur nenākas.

— Kur nenākas? — Arturs bija ārkārtīgi sašutis. — Pie visa vainīgs Janka. Viņa dēļ tagad jācieš arī man.

No šā brīža Artura vienaldzība pret brāli beidzās. Viņš ienīda to ar visiem savas dvēseles spēkiem. Jānis bija ienaidnieks, viņa dzīves lāsts. Pats nemācēja dzīvot un nelaida arī citiem dzīvot. Tā nelieša, tā katordznieka dēļ izputēja visa Artura Krūzes godība.

Viņš jutās dziļi pazemots un briesmīgi kaunējās par savu izslēgšanu. Viņam bija jānodod visi ieroči. Formas tērpam nācās noņemt zīmotnes. Caurkritušais aizsargs — kur viņš vairs drīkstēja rādīties?

Viņš vēl mēģināja glābt savu stāvokli, uzrakstīja lūgumu aizsargu priekšniekam. Viņš aizgāja pie Amoliņa un lūdza, lai tas palīdz, lai galvo par viņu — vai tad Amoliņš to nepazīna?

— Nu sakiet, Amoliņa kungs, ko es varu darīt, ja man tāds brālis? — Arturs centās pārliecināt vada komandieri. — Viņš ir piecus gadus vecāks par mani, ne jau es viņu audzinājis. Mēs nekad neesam satikuši, un kamēr viņš cietumā, es viņam ne reizi neesmu uzrakstījis vēstuli. Nē, mēs nesarakstāmies, es nevēlos par viņu neko zināt. Vai tiešām jūs nevarat man palīdzēt? Jūs taču zināt, cik es esmu uzticīgs mūsu vadonim. Esmu gatavs darīt visu, ko no manis prasīs, lai pierādītu savu padevību.

— Mīlais draugs, es jūs pilnīgi saprotu un ticu, ka viss ir tā, kā jus sakāt, — Amoliņš teica. — Bet ministrs tā ir noteicis. Ko es varu darīt.

— Ja es grieztos pie ministra un ja man prasītu, lai pagādāju atsauksmi, ieteikumu, vai jūs būtu ar mieru man izlīdzēt?

— Es varu teikt, ka jūs bijāt krietns un priekšzīmīgs aizsargs.

— Amoliņa kungs, bet jums taču skaidrs, ka te notiek pārpratums. Aiz tīri formāla iemesla krietnu un uzticamu cilvēku atstumj pie malas...

Amoliņš gluži labi saprata, ka Arturs Krūze ir savējais, akli uzticīgs un pazemīgs kā suns. Nē, ar viņu nebūtu nekāda riska. Protams, žēl, ka puisim jānovelk tā skaistā forma... viņiem ar Aiju tīri labi saskaņēja... Bet...

— Man ir kāds priekšlikums, — Amoliņš pēc brīža ierunājās. — Kādu laiku mums jāpagaida, tad varēs ierosināt jautājumu pie ministra.

Bet ja vēlaties ņemt dalību mūsu lietās, jūs varat mums lieliski pakalpot. Iedomājaties: jūs izslēdz no aizsargiem, visai sabiedrībai ar to tiek parādīts, ka mēs jūs uzskatām par bīstamu, mums naidīgu cilvēku. Jūs sabiedrības priekšā to ņemat pie sirds un kļūstat mums naidīgs. Visādi tumši un šaubīgi elementi sāk skatīties uz jums ar simpatijām un uzticību. Jūs satiekaties ar viņiem, izdabonat viņu noslēpumus, domas, noskaņojumus un plānus — visu to, ko viņi perina savā pagrīdē. Jūs regulāri nākat pie manis (protams, slepeni), visu atstāstat man, un mēs vienmēr laikā varam padarīt viņus nekaitīgus. Priekšnieks un ministrs zinās par jūsu darbību, tā kā valdības acis jūs visu laiku būsiet mūsu cilvēks. Bet pēc kāda laika, kad jūs tā būsiet pierādījuši savu uzticamību, jūs bez kādiem šķēršļiem uzņems atpakaļ aizsargos un iedos jums komandiera pakāpi. Padomājiet par to. Ja jūs būtu ar mieru, es parunāšu ar Fridrihsonu un visu nokārtošu.

— Jūs domājat, ka man nebūs ilgi jāpaliek tādā stāvoklī? — Arturs atžirga, sāka atkal justies kā līdzīgs ar Amoliņu.

— Gadu, varbūt divus.

— Tas ir diezgan ilgi.

— Mēs jau arī taisāmies ilgi dzīvot, — Amoliņš smaidīja.

— Labi, es esmu ar mieru. Kādam tikai vajadzēs mani pamācīt, kā to darīt. Es jau nekā nezinu.

— To mēs izdarīsim. Redziet nu, cik labi viss iznāk. Vai dzersim vienu šnabi?

### 3.

1940. gada jūnija dienās novada ļaudis pirmo reizi dabūja redzēt tankus, tie traucās pa lielceļu garām Veckrūzēm un Amoliņa dzirnavām uz Rīgu. Notika tā, ka ļaudis uz laiku pameta darbu un panācās līdz lielceļam noskatīties bargajās kara mašīnās un apsveikt tankistus. Smaidiem, priecīgiem mājieniem, ziedu riekšavām zemnieki sveica lielās padomju valsts bruņoto spēku, kas tagad ņēma savā aizsardzībā Latvijas zemi un tautu. Sarkanās Armijas ienākšana sakrita ar saulainām, briedīgām dienām. Darba ļaužu sirdis iešalcās dzidrā liksmē un cerībās, visu zemi pārņēma tāda kā svētku noskaņa. Tiem, kas nomākti bija stāigājuši ilgus gadus, sirdis iepukstējās pateicībā un laimē, krūtīm izraisījās droši vārdi un dziesmu skaņām sasaucās cilvēks ar cilvēku, ciemats ar ciematu. Tauta, aizmigušais, pārestību jūgā pagurušais milzis, pēkšņi it kā pamodās no smaga miega un cēlās kājās jaunai, bagātai darba dienai.

O, kā nu sarāvās tie, kas visu laiku bija smējuši un ņirgājušies par tautas jūtām! Dzirnavu Amoliņš vairākas dienas nemaz nerādījās cilvēkos. Rūpju pilns staigāja pagasta vecākais Klāvsons, novada aizsargi pēkšņi kļuva maziņi, drebelīgi un bāli. Visi gaidīja izrēķināšanos, asinainu atriebības vilni, tautas dusmu un atmaksas alku izverdumu. Resnais Amoliņš nakti aizgāja līdz Dzērvītēm un uzmodināja Arturu.

— Tagad tavs brālis tiks ārā no cietuma. Droši vien, viņš nu būs liels vīrs. Aizliec kādu labu vārdu par mani. Esam jau tikpat kā radi. Aija briesmīgi baidās no asinsizliešanas.

Arturs aiz pagodinājuma sarka un svīda vien. Tikpat kā radi... Aija... tas bija nepārprotams norādījums.

Šodien neviens nedomāja par cīņu, par pretošanos. Šķira, kurai kā varas nesējai vajadzēja tagad noiet no skatuves, lai atdotu savu vietu darba ļaudīm, bija galīgi apmulsusi, vislielākie vakardienas varoņi šodien glēvi tricēja dzīvnieciskās bailēs par savu dzīvību. Piepildījās senā atziņa, ka melis ar laiku pats sāk ticēt saviem meliem. Buržuāzija, liel-saimnieki un reakcionārie gariņi bija pārliecināti, ka komunisti tagad piepildīs dzīvē visas tās briesmoņu pasakas par boļševiku režīmu un tikumiem Padomju zemē, ar kādām viņi divdesmit gadu bija šausminājuši un muļķojuši Latvijas tautu. Tiem likās, ka viņu pašu fantazijas netīrie izvīrumi tagad sāks elpot un staigāt zemes virsū, iznīcinādami savā baismīgajā spēkā paši savus radītājus.

— Es darišu visu, lai jums nekas nenotiktu, — Arturs apsoliņās. — Cik labi, ka mani toreiz neuzņēma atpakaļ aizsargos. Ko es tagad iesāktu?

— Jā, vai nav pareizi? — Amoliņš iesaucās. — Tu zini, kam par to pienākas pateicība. Es vienmēr saku, ka vajaga skatīties uz priekšu, drusciņ tālāk par savu deguna galu.

— Kā jūs domājat, Amoliņa kungs, vai tagad viss pagalam? Vai mūsējiem nav nekādu cerību?

— Miļais draugs, to neviens nevar pasacīt, — Amoliņš nopūtās. — Dzīvosim, redzēsīm. Kamēr noskaidrojas izredzes, mums kādu laiku vajadzēs padzīvot klusāk, paslēpties apakš zemes.

— Mainīties lomām ar mūsu pretiniekiem?

— Jā. No viņiem mēs varam šo to mācīties taktikas ziņā.

\*

21. jūnijā Jānis Krūze atguva brīvību. Ilgie katorgas gadi bija jūtamī aizlauzuši viņa veselību. Pārcilvēcīgais darbs Kalnciema akmenslauztuvēs, sliktā pārtika, uzraugu lopiskā izturēšanās bija panākuši to, ka sārtā, spēcīgā puīša vietā mājās pārnāca panīcis, slims cilvēks. Viņa kalsnajā, tumši iedegušajā sejā ar drūmu, suģestējošu liesmu dega divas ugunīgas acis. Tāds spēks piemita šo acu caururbējam skatam, ka reti kāds cilvēks varēja izturēt tā asumu. Apcirptu galvu, vaļīgās drānās, sadudzis un nervozs, Jānis Krūze maz vairs līdzinājās tam staltajam, zaļokšņajam puisim, kas priekš astoņiem gadiem aizgāja no Dzērvītēm. Bet viņa gars nebija aizlauzts. Drīzāk gan otrādi: tas bija zaudējis agrāko flegmu, tas liesmoja un sprēgāja, pauzdams milzīgu gribas spēku un pārliecību. Ieslodzījumā Jānis bija ļoti daudz mācījies, viņam vairs nevajadzēja nedroši un bikli runāt ar cilvēkiem, kas gribēja domāt savādāk



nekā viņš. Viņš bija dziļi iepazinies ar lietu un notikumu attīstības likumiem, viņa loģikas neatvairāmajam spēkam nespēja noturēties pretim pati veiklākā demagoģija. Vai nu kāds to gribēja vai negribēja, ja viņš runāja, viņam vajadzēja ticēt.

Jānis atbrauca no Rīgas jūnija mēneša beigās un noturēja tautas sapulci bijušajā aizsargu namā. Viņš runāja par notikušo pārmaiņu būtību, centās izkļiedēt nedrošības sajūtu un nomierināt satrauktos, kuri dzīvoja no baumām un baigiem paredzējumiem.

— Ne atriebību, bet taisnību mēs esam nākuši piepildīt, — teica viņš. — Katrs godīgs cilvēks, kas gribēs godīgi sastrādāt ar mums, atradīs savu vietu. Splauziet acis, naglojiet pie kauna staba tos, kuri ar savām baumām, ar slepeno naidīgo čukstēšanu tiecas radīt paniku, visus tos, kuri runā par sagaidāmiem asinsplūdiem. Mūsu ierocis ir dzīvais patiesības vārds. Mums nevajag asiņu. Ne ar varmācību, bet ar visas tautas kopīgu, vienprātīgu darbu mēs gribam celt un uzcelsim savu jauno taisnības un cilvēcības valsti. Mēs novāksim no ceļa tos, kas mēģinās bāzt nūju riteņos un traucēt vēstures attīstības ritmu, bet mūsu roka biedriski būs izstiepta pretim ikvienam, kas gribēs godīgi piedalīties šai darbā.

Pēc sapulces viņš aizbrauca Arturam līdzī uz Dzērvītēm un palika tur pa nakti.

— Ko tu vari ēst? — Marta apjautājās. Jānim bija sācies kuņģa katars. Pēc vakariņām, kad īsumā viss bija izrunāts par notikumiem un pārmaiņām ģimenes dzīvē aizgājušo astoņu gadu laikā, vecais Krūze ar Jāni izgāja apstaigāt Dzērvīšu tīrumus un ūvas. Arī Jānis te bija pielīcis savu roku, viņš saprata tēva mīlestības pilnos vārdus par šīm mājām, par šo mīlo zemes stūrīti, par visu, kas še bija tapis.

Viņi uz britiņu apstājās uzkalnī pie āboliņa lauka. No turienes varēja pārredzēt visu mazo zemnieka valstību, laukus, ūvas, augļu dārzus un ēkas. Saimniekam pie kājām tupēja vecais māju suns Munters, tas elsoja, mēli izkāris, un skatījās tāpat kā viņa maizes tēvs uz upes pusi. Kad vecā Krūzes skats pievērsās ēkām, arī suns raudzījās turpu.

— Es tev gribēju ko pajautāt, dēls... — vecais tā kā sastomījās. — Tu tikai neņem ļaunā, ja es sarunātu niekus.

— Runā vien, — Jānis draudzīgi pasmaidīja.

— Te nu tu redzi, ko mēs savām rokām esam uzcēluši ilgos gados, — vecā Krūzes balss aizsmaka. — Paši vien... neviens svešais nav pirkstu pielīcis. Neviena pēda zemes nav citam paņemta. Tagad cilvēki runā, ka zemniekiem ņemšot zemi nost un tīrumus salaidīšot kopā, būšot atkal tādas kā muižas un atkal būšot kungi un vagari un nevienam nekas vairs nepiederēšot. Tu tur Rīgā tiecies ar visiem un vairāk zini nekā mēs. Saki, vai tā būs vai nebūs?

— Tā nebūs, tēvs, — Jānis atbildēja. — Netici tiem, kas tā runā.

— Bet arī Arturs stāsta tādas lietas...

— Tad viņš nezina, ko runā. Esi mierīgs, tēvs. Dzērvītes neviens neaiztīks. Nevienam mazajam zemniekam netīks zeme atņemta. Tiem lielajiem, kas sagrābuši savās rokās pasaulīgus plašumus, tiem gan būs kāda daļa jāatdod, lai arī kalps tiktu pie zemes.

— Un tu saki, ka viss, kas ir mans, tā arī palīks?

— Noteikti.

— Bet tad jau tie komunisti nemaz nav tādi, par kādiem viņus iztaisa.

Jānis iesmējās. — Mums pieraksta visu ko. Bet vislabāk būs, ja ļaudis spriedīs pēc mūsu darbiem. Tad katrs redzēs, kas mēs esam un kas mēs neesam.

— Nu man prāts ir mierīgs, — tēvs noteica. — Bet to tu zini, dēls, ka jums ir daudz ienaidnieku. Tie mierā negulēs, raudzīs kavēt un kaitēt, kur vien spēs.

— Es zinu, bet mums nav bail grūtību. Mēs turēsim acis vaļā.

Jānis gulēja tonakt vienā istabā ar Arturu. Viņi ilgi neaizmīga, iegrīmuši sarunās. Arturu ļoti interesēja itin viss.

— Kādā amatā tu tagad esi? — viņš apsprisījās.

— Partijas apriņķa komitejas sekretārs.

— Vai tev daudz maksā?

— Algas mums vēl nav noteiktas. Bet tas jau nav galvenais. Galvenais ir darbs.

— Vai tu būsi apmēram tas pats, kas apriņķa priekšnieks?

— Nē, ar apriņķa priekšnieku man gan nebūs nekā līdzīga. Iespaidis, varbūt, būs pat lielāks nekā viņam, bet uzdevumi man pavisam citādi.

— Kādā ziņā?

— Viņa uzdevums bija turēt grožos apriņķi ar rupjas varas palīdzību. Mans uzdevums — audzināt tautas masas, pārliecināt ar patiesības palīdzību un raudzīties, lai viss notiek pēc taisnības.

— Man jau arī nācās daudz ciest no Ulmaņa ļaudīm, — Arturs teica. — Bija dabūjuši zināt, ka tu esi manš brālis un tūlīt izslēdza no aizsargiem. Es aizsargos sabinu pavisam īsu laiciņu. Jā, jā, tad viņi sāka mani vajāt. Medību bisi atņēma, nekādos pagasta amatos nepielaida, visu laiku skatījās kā uz sarkano. Nu, bet tas nekas. Kā tu domā, Jāni, vai es arī nevarētu tikt kādā amatā? Jums cilvēki būs vajadzīgi.

— Viss atkarāsies no tavām spējām un piemērotības.

— Bet ja tu aizliktu kādu vārdu par mani? Brālis brāli taču pazīst. Pret māni nevienam nekas nevar būt. Es esmu cietušais, yajāts cilvēks...

— Pie mums nav modē onkuļu būšana. Kas attiecas uz tevi, tad tu, brāl, neņem ļaunā, ka es skatišos uz tevi tāpat kā uz kuru katru cilvēku. Tev vēl jāaug, daudz jāmacās. Šodien es par tevi vēl nevaru teikt neviena laba vārda. Tu neapvainojies, mēs, boļševiki, mīlam atklātu valodu. Kas necieš kritiku, tas nevar būt mūsējais.

— Tu tiešām domā... ka es tik slikts?

— Tev pārāk daudz sveša noskaņojuma. Polītiski tu esi pavisam atpalcis. Launa negribēdams, tu savu uzskatu neskaidribā vari nodarīt lielas kļūdas. Mācies, strādā, centies augt. Ja tur kaut kas iznāks, tad apskatīsimies, kā tevi izmantot.

Saruna pārtrūka.

Otrā ritā Jānis aizbrauca atpakaļ uz pilsētu. Vakarā Arturs devās uz dzirnavām. Aija bija ļoti vēlīga, cienāja viņu ar tēju un spēlēja priekšā uz klavierēm. — Kāpēc tu vakar neatvedi savu brāli pie mums? — viņa jautāja. — Viņš tagad būšot mūsu apriņķī tas noteicējs. Paps grib iepazīties ar viņu.

— Viņš bija noguris pēc sapulces. Bez tam, vai tad es varēju zināt, kā jūs skatāties uz viņu.

— Nākošu reizi tu atvedīsi?

— Es nezīnu, viņš ir savāds cilvēks. Lepns palicis, par savējiem negrib neko zināt. Tā vara laikam apskurbinājusī galvu.

— Bet tas taču dabīgi. Vai tu domāji, ka viņš izturēsies tagad kā ubags?

— Tomēr, tikdaudz jau varēja, kā ievērot radniecību. Bet ko tur... lai viņš iet bekot. Man nekā nevajaga.

Viņš sāka knakstīties, tvarstīja Aijas roku un pietvīcis smaidīja. Kādi viņai skaisti pleci... krūtis... kā čaukstēja zīda zeķes, kad viņa pārsvida slaidās kājas vienu pār otru. Viņas acis nerātņi mirdzēja, kairā mute tvika ar dabīgu sātumu.

— Eh... — viņš noelsās, apskāva viņu un noskūpstīja uz lūpām. Viņas mute atbildēja tā skūpstam, tas bija kaut kas traks. — Aija...

— Pietiek! — viņa šķelmīgi sarauca uzacis un brīdinot pielika pirkstu savām lūpām. — Drīz var ienākt paps.

— Viņš tik un tā visu zina!

— Vai tu vēlies pie lieciniekiem skūpstīties?

Arturs sašļuka, gurdi padevās.

Vēlāk viņš runāja ar Amoliņu zem četrām acīm.

— Nu, pēc kā nu ož? — dzirnavnieks apjautājās.

— Ož diezgan slikti. Viņš man neuzticas. Man esot sveši noskaņojumi. Nedod ieteikumu darbā.

— Tas nav ar pliku roku ņemams.

— Kā jūs domājat, vai tas ir droši, ka viņš par to neko nedabūs zināt?

— Par ko?

— Par maniem sakariem ar politpārvaldi... ka es esmu iegāzis to grupu?

— Tur tu vari būt bez rūpēm. Vairāk neviens nezināja kā priekšnieks. Tas visus materiālus ir paspējis sadedzināt.

— Jūs to noteikti zināt?

— Pilnīgi droši. Man punkta priekšnieks pateica.

— Bet kā man tagad būt? Kā lai es izturos?

— Nekādu norādījumu vēl nav. Tie tur Rīgā ir galīgi pazaudējuši galvas. Viens otrs no vadības ir jau paņemts ciet. Vajadzēs kādu laiku vadīties pašiem no saviem apsvērumiem, raugoties pēc apstākļiem. Zemnieki ir lielā neziņā par rītdienu. Šo periodu vajag izmantot. Tu vari atsaukties uz sarunām ar brāli, tad ticēs. Večos vajag radīt bažas, mieru, bailes. Tad viņi ķersies kā slicējs pie salmiņa. Mēs būsim tā vienīgā cerība.

— Drīz novadā sāka izplatīties dažādas uztraucošas baumas. Zemniekus padzišot no zemes, visus latviešus aizsūtīšot uz Sibīriju, bet viņu vietā atvedīšot krievus. Rīgā visa vara atronoties ebreju rokās.

Arturs Krūze centās. Tumši spēki sāka kustēties kā čūskas apakšzemes alās, viņu klusā šņākoņa atbalsoja zemes virsū un suģestēja māņticīgos ļautiņus. Nosiekalojies budžu bars, visi tumšie gari, sāņus atrāvušies iztālēm vēroja notikumus, gaidīja, vai jaunā topošā padomju vara kaut kur nepielaidīs kādu kļūdu, lai tad piesietos tai un bazunētu tūkstoš bazunēm pa visu zemi: redziet, ko viņi dara! Viņiem bij jāpietiek tikai ar sīkumiem, jāizpūš tie par lielām lietām, bet ja sīkumu izpūš pārāk lielu, tad tas pārsprāgst kā balons.

Padomju vara ar savu rīcību iznīcināja vienu aizspriedumu pēc otra, apgāza citu pēc cita daudzos demagoģiskos apgalvojumus un pravietojumus, ar kādiem iedzīvotājus biedēja Arturs Krūze un viņam līdzīgie.

Grūtas dienas sākās Arturam, kad notika lielo rūpniecības uzņēmumu nacionālizācija un zemes reforma: Amoliņam nacionālizēja lielās dzirnavas, bet no pusmuižas atgriezta 170 hektarus un izdalīja bezzemniekiem. Amoliņš šņāca vien un tvīka aizturētu dusmu pārpilnībā. — Pat tik daudz tu nevarēji, kā iespaidot brāli, lai dzirnavas neaiztiek, — viņš pārmeta Arturam. — Ja formāli nepieciešams, es jau būtu varējis samazināt strādnieku skaitu. Tev pašam kādreiz viss būtu ticis.

Pusmuižas un dzirnavu mantiniece pēkšņi kļuva gluži vēsa un noraidoša pret Arturu. — Tu esi uz vienu roku ar viņiem. Ko tu pie manis nāc — izspiegot gribi?

Arturs jutās neizsakāmi vainīgs viņas priekšā, bet līdzēt viņš neko nevarēja. Viņš ienāda savu brāli ar visu naida spēku. Jānis, vienīgi Jānis bija vainīgs pie visām viņa neveiksmēm. Viņa rīcības dēļ draudēja izjukt labās attiecības ar Amoliņu, visi pagastā lielie saimnieki baltām acīm skatījās Arturā. Un Aija... nē, nē, tas nu nedrīkstēja notikt, Aiju viņš nedrīkstēja zaudēt. Viņš bija gatavs visu darīt, ko no viņa prasītu, pazemoties, dīdēt, rāpot. Vēl vairāk: viņš būtu ar mieru izdarīt pat noziegumu, nokaut, dedzināt, izpostīt — visu, ko tikai liktu priekšā, ja ar to atgūtu Aijas tuvību un labvēlību.

Kad Jānis pa Ziemsvētkiem atbrauca ciemā, Arturs viņu sagaidīja ļoti vēsi. — Kas tad tev vainas, dzīvo kā kungs. Brauc automobilī un tik apskatās, vai nevar vēl kādam ko atņemt, — viņš vīzējās.

— Vai tev un līdzīgiem kaut kas ir paņemts? — Jānis jautāja neiekaizdams.

— Tu man esi nolaupījis vairāk nekā jebkuram citam! — Arturs atrauca. — Pa Ziemsvētkiem es biju nodomājis taisīt kāzas. Bet tu viņas tēvu pataisīji par nabagu. Viņa vairs negrib ne dzirdēt par precēšanos.

— Cik tavam nākamam sievastēvam vēl palika zemes?

— Kas tur vairs palika, 30 hektaru...

— Un ar 30 hektariem viņš nu ir nabags? Apdomā, ko tu runā.

— Jā, bet kas viņam agrāk bija!

Vecais Krūze mēģināja dēlus salabināt, bet no tā nekas neiznāca. Un veltīgi Jānis centās brāli pārliecināt: visi viņa vārdi atsitās kā pret nedzīvu sienu. Ar mūri nav ko runāt, tur jālieto kalts. Pēcāk gan, atcerēdamies Amoliņa dzīves gudros padomus, Arturs savas dusmas apvaldīja un centās ievilkt Jāni sarunās par viņa nākotnes nodomiem, mēģināja izvilkt dažu slepenu ziņu, bet Jānis bija atturīgs un ļoti uzmanīgs sarunās.

Ar laiku lielās dusmas pārgāja arī Amoliņam. Lai nu kā, Arturs Krūze bija noderīgs cilvēks un varēja labi pakalpot. Kāpēc viņu atstumt? Aija kļuva laipnāka, nē, Arturs jau nav vainīgs, ko viņš var darīt, kad viņam tāds brālis. Tikai riebīgi bija, ka pusmuižā savilkās visādi sīki, prasti ļautiņi, jaunie zemes dabūtāji. Tie nu rakņājās pa tēva zemi, sēja un dēstīja un jutās gandrīz kā paši savās mājās. Kaut drīzāk uznācis karš!

Kamēr viņi cēla un radīja, veidoja jaunu taisnīgu un laimīgu dzīvi, otri — viņu nebija daudz, ak nē — cerēja uz postu, uz iznīcību, uz asiņainām šausmām. Bet saule spīdēja pār visiem un zāle auga, brieda labība, upes tecēja uz jūru.

#### 4.

Sākās karš. Zvēriskā alkā fašistu armijas traucās uz priekšu, izmantojot nodevīgā tīgerlēciena priekšrocības. Līdz zobiem bruņotie pulki, bagāta laupījuma nojausmas satracināti, lauzās aizvien dziļāk iekšā miermīlīgajā zemē. Un daudziem likās, ka nodevības briesmīgajam smagumam izdosies iznīcināt padomju tautas pretošanās spējas, ka Sarkanā Armija izšķīdīs tūliņ pēc pirmajiem briesmīgajiem tērauda un dzelzs lavīnu triecieniem. Dega pilsētas, oglēs un pelnos pārvērtās ciemi, tērauda nezvēri bradāja druvas, ko zemnieks ar mīlestību un cerībām bija kopis.

Bet ienaidniekam nepietika ar to iespaidu vien, kādu darīja viņa ordu trakošana kaujas laukos un ieņemtos novados. Viņš gribēja izlikties vēl stiprāks, vēl briesmīgāks un neatvairāmāks nekā bija. Viņš sūtīja saviem pulkiem pa priekšu spiegu un diversantu barus, izplatīja baumas, centās radīt paniku. Vajadzēja panākt iespaidu, ka viss ir zudis un pasaule iet bojā. Glābjas, kas var!

Amoliņš un citi pagasta lielie saimnieki jau pirmās kara dienās nozuda no mājām. Šur un tur mežos sāka blikšķēt pa šāvienam, nodevīga lode pārsteidza dažu braucēju vai gājēju uz ceļa. Šur un tur pārtrūka telefona vadi, sāka kliņāt visbriesmīgākās baumas. Šīs bandas

centās kaitēt padomju varai tās smagajā cīņā kā vien prazdamas, bet nekas liels neiznāca. Līdz pašai vācu karaspēka atnākšanai padomju vara palika savā vietā, it nekur nodevējiem neizdevās sagrābt varu savās rokās. Un viņi siekalodamies slapstījās pa mežiem, glūnēja, pētīja: vai vēl nav prom, vai nevar list jau laukā, sākt savu asinsdarbu?

Pirmajā karstumā Arturs Krūze arī bija aizskrējis mežā kopā ar Amoliņu un citiem, bet kad lieta ievilkās, viņš pēc pāris dienām pārrādās mājās un vēroja notikumu attīstīšanos. Viņš bija sakarnieks, savas bandas ziņnesis un ēdiena pienesējs. Kad visās malās sāka darboties ātrumā nodibinātās strādnieku un zemnieku iznīcinātāju nodaļas, Arturs steidzās to pavēstīt Amoliņam. Nodevēji atvilkās dziļāk mežā, vairījās nokļūt iznīcinātāju nodaļām ceļā. Vēstis par izķertiem gaisa desantiem, par iznīcinātām diversantu grupām un nošautiem spiegiem nevarēja pavairot viņu drosmi. Padomju cilvēks bija pagriezis droši krūti pretim savam ienaidniekam, viņš bija bīstams, baigs savā taisnīgajā niknumā.

Un nodevēji apvaldīja savu nepacietību, nogaidīja vēl, slēpdamies meža krēsleinē. Bet viņu nepacietība auga augumā ar katru aizvadītu stundu.

\*

Jānis Krūze šai laikā tikpat kā nedabūja gulēt. Tūliņ pēc kara izcelšanās viņš sasauca uz apspriedi sava apriņķa partijas un padomju aktīvu un nodibināja vairākas iznīcinātāju nodaļas, katras cīnītāju grupas priekšgalā nostādot kādu no izturētākiem un piedzivojušākiem biedriem, pilsoņkara dalībniekiem un militārā ziņā sagatavotiem jauniešiem. Kauču viņa apriņķis bija viens no vismelnākajiem, ar stipru liel-saimnieku un aizsargu slāni, ienaidnieka kalpiem, nevienā vietā neizdevās pacelt galvu.

Apriņķa sekretāra mierīgā, nosvērtā rīcība nomierinoši ietekmēja visu apkārtni. — Nekā briesmīga nav, ir tikai karš ar savām parastajām īpašībām, — Jānis Krūze teica satrauktajiem pagastu izpildkomiteju darbiniekiem. — Mēs vēl neesam pieraduši pie asinīm un nelaikā miršanas. Pāreja no miera laika psiholoģijas uz kara laika psiholoģiju prasa zināmu laiku. Pagaidiet vēl dažas nedēļas. Tad tas, kas jums šodien liekas briesmīgs, būs jau kļuvis ikdienišķs. Ir jāpieron pie briesmām, biedri, un jāiemācās mirt. Tas ir viss.

Tagad nebij laika ilgai gudrošanai, garām apspriedēm un lēnai izdarībai. Jānis Krūze visus jautājumus izlēma ātri, tūliņ, kad tie radās. Kļuvis skaidrībā par kāda pasākuma nepieciešamību, viņš tūliņ laida darbā savu milzīgo enerģiju un gribas spēku, viņa rīcībai piemita tāds izturēts spars, kas ar savu brāzmainību noslaucīja no ceļa ikvienu šķērslī. Vācu tanki atradās tikai divpadsmit kilometru attālumā no pilsētas, bet Jānis vēl bija pilnīgs saimnieks savā apriņķī. Ar stingru roku viņš savaldīja paniku, kad tā jau draudēja pārņemt pilsētu. Bēgļu straumi, kas plūda no dienvidiem, viņš nelaida pilsētā iekšā. Uz

ceļiem bija nostādīti posteņi, kas bēgļus novirzīja pa mierīgu aplinkus ceļu garām pilsētai. Jānis personīgi pārbaudīja, kā veicas banku un iestāžu evakuācija, vai mašīnu un traktoru stacijas inventārs izvests un vai vajadzīgais transports lielāko vērtību izvākšanai ir kārtībā. Uz lielceļa aiz upes jau rībēja pirmie tanki, kad Jānis deva rīkojumu uzspridzināt tiltu un elektrības spēkstaciju. Visu nakti un otrā dienā līdz pusdienai vāci netika pilsētai klāt. Labi organizētā aizsardzība radīja ienaidniekam iespaidu, ka pilsētu aizstāv lielāka karaspēka vienība. Viss Jāņa Krūzes „karaspēks“ bija astoņdesmit šautenēm un rokas granātām bruņoti vīri. Vienos dienā Jānim izdevās dabūt telefona savienojumu ar partijas Centrālkomiteju.

— Fašistu tanki un apmēram divas kājnieku rotas ir jau pilsētas nomalē. Mūsu karaspēka daļu vairs nav, tikai mani kaujinieki. Ko darīt?

— Vai aviācija netraucē?

— Pilsētu pagaidām neaiztiek, bet apšauda lielceļu. Divreiz bombardēja dzelzceļa staciju. Vagoni un lokomotīves ir izvesti.

— Stāvoklis ir tāds, ka jūs esat palikuši kā ķilis pret ienaidnieka fronti. Visus liekos cilvēkus sūtiet tūlīt prom, bet bruņotās grupas lai mēģina vēl aizturēt ienaidnieka virzišanos. Pievakarē, kad sāk tumst, atējiet uz ziemeļiem.

Divreiz fašisti mēģināja iebiedēt pilsētas aizstāvjus ar nekārtīgu šaušanu, bēra no ložmetējiem un automātiem ugunskrusu, aizdedzināja dažus namus. Bet katreiz, kad tie cēlās kājās un raudzīja tikt pāri upei, Jāņa Krūzes kaujinieki viņus sagaidīja ar saskaņotu, tēmētu uguni, un fašisti bija spiesti atlēkt atpakaļ.

Tā pienāca vakars. Krēslā kaujinieku rota atstāja pilsētu un devās uz ziemeļiem. Viņi bija atgājuši kilometrus trīs, kad pie pilsētas sākās karsta šaušana. Dunēja artilērijas šāviņi, tarkšķēja ložmetēji, ar riebiņu klunkstieniem krita mīnas.

— Viņi domā, ka mēs vēl tur, — Jānis pasmīnēja. — Nekas, kādu simtu mēs šodien nolikām. Pa vienam uz katra mūsējā jau iznāk. Sākumam labi diezgan.

— Viņi šonakt baidīsies ieiet pilsētā, — ieteicās pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētājs Sēlis. — Trokšņos un taustīsies, bet iekšā neies.

— Tas ir labi, — Jānis sacīja. — Mums šonakt vēl veicams kāds svarīgs uzdevums.

Viņš apstājās. — Grupu komandieri, pie manis!

Sanāca pieci seši cilvēki.

— Mums tagad vajadzēs sadalīties vairākās nodaļās, — Jānis teica. — Sēlis ar galveno grupu, četrdesmit vīriem, lai dodas uz Garozas tiltu. Tur būs priekšā Saknītis ar savu iznīcinātāju nodaļu. Apvienojieties ar to un turpmāk darbojieties kopā. Viksniņam ar pāris desmit vīriem šonakt jānoiet līdz Rozesmuižai un jāuzspridzina vecā armijas nolikta, t. i., ja tā vēl nebūtu uzspridzināta. Nekas no kara mantām nedrīkst krist ienaidnieka rokās. Skaidrs?

— Tiks izdarīts, biedri sekretār! — Viksniņš, jauns, plecīgs puisis, jautri atsaucās. — Bet pēc tam?

— Tūliņ pateikšu. Atlikušie visi paliks pie manis. Mēs dosimies uz armijas slepenajām degvielu tvertnēm. Tur apmēram 600 tonnu benzīna. Neatstāsim jau fričiem.

— Bet varbūt mūsējie vēl kādu daļu var izlietot... izvest? — Sēlis ieminējās.

— Mēs esam pēdējie mūsējie šajā virzienā. Pagājušo nakti atgāja pēdējās Sarkanās Armijas daļas. Biedri... varbūt, ka ienaidnieks jau apgājis mums visapkārt. To pirmais dabūs zināt Sēlis pie Garozas tilta. Ja tilts vācu rokās, tad loks ir noslēdzies. Bet arī tad nav ko zaudēt dūšu.

— Kas tur ko noskumt! — vīri attrauca: — Vēl jau paliek meži, krūmi un lielais Bubuļu purvs. Neesam arī tukšām rokām. Izlauzīsim, ja vajadzēs, ar spēku sev ceļu.

— Pareizi, — Jānis sacīja. — Es jums to pateicu tikai tāpēc, lai jūs zinātu, kāds ir patiesais stāvoklis un rīkotos ar pietiekamu uzmanību. Visus sakarus turpmāk turēt ar Rozesmuīžu. Pēc operācijas es ar savu grupu došos turpu.

Vakara krēslā viņš spieda saviem biedriem roku. — Labas sekmes. Uz redzēšanos.

Un nozuda aiz ceļa līkuma Sēlis ar saviem kaujiniekiem, aizgāja citu ceļu Viksniņš ar saviem vīriem. Tad Jānis savāca atlikušos — bija cilvēku trīsdesmit — norunāja operācijas plānu, sadalīja uzdevumus un devās ceļā.

— Agrāk tur bija stāvējuši bruņoti sargi un neviena privātā nelaida tuvumā. Tagad mežs visapkārt izcirtumam bija kā izmiris un pie zaļā, zāli apaugušā mākslīgā uzkalņa neredzēja neviena cilvēka. Priekš vairākiem gadiem, taču gatavojoties karam, Latvijas armijas vadība te bija uzbūvējusi slepenu apakšzemes benzīna tvertni. No izcirtuma veda grantēts ceļš uz šoseju, līdz kurai bija nepilns kilometrs. Bet otrā pusē, tepat aiz meža, atradās stacija. Tagad tur neelsoja neviena lokomotive, kluss bija arī lielceļš, tikai no pilsētas puses atlidoja šāvienu troksnis.

Jaunais Apalups, apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks, pats kādreiz bija strādājis pie slepenās tvertnes būvdarbiem un zināja, kurā vietā tā vispieietamāka. Viņš uzņēmās novietot spridzināmā lādiņu un aizdedzināt auklu. Pārējie novietoja mežmalā, drošā attālumā no tvertnes. Kad Apalups mēnesgaismā pārgāja pāri izcirtumam un tuvojās uzkalnim, dzelzceļa pusē virs meža gaisā uzšāvās sarkana raķete.

— Kas tas? — kaujinieki satraucās.

— Nevar zināt, — Jānis Krūze atteica. — Katram gadījumam sagatavojiet šaujamos. Vienai grupai vajadzēs izvirzīties uz priekšu, tuvāk Apalupam. Ka viņam vēl neuzklūp kāds bandīts. Ejam. Kas nāks man līdzi?



Viņš izraudzījās sešus vīrus, pārējiem piekodināja novērot mežmalu dzelzceļa pusē, un mazā ciņas grupa pusrāpus izvirzījās uz priekšu. Pirmā raķete nodzisa. Taj brīdī gaisā uzvijās cita, izcirtumam otrā pusē.

— Nelieši. . . — Jānis čukstēja. — Mežā ir bandīti. Uzmana tvertni. Apalup! — viņš iesaucās pusbalsī.

— Kas ir? — darbā iegrimis, ne uzreiz atbildēja uzrunātais.

— Mums jāpasteidzas. Liekas, ka bez ķiviņa netiksīn cauri.

— Es tūlīņ beidzu.

No meža kreisā pusē atskanēja šāviens. Lode ķiukstēdama aizskrēja pāri galvām. Kaujinieki neatbildēja. Vēl pēc brītiņa atskanēja jauns šāviens, tad uzreiz no vairākām pusēm sāka džinkstēt lodes.

— Tikai neatbildēt, — Jānis čukstēja. — Viņi mūs neredz.

Nu jau dipēja Apalupa steidzīgie soļi. — Skriesim nu. Es pielaidu auklai uguni.

Vīri uzlēca kājās un metās skriet uz meža pusi, kur bija palikuši pārējie. Līdz mežmalai vēl bija atlikuši pāris desmit soļu, kad taisni virs izcirtuma gaisā uzvijās balta raķete. Viss klajums kļuva gaišs kā dienā. Skaidri bija saskatāmi skrejošo kaujinieku stāvi ar rokās iežmiegām šautenēm. Pāris mirkļus vēlāk sāka skanēt šāvienu.

— Uguni, biedri! — sauca Krūze. — Aizbāziet viņiem mutes!

Uzreiz iedegās tik karsta apšaudīšanās kā istā kaujas laukā. Jānim aiz muguras kāds nokrita zemē. Viņš gribēja paskatīties atpakaļ, steigties palīgā, bet tai mirklī gaisu satricināja briesmīgs sprādziens. Augstu, augstu pret pusnakts debesīm uzlidoja zemes masas un milzīgs ugunsstabs. Visapkārt izcirtumā un mežā krita zemē akmens gabali, sakalpušas zemes pikas, dzelzs plākšņu šķembas. Šaušana uz brīdi apklusā.

— Viens palika izcirtumā, — Jānis iesaucās. — Vajag paskatīties, kas ar viņu noticis. Kā citi? Vai visi veseli?

Cits pēc cita klusi atsaucās vīri. Tikai vienam krītošs akmens bija satriecis plecu. Pārējie nebija cietuši.

— Rozītis ir beigts. . . — pavēstīja Apalups, rāpus aizlīdis līdz nokritušajam biedram.

Viņiem izdevās ar lielām pūlēm atvilkt kritušo biedru līdz mežmalai, bet tad uzreiz pavisam tuvu gāja vaļā šāvienu. Ienaidnieks bija piezadzies no aizmugures un mēģināja ar pēkšņu triecienu izklīdināt Krūzes vīrus.

— Gulties! Uguni! — Jānis nokomandēja.

Kaujinieki deva divas koncentrētas salves, tad Jānis viņus pacēla kājās un raidīja pretuzbrukumā. Negaidīti spēcīgais pretspars, rokas granātu sprādzieni un brāzmainais lēciens uz priekšu samulsināja ienaidnieku. Bandīti pajuka uz visām pusēm, tikai soļu dipoņa liecināja par viņu atkāpšanās straujumu.

Tad kaujinieki vēlreiz mēģināja iznest Rozīti, un vēlreiz ienaidnieka uguns liedza viņiem to.

— Ķēdē, ar virzienu pret lielceļu, uz priekšu, biedri! — fānis klusi komandēja.

Viņi izretinājās apmēram pa pieci metri cits no cita un šaušanai sagatavotiem ieročiem steidzās uz priekšu, mežā iekšā, tiekdamiēs drīzāk izklūt no ugunsgrēka apgaismotās joslas. Priekšā bija krūmi, staigana ieplaka. Viņi tika pāri ieplakai, iegāja krūmos un uz brīdi pazaudēja cits citu skatam. Un vēlreiz viņus pārsteidza pēkšņa uguns no labā spārna, druscīņ it kā no aizmugures. Vīri tikai pieliecās zemāk un paātrināja gaitu. Bija skaidrs, ka ienaidnieks nelielām grupām viņiem apgājis visapkārt. Iebrukuma loks nu bija pārrauts. Vajadzēja mazliet atrauties no pretinieka, atrast izdevīgu pozīciju un tad pieņemt cīņu.

Kad kaujinieki iznāca no krūmiem un sapulcējās aiz kāda uzkalņa, visu acis meklēja komandieri un visās sejās uzreiz iegula nemiers, dziļas rūpes.

Jāņa Krūzes nebija viņu vidū.

Viņi uzgaidīja britiņu, iztaustīja apkārtējos krūmus, bet nekā neatrada. — Tā nevar atstāt, — drūmi ierunājās Apalups. — Jāiet atpakaļ, jāpārmeklē kaut vai viss mežs. Ja citādi nevarēs, bruksim virsū bandidiēm un sitīsim tā, ka lai zarnas jūk, bet komandieris jāsameklē.

Par jaunu viņi izklīda ķēdē, gāja atpakaļ pa vecām pēdām, cik jau nu tās varēja saredzēt, klusi sauca Jāņa vārdu un apskatīja katru krūmu, katru bedrīti. No Jāņa nebij ne vēsts.

Tad viņi uzdūrās paslēpušos aizsargu grupai. Viņu trieciens bija tik nikns un bezbailīgs, ka no astoņiem aizsargiem tikai vienam izdevās izklūt ar veselu ādu. Septiņi palika guļam meža sūnās. Un kad vēlreiz viņus mēģināja apšaudīt kāda cita grupa, viņi nevairījās cīņas, bet tūliņ pagriezās pret ienaidnieku un gāja triecienā. Un atkal vienpadsmit nodevēju palika zemē guļam.

Tā viņi aizgāja atpakaļ līdz pašam izcirtumam. Baigi krācot, dega milzīgais ugunsgrēks. Zemē bira melnas sodrēju plēnes.

Kaujinieki atrada Rozīti un netraucēti apglabāja kritušo biedru mežā. Nebija tālu vairs rīts.

— Mums jāsāk iet, ja līdz saules lēktam gribam sasniegt Rozesmuižu... — ierunājās Apalups. — No rīta fašisti virzīsies uz priekšu. Tad mēs nekur vairs netiksim.

— Kad jāiet, tad jāiet... — vīri nopūtās. Pirms projāmiešanas ikviens no viņiem kā meklējot vēl pārļaida skatu tumšajam mežam, ieklausījās nakts trokšņos, sasprindzināja visus jutekļus.

Gurdi, it kā negribdami, viņi devās ceļā.

\*

Jānis Krūze atmodās biezā krūmājā. Lielas papardes plēta pāri viņam savas kuplās lapas. Viņš nezināja, cik ilgi nogulējis nemiņā. Vēl bija tumšs. Tikai pāri meža galiem debesis blāzmoja ugunsgrēka atspīdumā. Viņš uzrausās ceļos. Labais sāns smeldzoši iesāpējās. Jānis aptaustīja sānu. Svārki un kreklis bija samirkuši asinīs.

Ievainots... lēni smadzenēm izraisījās doma. Viens... Bija cīņa... kur palikuši biedri?

Viņš uztrausās kājās. Uz brīdi sāpes iesmeldzās ar tādu skaudrumu, ka viņam priekš acīm sametās tumšs un piere nosvīda. Viņš atbalstījās pret priedi un sāpju reiboni berzēja pieri pret grumbuļaino koka mizu. Kad reibums pārgāja, Jānis nolauza krūma zaru un uztaisīja sev nūju. Balstīdamies uz tās, viņš lēnītēm, zobus sakodis, sāka iet.

Rīts viņu pārsteidza kādas pļavas malā. Pļava bij pilna izkaltēta siena gubām. Bij vienalga: vai nu vācieši viņu sastop uz ceļa un iznīcina, vai zemnieki atron siena gubā un nodod aizsargiem. Var gadīties savi ļaudis, godīgi zemes rūķi... tie nenodos.

Viņš ierakās siena gubā un visu dienu nosēdēja revolveri rokā. Pa ceļu grandot brauca garām ienaidnieka tanki, traucās motocikli un bruņumašīnas. Pļavā todien nerādījās neviens cilvēks.

Sagaidījis tumsu, Jānis iztrausās no savas slēptuves un sāka lēnām, skaudru sāpju dzelts, iet uz savu tēva māju pusi. Līdz turieni bija divpadsmit kilometru. Katrs solis bija neizsakāmu moku pilns. Spēka bija atlicis pavisam maz. Bet viņš izturēja. Kalnciema akmenslauztuvēs bija rūdījusies Jāņa Krūzes griba. Tā palīdzēja uzvarēt nespēku.

## 5.

Agri no rīta vecais Krūze pamodās un gāja uz aploku apraudzīt zirgu. Arturs bija pārnācis vēlu naktī. Dievs to zina, kur viņš vienmēr tik ilgi varēja klaiņot apkārt un vēl tādā laikā. Vakar vācieši esot bijuši pie dzirnavām, nošāvuši divus strādniekus. Dzirnavnieks — tas vēl slapstās pa mežiem. Vecajam vīram sirds bija savāda grūtuma pilna. Upmalas līcī zāle saaugusi līdz ceļiem, pašā laikā pļaut. Bet netikas vairs nekā darīt. Darbs neaicina, labā raža neiepriecina sirdi.

— Kas nu būs, kas nebūs... — sirds sažņaudzās krūtīs, bija tā, kā kad visu laiku neredzams smagums to spiestu.

Rīta klusums gulēja pār zemi. Purvs kūpēja, putni vēl nebija sākuši čivināt.

Pamanījis saimnieku, vecais suns Munters paskrējās pretim, nožāvājās un laipni pasmaidīja, taisni kā cilvēks. Suns un cilvēks lēnām gāja pāri pagalmam, vienīgās nomoda būtnes šajā agrajā stundā. Viņi nogriezās gar kūtsgalu uz āboliņa lauku, nogāja pa ežiņu lejā līdz strautam. Tur sākās aploks. Zirgs iebubinājās, ieraudzījis nācēju, sapītām priekškājām lēca dažus soļus pretim.

— Pagaidi nu, pagaidi, tūlī jau dabūsi, — vecais Krūze runājās ar zirgu. Iesmēla strautā pilnu spaini ūdens un izbāza cauri aploka žogam. Kamēr zirgs dzēra, zemnieks lasīja tam no krēpēm dadžus, izrāva ērci, kas piezidusies kaklam, apskatīja noberzumu uz skausta.

Munters ierūcās, skatījās krūmos, bet nerēja. Krūze paskatījās turp. Vecā, rievu izvagotā seja pēkšņi atmaiga.

— Jāni, dēls...

Krūmos stāvēja Jānis Krūze, atspiedies uz spieķa. Bāls, bārdas rūgājiem apaugušu seju, nevarīgs un lēns.

— Panāc šurpu, tēvs, — viņš klusi teica. — Es nevaru rādīties ārpus krūmiem.

Tēvs nolika spaini, pārgāja pa laipiņu strautam pāri.

— Dēls, kā tad tā? Tu vēl neesi prom?

Tikai tagad viņš ievēroja, ka Jāņa svārki apkaltuši asinīm un sānos muguras pusē drēbē caurums.

— Tevi ievainoja? Vai dieviņ, tad jau vajaga ārsta.

— No dieva puses, to tik nē, — Jānis papurināja galvu. — Nevienš nedrīkst zināt, ka es te. Tagad jau nav kā agrāk...

Tēvs mulsi raudzījās dēlā, nezināja, ko teikt, ko darīt.

— Vai Arturs mājās? — Jānis jautāja.

— Nesen tik kā pārnāca, tagad guļ lielā miegā.

— Es tev ko gribu lūgt, tēvs. Arturam ne vārda. Viņš nedrīkst zināt. — Jānis brīdi skatījās tēvam cieši acīs, tad novērsa skatu. — To es ļoti nopietni lūdzu.

— Neteikšu, neteikšu. Ko nu viņam. Viņš jau tagad pinas ar visādiem. Bet kā tu bez ārsta iztiksi?

— Ievainojums nav pārāk smags. Esmu tikai zaudējis daudz asiņu, tāpēc tas vājums. Ja es dabūtu kādu nedēļu mierīgi atpūsties, tad jau sadzītu. Kā tu domā, kur es varētu paslēpties?

— Varbūt klētiņā?

— To vācieši katrā ziņā izokškerēs. Vai vēl nav bijuši?

— Pie mums vēl ne, bet lielceļa mājās jau vakar ienākuši. Vai pirtīņā nevarētu?

— Vislabāk kaut kur ārpus ēkām, tur, kur nevienam nenāks prātā kaut ko meklēt.

— Tad jau vairāk nav kā pērnā kartupeļu bedre, tepat aiz pirtiņas. Tur virsū uzkrauti žagari. Kas nezina, tas nevar iedomāties, ka apakšā pagrabiņš.

— Tur gandrīz varētu...

— No mājām un no ceļa bedre nav saredzama. Tikai nemīlīgi jau nu gan tur būs.

— Būs labi, tēvs. Palīdzi man pāriet pār strautu. Man tās kājas dažreiz sāk streipuļot.

Vecais Krūze pārveda dēlu pār strautu, tad salūkoja mazās kāpnes un palīdzēja ievainotajam nokāpt bedrē. — Kāpnes lai paliek turpat apakšā. Nebūs katrreiz jāmeklē. Bet tagad es paraudzīšu kaut ko mikstāku guļas vietai. Izsalcis jau arī laikam esi.

— Tikai neazmirsti norunu: Arturam ne vārda. Martai var pastāstīt, bet piekodini, lai viņa nesaka brālim.

— Kāda nelaime, kāda nelaime... vecais zemnieks čukstēja. — Brālis guļ ievainots, bet no otra brāļa jāslēpj kā no ienaidnieka. Vai tādus bērņus es gribēju izaudzināt...

Pusstundas laikā viņš atstiepa divus klēpjus sausa siena — kūts augšā vēl bija saglabājusies no pērnā gada — atnesa spilvenu, segu, krūzi piena un pusklaipu maizes, cibiņā paņēma līdzīgu sviesta. Tad norunāja, ka līdz vakaram ne tēvs, ne Marta nenāks uz šo pusi.

Vecais Krūze sakārtoja žagaru kaudzi, uzlasīja dažas nobirušas siena šķipsnas un gāja uz istabu. Marta un Arturs vēl nebija pamodušies. Ausa rīts.

— Bet ja nu Munters sāk tupēt pie kartupeļu bedres? — vecajam vīram ienāca prātā. — Suns visu redzēja.

Viņš atgriezās pagalmā, pasauca suni un piesēja ķēdē pie kūts durvīm. Marta ar slauceni nāca pāri pagalamā.

— Kāpēc tu Munteru sien pie ķēdes, tēvs? — viņa pabrīnījās. — Lai nu sunīts paskraidās.

— Nevar, meit. Var atnākt vācieši. Ja suns sāks riet un ķerties stilbos, viņi nošaus Munteru.

— Tas gan...

— Un tad vēl kas... panāc šurpu.

Viņš izstāstīja tai visu, piekodinādams, lai Arturam nestāsta: — Jānis tā grib...

— Neteikšu, neteikšu. Ko nu viņam... tad jau tikpat labi aiziet pie vāciešiem un izstāstīt.

Un atkal liels rūgtums iegula vecā Krūzes sejā. Ir gan dēls...

Pārmaiņus Marta un tēvs apmeklēja pa naktīm Jāni, nesa viņam ēdamo, apmazgāja un pārsēja brūci un pastāstīja, kas pasaulē jauns. Visas jaunās vēstis par notikumiem ārpusē atnesa Arturs. Viņš tagad kopā ar citiem aizsargiem caurām dienām skraidīja apkārt, tvarstīdams un bendēdams padomju ļaudis, komjauniešus, pagasta aktivistus. Kopš vāciešu ienākšanas Arturs atklāti pinās ar tiem. Viņam bija atļauts turēt šauteni pie sevis un nēsāt ap roku īpašu lentu ar uzrakstu „Paliģdienests“. Uz Dzērvītēm vācieši atnāca tikai ceturtdienā pēc Jāņa pārnākšanas. Drusku apskatījās, prasīja piena nodzerties un drīz atkal aizgāja, jo Arturs bija mājās — pašu cilvēks, lai nu vēl padzīvo mierā. Ko laupīt bija diezgan citās mājās.

Vēlu vakarā vecais Krūze apmeklēja Jāni kartupeļu bedrē, skatījās, kā viņš ēd un stāstīja par savām lielajām bēdām:

— Manu vectēvu barons padzina no mājām. Manu tēvu tāpat nodzina no savas zemes, kad tā bija iekopta. Tagad atkal viņi ir klāt, to pašu baronu dēli un dēlu dēli. Mūžsenais ienaidnieks atkal staigā pa mūsu zemi un ceļiem. Ko viņi meklē te? Kas viņiem atkal vajadzīgs? Ai dēls, es jūtu, ka arī man nav vēlēts savas mūža dienas nodzīvot savās mājās. Gan jau nodzīs, gan atņems, vai nu cita dēļ nākuši šurp. — Viņš nopūtās, raupju roku notrausa asaru, kas bija atrai-

sījusies plakstiņam un aizķērusies vaiga krunkās. Vecā vīra skats iedegās tumšā kvēlē, pilns izmisuma un drūma naida. — Nolaupīs manu zemīti, paņems visa mūža darbu un pašu aizdzīs mežā kā vecu suni. Tā notiks, es to skaidri jūtu. Visus, visus vajadzēja iznīdēt kā blaktis, kā nāvīgus kukaiņus, tad cilvēki varētu mierīgi dzīvot pasaulē. Kamēr vien vācietis būs stiprs, tikmēr citiem cilvēkiem nebūs dzīves.

— Hitleru sasiņīs, tēv. Tici man, šoreiz viņš sev lauzīs sprandu. Reiz Sarkanā Armija nāks atpakaļ un ar milzīgu slotu mēzīs laukā no mūsu zemes visus mošķus un iebrucējus. Kas sagaidīs to dienu, tas dzīvos skaistu un laimīgu dzīvi. Vajaga izturēt un paciesties... un droši ticēt mūsu uzvarai. Ai tēvs, ja tu zinātu, kāda dzīve, kāds skaistums vēl priekšā... pēc tam, kad būs pārciestas šīs šausmas!

— Visi to nesagaidīs. Vēl jau nekas, bet lai tik atnāk ziema... Tad būs tāpat kā astoppadsmītajā gadā. Kur vācietis sper kāju, tur tūlīn sākas bads un visāda nelaime.

— Vai laupītāju bars var kādai zemei atnest uzplaukumu? Tad jau tikpat labi varētu gaidīt, ka siseņi sanēsīs medu šūnās.

Tonakt Arturs pārnāca piedzēries. Pārlicinājies, ka tēvs vēl neļ, viņš stāstīja tam par saviem panākumiem.

— Tikām uz pēdām četriem ievainotiem sarkanarmiešiem. Tie bija paslēpušies mežā. Pa visiem viena šautene. Ielencām, satramdijām, un kad šie bij izšāvuši visas patronas, mēs tos paņēmām kā cāļus. Visus turpat uz vietas arī nolikām. Neies jau krāmēties ar tādiem. Pašiem diezgan ko ārstēt savējos... Vēlāk aplikām ķēdi Čigānu norai un nogramstījām divus sarkanos. Tie bij no Kurzemes atkūlušies šurpu, mēģināja aizlavīties līdz frontei. Nu viņi kādu laiku varēs karāties pie zara lielceļa malā. Vakarā komandants Bergtāls operācijas dalībniekus ielūdza pie sevis vakariņās un pacienāja ar konjaku. Bergtāls ir feins kungs. Man ar viņu labas attiecības. Komandantūrā tagad katru vakaru iet jautri. Vīns, konjaks, meitas... Vācieši prot dzīvot.

Vecajam Krūzem kļuva aizvien baigāk, klausoties dēla nostāstus un iedomājoties, kas to sagaidīja nākotnē. Ja Arturu neglābs, viņš pavisam noies no ceļa un aiziēs bojā. Tas taču bija viņa miesīgs dēls. Viņš jāglābj, kamēr nav par vēlu, jāatver viņam acis, lai viņš redz, kādā bezdibēnā aizved šis ceļš. Jānim kādreiz bija iespaids uz viņu... viņš kaunējās vecākā brāļa. Ja Jānis ar viņu parunātu...

Krūze nobijās savu kluso domu. Bet šī doma atkal un atkal lida galvā, nedeva mieru, zanēja kā uzmācīgs knislis visu nakti viņa apziņā.

Tik briesmīgi jau nemaz nebija. Vai tad Arturs agrāk nezināja, ka Jānis lasa komunistu grāmatas, toreiz, priekš aresta? Lai nu viņi satika kā satikdami, bet Arturam tas nenāca prātā — brāli nodot. Pēdējos mēnešus viņi jau arī vairs tā nestrīdējās. Brālis brāli taču neaiztikis...

Viņš savā vecā cilvēka prātā visas lietas iedomājās vienkāršāk. Un tik ļoti, ļoti viņš ilgojās piedzīvot savu dēlu saprašanos, izligšanu un

jaunas draudzības tapšanu. Tagad taisni bija tāds laiks, kad visiem jāturas kopā, vienotā pulciņā, lai neļautu ienaidniekam sabradāt.

Bez labām zālēm Jānis netiks vesels. Brūce nedzīst. Reizēm viņu moca drudzis.

Arturs var izgādāt zāles...

Brālis nenodos brāli. Viena asins... viena cilts...

Vairākas dienas vecais Krūze mocījās ar šīm domām. Jānim viņš baidījās par to runāt. Bet raugoties dēla bālajā, nosvīdušajā sejā, slepenā vēlēšanās auga aizvien lielāka. Kāpēc viņi nevarēja saprasties, saligt mieru? Nekas tāds taču viņu starpā nebija noticis, kas darītu neiespējamu katru saprašanos. Nē, nekas... tikai mazi strīdi.

Beidzot savu jūtu aklumā viņš to vairs ilgāk neizturēja un izšķīrās par darāmo. Kādu rītu, kad Arturs vēl nebija aizgājis, vecais zemnieks iegāja pie sava dēla un visu izstāstīja.

— Apsoli man, ka tu viņam neko nedarīsi.

Arturam iegailējās acis. Sāpus skatīdamies, viņš pūlējās runāt vienalzīgā balsī: — Labi jau, labi. Kur viņš ir?

— Kartupeļu bedrē aiz pirts. Ja tu kaut kā vari, tad palūko zāles.

— Es pamēģināšu.

Drīz pēc tam Arturs uzkāpa velosipedā un aizbrauca uz dzirnavām. Amoliņš šodien esot nolīcis aizsargu sanāksmi — laikam kas lielāks.

— Kur tēvs? — viņš jautāja, saticis Aiju.

— Aizbrauca uz komandantūru.

— Atļauj man ieiet viņa istabā un piezvanīt pa telefonu.

— Lūdzul! Vai tev kāds liedz?

Arturs piezvanīja uz komandantūru un lūdza steidzoši izsūtīt dažus palīgdienesta locekļus ar šautenēm: — Man laimējās tikt uz pēdām kādam lielākam zvēram. Tāds ķēriens mums vēl nav bijis.

Kamēr ieradās izsauktie palīgi, Arturs veselu stundu varēja netraucēti amizēties ar Aiju. Tas bija patīkami. Tad arī nebij tik daudz jānokaujas ar domām.

Šis darbs viņam sagādās lielu atzinību. Beidzot viņš tiks vajā no sava lāsta. Tagad vietā un nevietā katrs skauģis tik to vien zināja, kā pieminēt brāli. Ko viņi nu pieminēs?

## 6.

Kartupeļu bedrē bija vēsi, lai nu tur augšā saule svelmēja kā svelmēdama. Smaršoja miklā zeme. Jānis lielāko tiesu nogulēja uz muguras mikstajā sienā, bet lāgiem viņš uzrausās pussēdus un, atbalstījies muguru pret bedres sienu, nodevās domām. Piespiestā izolētība viņu nenomāca, pie tās viņš bija pieradis ilgajā ieslodzījuma laikā. Te vismaz viens labums bija: neviens viņu neapgrūtināja, nekengāja, neīrgājās par viņa likteni. Cietumsargi un katorgas uzraugi tai ziņā bija lieli meistari.

Viņa veselība lēnām uzlabojās. Lode bija izskrējusi cauri sāna mikstumam, neskarot kaulu un iekšējos organus. Saplosītie muskuļu audi pamazām sadzija. Sākumā stipri strutoja, bet tagad zem krevēlēm vāts kļuva aizvien sausāka. Varbūt tas nebija labi? Jānim nekad agrāk nebija nācies gulēt slimnīcā, tāpēc viņš tik maz zināja no ārstniecības gudrībām.

Vēl nedēļu... tad varbūt varēs ko sākt. Bija divas varbūtības. Visvienkāršākais būtu kaut kā pa mežiem un nomalēm aizklūt līdz frontei un pāriet pie savējiem. Kur viņi, to neviens nevarēja pateikt. Varbūt vēl Ziemeļvidzemē, varbūt kaut kur Igaunijā, bet varbūt jau viņpus agrākās Padomju Savienības robežas. Ko viņš tur iesāktu? Neko citu, kā stātos Sarkanās Armijas rindās un palīdzētu izcīnīt uzvaru.

Otrā lieta būtu daudz grūtāka un bīstamāka, bet tagadējā laikā arī daudz vajadzīgāka. Cīnīties varēja un vajadzēja ne tikvien frontē, bet arī ienaidnieka aizmugurē. Jāattīsta agitācijas darbs starp okupēto apgabalu iedzīvotājiem, jārada par jaunu nelegālā kustība... jānoorganizē konspiratīva tipografija... uzsaukumi... laikraksts. Jāsaceļ kājās nesaudzīgai cīņai ar tautas senso ienaidnieku visi godīgie Latvijas dēli. Vajaga atdzīvināt veco mežabrāļu leģendu. O... cik daudz varēja darīt... kādas neaptveramas darba iespējas bija tepat uz vietas! Kādam jāpaliek, lai nu tas būtu cik bīstami un grūti, nē, nē, visi nedrīkst aiziet.

Bet ko domās biedri... viņa pusē? Ja Apalups ar pārējiem tika cauri sveikā, viņi paziņos Centrālkomitejai. Tie viņu uzskatīs bojā gājušu.

Var arī pārprast... domāt, ka viņš pārgājis ienaidnieka pusē. Jāsūta ziņa, uzticams vēstnesis... lai neraizējas, lai biedri zina, ka Jānis Krūze strādā. Varbūt atsūtīs viņam palīgā dažus biedrus, dos norādījumus darbam, noorganizēs sakarus.

Viņš dega nepacietībā — strādāt, cīnīties, pildīt savu partijas biedra un patriota pienākumu. Ātrāk izveseļoties, ātrāk atgriezties ierindā!

Tur augšā sāka smidzināt lietus. No žagaru čupas pilēja lāses. Jsnis nogulās augšpēdus sienā, pārvilka segu pār galvu un drīz aizmīga.

Viņš nezināja, cik ilgi nogulējis. Viņu atmodināja cilvēku balsis bedrē, pēkšņš, rupjš pieskāriens un asa smeldze sānos. Acis pirmā mirkli apžilba: žagaru čupa bija novākta sānis, spilgta dienas gaisma iespīdēja bedrē.

— Rokas augšā! — kāds ieķērcās un stūma aizvien tuvāk Jāņa sejai revolvera stobru.

Un kamēr viņš tur gulēja augšpēdus, gaisā izslietām rokām, svešie iztaustīja viņa bikšu kabatas, izvilka no svārkkiem revolveri, dokumentus, čamdijās pa sienu. Pievāca visas Jāņa lietas, tad uzslēja viņu kājās un lika apģērbt svārkus.



— Tagad taisies ārā no bedres! — uzsauca tas pats aizsargs, kas pirmīt bija apdraudējis viņu ar revolveri. Jānis pazina pagastveča Klāvsona dēlu. — Veiklāk, veiklāk, nav ko tūloties.

Iekritis... uzosts... — rūgta doma iesūrkstējās smadzenēs. Visam punkts. O... viņš nopūtās. Bija skumji par nepiepildīto darbu un par to, ka neviens tagad nedabūs zināt, kas ar viņu noticis. Nebūtu pirmīt aizmidzis, tad vismaz nolaistu kādu no kājas... par velti nedotos rokās. Tagad... visam beigas.

Izkāpis no bedres, Jānis ieraudzīja Arturu. Uz britiņu viņu acis sastāpās. Arturs saknieba lūpas un savieba dusmīgu seju. Jānis rūgti pasmīnēja un nenolaida sava skata no brāļa sejas.

— Jūdass... Vai daudz tu par to dabūsi?

Artura vaigu gali nervozi noraustījās, viņš novērsās un sāka steidzīgi runāt, izrikojot pārējos — bija pavisam četri vīri: — Vediet viņu uz ratiem, tepat gar pļavas malu. Sētā nav ko iet. Klāvson, tu atbildi par apsardzību.

— Būs kārtībā! — saimniekdēls braši atmata galvu, tad ar pirdziņu smīnu pievērsās Jānim. — Būs jāsāk iet, biedri sekretār. Jā, jā, visādi tai dzīvē gadās. Te tu esi kungs un ķēniņš, te atkal mēs, un te no tevis paliek pāri tikai nelaba smaka. Tu, dzirdi! — viņa balss pēkšņi kļuva skarba, ķērcoša. — Nav ko lūrēt atpakaļ kā zirgam pēc auzām.

Bet Jānis nepiegrieza vērību draudam, un, aizejot no šejienes, turpināja skatīties atpakaļ uz Dzērvišu pagalmu, uz pelēkajiem ēku jumtiem, uz akas vindu sētsvidū un uz diviem cilvēkiem, kas stāvēja lievenī un pavadīja viņu ar savām acīm. Viņš nevarēja saredzēt šīs acis, viņš tikai redzēja vecā vīra lielo sadugušo augumu un māsas slaido stāvu sarkanajā kleitīnā, viņi stāvēja kā sastinguši viens otram līdzās un klusēdami noskatījās.

— Ardievu, tēvs, paliec sveika, Marta! — Jānis iesaucās un pamāja ar roku.

Varbūt viņi nebija dzirdējuši viņa vārdus, bet rokas mājienu tie redzēja. Un lēnām, kā lielu smagumu ceļot, pacēlās tēva roka, gurdī māja atvadu sveicienu, un kā trīsoša gaiša lapa vibrēja Martas mazā sastrādātā plauksta.

— Ved ātrāk prom, ko te vēl ākstās... — Jānim aiz muguras atskanēja Artura balss. Pagalmā visu laiku rēja ķēdē piesietais suns, vecais Munters.

\*

Komandants Bergtāls, dabūjis zināt, ka arestētais ir bijušais apriņķa komitejas sekretārs un viens no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālkomitejas locekļiem, bija tais domās, ka tas jāsūta uz Rīgu. Tik svarīgs putns varēja interesēt Gestapo vadību. Bet tai pašā laikā viņam negribējās sarūgtināt centīgos vīrus, kuru pakalpojumi, bez šaubām, būs noderīgi arī turpmāk; pēc kāda laika, kad iedzīvotāji sāks sajūst

jaunās kārtības labumus, šie puīši būs gluži nepieciešami. Protams, Jānis Krūze savam liktenim neizbēgs arī Rīgā, bet zināt, ka viņu pakāruši kaut kur Centrālcietuma pagalmā, nav tas pats, kas sodīt to savām rokām tepat, savu acu priekšā. Turklāt, viņš ir vecs, rūdīts komūnists, astoņus gadus pavadījis ieslodzījumā — no tāda tik un tā neko nevarēs izdabūt, vienalga, kādi meistari viņu pratinātu.

Un Bergtāls nosprieda izdabāt saviem uzticamajiem ķēdes suņiem (tā viņš sevi dēvēja aizsargus). Lai viņi paši tiesā.

Tiesas sēdē bija klāt arī Amoliņš. Jānis, uz muguras sasietām rokām, stāvēja istabas vidū, un seši plēsīgi, asinsalkā iedegušies radijumi — cits ciniskā nekautribā, cits paslepšus, it kā kaunēdamies savas tīksmes — skatījās viņā.

— Par velti jūs mani kverkšķināt, — Jānis sacīja. — Man nekā nav ko sacīt, un es nekā neteikšu. Netērējiet laiku un pūles.

— Mums nekur nav jāsteidzas, — atpirdza jaunais Klāvsons. — Es nezinu, kā tev?

— Es domāju, ko sacīt jau nu viņam būtu gan, — Amoliņš runāja. — Ja viņš domā, ka tas mūs neinteresē, tad viņš maldās. Zēni, palīdziet biedram sekretāram atcerēties. Kur viņu ievainoja? Kur pārējie sarkanie? Kas vēl paslēpušies pagrīdē, un kur viņi ir? Kādus slepenos aģentus viņi uzturēja agrāk un kādus atstāja uz vietas, pašiem aizejot? Kurji no apriņķa zemniekiem ir viņu līdzzinātāji un atbalstītāji?

— Tu, resnā cūka, par velti slienājies, — Jānis kā spļāvienu iesplāva Amoliņam sejā. — Komūnisti savējos neizdod. Vairāk es ar jums nerunāšu.

Tas, ka šis nāves kandidāts viņu nosauca pazīstamu cilvēku klātbūtnē par cūku, Amoliņam varen ķērās pie sirds. Viņš jau gribēja sākt dusmoties, lēkt augšā un kliegt, bet pēdējā brīdī atcerējās, ka ārsti viņam aizlieguši uzbudināties, tāpēc savaldījās un tikai baltām acīm paskatījās gūsteknī. Varbūt viņš tišām to kaitināja, zināja, kāda viņam vāja sirds, un mēģināja iedzīt kapā? Tas numurs neies cauri, putnīp. Amoliņam pietika ar to, ka redzēja, kā Jāni Krūzi piekauj. Jaunais Klāvsons kā zvēla ar dūri sejā, tā daži zobi laukā un pa muti sāka nākt asinis. Bet viņš pat neiekungstējās.

Te tiešām nebija vērts tērēt laiku un enerģiju. Tas nav nō runātājiem. — Pietiks. Taisīsim spriedumu. Ko kungi liek priekšā?

— Pakārt, kas tur daudz ko gudrot! — Klāvsons atsaucās.

— Un pārējie? — Amoliņš pārlaida skatu visiem. Cits klusāk, cits ar bravūru pateica, ka piekrīt Klāvsona priekšlikumam.

— Un tu kā domā? — Amoliņš uzrunāja Arturu. — Taisnību sakot, tu kā brālis varēji arī nepiedalīties tiesas spriešanā, bet ja nu tu pats tā vēlies... Kā tu skaties uz šo lietu?

Arturs jūta brāļa ciešo, nicināšanas un riebuma pilno skatu. Nez no kā viņam pēkšņi sametās karsti, viņš kaunējās vilkt laukā nēzdogu un notrauca no pieres sviedrus tāpat ar delnas virspusi. Ienāca prātā

kāda savāda doma: kad viņš bija bijis vēl mazs puiselis, Jānis viņam taisīja stabules un mazas turziņas no bērza tāss... tur viņš vāca zemes. Jānis dažreiz dalījās ar mazo brāli salasītajās ogās, bet Arturs nevarēja atcerēties neviena gadījuma, kad arī viņš būtu pacienājis Jāni ar savām ogām. Kāpēc tādas mulķības nāk prātā... un vēl tādā svarīgā brīdī? Aija... viņš centās izsaukt apziņā viņas kairo tēlu. Viņam likās, ka Aija viņu redz šai brīdī, raugās viņā un gaida, ko viņš teiks... viņa smīn par Artura apmulsumu, tas ir tik smieklīgi, kad vīrietis neprot izlikties. Aijai patīk droši, vīrišķīgi cilvēki. Šai stundā viņai būtu patīcis pat Jānis, neraugoties uz to, ka viņš komūnists. Un atkal šīs stabules, turziņa ar ogām... uzkod, mazais...

— Kāpēc lai es nepiedalos? — pēkšņi kā kliedziens izlauzās no Artura krūtīm. — Vai es sliktāks kā citi? Kam ir vislielākie nopelni, ka mēs viņu dabūjām ciet?

— Bet, lūdzu, neviens negrib tev laupīt tavas tiesības un nopelnus, — Amoliņš mierīgi teica. — Kādas tad galu galā ir tavas domas?

— Te jau Klāvsons pateica, — Arturs nopurdeja, Jāņa skats viņu darīja vai traku. Cik briesmīgi dažreiz varēja dzelt un dedzināt cilvēka acis. — Var kārt, var šaut. Kā atzīst par ērtāku...

— Vairākums ir par pakāršanu, — Amoliņš konstatēja. — Es arī domāju, ka tā būs ērtāk. Norunāts.

Ar to sēde beidzās.

— Apskatās kāds, vai nav jau krēsla, — Amoliņš pamāja ar galvu uz durvju pusi — istabas logiem bija aizvērti slēgi, lai no āra nevarētu redzēt, kas iekšā notiek.

— Es paskatišos, — Arturs pakalpīgi atsaucās un spraucās uz durvīm. Gribot, negribot viņam vajadzēja spiesties cieši garām Jānim — istaba bija pārāk šaura. Negribot, un tikai uz īsu mirkli, viņa lejup vērstais skats atrāvās grīdai un sastapās ar Jāņa acīm. No vecākā brāļa skata viņam šermuļi pārskrēja pār kauliem, bija kā kad viņš būtu ieskatījies spogulī un ieraudzījis savu seju — atbaidošu, netīru, jaunu.

Tad Jānis viņam iesplāva sejā, asinis kopā ar siekalām. Arturs nosarka, tā kā saslējās, atvēza roku, bet tūlīt atkal sašļuka un sitiena vietā noslaucīja ar delnu mitrumu no vaiga. No vaiga kaula līdz pat lūpas kaktiņam uz sejas palika sarkana svītra, uzspļauto asiņu pēdas. Aizsargi saskatījās, pasmīnēja un pamirkšķināja cits citam ar acīm, bet neviens neko neteica.

\*

Jāni Krūzi pakāra mežmalā pie Čigānu noras, turpat, kur priekš nedēļas bija pakārti divi Kurzemes bēgļi. Bendes lomu izpildīja jaunais Klāvsons, bet bedres rakšanā piedalījās arī Arturs.

Jānis Krūze sagaidīja nāvi kā īsts vīrs un kā īsts komūnists. Kad bende viņam mauca galvā cilpu, viņš pēdējo reizi saslējās visā augumā, un meža klusumu pārtrauca viņa skaļā, vīrišķīgā balss:

— Velti priedējamies šodien, nodevēji! *Mums* pieder rītdiena! Mēs uzvarēsim. Tautas riebums un nicināšana būs jūsu alga visos nākamajos laikos. Lai dzīvo darba ļaužu cīņa par savu atbrīvošanu! Lai dzīvo Sarkanā Armija! Lai dzīvo biedrs Staļins! Nāvi vācu bandai un arī jums, asiņainie slepkas...

Tai mirklī cilpa saņņaudza viņa kaklu...

Viņu apraka mežmalā, smilšainā uzkalnītī zem priedes, un zemi nolīdzināja. Slepkavas sēdās uz divriteņiem un brauca mājās kā daždien darba vīri pēc padarīta dienas darba.

Pie pienotavas Amoliņš nokāpa no divriteņa. — Ieiesim druscīņ uzpravīties.

Viņi izdzēra divus puslitrus degvīna. Arturam Amoliņš vienu pudeli iedeva vēl līdz uz mājām. Ja nervi sāk sprinģot, tas labi noderēs.

— Saturies, gan jau viss būs labi, — dzirnavnieks šķīroties mēģināja uzpurināt Arturu. — Tas nu reiz bij jānodara. Tev tomēr ir akots, puis.

Amoliņa glaims uzmundrināja Arturu. Jā, kas tad briesmīgs bija noticis? Viņi sodīja atkal vienu komunistu... vienu no daudziem. Ar ko šis gadījums bija savādāks nekā pārējie, tie, kas bijuši un tie, kas vēl nāks? Ne ar ko.

Ceļā līdz mājām Arturs divi reizes nokāpa no divriteņa un iedzēra no pudeles pa krietnam degvīna malkam. Amoliņam taisnība — tas labi noderēja. Dzirnavnieks vienmēr zināja, kas vajadzīgs.

## 7.

Arturs klusi iestūma divriteņi priekšnamā un atbalstīja pret sienu. Britiņu klausījās, vai nedzirdēs kādu skaņu. Bija vēls laiks, ap pusnakti, šajā stundā Dzērvītēs parasti jau gulēja. Bet nebij dzirdama aiz sienas tēva varenā krākšana miegā. Pietumsušā ēka it kā klausījās, elpu aizturējusi, pati tumsa likās pilna noslēpumaina sasprindzinājuma un gaidu.

Ek, ko tur tik daudz... Arturs saslēja plecus, sataustīja kabatā degvīna pudeli un lika pie mutes. Vienā papēmienā izdzēra visu, kas tur vēl bija palicis. Tad viņš līgaņu gaitu, kājas gar grīdu šļūcinot, aizgāja līdz durvīm, strauji nolieca kliņķi (tad tas mazāk čikstēja) un kāpa sliekšnim pāri. Priekšnama durvis viņš pameta vaļā.

Istabas kaktā pie krāsns sēdēja tēvs. Ar visu ķermeni viņš bija salīcis uz priekšu, rokas saņņemis kopā un elkoņus atbalstījis pret ceļgalīem. Viņš nepakustējās, nepagrieza galvu uz ienācēja pusi, bet viņa acis ar stingu, dziļu, tumšu skatu pavadīja Arturu. Visur, kur vien viņš pagrozījās vai gāja, šis briesmīgās acis bija viņam priekšā.

Tēvs nekā nejautāja.

un, neskatīdamies uz krāsns pusi, turpināja izģērbties. Viņš steidzās ātrāk nokļūt gultā. Kad sega būs pārrauta galvai, varēs izlikties aizmīdzis, neatbildēt. Tai brīdī, kad viņš nolika uz krēsla savas jātnieka bikses, vecais Krūze cēlās augšā, aizgāja līdz galdam un pielaida svecei uguni.

— Kur palika Jānis? — viņš jautāja, nenolaizdams acu no Artura sejas. Aizdomas, šaubas, dziļas sāpes un izmīsusī cerība — viss bija šajā mēmajā vecā vīra skatā.

Arturs noņurdēja kaut ko nesaprotamu un virzījās uz gultu.

— Kur palika Jānis? — vēlreiz tēva balss viņam stājās ceļā.

Dzēruma reibums trauca asinis pa dzīslām mežonīgā skrejā, sakāpināja mākslotu drošmi, taisni tikdaudz, cik vajadzīgs īsam acumirkligam uzliesmojumam. Arturs strauji sacirtās pa kreisi, nostājās tēva priekšā nikns un izaicinošs un izgrūda caur zobiem: — Viņš saņēma to, ko bija pelnījis! — Tad mēdot gari nostiepa: — Kur palika Jānis... hē...

Tēvam rokas bija šļaugani nolaistas gar sāniem. It kā kāda neredzama atspere tagad sāka vilkt viņa pirkstus dūrē, cēla kreiso roku augšā, piespieda pie krūts. Bet balss bija zaudējusi skaņu, tas izklaušījās kā briesmīgs, ar varu izmociņš čuksts:

— Ko tu viņam izdarīji? Runā.

— Viņu pakāra, tas ir viss. Vai tu domāji, ka mēs viņam kāzas rīkosim?

— Un tu to pieļāvi? Suns! — kā pātagas šmiksts šķēla gaisu vecā zemnieka sāpju un draudu kļiedziens. — Tu pats viņu aizvedi un nodevi bendes rokās.

Viņš neraudāja, viņš tikai elsoja ātriem, šņācošiem elpas atņēmiņiem, viņa krūts satraukti cēlās un plaka, cēlās un plaka. Iestājās pagāra pauze. Arturs, iesānis sagrieziēs, glūnīgi vēroja tēvu. Un tad kā pērkona spēriens nogranda pāri viņa galvai.

— Kains! Nolādētais! Ej ārā no šīs mājas! Prom! Manas acis negrib tevī redzēt. Vai tu nejutī, ka no tavas klātbūtnes gaisms smird tai vietā, kur tu elpo?

Nu Arturs saskaitās, saslējās liels. Viņš sašķieba muti it kā milzīgās dūsmās, piemiedza acis pusvīrus un izšņāca: — Vecais, ja tu nepaliksi mierā, man būs jāiet uz komandantūru un jāpastāsta Bergtālam, kā tu slēpi kartupeļu bedrē komunistu. Manis dēļ tevī atstāja mierā. Bet ja tu nesavaldīsi sevi, es darīšu, ko man liek darīt pienākums. To tu iegaumē. Joki nebūs.

Tad vecais Krūze saprata, ka viņš visu laiku runājis ar zvēru, un viņu pēkšņi pārņēma savāda, baismīga sajūta, kā kad viņš, neapbruņots un nevarīgs sirmgalvis, atrastos vienā telpā ar briesmīgu, asinskāru plēsoņu. Tas bija spējīgs viņu saplosīt... no tā varēja visu sagaidīt. Nē ar zvēru nav ko runāt, tam nav dvēseles. Tas alkst tikai asiņu.

*Ar zvēru jācīnās, zvērs jāznīcina!*

Viņš atkal sašjuka, viņa skats apdzisa, rokas gurdi nokārās gar sāniem. Smagiem un lēniem soļiem vecais Krūze aizgāja līdz krāsniņ un apsēdās uz iera. Drūmi klusēja Jāņa tēvs.

Bet Arturs ielīda gultā, sasedzās un pagriezās ar seju pret sienu. Viņš tūlīt aizmīga. Vecais Krūze ilgi skatījās viņā. Briesmīgs žēlums žņaudza sirdi. Kāda nelaime, kāds briesmīgs posts... Vajadzēja klausīt Jānim... Viņš pats, vienīgi viņš ir vainīgs pie šā posta. Viņa neapdomības dēļ Jānis nokļuva bendes rokās. Un Jāņa vairs nav... nekad vairs nebūs... viņa mīlais dēls, viņa lepnums un dzīves rota guļ aprakts kaut kur ceļmalā — kā suns.

Pasaule nu bija tukša, melns, izdedzis tuksnesis.

Bet gultā guļ zvērs, asiņu noreibis... norimis apremdinātā salkumā.

*Zvērs jāznīcina...* citādi viņš saplosīs... tevi... daudzus... Nevar ļaut zvēram plosīt. Izlietās Jāņa asinis sauc pēc atmaksas.

Vecais Krūze piecēlās un klusi izgāja priekšnamā.

Marta pamodās no īsa, dobja trokšņa. Vēl viņa dzirdēja dažus smagus, šļūcošus soļus otrpus sienas, tēva istabā, tad māja noklusa. Jūlija nakts bija karsta, tveicīga. Marta piecēlās gultā sēdus un pagrūda vaļā logu. Svaiga gaisa strāva ieplūda istabā. Sētā iegaudojās suns.

— Munter, vai tu paliksi mierā! — viņa klusinātā balsi uzsauca sunim. Tas uz brītiņu aplusa, tad gaudoja atkal.

— Tēvs, kapēc tu neej gulēt? — Marta jautāja caur sienu. Tēvs neatbildēja, nu jau tur nekas vairs nebija dzirdams. — Vai tu jau guli, tēvs? — viņa jautāja vēlreiz.

Dziļš klusums visā mājā. Nav dzirdami pat gulētāju sēcieni, tur, aiz sienas. Un kauču viss ir mierīgi, Martai liekas, ka kaut kā trūkst šajā naktī klusumā. Ir tā, kā kad cilvēks *sadzird*, ka pēkšņi apstājusies sienas pulksteņa tikšķēšana. Kamēr tas tikšķ, tikmēr viņš neievēro tā, nedzird tā vienmuļo gaitu, bet kolīdz tas apklust, cilvēka būtnē atsaucas nezināmi sajūtu centri, kaut kas sāk kairināt apziņu... un tad viņš saprot.

Marta piecēlās, apmeta pleciem vasaras mētelī un klusītēm uz pirkstu galiem izgāja virtuvē. Pa atslēgas caurumu brāja istabas durvis spīdēja uguns. Marta klusi pieklauvēja. Neviens neatsaucās. Tad viņa bikli pavēra durvis un iegāja vīriešu istabā.

Viņa pat neieklīdzās. Nelaimes sauciens nosmaka kaklā, pēkšņa spazma aizžņaudza rīkli, un viņa sāka raudāt... klusi, bez elsām, viss viņas augums raustījās aizmūrētās mokās.

Gultā ar pāršķeltu galvu gulēja Arturs. Viņš bija beigts. Līdzās gultai uz grīdas vāļājās asinīm aplīpis cirvis.

Neviena neapsaukts, sētā gaudoja suns.

## VILNĪŠA BRAUCIENS UZ AUSTRUMIEM

No Maskavas izbrauca vakar, krēslā. Tagad atkal vajadzēja būt pievakarei. Sauli gan neredzēja, tā palika kaut kur aiz vilciena pēdējiem vagoniem, jo viņi brauca taisni pret austrumiem. Bet kreisās puses logos laistījās sārtenis atspīdums no skaidrajām ziemeļu debesīm, koki stiepa gaŗas ēnas pāri noplautām un nepļautām pļavām. Lielā čala vagonā mazliet norimusies, tikai bērni, dienas burzmā un tveicē noguruši, ņerkstēja klusi vai graţīgi tielējās kaut kur aiz saiņu, maisu, kofeŗu, kurvju un kastu grēdām.

Vilnītis Lieknis netielējās un neņerkstēja. Uz sola labajā pusē pakāpies, abām rokām bij pieķēries līdz pusei nolaistai loga malai un izbāzis galvu laukā. Ejas otrā pusē pieslietai saplākŗņu kastei uzmeties, tētis ņad un tad vēlti piebikstīja viņam, atgādinādam, ka vējŗ vilciena skrejā viegli var kādu ogļu graudu no lokomotīves iemest aci. Vilnītis nelikās dzirdējis, tikai lūpas saknieba cieŗak. Dusmīgs — un uz to viņam bij pilnīgas tiesības.

Paŗam septiņi gadi, viņa aciŗ tāds ogļu grauds vis neiekļŗ. Un tad pagājuŗo nakti uz ņaurā viensēdu sola guŗa bij pavisam slikta. Tētis snauda turpat uz tās kastes, vecāmma piespiedusies kājgalī, tā ka izstiepties lāgā nevarēja. Pavisam cieŗi aizmīgtu, kad vilciens uz ilgāku laiku piestāja kādā stacijā un kratīt mītējies vagonŗ likās taisni ņupojam. Bet tad ikreiz sacēlās nejauka burzma un kņada. Arā klaigāja, ar varu lauŗās iekŗŗ, pa aizkrauto eju spraucās garām jauni pienācēji ar lielām nastām, groziem vai darbrīku saiņiem, vēdīja virsū āra vēju, brauca pāri mēteļu stūrīem — reiz viens pat smagu maisu tikko neuzvēla taisni vēderam, tā ka viņi abi ar mammu sacēla lielu traci, līdz uzmācīgo vīru aizbiedēja tālāk prom. Braukdamŗ, vagonŗ klabēja, mammaŗ mētelis uz sola nebīŗ necīk mīksts, kakls sāpēja, visu nakti nelabi saliekts. No brokastlaika saule sāka svelmēt pa logiem, spraugās starp багаŗas grēdām gaisŗ kļuva smacīgi tveicīgs, ūdens pudelē ātri sasīla un kļuva negarŗīgs, bet jādzeŗ vien bīŗ un pie tam ļoti bieŗi. Kaut aiz tā paŗa īgnuma un apvainojuma jādzeŗ, jo daŗam tādam mazam pasaŗierim redzēja piena trauku abām rokām apŗmaugtu, cīŗ atkal negribēdamŗ sūca no limonādes pudeles ar skaīstu porcelāna aizvāzni.

Vilnīŗam ītin visas tiesības bŗt. dusmīgam, un to viņŗ nemaz neslēpa.

Īlgi caur pusauga priedīŗu un bērzu meŗu braucis, vilciens piestāja mazā, bet ļauŗu pārpīlnā stacijā. Jo mazāka tāda stacija, jo lielāka tajā drūzma un ilgāk tur stāvēja. No paŗa rīta tas jau zināms — Vilnītis tikai pieri sarauca: stāvēŗana tā visgarlaicīgākā lieta pasaulē, kas ņajā vietā redzējuma vērts, pāra minūtēs apŗkatīŗ un apņīcis. Un tad,

viņam taču nebij laika stāvēt, viņam jābrauc uz — nu, viena alga, kā to vietu sauca. Tur katrā ziņā atkal bij balta gultiņa ar sētiņu abās pusēs, lai nevar izkrist. Mamma rītos piesēda palasīt par Sūnu ciema zēniem, bet kad saģērbās, virtuvē uz plīts jau gaidīja karsta piena krūze...

Uz perona pūlī maisījās slaidis, sausnējs, ārkārtīgi kustīgs vīrelis, kaut kādu gludeklīm līdzīgu daiktu rokā. Vai tikai tas pats nebij skroderis Bukstiņš? Vilnītis atminējās viņa nelaimi uz Apaļā ezera un tikko, tikko nepasmējās. Bet smieties nedrīkstēja: dusmīgs tagad, un dusmīgam neklājas smieties.

Tad viņš pagrieza galvu un paskatījās atpakaļ — kas tur otrā pusē ārā par troksni? Tur blakus stāvēja divi vilcieni. Pirmais ar pasažieru vagoniem, ap tiem drūzmējās sarkanarmieši — citi lēca laukā, citi spraucās atpakaļ vārīta ūdens trauciņiem rokās vai kantainiem maizes klaipiņiem padusēs. Cik tādu vilcienu viņi jau nebij redzējuši. Tētis teica, tie braucot karot ar vāciešiem. Viņiem nebij vaļas, tāpēc viņi tā traucās klaigādami un smiedami, kaut kur sparīgi dziedāja. Vilnītis iedomāja savu jauno tēti, kas palika Igaunijā, arī karot ar vāciešiem un aizdzīt tos prom no Rīgas. Tas bij tālu, tālu un tik sen. Viņš pats ar veco tēli un mammu tikai brauca un brauca, dienu un nakti, arvien pret austrumiem, no rītiem saulei taisni pretī, novakaros prom no tās.

Aiz kareivju vilciena preču vagonu rinda. Tam, kas spraugā redzams, durvis atgrūztas vaļā, pilnas noputējušu, nomelnojušu vīru, sievu un bērnu — it sevišķi bērnu visur neskaitāmi daudz. Augšā, zem paša vagona jumta, pa nolaistās lūkas lodziņu kārstijās pinkainas galvas pavērtām mutēm, bezgala nomocītām sejām un tukšām vienaldzīgām acīm... Arī tādu vaļēju durvju un galvu pilnu lodziņu šodien daudz redzēts visās lielās un mazās stacijās. Tāpat kaut kur vagonā skanēja klusāka vai skaļāka raudāšana, tāpat mātes skraidīja ar piena pudelēm un meža zemeņu turzām... Viss tik garlaicīgi un apnicīgi.

Kāds taisījās bāzt sarkanbārdainu galvu logā Vilnišam blakus. Viņš paslējās pirkstgalos un izplēta elkoņus plašāk, lai tam neatliktu telpas. Sarkanbārdis neņēma ļaunā, uzsita uz pleca un pasmējās.

— Tāds mazs ķipars, bet cik jau nenovīdīgs, — viņš noteica savā valodā. Aizspraucās otrā nodaļā un novietoja savu galvu starp tām divām, kas tur jau priekšā.

Bet tad kāda cita galva pieskārās Vilniša vaigam. Šoreiz viņš nerāvās prom, bet izlikās nemaz nemanījies.

— Vai tu arī negribi pieniņu? — mamma vaicāja.

Vilnītis neatbildēja. Kas tur vispār ko atbildēt: vai tad viņa pati nezinaja?

Mamma izvilka no groziņa sasīlušo ūdenspudeli un spraucās pretī tām, kas jau smaidīdamas nāca atpakaļ ar savām baltajām. Vienai sevišķi laimējies, tā nesa divi litri stikla podu pilnu un jau pa gabalu sauca savējiem, lai meklē krūziņu rokā.



Vilnītis vēroja, kā mamma, pūlim tuvodamās, ūdens paliekas iztecināja zemē. Tā kā stacijas priekšā palikusi vairs tikai viena pati sieva ar pilnu ceturkšņa pudeli, tad tukšā palikušie no tām citām arī ar joni sabruka apkārt. Mamma pazuda barā, tikai pāra reizes viņas rūtainais lakatiņš vēl paspīda starp vīriešu cepurēm.

Vai tad viņa nevarēja pagrūst tos citus nost un pirmā tikt klāt? Nu, zināms, meitīša cilvēkam tik vienkārša lieta nekad neienāks prātā. Acīm redzams, bez vīrieša galvas arī te neiztik. Vilnītis atskatījās.

Tētis patlaban nodziļinājies lielā strīdū ar kādu sirmbārdainu vīru, kam bij viena pati redzīga acs. Tētis teicās dzirdējis, ka vācieši jau esot Minskā, bet vienacis sita dūri uz ceģala un apgalvoja, ka tas nevarot būt un nekad nenotikšot. Tā kā viņiem abiem puslīdz vienādi plašas zināšanas stratēģijā, tad visa nodaļa stiepa kaklus klausīties un piekāpšanās ne vienam, ne otram vairs nebij iespējama.

Kā lūdaka upē pa siekstu spraugām, tā Vilnītis gar bagažas kravu un lodzinieku kājām izšmaucās laukā. Pie mammas viņš tomēr nevarēja nokļūt, viņas rūtainais lakatiņš gan vēl paspīda pūlī, bet tas tik cieši sablīvējies, ka pieklājīga eja tur nebij saskatāma. Pie paša mammas viņu nelaida klāt! Kad nē, nē — apvainots Vilnītis pagrieza muguru un piegāja paskatīties, ko tas puika tur klaigā.

Mazais sādžinieks bij stipri apvainots par to, ka kāds viņa zemes nosaucis par zaļām. Gatavas tās bij, nevis zaļas. Taisni kusa uz mēles, ja tikai pratās pastiprāk saspīest. Zaļās, tās viņam mežmalā, tikai aizparīt, visdrīzākais parīt nāks tirgū. Šitās tieši no pašas sausās noras, no pašas saulītes, nevienu zaļu tur ar uguni nevarēja atrast. Bet te atradies gudrinieks, kam zaļas... Lai neņem, kam zaļas, atgadīsies tādi, kam būs gatavas...

Valodu Vilnītis nesaprata, bet visu runu — pilnīgi. Nerunāja jau tikai mute, bet tāpat arī rokas, vaibsti un visa galva ar tēva cepuri līdz ausīm. Šī otrā valoda ikkatram saprotama — vismaz Vilnītim tā likās.

Stacijas pusē noskanēja trīs zvanīgi sitieni. Ceļā Vilnītis jau vairākkārt dzirdējis tādas — katrā ziņā jāizpētī, kas īsti tur tā zvana. Skrejošiem cilvēkiem pa kājām maisīdamies, viņš spraucās uz stacijas pusi. Jā — tur jau viņš bij, tas zvans, turpat pie sienas izlocītā dzelzs tureklī pakārts. Dzeltenpelēks, mēlei bumbiņa galā, no tās balta aukliņa ligojās gandrīz līdz zemei. Pati mēle nekustējās, te katrā ziņā vajadzēja būt kādam, kas rauj aiz auklas. Un tā kā tā gandrīz līdz zemei, tad jādomā, ka visai gašs tas sitējs nebūs, katrā ziņā zēns, varbūt taisni Vilniša auguma. Bet tādu te nevarēja ieraudzīt.

Meklēdams, Vilnītis pagrieza galvu atpakaļ. Zaļa vagonu rinda slīda garām uz austrumiem, pasažieri blīvējās durvis, citi vēl turējās uz kāpšļiem, kamēr priekšējie salien iekšā. Tādus skatus Vilnītis redzējis diezgan — zvans, tā bij pavisam cita lieta. Tā kā paša īpašnieka te tu-

vumā neredzēja, varetu tīri pamēģināt, kas tad īsti iznāk, kad vienreiz piesit to mēli...

Bet kāda sveša stingri satvēra viņa roku un atvilka nost. Galvu atliecis, Vilnītis ieraudzīja svešu vīru ar zīmīti pie cepures. Tas pakratīja pirkstu un kaut ko teica, laikam gan bārās, paveda pāri soļu atpakaļ un palaida. Pats atgriezās un īsti spalgi nozvanīja atkal trīs reizes. Tūlīņ sāka kustēties kareivju vilciens uz to pusi, no kurienes Vilnītis bij atbraucis.

Bet viņa paša vagoni tak bij priekšā — kur tie palikuši? Pa stāigātāju kāju spraugu viņš pamanīja zaļu virkni lēnām aizslīdamā dzelzceļa ierakuma aizā. Beidzot vairs tikai pēdējais vagonis bij redzams, mazs kā tētas kaste vagonā, tad arī tas pazuda aiz līkuma.

Te notika kaut kas tāds, kam nevajadzēja un kas nedrīkstēja notikt. Vilnītis tramīgi apskatījās — kur tad mamma? Bet nebij vairs ne mammas, ne tā bara, kur spīdēja viņas rūtainais lakatiņš. Sieva patlaban stiepa grozu ar tukšām pudelēm gar stacijas galu prom. Zemeņu puika, pie sētas atgājis, vilka no kabatas saņurcīto naudu, izgludināja un sakārtoja pakā. No abām pusēm nāca klāt jauni braucēji ar saiņiem, groziem un kastēm. Vilnītis piepeši sāka nojaust ko nelabu.

Pa dzelzceļa līniju nedrīkstēja, viņš zināja, ka tas jau Latvijā bij aizliegts. Bet pa augšu, gar izrakuma malu iemīts gluds celiņš, paskrēja pa to. No paugura varēja redzēt tālu tālu, pāri krūmainām pļavām ar retiem lieliem kokiem un trijām lauku joslām līdz pat mežu apaugušam kalnam. Vilciens, gandrīz tikpat mazs kā Vilnītim Rīgā bij ar loka sliedēm un dzirksteļu šķilēju lokomotīvi, patlaban aplieca neaugstu pauguru un noslēpās aiz tā. Tikai kamolaina baltu dūmu grīste palika augšā pret norietā atsārtušām debesīm.

Mamma aizbrauca bez viņa — un tētis tāpat!.. Vilnītim sažņaudzās krūtis, acis pieplūda karstas. Viņš spieda plaukstas pret tām un palika stāvam — viņam šķita ilgi, ilgi. Tik daudz viņš saprata, ka pakal skriet nav nekādas jēgas. Mamma atbrauks un paņems — atbrauks, atbrauks — viņš mēģināja sev iegalvot, bet jauda, ka pats netic īsti. Viņam nebij ne mazākās jēgas, ko tagad darīt un kur palikt.

Tuvumā atskanēja balsis. Vīrs ar sievu un diviem bērniem, nastām apkrāvušies, pa celiņu nāca uz staciju. Zēns smiedamies pārsvieda savu sāni uz otra pleca un, roku pavēcinādams, stāstīja kaut ko. Kas tam ko nesmiešies, viņam bij mamma un tētis... Tagad Vilnītis visā spēkā spieda dūres pret acīm, lai padarītu sausas, un nogriezās pa labi no celiņa. Līdz šim nekad nebij baidījies no svešiem — bet tad jau allaž tētis vai mamma bij tuvumā. Mamma un tētis — viņš jūta, ka tikko apsusinātās acis atkal karst, un sāka iet ātrāk.

Te bij krietni prāvs, dziļām grabām izbraukts ceļš. Mazai sīku apsišu birztiņai caurī uzlocījās kalnā, kur divas rindas pelēku mājiņu dēļu jumtiem — sādža, Vilnītis to jau zināja. Visiem namiņiem galī pret ceļu, katram divi vai trīs lodziņi raibi izgrieztām aplocēm.

Viņā pusē, vēl augstāk kalnā, slējās milzīgas kūtis ar izplestiem jumta spārniem — kā vista pār simts, divās rindās sastatītiem cālīšiem. Tagad Vilnītis saprata, no kurienes stacijai nāca tas piens un olu grozi.

Birztiņā ganījās maza salna kaziņa ar īsu saiti. Ap ciņiem aizdomīgi apsarkušas zemeņu lapas, tur varēja arī ogas būt. Vilnītis apsēdās uz celma un sāka šķirstīt. Bij divas trīs, bet pazaļas un skābas. Viens paknubināja matus pakausī, roku tur pieķēris, viņš uz acumirkli samanija ko mīkstu, valganu un siltu. Kaziņa pienākusi skatījās viņā dzeltenpelēkām acīm, ņipri košļādama gaŗu smilgas stiebru. Vilnītis bij piecēlies kājās un virzījās atpakaļ: kazas lopiņu viņš līdz šim tikai pa gabalu redzējis, kas zina, vai netaisās badīt? Bet viņa nebūt netaisījās, aplaizīja purnu, noskurināja jocīgo bārdiņu un sāka atkal plūkāt zāli.

Tikai tagad Vilnītis pamanīja arī ganu turpat. Tas sēdēja uz otra celma, līdz šim aiz muguras, un ļoti nodziļinājies kaut ko strādāja. Puišelis taisni viņa paša gados. Tam bij nazis ar vienā pusē noplēstu spalvu, viņš patlaban izgrieza robus un krustiņus balti nolobtā kārkla nūjiņā. Vilnītis piegāja palūkot.

Darbs viņam nelikās diez cik teicams: krustiem nebij vienāda šķībuma, kājas arī, cita īsāka, cita gaŗāka.

— Ņem tu to otru galu rokā, — viņš pamācīja. — Šitas jau par īsu, tāpēc tev tie krusti iznāk šādi un tādi. Un pirkstā var iegriezt.

Griezējs pat nepacēla galvu un nepaskatījās. Vai tikai nebij dūsmīgs? Tāpat kā no kaziņas, arī no viņas gana Vilnītis pavirzījās atpakaļ. Tā savādi — Rīgā pat no bārdaina vīra viņam nebij bail, vagonā tētam blakus nebiedēja arī visādā ziņā bīstamais vienacis. Pašaudījās tāda nojausma, ka bez mammaš un tētas visa pasaule uzreiz kļuvusi draudoša, pārmērīgi plaša un sveša — tik neizturami sveša. Ziedoņa dārzā viņš šitādam bubulim gan noprasītu, vai tam mēle aizmirsusies mājās. Tagad viņš tikai šļūca prom — papriekš atmuguriski, tad apgriezās un knaši steidzās pa ceļu pret kalnu.

Kad kājceliņš spēji pacēlās stāvāks, Vilnītis apstājās un paskatījās atpakaļ. Gans patlaban bij izvilcis savu lopiņu no birzs un stiepa prom uz viņu pusi. Tā tad no sādžas viņš nebij, laikam no stacijas. Kāda sieva, no kalna nākdama, bij apstājusies un nolūkojās svešiniekā. Vilnītis gluži satrūkās, tik negaidīti izdzirdis svešu balsi.

— Kur tad tāds te gadījies! — viņa teica. — Uz kurienu tu iedams, puisīt?

Valodu Vilnītis nesaprata, bet jautājumu tomēr kaut kā nojauta. Ko viņš varēja atbildēt? Vai tad pats zināja, uz kurienu.

Viņa bij vēl pajauna, vismaz daudz jaunāka kā mamma. Stipri novājējusi, varbūt slima, dziļām, skumīgām acīm. Pameta tās uz elkonī uzvērto sainīti, tad pavērsa tālāk, pret staciju. Padomāja, tad pamāja ar galvu.

— Nu, nāc līdzī, nevar taču bērnu pamest tā ceļa vidū mētājamies.

Viņa gāja atpakaļ pa priekšu, Vilnītis manījās pakaļ, sirds viņam kļuva drusku tā kā vieglāka. Māte gan nebij, bet tomēr kaut kas tā kā no tās. Tajā mazajā gājienā līdz pirmajai mājai viņš tika par vienu atziņu gudrāks. Vagonā, arī jau agrāk, viņam bieži vien bij licies, ka mamma un tēta tikai par traucēkli dzīvē un ka bez viņiem būtu daudz ērtāk un brīvāk. Nu viņš zināja, ka tiem tomēr sava nozīme un pie tam ļoti, ļoti liela.

Pa ceļam vedēja sastapa vēl divas sievas un abām stāstīja vienu un to pašu, vismaz Vilnītis dzirdēja atkārtojamies tos pašus vārdus. Kad viņi apstājās pie pirmās mājiņas, ātri salasījās prāvs pulciņš, tajā bij redzami arī daži bērni un sirms, kā likās, akls vecītis. Tie stāvēja lokā ap Vilnīti, cits par citu runādami, un skatījās viņā. Viņš nokauņējās un spiedās klāt savai atvedējai, kas likās daudz tuvāka nekā tie citi.

— Bērns baidās, — tā teica, paņēma aiz rokas un paveda sienmalī pie saules vēl silta soliņa. — Apsēdies te, nabadziņ, — viņa teica, — tā kā tā tev nav kur iet.

Tagad ciema ļaudis tikai retumis atskatījās mazajā pieklīdenī. Totiesu dedzīgāk visi runāja — cits paklusu, galvu nogrozīdams, cits skaļi, ar roku atmezdams, it kā viņam šī lieta bijusi tik skaidra, ka pat vārdu tērēt nebij vērts.

Šis un tas tiešām bij visiem skaidrs. Zēns no tiem evakuēto vilcieniem, kas te dienu un nakti brauca garām pret austrumiem — divi kārtējās satiksmes vilcieni, viens agri rītā, otrs pievakarē, bez tam ešloni nenoteiktā skaitā, kā pagadījās. Tāpat nepārprotami redzams, ka līdz šejieni viņš braucis kopā ar piederīgiem: nebij pārāk nonīcis, ne noplīsis, pat mute tīri nomazgāta.

Bet tālāk nāca liela neskaidriba. Kādas tautības viņš varēja būt un no kurienes? Pirmie te garām brauca tie no Moldavijas un Besarabijas, tagad juku jukām no Ukrainas, Baltkrievijas un Lietuvas. Drošāk ticams, ka viņš lietuvietis — to šķita liecinām gaišie mati un kaut kas izrunā, lai gan lietuviešu valodu te līdz šim neviens nebij dzirdējis. Pēc apģērba gan neko noteiktu nevarēja saziņēt, tādus pilsētnieku bērni nēsāja visās Padomju republikās: zila blūzīte, melnas vilnainas biksiņas, īsas zeķes un vieglas dzeltenas kurpītes.

Vislielākā nesapratne bij jautājumā, ko tagad iesākt ar viņu. Kāds īgns paklībs pusemūža vīrs sāka pukoties, ka tādus vispār salasa un ved iekšā. Sādža nebij nekāda bagātā, jau tā pašiem rūpju diezgan ar mobilizēto bērniem, kur tad vēl svešus liks? Vai Savienībā patversmju trūkums?.. Bet tālu šis nurdētājs netika, sievas to tūlīņ barā apmāca. Visskaļāk viņam uzbruka Anna Petrovna, tā pati, kas Vilnīti atveda. Tagad neesot runa par patversmēm un sādžas bagātību, bet par pamestu bērnu. Ceļmalā viņu pamest, jā? Zem klajas debess nakts laikā, jā?

Tā tikai varēja runāt tādi, kam bērnu pašiem nav bijis, tiem palaikam arī sirds nav krūtīs... Laikam visas bērnu mātes klupa viņai talkā, balamute pamazām atvirzījās no pūļa, tad pazuda pavisam.

Vilnītis noprata labi, ka par viņu strīdās. Un viņš tiem neko nevarēja pateikt. Un atkal atausa kas jauns, pirmo reizi viņš apjauca, cik mazs, cik briesmīgi mazs un nevarīgs viņš ir tajā pūlī un visā šajā bezgalīgi plašajā pasaulē. Un vēl tikai pirms kādas stundas vagonā bij tik liels uz saviem septiņiem gadiem un dusmīgs par to, ka viņam nebija piena kā tiem citiem, mammai vajadzēja kāpt laukā no vagona... Ak, tur bij vesels neatrisināms kamols atmiņu, pašpārmētumu, nožēlas un skumju! Krūtīs savēlās šis kamols, acis atkal sāka tvīkt. Bet Vilnītis saņēms un sakoda zobus, tas taču neko nepalīdzētu.

Labi, ka uzmanā pavērsās prom no paša. Govju bars kalnā ieplaka kūti, no turienes taisni šurp nāca ganu zēns vizēm kājās, kulīti plecā pakārtu. Kulīte, tas nu nebija nekas, bet rokā viņam daikts, kas tūlīt pievērsa Vilniša uzmanību. Tā kā pātaga bijusi, kāts — divu sprīžu garš pulķis, kam galā piesieta gaļa virve ar tievu galu. Nē, kas tā nu par pātagu! Vilnītis gāja klāt palūkot.

Savādnieks tas ganu puika, nemaz nelikās izbrīnījies par šo svešo, tā, it kā jau zinājis, ka tāds te būs priekšā. It kā pati par sevi saprotama ziņkāre, ar kādu tas pastiepa roku pēc viņa mantas. Iedeva labprāt. Tad, rādītāja pirkstu sev vēderam piedūris un galvu atmetis, noteica lepnī:

— Paša darināts.

Valodu Vilnītis nesaprata, bet to gan, ko pātagas īpašnieks gribēja pateikt. Tur nekādas prasmes nevajadzēja, pašapzinīgā seja ar uzliekto degunteli un šķelmīgi piemiegtajām acīm runāja pati par sevi. Jāpameģina — varbūt, tāds virves gabals nemaz nav tik nelietojams.

Bet nekas neiznāca. Īso kāteli augšup pār plecu pasitot, smagā mikstā virves lunte gan padevās, bet gaisā vis necēlās, tikai salocīdamās vienu likumu iesita pašam vaigā, tā kā acis sargādamās pievērās. Gans nicinoši pastiepa apakšlūpu, tūlīt redzams, ka šie darīšana ar pilnīgu neprašu.

— Par zaļu vēl, — viņš nosprieda. — Dod šurp!

Jā — pavisam cits ķēriens, Vilnišam gribot negribot bij jāatzīst. Tas lēnām pacēla roku pleca augstumā, tad nesamanāmi ātri saliecās sāniski uz labo pusi, vēza pusloku sev ap galvu un tad tikpat asi atkal mazliet atpakaļ. Žvinkstēdama pātaga kā čūska izmeta septiņus lielākus un mazākus likumus un tad ar izpakulotu astei galu noblikšēja tik spalgi, ka Vilnītis neviļus sargādamies abas plaukstas piesita pakausim. Tas tiešām bija ko vērts! Vēl! Vēl reiz! — Vilnītis sajūsmināts gribēja saukt, bet nepaguva. Meistars pats nenocietās, sastapis tik dzīgu apbrīnotāju savai mākslai, noblikšīnāja vēl un vēl reiz. Uzmanīgi skatoties, redzams, ka ar katru blikšīenu pātagas galā kaut kas pat nokūpēja. Gandrīz tikpat kā īsts šāviens!

Bet sajūsma Vilnišam pārskrēja tikpat ātri kā uznākusi. Šī lielā, šī nepārspējamā māksla galu galā viņu gluži satrieca. Mazs un nevarīgs viņš jau pirmiņ apzinājās, tagad sajūtās vēl arī liels mulķis. Vai tad patiešām viņam nebij nekā, ko likt pretsvarā un parādīt šim pātagas māksliniekam. Pirksts jau pats slējās iespraukties mutē pamatīgai pārdomai. Bet tad piepeši atausa. Kā tad nē. Bij arī viņam.

Viņš pabīdīja ganu nost no lidenas vietas pagalma maurā un plaši izplestām rokām noliecās zālē. Galvu novietoja tālāk zaļajā paklājā un, mugurkaulu kā atsperi sasprindzinājis, pasvieda kājas gaisā. Brītiņu taisni kā svece nostāvējis, patirināja, tad paplēta un sasita kopā, paplēta un sasita. Apmeta pusriteni atmuguriski un atkal bij stāvus.

Mazo skatītāju pūlis jūsmoja no sirds. Ganu Miša ar savu pātagu viņiem sen apnicis, šis svešais lietuvietis parādīja kaut ko jaunu un atdarinājuma cienīgu. Trīs četri tūliņ metās maurā pamēģināt, arī Miša pats nenocietās. Pātaga tālu atsviesta gulēja zālē, bet cik viņš meta kājas gaisā, tik apmeta kūleni. Vilnītis nevarēja noturēties, plaukstas pret ceļgaliem atspiedis, smējās locīdamies. Tagad vairs nebij ne tik mazs, ne neģēga, kaut ko viņš tomēr prata un spēja. Lielīgi apskatījās, vai arī lielie redzējuši, ko viņš var.

Kāds vīrs pliku galvvirsu un pasirmu bārdiņu vēroja viņu. Sādžas padomes priekšsēdētājs, nesen kā no pļavas pārnācis. Anna Petrovna piebikstīja viņam.

— Palūkojiet, Vasiliļ Ivanovič! Liekas, ka viņš tepat no kaimiņiem ciemos atnācis pie veciem draugiem.

— Laimīgā bērība, — Vasilijs Ivanovičs atteica prātnieciski. — Viņu pasaulē vēl nav augstākās un zemākās rases, pat tautības un valodas starpība viņus vēl nešķir. Visu to esam izdomājuši mēs, pieaugušie nelieši.

Klusām viņš pateica vēl ko. Anna Petrovna paņēma Vilnīti aiz rokas un veda istabā. Tajā viņi iekļuva caur tukšu pielieveni, kur pa šķirbām spīdēja sarkana norieta blāzma. Istaba nebij liela, zema ķieģeļu krāsns viena pati aizņēma trešo daļu visas telpas. Gar sienu lāviņa, augšā, tuvāk griestiem, tāpat, turp nokļuva pa skaistām baltām kāpnītēm. Vilnīti apsēdināja uz sola pie galdiņa. Liela, tukla un balta sieviete arī bij ienākusi līdzī un vīkšijās apkārt.

— Tu, Ludmila Andrejevna, varēji gan palikt ārā, — Vasilijs Ivanovičs teica. — Nebūsim te vēl vārdu parunājuši, kad jau visa sādža zinās.

— Visai sādžai arī jāzin, — Ludmila Andrejevna atcirta. — Par mazo lietuvieti negādāsi tu viens pats, nē viņa, bet visa sādža.

Viņa patāustīja Vilniša blūzīti, noglauda galvu un nopūtās — nopūtai vajadzēja rādīt, cik tuvu viņas sirdij svešais bērns. Viņam šī maigā, siltā sieviete patika gluži labi.

Maza meitene otrā galda galā kaut ko dzēra — Vilnītis atcerējās, ka arī viņam slāpst. Kad meitene nolika krūziņu, viņš pasniedzās un

izdzēra, kas tur bij palicis. Saldskābena dzira, garšoja tīri labi. Anna Petrovna tad ienesa viņam pašam savu pilnu trauciņu. Priekšsēdētājs bij kaut ko pārdomājis un nogrozīja galvu.

— Jāuzzina vismaz, kā viņu sauc, — viņš nosprieda.

— Neuzzināsi, — Anna Petrovna iebilda. — Mazs un neko nesaprot.

— Pamēģināsim. — Viņš norādīja uz ganu, kas pie krāsns āva vīzes nost, un teica: — Miša. Uz mazo meiteni un — Taņa. Tad roku lokā izliecis, piedūra pirkstu savām krūtīm: — Vasilij, Vasilij.

Vilnītis izlieca savu roku tikpat slaidā lokā, pirkstu tāpat piedūra savai izliektai krūtij un sparīgi paziņoja:

— Vilnītis.

— Aha! — Vasilijs Ivanovičs kā uzvarētājs paskatījās sievietēs, tad turpināja uzziņu, atkal ar pirksta palīdzību: Vasilijs Zubkovs.

To saprast Vilnišam tīrais, nieks. Viņš vēl svarīgāk lieca savū pirkstu:

— Vilnītis Lieknis.

Priekšsēdētājs vairāk reižu atkārtoja vārdu un uzvārdu, gan tā mīkstāk un lauztāk, bet galu galā tāpat vien iznāca. Izvilka bloku un pierakstīja. Abas sievietes smiedamās viena par otru atkārtoja un bij tik priecīgas, it kā kādu svarīgu problēmu uzminējušas.

— Nu tikai vēl jāuzzin, no kurienes tāds pilsonis Vilnītis Lieknis brauc. — Vasilijs Ivanovičs nobraucīja sirmo bārdiņu un turpināja pratināt. Minēja dažādas pilsētas un zemes, beidzot Vilnītis sadzirda gluži latviski izrunātu Latvijas vārdu. To viņš varēja tikai apstiprināt. Rīgu tāpat — pie tam viņš šos nosaukumus centās izrunāt gluži tāpat kā Vasilijs Ivanovičs.

Tas pierakstīja. Samērā viegli uzzināja arī, ka Vilnītis Lieknis braucis ar papu un mammu, tikai par brāļiem un māsām netika skaidrībā.

— Tas nu nav svarīgi, — viņš sprieda, — bet gan — uz kurienu viņš brauc.

Tas nu neizdevās, Vilnītis to vienkārši pats nezināja. Virzienu gan viņš parādīja — tur, uz to pusi, pret austrumiem. Sādžas padomes priekšsēdētājs palocīja galvu.

— Tas ir pareizi, uz turieni viņus visus sūta. Uz Saratovu, Kuibiševu, Kazanū, Kirovu, un tālāk uz Ufu, Sverdlovsku, Čelabinsku un Sibīrijas pilsētām. Sazini nu, kurp īsti, Savienības ģeografijā šis Vilnītis nav vēl necik stīprs.

Visi trīs bij vienis prātis, ka puika palicis no Vladivostokas vakara vilciena. Vasilijs Ivanovičs cēlās iet uz staciju, varbūt, tur varēs ko tuvāk uzzināt.

Mišas māte ienesa trīs sviestmaizes un trīs krūziņas piena, lielāko, biezāk apziesto riku dabūja ciemiņš. Tad viņa aizsteidzās vakara darbā, bērni palika vieni. Meitene ēda savā nodabā, svešajam nepiegrīzdama nekādu vērību, paēdusi tūliņ nolida uz lāviņas kaktā. Toties runīgāks bij Miša. Pavisam nevēroja, saprot tas otrs vai nē, pats tark-

šēja, pats klausījās un pats reizēm pasmējās savam stāstam. Paēdis nožāvojās pamatīgi, tad uzrāpās pa kāpnēm.

— Lien tu arī augšā! — viņš teica izstiepies un piesita plaukstu sev blakām. — Tikpat jau šovakar nekur tālāk neiesi.

Šo aicinājumu Vilnītis saprata. Tiešām, gulēšana tagad nebij par ļaunu, pagājušo nakti diezgan nīkts. Viņš uzrāpās un tiksmīgi atlaidās Mišam cieši blakus. Bet tad, nezin no kurienes un kāpēc, atmiņas uzsitās ar vilni. Vakaros mamma allaž palīdzēja noģērbties un apsegties, kad gaišs bij, palasija vēl par Sūnu ciema zēniem. Kad viņa aplkusa un aizgāja prom, parasti pienāca tētis, paraudzīja, vai viņš nav nosvīdis, un norūca: aizmidzis kā lācēns! Bet viņš nebij vis aizmidzis, viņš tikai izlikās, un valdīja smieklus. Ilgi, ilgi vēl negribēja aizmīgt un, jādāmā, neaizmīga arī, tikai ritu vairs neko nevarēja atcerēties.

Kaut kāda skaņa izplūda pār lūpām. Bet raudāt Vilnītis negribēja, nē, viņš neraudāja — lai Miša paklausās labāk, tas taču bij tikai klepus. Drošības labad viņš noklepojās vēl reiz. Bet Miša neklausījās ne labāk, ne sliktāk, pašam sava doma un sava valoda, laikam, turpināja to pašu, ko lejā sācis. Tas droši vien bij pievilcīgs stāsts, žēl, ka neko nevarēja saprast. Vilnītis nožāvojās vēl reiz. Mišas balsij sāka piejaukties citas skaņas — vagona klaboņa, kareivju dziesma, kaut kas tā kā no Rīgas, no Ziedoņa dārza, no Sūnu ciema zēniem, no — muša no-spindza pāri — tad viss tas pamazām attālinājās, nogrima un apdzisa.

Istabā atgriezusies, Anna Petrovna palūkojās dibenā uz lāviņas un apsedza — ja Vilnītis redzējis, viņš droši vien teiktu: bet gluži tāpat kā mana mamma mani! Paklausījās augšā un apsēdās.

Pēc brīža ienāca Ludmila Andrejevna, paspējusi jau aptecēt visu sādžu un apspriesties ar citām, tikpat sapratīgām sievietēm kā pati. Ļoti nopietna kļuvusi, galvu vien grozīja un vairākkārt kā pārmezda-ma pablenza Annā Petrovnā. Bet nepaspēja vēl aizsākt lielo runāšanu, kad no stacijas ieradās Vasilijs Ivanovičs, un tā klātbūtnē mute mazliet jāpievalda: liels varmāka, pēc viņa domām sievietei vispār un Ludmila Andrejevna it sevišķi nopietnās lietās nebij tie izšķirēji.

Nebij izšķirēji — viegli pateikt. Kapēc tad pats pārņāca tikpat gudrs kā izgāja? Stacijā tikai zvanītājs bij manījis tamlīdzīgu zēnu, ap to laiku, kad aizgāja Vladivostokas vilciens, cits neviens neko nezināja. Katrā ziņā tas bij no Rīgas un latvietis, Baltijas republiku pārstāvniecības no Maskavas te katru dienu sūtīja garām dažas savas evakuētas ģimenes. Trešajā stacijā uz Maskavas pusi vakar bij piekļīduši divi igauņu bērni, brālis un māsa, tos vietējais skolotājs pieņēmis, kamēr atradīsies vecāki.

Ludmila Andrejevna uz to skatījās ļoti pesimistiski.

— Kamēr atradīsies vecāki... Kamēr adatiņa atradīsies zālē! Es nevaru saprast, kas tie par ļaudīm. Tāds bērns pie rokas turams, no acīm viņu nedrīkst izlaist. Ja man būtu —

— Ja tev būtu! — priekšsēdētājs uzbruka viņai. — Bet tev nav,



tāpēc tā lielā mute. Aizej uz staciju, paskaties kādu ešelonu, paskaties tos nabaga ļaudis! No kādām malām viņi klīst, ko viņi nav pārdzi-vojuši, kādam juceklim vajag būt viņu nelaimīgajās galvās! Kas tev? Izgulies siltā istabā, pagrozies siena plāvā, patekā izplāpāties!

Ludmila Andrejevna jutās ļoti apvainota un mēģināja spurīties pretī. Par sevi pašu neko, laikam, tā tomēr bij tā vārīgākā vieta. Bet viņa atkal ieminējās par grūtajiem laikiem, par nabadzīgo sādžu, par lieko ēdēju, ko nevarēs vis tā turēt kā paši savus bērņus. Tas, varbūt, no smalkākas kārtas, izmeklētu ēdienu vajadzēs, sevišķi uzraudzīt vajadzēs, lai nenāk ausis rajona komitejai — vai tad nezināms, ka tie jaucās iekšā vissīkākajās lietās.

Vasilis Ivanovičs saskaitās no tiesas.

Lai viņa te nebāžas ar rajona komiteju! Ja kāds savu pienākumu dara pēc sirdsapziņas, tad tam pat no apgabala komitejas nav jābaidās. Un vai tiem, ko kara posts vēl saudzēja, nebij vispirmais pienākums palīdzēt izpostītiem, padzītiem, nelaimīgiem cilvēkiem? Vai Padomju zemē dzimtene nebij visur un ikvienam, lai no cik tālas nomaļu republikas viņš ieradies? Un ko viņa te vienmēr kladzināja par to nabadzību? Kas to tā bij teicis? Vai sādžā kāds staigāja nepaēdis un neapģērbies? Siena šogad vismaz pusotras reizes vairāk kā pērn, rudzu raža kā vislabākajos gados. To laiciņu, kamēr vecākus sadzīs rokā, viņš pats ar mieru pabarot to svešo zēnu, daudz vairāk viņam nevajadzēja kā kādam kaķēnam. Kad pašam seši jau mājās, tad septītais tur bijis nebijis. Tāpat bērņū dārzā to vienu nemaz nemanīs.

Ludmila Andrejevna mēģināja pasmieties. Sadzīs gan rokā tos vecākus! Padomju Savienībai tagad laika domāt par to, kur vienam latviešu puīselim palikuši tēvs un māte. Īestādēm jāgādā par miljoniem, viens tāds atklidis knauķis tikpat kā puteklītis zilā gaisā.

Vasilis Ivanovičs ilgāk nevarēja novaldīties, izraidīja mutīgo sievišķi laukā. Anna Petrovna raudzīja viņu nomierināt.

— Nu ko tu uztraucies, Vasilij Ivanovič! Kas tad viņu nepazīst? Viņa nemaz nav tik ļauna, tikai mēlē mazliet palaidusies, kad sāk, tad sarunā to, ko pati varbūt nedomā.

Un padomes priekšsēdētājs apmierinājās. Stacijā bij solījušies telegrafēt uz visām lielākajām piestātnēm līdz pat Kuibiševai. Dzelzceļu mezglu centros un pilsētās ierīkoti evakuācijas punkti, vienā vai otrā vecie Liekņi būs ziņojuši par nozudušo zēnu, iespējams, ka jau ritu pat pienāk pieprasījums. Stacijas priekšnieks solījis nodot Vīlnīti kādam piedzīvojušam vagona pavadonim, kas to aizvedīs drošās rokās. Savienības organizācijas kara laikā strādā divdesmit četras stundas dienā.

Viņš pakāpās pa kāpnēm palūkoties. Vīlnītis bij sarāvis klingerī, galvu iebāzis Mišam padusē. Tas savu roku slaidi pārlīcis viņa viduklim — tā viņi gulēja, nejudami retās mušas, kas šad un tad apmetās vienam uz auss, otram uz deguna.

Vasalijs Ivanovičs bij vai gluži aizkustināts.

— Guļ abi... Ja tik bieži runājam par mūsu brālīgajām republikām, tad te mums ir uzskatāms paraugs — pārliecinošs paraugs, jā. Tukšas frazes mēs neskaninām, to lai zina katrs! — Viņš aprāva, it kā lai pārbaudītu nupat teikto, tad it kā apstiprinādams enerģiski pamāja ar galvu. Pameta ar roku — kaut kam kaut kur tālumā. — Variet būt droši, savu puiku jūs dabūsiet rokā. Padomju Savienībai neviens bērns nav svešs, neviens tur nepazudīs! — Labu nakti, Anna Petrovna!

Anna Petrovna pasēdēja vēl brīdi, galvu plaukstā atspiedusi, lāvai augšā acis pievērsusi, tad nopūtās. Varbūt viņa šaubījās par padomes priekšsēdētāja pārliecību. Varbūt domāja par to māti, kas ļaužu pilnā, pret austrumiem skrejošā, vagonā sajūtās tik bezgala pamesta un nelaimīga bez sava zēna. Visā pasaulē viņas ir vienādas, šīs mātes, un tik labi saprot cita citu.

\* \* \*

No rīta mamma pati atkal uzmodināja Vilnīti. Kā parasts, abas viņas cietās delnas, kuņas nemaz nebij cietas, apņēma vaigus, sirmie mati pakutināja pieri, silta dvaša aizskāra aizvērtos plakstus un pašķirstīja skropstas. Kā parasts, viņš brīdi izlikās aizmidzis, tad mamma allaž sauc tā, it kā viņš būtu kur tāli mežā aizmaldījies. Brīnums — šoreiz viņa nesauca, viņas dvašu arī vairs nemanīja.

Nu acis bij vaļā. Tepat virs galvas griesti ar resnu nobrūnojušu siju. Kad paslēja galvu bij redzama sveša istaba ar trim lodziņiem galā un lielu krāsni stūri... Acis Vilnišam plētās arvien plātākas. Kas tā par istabu un kā viņš še iekļuvis? Un kur mamma tik pēkšņi varēja pazust? Bet tad viņš ieraudzīja pie krāsns nomestu resno pātagu ar strupu kāta pulķi galā un ķēra sāņus. Siltā blakus vieta tukša, bet Vilnītis ar reizi atcerējās visu vakarējo, arī to, kur un kāpēc te atrodas. Tas tikai sapnis, kas uzmodināja, tomēr tik gaišs un ticams, ka ne par ko negribējās atlaisties. Drošības labad viņš aplūkojās vērīgāk istabā, beidzot pat paklusu pasauca: mamma! — bet neviens neatsaucās.

Pareizi, kas te lai atsauktos? Mamma ar tēti vilcienā brauca uz austrumiem, bet viņš viens atstāts še, svešā istabā, uz lāvas zem resnās brūnās sijas... Viens pats!.. Smaga pamestības sajūta un žēlums ar vilni uzplūda un aizsmacēja elpu. Viņš žigli norāpās lejā.

Apakšā uz lāviņas mazā meitene gulēja cieši aizmigusī. Uz galda divas krūziņas ar pienu un divi riki dzeltenas rudzu maizes. Vilnītis pamēģināja iedzert, bet nevarēja, spriedās kaklā un garšas nebij neņaz. Paņēma maizes riku un iebāza bikšu kabatā. Žigli izmetās laukā, pielievenītim cauri, ārā.

Tur nebij neviens cilvēka, ne liela, ne maza, tikai pelēkraibs gailis baltu asti staigāja, zālē meklēdamies un savas divas baltās sievas lidzi saukādams. Saule vēl nebij augstu pār mežu apaugušo kalnu, aiz kura

aizbrauca tētis ar mammu. Gar birztiņas malu redzama stacija ar diviem sarkaniem skursteņiem, cauri apstītēm paspīda sarkani un zaļi vagoni, neredzama lokomotīve pukšēja smagi, rāmajā gaisā kūpēja tumši dūmu mutuļi.

Vilnītis sāka iet lejā — ātri, ātri, ka nenokavē, jau tā te tik ilgi aizgulējies. Kazas gana birztiņā šorīt neredzēja, tikai uz ceļa nomests balti nolobīts kociņš ar iegrieztiem robiem un krustiņiem. Viņš pacēla to, it kā pats te nolīcis un aizmirsis. Pukšieni aprāvās, laikam drīz sāks kustēties. Vilnītis laidās tecīnos — nokavēt ne par ko nedrīkstēja.

Uz pirmajām sliedēm stāvēja kareivju vilciens sarkaniem vagoniem. Sarkanarmieši izkāpuši laukā, viss perons mudžēja zaļganiem svārkkiem un laiviņu cepurēm. Aiz tā pa spraugām redzami zaļi vagoni, gar tiem kareivju un privātlaužu drūzma. Pie stacijas nozvanīja trīs. Neko nedomādams, tikai baidīdamies nokavēt, Vilnītis nolēca zemē un resnām noliektām važām pa apakšu izlīda otrā pusē. Kā tad — patlaban vilciens sāka slidēt pret austrumiem. Pasažieri aplīpuši visām kāpnēm, citi vēl patlaban skrēja ar papīra vikstoļiem un piena trauciņiem. Vilnītis pamēģināja vienā, paskrēja preti otram — visur blīvējās lielle, viņš netika iekšā. Un katrs nākošais vagonš jau slīda ātrāk kā iepriekšējais — rokas velti pastiepis, viņš iebrēcās.

Tad kāds kareivis no mugurpuses saķēra viņu aiz padusēm.

— Bērnu neatstājiēt, dulnie! — viņš dusmīgi uzklīdza, paskrēja vienām kāpnēm līdzī un uzmeta zēnu uz augšējā pakāpšļa. — Ķeries klāt! turies! — Vilnītis vēl sadzirda brīdīnošu saucienu pakaļ un instinktīvi paklausīja. Otru turekli nevarēja aizsniegt, bet roka bij cieši pietvērusies tam vienam kreisajā pusē, tikai acumirkli viņš patenterēja, līdz dabūja piesvērties līdzī skrejošam vagonam. Ilgi tur stāvēšana nebij, tie no pirmajiem kāpšļiem uzbīdīja viņu uz platformas, no turienes drūzma ienesa pa vaļējām durvīm vagonā.

Tas vēl pilnāks nekā viņu vakarējais. Visi plaukti apkrauti līdz griesītiem, šaurā eja tāpat kastēm, maisiem un saiņiem pilna, jāspraucas garām, jākāpj pāri, vietām sāni jāizliec likumā, vietām jāpieplok un jāpasargā galva. Vilnītim ne jāpieplok, ne jāpieliecas, un kādai paunai pāri pārrāpties tīrā nieka lieta. Sirdij pamazām aprīmās straujie puksti, tumšsārtie vaigi atdzīsa, pierē un mugurā nožuva sviedri. Briesmas tagad pāri, viņš atkal bij vilcienā un brauca pret austrumiem pie mammas un tētas. Pastaigās pa tiem austrumiem, redzēs, kurā kaktā tie ar savām paunām apmetušies.

Ātri vien Vilnišam atkal bij saaugusi dūša. Viņš sāka jau iztēloties, kā atradis tos drusku norūpējušos, un pārlika, vai atkal neizrādīties dusmīgam par to, ka tie pameta viņu stacijā un lika nakti pārgulēt svešā istabā uz lāvas. Bet nebij laika izdomāt līdz galam, nemierīgie nācēji un gājēji daudz neko nevēroja viņu, nemītīgi vēla riņķī, atbīdīja sāņus, atspīda pret kādu багаžas saini. Vienīgais glābiņš — jālūko kur piemesties.

Kāda slima sieviete gulēja uz trim savienotiem malējiem soliņiem, garī izstiepusies, galvu apsegusi. Kājgalī vēl būtu vieta, bet tur jau apmetusies skuķe ar lielu grozu klēpī. Arī tā vēl iznāktu, nebijis tikai tas lielais grozs. Bet to Vilnītis jau ielāgojis, ka ar pārāk lielu pieklājību te neviens nekur netika. Viņš pagrūda groza galu vairāk sāpus un novietojās uz plaukstas plata sola gabaliņa. Ērti jau nebij, kājas ik acumirkļa jāparauj uz vienu, uz otru pusi — bet ko tad tētis bij leicis: kara laiki, jāpacieš visiem. Nu, protams, ka kara laiki, tāpēc Vilnītis arī pacietās.

Tas arī tikai tā, kamēr nokārtojās, apīmās un sasēda, tad kļuva gluži mierīgi un ērti. Nākamai pietātnai tuvojoties, skuķe ar grozu izgāja uz platformas, vieta kļuva pavisam brīva. Slimā atvilka segas stūri no galvas un paglūnēja, acis nemaz neizskatījās slimas, Vilnīšam likās, ka viņa tikai izliekas, lai nebūtu jāceļas sēdus un vēl kādam jāpaļauj vieta. Viņa pagriezās uz sāniem, sola mala atbrīvojās tik plaša, ka muguru varēja atspiest pret sienu un kurpes nemaz vairs nebij jāsargā.

Tā viņš bez kādiem starpgadījumiem brauca līdz pusdienai. Tveice vagonā kļuva arvien lielāka, logi abās pusēs vaļā, bet caurskrejošie vēja viļņi tik karsti, it kā no krāsns speldes nākuši. Līdz pēdējam izmetušies, nosvīdušie pasažieri snauduļoja. Gurdenums, garlaicība, apnikums smagi smacēja, vagonā bij klusu, nevienam netikās runāt, citam citā skatīties riebas. Pat bērni tikai slinki aizvēkšējās un aplūsa tāpat bez mātes mierinājuma.

Mazajai meitenei garā sola galā pie viņa loga māte izgājusi laukā. Viņa sēdēja uz salocītai segai uzlikta spilvena un darbojās ar divām lellēm. Lielākai rozā kleitā un divām garām linu bizēm galva nost, īpašniece velti, patlaban jau krietni saskaītusies, nopūlējās to uzspraust vajadzīgā vietā. Vilnītis tūlī noprata, ka tādām skuķam vienkārši trūkst nepieciešamās prasmes nopietnā darbā, kāpdams pār snaudēju kājām, gāja palīgā. Apsēdās tukšā vietā, kur laikam gan meitenes māte sēdējusi, un pastiepās pēc sabojātā mazā cilvēciņa, kam lupatu piebāztās kājas nokarājās lēngani. Meitene bīkli vairījās un negribēja dot. Bet Vilnītis nelaidās — vai tad viņš gluži par nerru te bij nūcis? Stingri izņēma lelli tai no vienas un galvu no otras rokas, lietpratīgi katru par sevi apskatīja abas nešķīramās sastāvdaļas. Lieta izrādījās gaužam vienkārša: galva nebij tieši uzsprauzama, bet uzgriežama kakla vietā iestiprinātai skrūvīnai. Trijās sekundēs tas bij padarīts, lelles māte kļuva īsti priecīga un pasniedza neaicinātam meistaram arī savu mazāko, ar melniem sprogotiem astru matiņiem un zaļu priekšautiņu. Bet tai galva bij tur, kur tai pēc visiem likumiem jāatrodas, arī viss cits likās kārtībā. Pasniedza to atpakaļ.

— Tu papriekš nolauz viņai roku vai kāju, — viņš pamācīja, — tad es tev viņu atkal sataisišu.

Bet tā nesaprata. Aizbāza lelles spraugā gar ārsienu un saviem sāniem un vēroja, ko tas svešais puika vēl darīs.

Ko viņš varēja vēl darīt? Meitenes māte bij atnākusi ar ūdens pudeli un gaŗi noskatījās ciemiņā, kuŗu droši vien jau pirmiņ ievērojusi ejas viņā pusē. Pudeli viņa neizlaida no rokas, jo meitene pati savējam vien vēl nejaudātu saturēt. Meitenei dzerot, Vilnītis apķērās, ka pašam arī gribas, paņēma pudeli no tās un arī ieklankšināja pamatīgi. Ūdens atnesēja smaididama pārmainīja dažus nesaprotamus vārdus ar kaimiņieni un piesēda tai blakām, paļaudama Vilnišam savu vietu. Viņš arī nemaz nemēģināja saprast, ko tās runā, viņā skatīdamās, lielas lietas tādās meitiešu runās tā kā tā nebij.

Pudele nolikta uz palodzes plauktiņa. Meitene bij izvilkusi spraudi no matiem un tinkšināja ar to pa stikla trauku. Vilnītis ar savu izroboto kociņu piestāja palīgā no otras puses. Pēc pāra mirkliem muzika bij rokā — kamēr viņa vienu, Vilnītis piesita divas reizes, ritms tāds, ka labāku nevar vēlēties, vēl tikai jāatrod katram savs piesitiena stiprums, un tas nenāca tik viegli. Tā kā sarunāties divās valodās neiespējami, viņi atrada vienu kopēju. Tai gan nebij vairāk, kā tikai trīs četras skaņas — ā, ī, ē un ū — bet kad tās paskaidroja ar piemērotu rokas pavēcienu, lūpu sastiepienu vai pieres raucienu, tad saprasties varēja gluži labi.

Muzika viņiem drīz apnika. Meitene parādīja, kā abas rokas pirkstus var savīt vienā jauki velteniskā gristē. Tas nebij nekas — Vilnītis mācēja tos tā sakļaut krusteniski, ka desmitu vietā palika tikai deviņi un bij jāmeklē, kuŗš no tiem īsti apslēpies. Meitene neprata aizmiegt vienīu aci tā, ka otrā paliek vajā, turpreti Vilnītis bij īsts virtuozs šajā mākslā. Āri pieri viņš rauca un raustīja tā, ka mati virs tās kustējās līdzī. Bet par to atkal viņa varēja ar šķībeniski savilktu muti diezgan labi svīlpt, kas Vilnišam nepavisam negribēja padoties.

Saule jau varēja būt labā launaglaikā, kad Vilnītis pēkšņi piecēlās un kāpa atpakaļ, pāri snaudēju kājām. Ārā bij jāiziet. Bet tur pie vajadzīgām durvīm jau stāvēja divi, divieļiem pār elkonī un ziepju gabaliņiem sauļā. Tas viens pastiepa ceļgalu priekšā, kad Vilnītis spraucās garām, bet otrs palaida viņu pie durvīm, un kad tas, no turienes, iznāca laukā, iebīdīja pirmo un palīdzēja. Tas bij ļoti lāga sarkanarmietis, pavisam brūns nodedzis, melniem sariem apaugušu seju, bet baltiēm zobiem un smaidīgs. Rokas un muti palīdzēja nomazgāt un noslaucīja savā divielī. Vilnītis izgāja uzposies, galvu atmetis, nemaz nepaskatījies tajā, kas pirmiņ viņam ceļgalu bāza priekšā. Ko tādi te viņam varēja padarīt, visur jau gadījās arī labi cilvēki, kas tūliņ nāca palīgā.

Vagonā atpakāļejot, pašapziņa pieauga vēl vairāk. Uzdādās kaut kāda jausma, ka palīgi viņam taisni tāpēc, ka pats tik mazs un nespēcīgs, un ka taisni šajā nespēcīgumā tāds spēks, ka galu galā arī vienam starp svešiem ļaudīm nemaz tik daudz nav jābaidās. Kas viņam galu galā ko varēja padarīt?

Mamma un tētis droši vien pamanītu tādu kā lielību Vilniša paceltā galvā un mazlietiņ izliektā krūtī. Meitenei blakus tagad piesēdusi māte, viņam tur vaļrs nebij vietas. Kad nē, nē, nav arī vajadzīgs. Viņš pagāja vienu nodaļu tālāk, tad vēl vienu. Abi šie soli pilni kareivjiem. Četri, koferi vidū uz grīdas izvirzījuši, spēlēja domino, divi snauda, viens patlaban avīzē apslaucīja neattaisītu konservu bundžu. Viena vieta bij tukša, Vilnītis griezās turp. Kad viņš kāpa pāri kofierim, spēlētāji sacēla galvas, pagaidīja, saskatījās, paraustīja plecus, tad turpināja. Spēlēt jūs variet, — Vilnītis sevi nopratoja, bet nelieciet koferi ceļā, kur cilvēkam jāstaigā.

Bundžas tīrītājs arī pablenza sāņus, kad puika tam piesēdās blakus, tāpat paraustīja plecus, bet neteica neko. Kad Vilnītis sāka interesēties par kārbas aplocē uzzīmēto zivi, viņš novilkā pirkstu pāri zeltītu burtu rindai un lasīja: — Beluga.

— Beluga, — Vilnītis atkārtoja un pamāja ar galvu. Viņš bij pilnīgi vienis prātis ar šo kareivi: kas tad cits tur varēja būt iekšā? Beluga, vairāk nekas.

Sariem apaugušais sarkanarmietis stāvēja sola galā, divi pāri roku, ziepju gabalu saujā, slapjiem matiem. Baltie zobi spīdēja vēl vairāk kā pirmiņ.

— Nekā, brālīt, — belugas turētājs grozīja galvu. — Te tagad sēd viens pasažieris no mīkstā vagona.

— Nekas, — pienācējs atbildēja, — mēs jau esam pazīstami: kopā uzposām savu tualeti. — Nolika uzposmes piederumus, pacēla Vilnīti aiz padusēm, apsēdās pats un novietoja to sev uz ceļgaliem. — Nu, vai tā būs labi, draudziņ mans?

Vilnītis noģīda, ko tas prasa un atbildēja pusē jā un pusē dā — šo nepārprotamo vārdu viņš jau vakar visu dienu tik daudz dzirdējis.

Tas otrs ar kabatas nazi grieza vaļā konservu kārbu. Tur bij ko redzēt, cik mīksti stiprais asmenis šķēla balto skārdu. Gandrīz tikpat viegli, kā vēlāk tās deviņas šķēles no baltmaizes klaipiņa. Sulotais zivs sautējums kairinoši nogula uz garenajām ripiņām, Vilnītis tikko noturējās. Bet ņemt jau nevarēja, dalītājs katru gatavo riku pacēla pirkstos, pamāja kādam sēdētājam, nosauca to vārdā un nolika sagatavoto ēsmu divās rindās uz galdiņa.

Nebij visai pareizi aprēķināts, Vilniša rikai belugas iznāca pamazāk. Spēlētāji uz acumirkli pameta savu domino, tomātu mērces skābenā smarša arī snaudējus bij pamodinājusi, visi viņi dedzīgi apspriedās, kā te līdzēt. Ēdiena devējs pats izrādījās tas gudrākais starp viņiem, atmeta ar roku, no katras gatavās maizītes noņāpa gabaliņu baltās zivs un pārvietoja uz Vilniša devu. Viņam galu galā sanāca bagātīgāk kā tiem pārējiem un garšoja lieliski.

Pēc ēdiena visiem tāpat pēc kārtas no stikla poda ielēja krūziņu ūdens. Vilnišam gan tik daudz negribējās, bet aiz pieklājības viņš piešpiedās un izdzēra līdz dibenam. Bet kad ielēja vēl, viņš pakratīja gal-

vu un noteica — nēt. Šis vārds tik bieži dzirdēts un jau pēc izskaņas vien saprotams.

— Dā un nēt, — auklētājs smējās, — ar šiem diviem vārdiem var pateikt gandrīz visu, ko cilvēks vēlas, ko nē, un tie mums jau iet tīri labi. Nu tikai būtu vēl jāuzzin, no kurienes mēs isti braucam. — No kurienes tu esi, mazais?

Šo jautājumu Vilnītis jau vakar sādžā dzirdējis, uz to atbildēt nenācās grūti. Rīgu krieviski sauca tāpat kā latviski. Lielākas skaidrības labad viņš vēl pielika Latviju, abos vārdos a pienācīgi garāk pastiepdams.

Kareivis palocīja galvu.

— Gluži pareizi: Rīga un Latvija, saskan uz mata. Bet kā tu isti šeit esi atkūlies? tiešas satiksmes no šejienes ar Latviju nav. Kur tev bijis tas etapa punkts?

Tik garu runu Vilnītis gan vairs nevarēja saprast. Bet vakarvakara atmiņās pakravājies un pārlicis, ko šis labais sarkanarmietis vēl gribētu zināt, pateica — Maskava.

Tas atkal pamāja apstiprinādams.

— Saskan! Rīga — Maskava, no Maskavas tevi evakuē tālāk, galvaspilsētā jūs nevienu nepatur. Bet uz kurienu?

To Vilnītis vairs nevarēja pateikt. Kareivis minēja dažādas pilsētas, ar Sizrāņu sākot un Krasnojarsku beidzot. Kad viņš nosauca Kuibiševu, Vilnītis atcerējās, ka šo vārdu bieži dzirdējis, laikam, arī tētis par to bij runājis. Viņš atkārtoja to.

— Tā tad uz Kuibiševu, — taujātājs noteica. — Mēs esam uz pabeigta ceļa, tālo austrumu vilciens iet taisni caur Kuibiševu, uz turieni jūs galvenā kārtā sūta.

Vilnītis ieklausījās, ka viņš piemin vēl mammu un papu, šos vārdus viņš tūlīt atkārtoja un pamāja ar roku uz to pusi, kurp brauca vilciens.

— Tas nozīmē, ka viņa tētis un mamma ir šepat priekšā, vai nu šajā vagonā, vai nākošā. Par šādu vīru nav ko bažīties, tas tev nekur nepazudīs. Taisni brīnums, cik ātri bērni apjauš svešu valodu. — Viņš piebikstīja ar elkoni ēdiena un dzēriena devējam. — Piemēram, tu, Aizausis tev jau metas sīrmaš, bet ja es tev pašu vienkāršāko paprasītu svešā valodā, tu nezinātu, kas tas ir, kā auns tikai galvu noskurinātu.

— Na nu! — tas atpurdēja, acīm redzami mazliet sapīcis.

— Goda vārds! — otrais palika pie sava. — Es esmu no Ļeņingradas apvidiem, savā laikā braucu uz kuģiem, mēnesi nogulēju Bordo slimnīcā un dažus vārdus ielāgoju franciski. Nu, paklausies, kas tas būs: ke se ke vule vū? Nu?

Vaicātais īgni paraustīja plecus.

— Tādu penteri tikpat daudz var saprast kā vistas kladzināšanu.

— Ko es tev teicu? Savā valodā es tev pateiktu tikai trīs vārdus: ko tu gribi? Īsi un skaidri, bet tu nesaproti.

Otrs sāka jau skaisties.

— Nu, ko te uzplijies! Pavaicā tam savam gudriniekam, redzēs, vai viņš zinās.

Bet vairāk vaicāt neiznāca. Kontrolieris pārbaudīja biļetes. Interesējās arī, kam tas zēns — ka kareivjiem viņš nevarēja piederēt, tas acīm redzams. Vilniša aizbildnis to lietu tūlīņ nokārtoja.

— Viņš ir no Rīgas, no Latvijas, caur Maskavu brauc uz Kuibiševu. Tēta un mamma tur priekšā.

Amata virs par zēnu prasīja nākamā nodaļā un vēl trešajā. Bet tālāk viņam iznāca kaut kāda sarežģīta noskaidrošana, kur iejaucās vairāki citi, un viņš droši vien piemirsa Vilniti. Viņam gar to visu nebij nekādas daļas, viņš brauca uz Austrumiem pie mamma un tētas.

Pievakarē ārā kļuvis dzeštrāks. Pa logiem sāka ieplūst vēsāks gaiss, vagonā ērtāk un elpot vieglāk, pasažieri atļaidās vaļīgāk un padevās sirsniņgākam snaudienam. Spēlētāji bij novākuši koferi pasolā un atstiepa noliektās muguras. Arī Vilniša turētājam galva klanījās. Sēdēšana jau tā nebij nekāda ērtā — Vilnītis klusiņām nošļūca zemē un aizmanījās agrākā vietā. Uzmetās ar ceļgaliem solā malā un skatījās laukā.

Vilciens ilgi stāvēja tādā kā pilsētā, tādā kā lielā sādžā. Te bij ļoti daudz sliežu, pa vagonu rindu spraugām, nemitīgi svelpdamas, uz vienu un otru pusi brauca lokomotives. Tālāk gar malu slējās milzīgas apaļas un pelēkas mucas, tētis tās sauca par cisternām un teica, ka tajās esot nafta, petroleja un benzīns. Kad vilciens sāka atkal kustēties, viņi brauca gar gaļām zemām fabrikām, kur visapkārt līdz pat dzelzceļam asfaltu nolaistīts, melni spīdīgi kluči un šķelsnas sakrautas augstām grēdām. Šur tur redzēja veselus akmeņogļu kalnus. Tad nāca bezgala garš tilts, kam pa apakšu tecēja plata dzeltena upe, bet otrā pusē vienmuļīgs līdzenums ar pļavām un laukiem, kur it nekā nebij ko redzēt.

Vilnītis saguma savā sēdekli — gulētāja pierāvusi kājas tā, ka pat muguru varēja atspiest pret sienu. Ērti tomēr nebij. Viņš nedomāja neko un neko neatcerējās, bet kaut kā apgīda tomēr it visu reizē — to, kas vakar un šodien notikās, kas te apkārt patlaban bij, un arī to nezināmo, svešo un draudīgo, kas likās tuvojamies ar augošo krēslu. Kļuva smagi, drūmi, vientuļi un tik skumji, ka raudāt varētu, ja nebijis kauns.

Ar krēslas pieaugumu vagonš pamazām it kā atdzīvojās. Vispārējā čalā visbiežāk dzirdēja vārdu Kuibiševa — Vilnītis saprata, ka tuvojās tā vieta, kur arī viņam jāizkāpj. Daži sakārtoja līdz galam atpogātos kreklus un vilka kaut ko virsū, citi pārsaiņoja savu bagažu un mēģināja izvirzīt tuvāk ejai, nepiegriezdami nekādu vērību vagona pavadītāja aizrādījumam, ka Kuibiševā vilciens stāv pusotras stundas un viņiem būs laika diezgan izkāpt pamazām.

Vilnišam bij tikai viena doma: nenokavēt Kuibiševā izkāpšanu, tā kā vakar nokavēja iekāpšanu. Protams, viņš nezināja, kas tā Kuibiševa



tāda ir, bet vai tad tas arī nebij viena alga? Mamma un tētis viņu tur gaida, par citu viņš neinteresējās. Tāpēc jau laikus izspraucās uz vagona platformas un stāvēja tur maisu un lielo pasažieru kāju spraugā kā ķilis sienas šķirbā. Grūti jau bij, bet vai tad kāds bez grūtuma pie mērķa ticis?

Vilciens piestāja, bet tie vēl netraucās laukā. Tā te esot Čapajevska, viņš dzirdēja. Brauca tālāk gar kādu fabriku ar garu skursteni un zilganām elektrisko spuldžu zvaigznēm. Vēl tālāk gar nepārrēdzami plašiem un lidzeniem, zaļi rūsganiem kviešu laukiem. Tad sāka garām skriet vītoli rindām, plašiem puduriem, likās, veselām birzīm, pastarpām gaišā mēnesnīcā spīdēja ūdens lāmas, varbūt upes liči, varbūt nelieli ezeri — naktī viss izskatījās fantastiski pārvērsts, svešs, varens un baismīgs. Pamirdza ugunis, noņirbēja retas mājas tumšiem logiem, cisternas, margotiem tiltiem savienoti apaļi torņi, vagonu virknes, šņācošas, slīdošas lokomotīves, ogļu stirpas, sarkani un zaļi semaforu luktuļi. Vilciena riteņi trauksmīgi noklakstēja pārmijās, tad visu vagonu sadrebinādami, sāka iegrauzties sliežu tēraudā. Strups grūdiens, platforma ar savu pasažieru un bagažas blīvu vēl mēģināja uz priekšu, atsitās, aprāvās, palika uz vietas. Kuibiševa.

Starp priekšgājēja maisu un pakalnācēja vēderu cieši iežmaugtu, Vilnīti nonesa lejā. Žmaugiem pašķīroties, viņš izslidēja uz perona, krišus nokrita, tikko nesagrūda kāju un noturējās stāvus.

Trokšņaini šalcošā, vilņiem virmojošā ļaužu un mantu jūrā viņš iekrita. Nekādi virzienu te nevarēja noģīst, ne izeju saredzēt. Viena ļaužu šļakata tiecās prom no vagona, otrā traucās tai preti, trešā mēģināja izkļūt tām abām šķērseniski cauri. Aiz perona vēl daudzi citi vilcieni, pārpildīti un pavisam tukši. Tālu pāri redzama stacijas milzīgā baltā ēka gaišām logu rindām. Taisni pret austrumiem, pāri visām vagonu rindām un sliežu līnijām apmargots gaisa tilts ar likomotām dzelzs kāpnēm abos galos, tas nūdzēja kā skudrām aplipusi laipa starp diviem cīņiem. Še lejā gaismas svītras un spilgti plankumi jāucās un mainījās ar ēnu skarām un melnām lāmām. Dīvaini bālas sejas piepeši applūda gluži tumšas, tad atkal iznīra pēlekas un svešas.

Drūzmaini, trokšņaini, baismīgi... Arī Maskavas stacijā tāda pati trauksmaina drūzma, bet gaišs, un tad mamma stingri turēja aiz rokas, pašam nebij nekas jāvēro, ne jāuzmanās. Tagad še Vilnītis sajūtās kā skaida mutuļojošā atvarā. Tikai vienu viņš zināja — kaut kur jāpiestāj, kaut kam jāpietveras, lai neaizskalotu prom, nesamītu un nesaberztu. Šņākdamas, žvūkšošus melnu dūmu mutuļus gaisā sviezdamas, nerēdzamas garām brauca lokomotīves, riteņi grauzās tērauda slīdēs, buferi šķendoši saklakstējās, gaisu pārplēzdams, ausis aizdzīnkstēdams, nogauldoja ass svilpiens...

Atbraucēji nestateidzās tūlīn prom, acīm redzami nezināja, kurp iet. Mantas nokrāva grēdās turpat gar vagonu rindu, sievietes un bērni palika

pie tām, vīrieši skraidīja prašņādami, taujādami — atgriezās, apspriedās un atkal steidzās prom. Vilmītis noprata, ka jāturas pie tiem, lai nepazustu šajā briesmīgajā jūklī un naktī. Apsēdās uz kāda mīksta saiņa, bet tūlīņ prāvs nikns puika nogrūda viņu nost. Viņš aizlīda spraugā pie zemas baltas mājiņas sienas un piemētās uz stīpām apkaltas kastes. Garš vecis baltām nokaru ūsām atskatījās, bet neteica neko. Bagažas kaudze ar sagumušu sievu augumiem un segās savīstītu bērnu muskuļiem mazliet aizsargāja pret auksto vakara vēju, tomēr viņš sala, zods trīsēja, bikškatātās sabāztās rokas stinga.

Aizsnausties nevarēja, vagonu nemitīgā klaboņa, lokomotīvu šņākoņa un retās griezīgās svilpes neļāva, kad viena tikko bij noskanējusi, satrauktās ausis jau gaidīja nākošo. Vējš cēlās arvien stiprāks. Kļuva vēl aukstāks, nemitīgi dzirdēja nopūtas, klusas raudas un bērnu vēkšēšanu. Daži cēlās un ar visiem saiņiem vilkāms kaut kur ap baltās mājiņas stūri. Baidīdamies, ka nepaliek viens, Vilmītis gāja palūkot, kur viņi nozūd.

Izrādījās, ka namiņš tikai ieeja platās kāpnēs, kas diviem lomiem noliecās lejup. Zemāk plata pagraba eja. Visās kāpēs un laukumīņa vidū, kā celmi un siekstas uzvandītā līdumā, evakuanti sēdus, guļus un stāvus, mantu saiņiem apkrāvušies, citi satraukti, citi pagalam noguruši un vienaldzīgi. Vējš te nevilka, zemā telpa vēl pilna dienas tveices un vagonu smakas, divi ierēdņi, kaut ko kārtodami un skaidrodami, kāpa augšā un lejā pa brīvo spraugu, pagūdami atbildēt tikai vienam no desmit taujātājiem.

Vilmītis pamanija arī to sievieti no šaurā sola, kurai pie kājām ilgu laiku sēdējis. Tagad tā bij pavisam izveseļojusies, bārkstainu laktu ap galvu, rūsgana plīša mēтели mugurā, augstpapēžu korpēm kājās, tupēja uz savu mantu gubas, rokas kā vista spārnus pār to izplētusi, sargāja no tiem nekautrīgajiem, kam te sveša privātipašuma cieņa nelikās vis diezcik liela. Patlaban viņa spīvi aprāja puiku, kas, mātei pakalsteigdamies, bij apvēlis uz sāniem viņas koferi, lai gan tam katrā ziņā vajadzēja stāvēt uz dibena. Vai tāds delveris un vēja ķērājs zināja, ko tādā kārtā varēja viņai izliet un saplēst? Bij arī vēl citi, vagonā redzēti, pat meiteni ar tām divām, padusēs samiegtām lellēm Vilmītis kaut kur pamanija, lai gan tā tūlīņ atkal pazuda. Tā tad pareizi vien iznācis — ar ko atbrauca, ar tiem jaturas kopā. Viņam neviens nepiegrieza vērību, te taču maisījās tik daudz tādu kā viņš, arī lielāku un mazāku, kam vaļas un gribas izšķirt, kur kurais piederīgs?

Vilmītis piesēda kāpnēs vidū pie laukumīņa, līdzās sakumpušam īgnam vecim, kam aiz muguras viens pats maiss, bet milzīgs kā zirneklim nasta. Tas droši vien gultas maiss, rūtaina pakulu auduma, ar resnu auklu diviem krustiem pārsiets, kaut ko mīkstu piebāzts. Vilmītis arī savu muguru atspieda pret to. Kuibiševa — — Vilnišam ienāca prātā. Bet kāpēc nenāca tētis un mamma? .. Uz acumirkli atkal uzmācās jausma, ka viņš te pamests viens un aizmirsts. Taču tas bij pārāk sma-

gi un baisīgi, pat domāt par to nedrīkstēja. Viņš aizvēra acis un sakoda zobus cieši, cieši.

Tad lejā kāds kaut ko nokliedza, visi traucās kājās. Vilnītis pameta acis atpakaļ — no augšas lejup gruva pelēka ļaužu masa un nesa visu līdzi, arī viņu pašu. Sākumā viņš bij vidū, tad otrajā kāpņu lomā drūzma nobidēja viņu kreisajā pusē pie sienas, pēc brīža bij jau pārvietots pretī pie otrās, bet lejas ejā pats vairs nezināja, kur īsti atradās. Biezi sastrēgusi ļaužu straume viņu nesa uz priekšu, reizēm apvēla riņķi un virzīja atmuguriski, velti viņš mēģināja apgriezties pareizi. Reizēm bij tā sažmaugts un pacelts, ka kājas kūļajās gaisā, mēģinādamas attapt cieto klonu. Tikai nepakrist! — viņš nojauca labi, tad būtu pagalam, tie nevarētu apstāties, ja arī gribējuši, nemanītu, kam pāri kāpj vai min virsū. Kastes nirkstēja, saiņi švirkstēja, reizēm kas šķendoši nokrita, reizēm sieviete iekliedzās vai bērns vēkšēja, drūzma elsoja šņāk-dama, nemitīgi uz priekšu lauzdamās. Vilnītis grūda ar mazajām dūrēm, pieķērās priekšgājēja svārkjiem, paliecās zem noslīdējušas nastas, pārtrausās nokritušam sainim — un turējās līdzi.

Atkal augšā pa kāpnēm — tur pūlis sadalījās un šķīrās. Pa šaurām durvīm viņi nokļuva lielā piedūmotā, tvaikainā telpā ar daudzām spuldzēm augšā un palmām zaļos spaiņos gar sienām. Acīm redzami, tā stacijas uzgaidāmā istaba, pēc kāpņu sablīvējuma un bīstamā ceļojuma pazemē še likās ļoti gaiši, viegli, vaļīgi un ērti.

Bet ļaudis nepaguva vēl novietoties, kad nāca jauns rīkojums. Viņus izveda ārā, kur spuldžu spilgtuma pieradušām acīm likās melni tumšs, gabaliņu pa gludu ietvi gar ēkas sienu, tad atkal iekšā, pa vairākām durvīm milzīgā zālē ar augstām kolonām un baltiem izvītiem griestiem. Miera laikos te droši vien bij plaši un svinīgi cēli, tagad daudzie soli gar sienām un rindās pa vidu pilni sēdētāju un gulētāju, sēdēja un gulēja arī vidū un visās eju spraugās — nastas, saiņi, koferi, kastes gubām un kaudzēm — pienācēji likumoja ap tām, kāpa pār klonā izstieptām kājām, lūkodami kādu vēl neaizņemtu vietīņu.

Stūrī novietne ar stikla aizžogiem, tur pārdeva dzeltenus pīragus un alu, ļaudis lauzās apkārt. Līdzās vēl kādas durvis, vietu meklētāji spraucās tālāk pa tām. Arī Vilnītis pabāza galvu. Tur kāpnes uz augšu, agrāko atnācēju pilnas, cepurei nebij brīva laukumiņa, kur nokrist. Rokām atvēcinādamies, kļiedza jaunajiem pretī. Vilnītis atvirzījās atpakaļ un notupās turpat sienmalī. Te jau gulēja mazs zēns saskretušā kreklīnā, uz mātes pasegtā lakata saritinājies. Otrā pusē divas paprāvas meitenes, tāpat uz kaila klona galvas kopā sabāzušas, cieši aizmigušas.

Smacīgi karsts, gluži kā vagonā. Vilnītis apviņa rokas ceļgaliem un tūlīņ aizsnaudās. Trokšņainā drūzma vairs netraucēja, dzirde pārāk pieradusi nemitīgai šalkoņai un notrulusi, atsevišķas spalģākas skaņas tur uzsitās tikai kā šļakatas šņācošā viņu virsmā.

Laika ritums apdzisa apziņā. Vilnītis bij par daudz nomocījies, visu viņā un ap viņu pārmāca smaga snauda ar pusatmodas mirkļiem, kad

iesāpējās noliektais kakls, un ar pilnīgā neziņā aizslidošām stundām. Kaut kādā dzirdes nostūrī šķita sajausam vārdu Vinnovka — arvien biežāk un skaļāk, līdz pusmiegā sāka arī pats to atkārtot. Pāršalca vēsa pūsma, pārskrēja trīsas, acis atvērās pašas.

Lielajos nespo dražos logos zilojās rita ausma. Durvis plaši vaļā, pa tām laukā spraucās cilvēki ar savām nastām, zāle palikusi manāmi klajāka.

Pirmajā mirklī Vilnišam likās, ka viņam tur nav nekādas daļas. Patlaban nu tikai vēl sāka uznākt īstais miegs, plaksti kā zaļas velēnas smagi lipa atpakaļ, par visu ko vairāk pasaulē gribējās nolaisties gar sienu uz klona un gulēt, gulēt — citu neko. Bet no durvīm atkal iedzēla Vinnovkas vārds, viņš uzlēca kājās un pusdulnu galvu, miglāinām acīm metās pakaļ.

Augšā debess zaļganzila, bet tāpēc še lejā likās vēl tumšāks, nespo drām acīm varēja saskatīt tikai klaigājošu ļaužu pūli, melnu, ņirbošu, blīvu bez atsevišķu cilvēku apveidiem. Sešas augsti piekrautas, evakuantiem apsēstas automašīnas aizbrauca taurēdamas, pūlis pie stacijas palika mazāks un retāks.

Vilnišam kājas ļodzījās, tikai palēnām pierada un varēja noturēt stingrāku soli. Pēdējam automobilim arī viņš bij pieskrējis, nu palika tāpat rokām vēcinādamies un citiem līdzī pakaļ nokliegdams. Daudzi te iznākuši aiz ziņkāres vai neziņas, tie pamazām sagāja atpakaļ telpās, Vinnovkas ceļotāju nebija daudz. Tā kā starp tiem Vilnītis saskatīja arī īgno veci ar rūtaino maisu, tad izmisums drīz pārgāja, viņš sajūtās kā pie paziņām, kuriem ar viņu viens ceļš.

Kājāmpalīcēji devās pāri lielam laukumam, garām milzīgai celtnei ar baltām kolonām, pāri tukšajām tramvaja sliedēm, pa šauru, sliktu klāsta ielu, tad iznāca uz plašākas, kokiem apstādītas, gluda cementa ietvēm. Ilgi ilgi gāja pa to, tad atkal nogriezās un pa citām izmeta trīs likumus. Nastām apkrāvušies steidzās elsdami, vaidēdami, saiņus uz mirkli zemē nolikdami un rokas pārmainīdami, tad traucās tālāk, it kā viņus tur jau sen gaidītu, it kā viņi varētu nokavēt ko neatgūstamu. Vilnišam grūti līdzī tikt, viņš bij nokūsis, it kā visu laiku nesis to smagāko nastu un gājis tālāk kā tie citi. Kājas vēl reizēm pastreipuloja, kreiso grauzta kurpe. Taču bailes palikt atpakaļ un vienam pār māca sāpes, miega pilno nogurumu un pasaulsmagās skumjas.

Viņi bij iznākuši kalna malā, no kuņas iela stāvus sliecās lejup. Pa dobuļaino oļu klāju dārdēdams nobrauca labības maisiem piekrauts smagais auto, šķīta, tieši zaļganpelēkā upē, kas mikli un vēsi no lejas dvesmoja pretī. Bet spēji nogriezās pa kreisi un tad pa līdzeno cementa lējumu klusi pazuda aiz ēkū stūra.

Upes un dzestruma pārsteigts, Vilnītis uz acumirkli aizmirsa vērot, kur īsti spē nedrošo soli. Ietves gar malu metra pusotra augstāk par ielu, kāpņu lomj izlauzītām, izlocītām, pārspraugainām margām nožogoti, četras kāpes no augstākā līdz tam, kas lejāk, Vilnišam par lie-

lām, gandrīz jālec no vienas uz otru. Roka krampjaini pietverta margas apaļajam stienim, visā spēkā turēdamies, viņš nepaguva samanīt, ka satvarsts piepeši notrūka, arī kāja pazaudēja atbalstu, viņš krita.

Neapjauca pats, kā tas notika. Smilkšains robs ielas klājā pasitās pretī, Vilmītis bij knūpus, skābeni putekļi piekūpa muti un degunu, galva no satricinājuma un pārbiļa apdulla. Bet tikai vienu acumirkli. Gulēt nedrīkstēja, viens palikt netik. Viņš uzlēca kājās un traucās tālāk. Uz ietves atpakaļ tikt nevarēja, skrēja gar to, vēl reiz paklupa uz akmens izciļņa, mazliet nodauzīja ceļgalu, bet neatlaidās.

Lielais maiss pazudis kaut kur rīta krēslā. Bet lejā gludai ielai pāri virzījās vēl viens pūlītis, un tā kā arī tur dzirdēja ieminamies par Vinovku, Vilmītis piebiedrojās tam.

Pa dzelzs sētā plaši atvērtiem vārtiem viņi iekļuva izbetonētā ostas pagalmā ar siltzemju stādiem cementa apvalpotās dobēs, ar daudzām lielām koka ēkām, zemiem lieveņiem un kioskiem, sētām un vārtiņiem. Viss pagalms, nojumes un ejas pilnas ļaudīm un mantām. Tie, kas te priekšā, gulēja vai sēdēja, tikai atnācēji spraucās tālāk un Vilmītis tiem līdzī.

Pa šauru, šķērsu aizmetņiem apsistu laipu augšā, tad atkal lejā, milzīgā, it kā viegli šūpotā lievenī, no tā stabiem balstītā telpā, kam viena siena tīra stikla. Ļaužu un saiņu pieblīvets, smagi tveicīgs, darvas, trāna un daudzu citu smaku pilns. Kņada no ieejas līdz tumsā neredzamam dibenam. Paunu, cilvēku galvu un kāju spraugā Vilmītis ieraudzīja pazīstamo rūtaino maisu. Viņa maiss — ko tad tagad vēl vairāk? Pagalam nokusis un sasvīdis, viņš metās uz tā un tīksmē izstiepās. Te vēl labāk kā mājās pašam savā gultiņā. Bet tūlīņ viņš vairs nezināja, labi vai slikti, neko viņš vairs nejuta.

Reiz pa pusei pamodās — kāds piegulies blakus, grozīdamies īgni nurdēja un bāzās virsū. Vilmītis bij īsti noskaities — sasodītais, neļava cilvēkam gulēt! Pušelnieks atradies! Pamatīgi iebelza tam ar elkoni sānos. Pušelnieks aiznurdējās skaļāk, tomēr pavirzījās gan vairāk pie savas malas. Katram jāaizstāv savas tiesības — Vilmītis nodomāja pašapzinīgi un aizmīga atkal, šoreiz uz ilgāku laiku.

Kad viņš atmodās un atvēra acis, saulei jau vajadzēja būt pusdienā. Stikla siena sārtēni gaiša ar melniem rāmju krustiem. Varēja redzēt pieslieto kāpņu laipu, ostas pagalma celtnes un tālāk, augšā pāri, pilsetas namu jumtus. No otras pušes kaut kur izspraucies stara smailis, arvien platāks vērsdamies, stiepās pāri, tajā kūpēja tvaika mutuliši un virmoja zelta putekļi. Īgnais vecis sakumpis tepat blakām. Grieza no baltmaizes pusklaipa un stampāja mutē, viena acs no pinkaino uzaču apakšas reizēm dusmīgi pablenza gulētājā. Vilmītis tāpat atskatījās pretī. Droši vien tas te visu nakti knosījies savā malā un traucējis gulēt. Domājies, pušelnieks atradies!

Piecēlās un gāja apskatīt, kas te īsti par vietu. Ļaužu šajā šķūnī palicis mazāk, kad labi uzmanījās, daudz negrūstījās un nemina uz

kājām. Vieta izrādījās vienkāršāka, nekā tumsā bij licies. Visa ēka krastmalā uz divām lielām laivām, tāpēc tā viegli šūpojas. Gar ārmalu visgarām šaura nojumīte ar logiem un daudzām durvitiņām, pie sienas mazgājamie trauciņi ar augšup jauki pabīdāmu tapiņu, no kuŗas ūdens plīkšēdams šļacās sauļās. Upes pusei varēja pieklūt tikai pa vaļejo eju vidu, kuŗas galā piebrauca kuģi. Patlaban viens tāds milzenis, tikpat augsts kā piestātnes ēka, trim ļaužu un mantu pieblīvātiem stāviem, sāniski virzījās nost, patālāk ticis, sāka kult ūdeni abās pusēs pietaisītiem lieliem ratiem un aizbrauca pret straumi. Izrādījās, ka otrs tāds pats aiz viņa gaidījis upes vidū, tas tagad grieza klāt.

Nezin kādā kārtā, bet Vilnītis jauda, ka šie nav viņa kuģi. Tā kā tie ļoti vienādi, vienādi piestāja un tāpat aizbrauca projām, drīz apnika vērot. Vilnītis izgāja no pajumes, pa šķēršiem apstātām tilta laipām pāri apakšā šlakstošiem ūdeņiem, izspraucās cauri ļaužu blīvai un nokļuva krasta pagalmā ar daudzajām mājām un lieveņņiem. Še likās vēl pilnāks kā naktī. Jūklis neapredzams — sēdētāji, gulētāji, nācēji, gājēji, mantu kaudzes, sasaukšanās, ķildas, bērnu ņerkstoņa... Pie vienas būdas gaŗa ļaužu rinda, tur pārdeva rupju un baltu maizi. Vienā kioskā dzeltenu dzērienu ar mandarīnu kunkuļiem, otrā papirosus, pie trešā gaidīja avīzes. Citi pa vaļejiem vārtiem nāca ar baltmaizes kļaiņiem padusē vai bulkām rokā. Vilnītis arī gribēja iziet pa vārtiem, bet tad piepeši atcerejās, ka viņam taču jābrauc uz Vinnovku, un ka viņa kuģis, varbūt, patlaban jau piestājis. Kā iedzelts, apsviedās un steidzās atpakaļ, gar lielo kājām spraukdamies, pārlekdams paunām un arī kādam pa grīdu rāpojošam bērnam — māte dūres kratīdama nokļiedza pakaļ. Bet uz laipām atdūrās pret neparedzētu šķērslī.

Laipām ceļams aizšķērsis priekšā. Sargs ņēmās dūrēm atpakaļgrūzdams un kļiedza nosvidis, vesels bars pauninieku ar varu laužās pāri, lai gan bij teikts, ka viņus laidīs tikai pēc stundas. Vilnītis mēģināja velti, tādām neprātīgam pūlim cauri izlauzties pat pieaugušam milzenim nebūtu pa spēkam. Un, varbūt, tas pats Vinnovkas kuģis, kas tur patlaban svīlpa... Karsta šalts pāņšļāca visam augumam, sirds sāka dauzīt kā ar āmuru, asaras mēcās acīs, velti viņš paraustīja vienam otram aiz svārku stūŗa. Bet tad vienam pauna noslīda no pleca, šķīndēdama tarkšēdama novēlās uz dēļiem. Tas paklupa uz ceļiem, it kā vēl varējis ko sagļābt. Tajā vietā pūlī pāvīda robs, kur tikai divas izplestas kājas priekšā. Vilnišam uz reiz tāda attapība un drosme, it kā jau sen šādās lietās vingrināļies. Spraiģā lēcienā viņš bij pāri paklupušajam, līdz viduklim salīcies izspraucās starp tām izplestajām kājām un ar to pašu joni cauri aizsprosta apakšējam lomam.

Bet prieki bij īsi. Nejauki kņaiņlīģa roka sagrāba aiz pleca. Nikni uzkļiedza:

— Kur spraucas! Nav brīv! Teikts, ka tvaikonis pienāks tikai pēc stundas. Atpakaļ!

Vilnītis turējās dēļos stingri atspēries, dusmas un izmisums divkāršoja kājām spēku un balsij drosmi. Viņš kļiedza, ka kuģis patlaban svelpj un viņam jātiek uz tā. Turētājs nemaz nemēģināja saprast, un ja arī mēģinājis, tikpat gudrs paliktu. Taču savs iespaids bij mazā vīra lielajai ietiepībai. Aizsprosta sargs paskatījās uzmanīgāk, valoda gan palika tāda pati strupa, bet vairs ne tik nepielaužama.

— Uz kurienu?

Vilnītis saprata kā labāk nebij vajadzīgs: kuŗo reizi viņš jau dzirdējis šo pašu jautājumu.

— Vinnovka! — viņš atteica tikpat strupi un lietišķi.

Un knaibligā roka tūlī palaida plecu.

— Tad ej, ko te slaieties ar tiem, kam tvaikonis vēl tikai pēc stundas.

Vilnītis vairs neskrēja. Savas tiesības apzinādamies, paceltu galvu, izliektu krūti uzkāpa laipu virsotnē pār šlakstošiem ūdeņiem un kāpa lejā. Smalki izrunājās krieviski, — ko viņam kāds varēja padarīt!

Tvaikonis bij svēlpis, piestātnei tuvodamies. Tagad bij jau klāt, nolaida lejā laipu ar uzsistām šķērskāpēm, pasažieri tūlī sāka plūst lejā.

Uzgaidāmā telpa pavisam kļāja — Vilnītis satrūkās atkal: ja nu pārējie paziņas un Vinnovkas braucēji jau prom? Bet nepaguva lāgā aplūkoties, ienāca kāds vīrs jūrnieka svārkā un cepurē un vaicāja kaut ko, atkal par Vinnovku.

Vilnītis izlēca priekšā.

— Vinnovka! — viņš paziņoja, ar pirkstu sev vēderā durdams.

Vaicātājs pasminēja, viņā noraudzīdamies. Vēl prasīja kaut ko, Vilnīšam likās, ka par mammu un papu. Viņš pamāja ar roku pār plecu — tas gan bij domāts pret austrumiem, bet vīrs, droši vien, saprata, ka viņš norāda klātgrūstošā pūlī un aizgriezās nost.

Tūlī vēl nelaida, bet pēc brīža — laikam, lai atbraucēji tiek pa godam nost no kuģa. Kad sāka virzīties turpu, Vilnītis atkal ievēroja ko nelabu. Laipu galā viens katram atprasīja un noņēma biļeti. Atkal viņš samanija karsto šļācienu uz muguras. Par laimi patlaban tepat priekšā iznira lielais rūtainais maiss īgnajam vecim mugūrā, tikai drusku vien pieliekdamies, Vilnītis paslēpās zem tā un izšmaucās līdzī. Kamēr biļešu kontrolieris darbojās ar nākamo pasažieri, maiss jau bij uz kuģa un bezbiļetnieks zem tā tāpat.

Piedzīvoja diezgan lielu vilšanos: šis te nebij no lielajiem, skaistajiem trīsstāvu tvaikoņiem, bet neliels kuģītis, stipri līdzīgs tiem, kas no Rīgas gāja uz Milgrāvi. Pusstundas laikā pieslānīja to mantām un braucējiem tik pilnu, ka tikko pakustēties varēja. Abos galos uz apmargotā klāja soli sēdvietām, Vilnītim netikās spraukties turpu, pūta stiprs vējš, plānajai blūzītei vilka cauri. Citi nogruva pa būdā ietaisītām kāpnēm apakštelpā, bet tie lielāko tiesu trokšņaini jaunekļi, kas runāja svešā, nekad nedzirdētā valodā, tā kā bail bij no tiem. Bet Vilnītis atrada labu aizvēja vietu — aiz mantu grēdas, pie pašām margām, kur uz kofeŗa gala ērta sēdēšana. Neviens viņu te neredzēja un netraucēja.

Kuģis tāpat sātiski atkāpās no piestātnes, aplieca slaidu likumu, līdz apgriezās pavisam otrādi, un tad brauca lejup pa straumi. Kuibiševa ar savām baltajām mājām, skursteņiem un cisternām palika augstajā kalnā, tālāk nāca zems smilkšains krasts ar retiem namiņiem un vītolu un apšu apaudzēm. Otrais krasts viņā pusē aiz grēdām, bet Vilnītis jau piestātnē bij ievērojis, ka upe neredzēti plata, kafijas dzelteniem ūdeņiem. Volga — šis vārds jau uzgaidāmā telpā bieži dzirdēts, arī šē aiz багаžas kalna tas šad un tad aizskanējās. Taisni brīnums, cik daudzi vārdi krievu valodā tādi paši kā latviešu! Vilnišam likās, ka varētu saprast visu, lai runā vienā vai otrā mēlē.

Iegribējās ēst. Viņš atcerējās, ka vakarrit sādžā taču iebāzis maizes riku kabatā. Kā tad, turpat jau bij, gan krietni saspaidīts un apdrupis, bet tomēr ļoti garšīgs. Kāriem zobiem viņš grauza, vērodams visu, kas te uz upes redzams.

Uz Volgas bij redzams diezgan daudz, tikai tas pats allaž atkārtojās un drīz kļuva garlaicīgs. Trīsstāvu tvaikoņi jau piestātnē redzēti, kad tie pabrauca garām, mazais kuģītis ilgi šūpojās, manāmi arī uz sāniem svārstīdamies un kravu Vilniša mugurai arvien ciešāk piesliedams. Buksefi vilka vienu vai divas piekrautas liellaivas, un tad bij ko pabrīnēties, kā tāds mazs nieks varēja pievarēt šos milzeņus, un pie tam vēl pret straumi. Pāra vietās krastā nelielas piestātnes, tur šīs laivas patlaban pildīja, bet ar ko īsti, tas nebij saskatāms. Vējš tagad pūta taisni no šīs puses, kļuva pavisam vēsi, nemaz vairs netikās skatīties.

Milzenis trīsstāvnieks pabrauca tik cieši garām, ka abu kuģu ļaudis pusbalsī sasaucās. Bet vilnis šoreiz sacēlās tik liels, ka mazo pavisam sašķieba uz sāniem. Saiņi un grozi piespieda Vilnīti tik cieši pie margām, ka viņš gandrīz nemaz vairs nejaudāja pakustēties. Atspriedās ceļgaliem, mēģināja ar muguru atbīdīt atpakaļ, bet tūliņ noprata, ka augums un spēks tādām svaram par niecīgu. Ja jau reiz sašķiebts, tad slīdēs joprojām un spiedīs vēl vairāk pret tiem tievajiem dzelzs stieņiem, no kuņiem viens pret ceļgaliem, otrs plecu augstumā. Bīstama sprauga starp tiem — Vilnītis paskatījās: pēdas trīs lejāk šalca dzeltenā straume, kas droši vien briesmīgi dziļa. Pameta acis pa labi, pa kreisi, tur mantu kaudzeš jau atgulušas pret pašām margām, tur izklūt laukā nebij ko domāt. Kliegt — jā, to vēl varētu, kāds izdzirstu un izpestītu, bet kauns neļāva.

Tomēr galvu viņš nepazaudēja, tā strādāja skaidra un trauksmīga, acis tāpat. Klāja mala puspēdu izsniecas aiz margām — Vilnītis vispirms izbāza galvu pa spraugu, tad izlieca augumu līdz vidum, abām rokām vingri pieķērās augšējam stienim, uzmanīgi pārcēla vienu kāju un otru. Mala slidena, bet kad virzīja kājas uzmanīgi un rokām turējās cieši, tad noturēties varēja. Izrobotam kociņam nokrist ūdenī ne par ko nedrīkstēja ļaut, tas stipri kavēja kreiso roku. Bet nebij jau tālu, pēc soļiem pieciem багаžas kalns izbeidzās, tur redzami pret malu atslējušies cilvēku augumi. Kāda sieva iebrēcās, kad kaut kas nosprau-



cās viņai gar kājām un kaut kas iebelza mugurā. Un tūlī apsviedusies nospļāvās, kad priekšā izauga puika zilā blūzē, kailu galvu un baltu kociņu rokā. Sāka nejauki rāties, bet zēns parādīja ar savu kociņu, un tai bij jāmetas glābt mantas, lai neievelas Volgā.

Vilnītis ienira pasažieru jūklī un manīgi pārvirzījās uz otru pusi. To es smalki izdariju — viņš pašapzinīgi nodomāja. Nemaz nav tik daudz ko būties, ja tikai tur skaidru galvu un acis allaž vaļā. Labi vēl, ka es tur gadījos, citādi viņai tas grozs tagad peldētu pakal pa Volgu, un es gribētu gan redzēt, vai viena tāda saiņa dēļ kuģis apstātos un zvejotu to laukā.

Savādas lietas: pašā Volgas vidū ierikota piestātne — uz laivām vairākas ēkas ar logiem un garu skārda skursteni. Kuģītis pielipa tur kā lapa piemirkušai siekstai. Nolaida lūkā resnu apvītu cauruli, pa to nafta blukšēdama sāka plūst iekšā. Rikojās kādas četras sievietes, melnas notraipījušās, bet spēcīgas un žirgtas kā visstiprākais vīrietis. Vilnišam šis darbs ļoti iepatikās, viņš noņēmas katrā ziņā vēlāk, kad būs lielāks paaudzis, stāties darbā šitādā pašā peldošā piestātnē un blukšināt naftu kuģi.

Brauca tālāk — ilgi, ilgi. Šajā pusē gar upi slējās augsti apauguši kalni, vietvietām dziļu gravu pāršķelti. Saule jau skāra savādo sprogaino koku galus, kad pūlis sāka čalot par Vinnovku un somas un saiņi slaistījās gaisā. Kuģis lēnām piegriezta piestātnei, kas pēc Kuibiševas izskatījās pavisam niecīga. Vilnītis ar pašiem pirmajiem izkāpa malā.

Pašā laipu galā nokrautas trīs milzīgas, brezentiem apsegtas labības maisu grēdas. Pie ceturtās patlaban vēl vezumu rindas gals. Maizīti ved— Vilnītis nodomāja. Smaršoja gluži tāpat kā Latvijas lauku klēti. Cietā plienā tikko manāmi iebrauktais ceļš ar likumu pa gravu uzsniecas kalnā augšā, no turienes izbrauca vēl citi vezumi. Maizes zeme—Vilnītis atkal nodomāja un atkal sajuta, ka tagad gan derētu kaut ko ieēst.

Bet ilgi domāt nebij laika, lieli dzeltenī odi ar mākonī krīta virsū un dzēla kā negudri. Daļa atbraucēju, sievietes un bērni, traucās uz kalna nogāzes krūmiem, nolauzt vicas, ar ko atgaiņāties. Arī Vilnītis pakāpās. Tie bij Latvijā neredzēti ozolu krūmi biežām, spīdīgām lapām. Arī lielie koki ozoli, tikai tādi pazemi un brīnum likumaini. Un smaršoja te pazīstami, saldi skumji, varbūt kaut kur tālāk auga arī liepas, Viesturdārzā tās patlaban taisījās ziedēt... Bet varbūt smaršoja tās svešās puķes skarainiem sarkanīem ziediem virs izbrukušās pliena kraujas. Neko nevarēja zināt, viss tāds svešs.

Kad viņš, ar zaru apvēcinādamies, nonāca atpakaļ Tējā, pa gravu atlēkšoja bārdains cilvēks un iejāja pašā pūļa vidū. Vilniša krievu valodas prasme tomēr izrādījās nepietiekama, veltī viņš laužījās uzminēt, par ko tie runā. Tikai vienu, bieži atkārtojamu vārdu viņš iegau-mēja — Osinovka. Tā, droši vien, atkal kāda jauna vieta, uz kuru jādodas tālāk. Vienmēr tālāk un tālāk — pārskrēja vieglas trīsas, lai gan kalns te aizturēja vēju un upes limenis lejā bij pavisam rāms.

Viņš atsēdās uz kāda balķa gala un atspieda galvu rokās — tik smags un gurdens, it kā visu ceļu kājām nācis. Droši vien, te bij vairāk par simts cilvēku, tie pārkravāja un savāca vienuviet savas paunas. Vairāk sievas ar bērniem sabridušas upē, mazgāja tiem mutes, kas bij noputējušas un nosmulētas melnas. Vilnītis paskatījās uz savām rokām, arī tās netiras un pretīgas, bet vēsi bij, un bez mamma rīkojuma viņš vēl ne reizes nebij patapies iet nomazgāties. Jā, tiem tur bij, kas iebrien līdzī un rīko... Mamma... Pa gravu iznāca vīrietis un sieviete — Vilnītis tūlī redzēja, ka tie sveši, bet tomēr viņam gribējās, lai būtu viņa tētis un mamma, ar varu viņš tiecās tajos saskatīt savējos. Tie nenāca šurp, nogriezās kalna pakājē, kur strādāja labības vētījamā mašīna un kur šurpbraucēji vezumi vispirms piestāja. Nē, sēdēt pārāk grūti, Vilnītis piecēlās un iejaucās pūlī.

Saule jau šķīta nogājusi, kad atbrauca rinda tukšu ratu. Acumirkli tos piekrāva mantām un paši satrausās virsū. Bārdainais vīrs jādelēja pa vidu, kārtodams, cik nu tas tādā jūklī bij iespējams. Vilnītis pieskrēja pie viena vezuma, pie otra, bet nekādi augšā tikt nevarēja. Arī ap trešo viņš nosnaikstījās velti, pirmie jau sāka braukt prom uz gravas pusi, pāršalca nejauka jausma, ka vienam pašam būs jāpaliek kājām un šepat. Bet tad pagadījās meiča divām gaļām melnām bizēm un skaistu puķotu jaku ar plātām piedurknēm, saņēma aiz padusēm un viegli uzcēla augšā. Tur jau sēdēja sieva, vīrs un trīs bērni, bet uz pakalējā maisa vēl gluži labi varētu piemesties. Taču lielais puika, kas tur jau sēdēja, dusmīgi paskatījās atpakaļ un ievirzījās tā, ka palika tikai plaukstas plats stūritis. Ratu pakalģals virvēm aizvārstīts, Vilnītis kājām atspērās pret to un turējās, zobus sakodis. Līdz gravai bij puslīdz līdzens, bet tālāk nāca grambains un dobuļains, rati lēkāja un gāzēlējās, braucējs, pusauga zēns, atpakaļ neskatījās, trieca zirgu, cik ātri tas nu bij padzenams. Sākumā Vilnišam likās, ka nupat, nupat pasviedīs viņu gaisā un nometīs pār vezuma malu, bet viņš pamanījās arī rokām kaut kur pietverties un tomēr noturējās.

Kalnā vēl spīdēja saule, vējš norimies, bij tveicīgi silts un putekļains. Kājām atpakaļsēdēdams, Vilnītis varēja pārredzēt tikai to gabalu, kas nobraukts. Labajā pusē pret ziemeļiem slaida, rudziem apsēta kalna nogāze, kreisajā neredzēti plašs rūsganzaļu kviešu lauks lielām, piebriedušām vārpām, līdzens kā galds, tas bez viena roba aizstiepās tālu, tālu lejā, kur, laikam, atkal bij kāda grava — sprogainu koku galu aploce sniecas puslokā apkārt. Viņpus tās, gabalu tālāk, cēlās ļoti stāvs apaudzis kalns ar spilgti baltām stīgām, kas likās kā saulē izbalējuši kauli. Tālu tālu dienvidaustrumos tas pieplūda neapredzami plašai mežīgai augstienei, kas aizgrima apvāršņa zilganā dūmakā.

Kilometri četri viņi tā nobrauca, tad ceļš kļuva līdzēnāks, gar abām pusēm sākās mājiņu rindas — Vilnītis no braucēju valodām noprata, ka tā pati bij tā Osinovka. Viņi izbrauca cauri visai sādžai un pašā viņa galā apturēja lielā, zāli apaugušā laukumā. Tas jau nudzēja pilns

agrāk atbraukušajiem. Neskaitāmi daudz te bij lielāku un mazu bērnu, kņada tāda, ka ļaudis runāja pilnā kaklā, lai sadzirdētu cits citu.

Vilnītis bija visādu drūzmu un trokšņa pieradis. Kā apmāts, vienaldzīgs un vientulis viņš klīda apkārt, neatrazdams vietu, kur piestāt. Visi tie runāja svešās valodās, visiem savas rūpes un gādība, tāds atklīdis mazs cilvēciņš te bij kā gruzītis šalcošā straumē, neviens viņam nepiegrieza nekādu vērību.

Kad metās krēsla, no sādžas puses atkal ieradās pirmītējais jātnieks, acīm redzami, viņš te tas saimnieks un rīkotājs. Viņam pakaļ sešas sievas ar nēšām un pienu skārda spaiņos. Saimnieks Vilnišam tūliņ pirmajā redzējumā iepaticies, tāpēc, ka bij stipri līdzīgs tam tur stacijas sādžā, kur viņš pirmo nakti pārgulēja, tikai jaunāks un smaidīgāks. Sādžinieki viņam klausīja bez pretrunas, arī evakuanti darija, ko viņš lika. Patlaban atšķīra nost bērnus, deva tiem pienu padzerties un gabalu maizes. Protams, arī Vilnītis taisījās barā līdzī, bet tie lielie bij kā izsalkuši vilcēni, atgrūda viņu nost un tad pavisam laukā no pūļa. Tas bij tik netaisni un sāpīgi, ka viņš vairs ne par ko nevarēja noturēt asaras. Mazākos dzirdīja mātes, lielie plēsās paši, cits citam no rokām raudami, dažam tēvs nāca palīgā. Vilnišam nebij neviena, kas aizstāv.

Bet arī to sādžas saimnieks bij pamanījis. Pienāca, noglaudīja galvu, kaut ko pateicis aizgāja, bet tūliņ atkal atgriezās ar brūnu piena krūzi bez osas un lielu gabalu tumšdzeltenas rudzu maizes. Tik saldu pienu Vilnītis vēl savu mūžu nebij dzēris, un tikai tagad dzerdams atgūvās, cik ļoti izslāpis bij visu laiku. Divas reizes atpemdami, izdzēra sausu un atdodams pateica sirsnīgu paldies. Laikam viņa acis bij kaut kas tāds, ka labais devējs kļuva gluži skumīgs, nogrozīja galvu un pārļaida skatienu visam tam pudzošajam pūlim.

— Nabaga bērni, kur jūs visi aizklīdīsiet, — viņš klusi noteica. Bet tad piepeši pārvērtās briesmīgs, apgriezās un pakratīja dūri pret vakariem. Gluži kā Vilniša tētis, kad viņi Rīgā pie Juglas stacijas kāpa preču vagonā. Tagad Vilnītis iedomāja, kāpēc viņiem bij jābēg prom un kāpēc viens te atklīdis šajos briesmīgi tālajos, svešajos kalnos. Arī viņš gribēja pasliet savu dūri un pakratīt tāpat — tiem tur, pret vakariem. Bet rokā taču dzeltenās rudzu maizes rīka, tā nevarēja.

Arī tik garšīgu maizi Vilnītis savu mūžu vēl nebij ēdis. Visu lielo gabalu viņš notiesāja, staigādams pa laukumu, skatīdamies, kā ļaudis novietojās uz guļu, un izvairīdamies no tām vietām, kur redzēja lielākus puikas. Gandrīz katrā pulciņā dzirdēja pieminam Sosnovas vārdu — tā droši vien bij jauna vieta, uz kuru vedīs rītu. Rietumu pusē debess vēl dzidri bāla, pār Volgu uzlēcis mēness maigi apspīdēja šo nelaimīgo laužu piegulušo zāles laukumu. Atkal kļuva bezgala smagi un skumji.

Viņš bij aizklīdis pašā labības malā, kur novietojušies tie, kas pa vienam, bez piederīgiem. Piepeši viņam sametās tā, it kā mēness uzliesmojis spilgtāk un sācis arī sildīt: bij ieraudzījis meiču ar gaņajām, melnajām bizēm un koši puķoto jaku. Viņa bij paklājusi mētelī zālē un

patlaban norikoja mazo sainīti pagalvim. Tā taču viņam veca paziņa un pie tam tik laba. Vilnītis klusiņām piemanījās klāt un apsēdās uz mēteļa stūra. Atgriezies, lai atgultos, viņa pamanīja neaicināto viesi un satrūkās. Bet, ieskatījies labāk, iesmējās patumši un neskaņi.

— Tu atkal tas esi, mazais ķīpar! Kur tad tavš tēvs un māte?

Vilnītis gurdeni pamāja ar roku, nevērodams pats, uz kuŗu puši. Meiča to iztulkoja pēc savas saprašanas.

— Tā tad ar tiem, kas tūliņ no piestātnes aizbrauca uz Sosnovu. Un nemaz neapskatījās, vai zēns līdzī, vai nē. Ir gān tie vecāki! Nu, nekas, rītu visi nokļūsim turp. Nāc, atgulsties te uz mana mēteļa — piegriez muguru, abiem būs siltāk.

Viņa palaida sainīti gaŗāku, lai iznāktu vietas divām galvām. Vilnītis ne mirkli nevilcinājās. Muguru viņš gan nepiegriez, bet muti, pūlējās elpot caur degunu, lai dvaša neķertu viņas kaklu un tā nenogīstu, ka viņš nav darījis tā, kā sacīts. Viena viņas bize palikusi viņam zem vaiga, nebij vis diezcik mīksta, smarņoja sviedri un putekļi, beŗ arī tā labi — ļoti labi un silti.

Vilnīšam likās, ka nav vēl lāgā aizmidzis, kad viņu cēla augšā. Sēdus uztrausies un acis berzēdams izbrīnā ieraudzīja, ka saule jau brokastīs. Viss klajuma klājiens atkal ņudzēja čalodams vēl skaļāk kā vakar vakarā. Zirgi sprausloja, rati tarkņēja, pat kāda automaņina sprausloja, pastarpām atskanēja sādņas saimnieka skaļā, laipnā balss.

— Manies uztrausties kādā vezumā, — meiča mudināja, — citādi tu savu mūŗu nenokļūsi Sosnovā.

Bet redzēdama, cik viņš vēl samiegojies un nevarīgs, ātri sasaistīja savu pauniņu, salocīja mēteli, paņēma aiz rokas. Vezumi rikņiem aizbrauca cits pēc cita, citus vēl krāva steigdamies, klaigādami un bārdamies. Viņi piegāja smagajai maņīnai, kas jau pilna ar kaudzi, virsū apsēsta galvu pie galvas. Nevienam neko neprasadama, bizainā paķēra Vilnīti aiz pādusēm un pacēla, tā kā viņš varēja rokām pieķerties uzslītajam dēlim un uztrausties augšām. Tie tur nikni kļiedza pretī un vēcinājās rokām, daņš pat mēģināja nogrūzt atpakaļ, bet Vilnītis bij iemanījies noturēties. Kāds liels vīrs papļēta celgalus, viņš piemētās starp tiem uz saknēm pīta pusapaļa groza un kājām atspiedās tajā pašā maņinas pakaļdēlī, pār kuŗu uzrāpies. Abās pusēs sīvi smarņoja degutaini zābakstulmi, asa bieza piedurkne nezīn ko nemītīgi kustēdamās bruņāja matus, bet Vilnītis pieradis pie vēl lielākām neērtībām. Atzvēlās, cik vien iespējams, lai galva visu laiku nebūtu jātur noliekta. Vai viņam nebij tādas pašas tiesības nokļūt Sosnovā kā tiem citiem? Vai tiem te jāmeklē tēvs un māte kā viņam? Taisni jāskaistās, kad tādi te vēl uzstājas. Vilnītis atļieca muguru vēl taisnāk.

Maņina sāka sprauslot tā, ka viss vezums trīsēja. Notaurējās gaŗi un sāka kustēties, tad, nemītīgi strupī pūzdama, ātri izbrauca pūlim cauri, Vilnītis pat nepaguva saskatīt, kur palika viņa laipnā izpalidze.

Pabrauca gaŗām veselai vezumu rīndai un uzgriezta uz cieta, bet

briesmīgi grumbuļaina ceļa. Kreisajā pusē nolaideni stiepās tas pats rūsganais kviešu lauks, tikai gravas koku pamalē te vairs neredzēja. Labajā virs neaugstas nobrukušas kraujas jau labi palsi rudzi viņiem noliekuši smagās vārpas pār malu, nogāzes piekāje apaugusi bieziem dadžiem un lielām zilām puķēm. Saule jau sāka svelmēt stipri, rasa nožuva labības stiebroš, pāri druvai kūpēja viegla zilgana miglīņa. Zaļganbrūni sprogaini noaugušais kalns ar baltajām kaulu cīpslām virzījās tā kā tuvāk.

Viņi paši brauca no kalna lejup. Mašīna taurēja velti, priekšējiem vezumiem šē garām tikt nebij iespējams, arī tie nevarēja pagriezt ceļu. Lāgu lāgiem apturēja un pagaidīja, lai pavirzās gabaliņu tālāk. Tad pakalbraucēji piekļuva gluži klāt un savukārt sablīvējās ciešā rindā. Kalns nebij pārāk stāvs, bet bezgala garš un likumots, vietām mašīna krita no stāva krumšļa vai tik dziļā bedrē, ka krava ar visiem sēdētājiem palēcās gaisā. Tik dziļi lejā tur vajadzēja būt lielai upei, Vilnītis gaidīja nepacietīgi, kāda tā īsti izskatīsies — dzeltena kā Volga vai zila kā Daugava. Bet gaidas izrādījās veltas, gravas dibenā nebij ne lāsītes ūdens, likumota smilksu lenta rādīja tikai, ka kādreiz, varbūt pavasara pālos, te tecējusi gan sīka urdziņa.

Otrā pusē kalns tikpat garš kā šajā, tikai ceļš mazliet līdzenāks. Kamēr tika augšā, saule jau pašā pusdienā, likās, taisni virs galvas, un kveldināja kā ceplī. Tie, kas aiz muguras un blakus, sāka stāpīt kaklus un rokas, dzirdēja atkal Sosnovas vārdu. Tā tad tā jau bij saredzama. Vilnīti tuvais ceļa mērķis vairs neko neuztrauca, pārāk sakratīts un slapjš nosvīdis, viņš bij kļuvis gurdens un stulbs.

Tikai kādai gatvei garāmbraucot, viņš paslēja nosligušo galvu. Tā bij bērzu gatve, tikai koki kaili, bez vienas lapiņas, balti kā saulē izballojuši kauli. Tagad Vilnītis saprata, kas tās par baltām stīgām apaugušās kalnu nogāzēs. Te tāpat kā Latvijā nesen bijusi barga ziema un koki nosaluši. Tikai ozoli izturējuši un mežābeles, kuņas te auga pa vienai un veselām birzīm. Mājiņas Sosnovā mazliet citādas kā Osinovkā. Vairākām krāsoti skārda jumti, bet pastarpām dažas, kam jumta vietā vesels blāķis sajukušu salmu. Lielu gabalu gar ielu otrā pusē mūra sēta ar sarkaniem vārtu stabiem, aiz tās retā ozolu mežā baltas vienstāvu mājas — laikam slimnīca, pa celiņiem gāja sievietes baltiem apvalkiem un baltiem galvas lakatiem.

Auto apstājās pie lielas, augstas, pelēkas divstāvu mājas. Kad nolaida pakalējo dēli, Vilnītis pirmais notrausās lejā. Kājas notirpušas, pagāja krietns brīdis, kamēr tās atžilba un viņš varēja iet. Šī te katrā ziņā bij skola, pa izlauzītās sētas spraugām varēja redzēt pagalmā iznestos skolas solus. Tur patlaban daudzdamies kāpelēja evakuantu puikas. Apmetis likumu auto izkrautām mantām, Vilnītis iegāja pagalmā — ēkā pašā tiešu ieejas durvju no ielas nebij.

Apakšstāvā arī no šejienes nevarēja iekļūt. Bet dēļu uzbūvē līdz otram stāvam kāpnes. Viņš mēģināja pa tām. Trīs reizes apstājās, kamēr

tika augšām — divas, lai sienai pierāvēs palaistu garām puikas, kas aurodami drāzās pa kāpnēm lejā, vienu, lai pajautu ceļu vīram ar nastu, kas ātri gribēja tikt augšā.

Augšā bij vairākas istabas, visām durvis vajā un visur kustējās ļaudis. Vīlītis iegāja pa pirmajām. Tā bij plaša telpa, citādi pilnīgi tukša, tikai liels zēnu bars to apsēdis. Viens stāvēja vidū un kaut ko komandēja, citi, divās rindās pie sienām pretī sastājuši, tad saskrējās istabas vidū un raustījās, nejauki ķērkdami — tā, laikam, viņiem bij kāda rotaļa. Svešo ieraudzījis, viss bars pavērsās pretī un tāpat blaudams gruva virsū. Pārbijies, Vīlītis noskrēja pa kāpnēm atpakaļ lejā, uz ielas, un tikai tad uzdrošinājās atskatīties.

Pakaļ neviens nedzinās. Auto aizbraucis, mantas sanestas iekšā. Nezinādams, kur nu griezties, vispār neko nezinādams, Vīlītis kāpa kalnā, uz to pašu pusi, no kurās tikko atbrauca. Saule karsēja neizturami, zeme melna kā piķis, cieta un saplaisājusi. Tā nu bij tā daudzīnātā Sosnova. . . Vīlītīšam te nepatika, pavisam nē. Ko viņš šē lai iesāk, kur lai piemetas? Un tālāk braukt neviens vairs netaisījās. . . Pārņēma stulba vienaldzība, viņš vilkāš smagi, skatīdamies, kā kurpes pamazām pārklājās pelēkiem putekļiem. Tikai rets gājējs šādā pusdienas svelmē pagadījās pretī, bet tas vilkāš tāpat, sevī sagrimis, gar svešo klaidoņa zēnu tam nebij daļas.

Pie brūnas mājiņas ar lielu cerīnkūru pie vārtiem Vīlītis apstājās. Pagalmā tupēja mazs pelēks kaķītis un ņerkstēja kā slims bērns. Vīlītis piegāja tam, bet tad ieraudzīja, ka pagalmā uz apgāztas mucas sēd viņa auguma skuķis un smejas, baltus zobus spīdinādams. Tālāk tikpat liels puika, uz saliektas rokas salasījis veselu rindu sakaltušu zemes piku, reizi pēc reizes svieda ar tām kaķēnam, bet nevarēja trāpīt. Vīlītīšam sanāca gan dusmas, bet ne tik lielas, lai ietu kauties, bez tam tie bij divi un savās mājās, kā viņš tos lai aiztiktu?

Kustonītis droši vien tāds pats svešinieks kā viņš — Vīlītis pacēla to un gāja prom. Zemes pika sāpīgi ķēra kājas stilbu, bet viņš izlikās nemaz nemanījis, nokāpa lejā, ceļam pāri, pa viņu pusi, līdz slimnīcas sēta izbeidzās. Gabaliņu no ceļa birzs mala, pāra soļu no tās neliels ozola krūms ar košu gaišsarkanu puķu puduri. Vīlītis apsēdās šķidrajā pakrēslī un norāva vienu ziedu. Tā bij neredzēti liela sveķene, pirksti tūlīņ aplīpa. Arī kaķēns apostlīja ziedu un ar izliektu ķepiņu gribēja pataustīt. Tādam novārdzinātam, vajātam nabagam tomēr vēl tikās paspēlēties. Vīlītis pacēla savu izroboto kociņu, lai pakairinātu, bet tūlīņ aizmirsa, roka gurdeni noslida gar sāniem, viņš bij par daudz noguris. Atlaidās uz muguras.

Augšā plētās tukšas bālganas debesis. Birzī neviena lapiņa neaizcābējās, tik rāms bij gaiss. Tikai saules vītētā zāle sivi smaršoja. Kaķēns novietojās viņam uz krūtīm un sāka domīgi un snaudulīgi malt.

Sosnova-Soloņeca Žiguļu kalnos ir liela sādža, tepat jau vai tirā pil-  
sētiņa. Ceļš slaidi nosniecās leņā gravā un otrā pusē atkal augšā. Mājas  
gar abām pusēm un vēl tālāk isās šķērsielās, leņā gar gravas stāvajiem  
krastiem tāpat. Iznāca pareizs krusts ar ēciņu bumbuliem un zaļiem ce-  
riņu puduriem. Kreisajā pusē tērces malā lielā kolhoza kūtis, otrās  
labajā, patālu kalnā. Paleļā sarkanu ķieģeļu baznīca ar nošķiebtu  
krustu torņa galā un tukšu zvana vietu. Aptieka un vairāki veikali,  
mašīnu un traktoru stacija — kādreiz šajā pusē, kalnā aiz bērzu gat-  
ves, kā likās, bijušās muižas vietā, strādājusi prāva kokzāģētava.

Vilniša tētis Lieknis iznāca no mazas vecas mājiņas lieveņa kalna  
piegāzē ceļa malā. Pār plecu viņam divielis, rokā tikko sapemtais ziepju  
gabals — bij obligāts rīkojums, visiem evakuantiem nomazgāties  
pirti. No agra rīta ūdensvedējs ar savu mucu brauca kalnā un atkal  
leņā, rindām staigāja atbraucēji tāpat ar divieļiem un ziepju gabaliem.  
Tētis tikai tagad ar varu piedabūjis sevi uzkāpt kalnā un izpildīt pie-  
nākumu, kas pašam vispirms nāca par labu.

Viņš gāja gar skolu, kas tagad bij puslidz norimusies un izliktos  
pavisam tukša, ja logos nerēgotos šā tā samesti mantu saiņi un augšā  
neatskanējušas bērnu balsis. Tā viena izlikās taisni kā pazīstama, viņš  
nevilus apstājās ieklausīties labāk. Nē, tomēr nebij... Ienāca prātā uz-  
kāpt, paskatīties, bet tomēr viņš tikai pakratīja galvu: cik reižu va-  
kar un šodien jau nebij tur kāpts un prašņāts. Tīrais neprāts taču  
iedomāties, ka tāds muļķa bērns pa tūkstoš kilometriem atmaldītos  
taisni šurp, kur abi ar mammu visu nakti bij nomocijušies bez miega,  
visu dienu tikpat kā neēduši, nedzēruši.

Viņš neatskatījās atpakaļ — kas viņam vispār te ko skatīties? —  
un neredzēja, ka mamma bij iznākusi, pretī viņu mājiņai uzkāpa pau-  
gurā, kas nogāzes sākumā plato braucamo ceļu pārdalīja divās daļās,  
pa labo pusi parasti brauca leņā, pa kreiso kalnā. Galvu pakratīdams,  
tomēr nevarēja atkratīt grūto domu, kas elpu padarīja tik smagu un  
kājas vēl smagākas.

No gatves un pirts puses steigšus nāca jauneklis kailu galvu, baltā  
apjostā kreklā, zandalēm kājās, tas bij lielās sādžas izpildu komitejas  
sekretārs. Ieraudzījis viņu stāvam, jau pa gabalu pavēcināja sauļā sa-  
miegto papīrlapu žūksni.

— Nav — nav vēl nekādu ziņu! — viņš sauca pretī, laikam, lai  
izvairītos no garīem veltiem prašņājumiem. — Evakuācijas punktā vēl  
nekas nav zināms, ar slāciju tieši nevar savienoties, visu priekšpusdienu  
zvanījām, bet ja tiem kas būtu, viņi tūlīņ paziņotu punktam. Pie va-  
kara vēl mēģināsim, un ja nē, tad rītu droši vien kaut ko sadzīsim.  
Ešiet gluži bez rūpēm, nekur nepaliks jūsu puisēns, Savienībā neviens  
nevar pazust.

Rītu — droši vien... Tētis griezās ceļam pāri. Vakar sacīja šodien,

nu atkal rītu... Tā tas laiks gāja arvien tālāk, arvien tālāk. Vai tad viņš pats nebij mēģinājis sevi tāpat mierināt? Tie bij tikai vārdi, tukši vārdi, vairāk nekas. Un atkal kā vējš, kā viesulis ar asiem smilkšu graudiem pārplūda tas, ko viņš pārmeta sev, ko pārmeta mammai un par ko abi pēc tik ilgiem gadiem bij pat vairāk lāgu sanaidojušies. Nē, vainīgs tikai viņš viens pats, visgarām, neattaisnojami vainīgs. Kapēc viņš vagonā ielaidās nevajadzīgās sarunās un strīdū ar svešiem cilvēkiem un aizmirsā uzmanīt? Kāpēc jau tajā trešajā stacijā, kad bij noskaidrojies, ka Vīlnīša vilcienā nav, neizkāpa un ar otru nebrauca atpakaļ? Kāpēc Kuibiševā apmierinājās ar telegramu un nepalika turpat evakuācijas punktā vai stacijā, bet atkūlās šajā nomalē, kur pat tālruna savienojumu ar pilsētu nevarēja lāgā dabūt?..

Simts pārmetumu trauca cits citu kā nebeidzami skrejošā atskabargainā virknē. Viss, ko bij darijis, izlikās tik aplams un neprātīgs, ka iekost varētu pats sev. Labi, parīt viņi brauc atpakaļ uz Kuibiševu, bet vai tas vairs ko līdzēs? Kur Vīlnītis pa šīm dienām jau nevarēja aizklist? Kā smilkšu graudiņu šajā evakuantu straumē — kas viņu tur sameklēs?

Atjēdzās, ka gluži kā stulbs apstājies pašā ceļa vidū. Zobus sakodis, nopurināja plecus, bet nasta nebij nometama. Kājceliņš melns, nomīts ciets kā klons un saulē saplaisājis. Ozoli birzī aiz slimnīcas sētas kā iesnaudušies, biežām, spīdīgām, gurdeni sastingušām lapām. Aiz krūma dzeloši sarkans puķu plankums un turpat līdzās zālē otrs tik koši zils, ka bij tīri vai jāiet klāt palūkoties, kas tie par tik spilgtiem ziediem. Mazs kaķītis sēdēja pakrēslī un laizīja ķepu... Ziedi un šis kustonītis — kam viss tas tagad vajadzīgs?..

Pīrtī vēl iznāca telpas. Tētis ielaida skārda traukā karstu ūdeni no lielā toveņa, pielēja no mucas auksto, mazliet duļķaino, kāds te visur tikai dabūjams, un sāka mazgāt galvu. Ziepes iekļuva acīs, sīvais kordums uz mirkli aizkļiedēja stulbo domu jūkli. Bet matus sausinādams aizmirsās atkal, uzvilka kreklu un gāja laukā, atstādams tos četrus, kas izbrīnējušies noskatījās viņam pakaļ. Iebrīda zariem piemestā vagā, pa kuŗu samazgūdens notecēja lielajā grāvī. Nesapratnē paskatījās uz savām slapjajām, basajām kājām, tad atcerējās, ka aizmirsis mazgātuvē dvieli un ziepes. Bet pie durvīm atgriezies, nezināja vairs, kādēļ īsti nācis, un gāja atkal prom.

Vīlnītis uzmodās, labi izgulējies un nīprs. Vēders gan likās tāds pakārns, bet par ēšanu viņš patlaban neiedomāja. Visi šīs dienas piedzivojumi tikpat kā uz plaukstas un nākamais arī skaidrs. Viņš bij atbraucis Sosnovā, no kurienes tālāk neveda, tā tad tētis un mamma arī nekur tālāk nevarēja tikt. Tagad tikai jāmeklē rokā. Labi, ka kaķēns aizgājis, līdzī nēsāt to taču nevarēja. Pirmiņ viņš bij nepareizi meklējis, tādā ļaužu burzmā mamma ar tēti taču nepalika, viņiem katrā ziņā bij pašiem savs dzīvoklis citur.

Šis citur liekas tikpat noteikts un zināms kā pašu vārti Rīgā, līdz



kuņiem no Marijas ielas pat aizmiegtām acīm varēja aiziet. Viņš sāka spert steidzīgus soļus. Pāri ceļam nē, tur, varbūt, vēl bij tas negantais puika. Bet pa šo pusi celiņš tikpat melns un gluds.

Gar slimnīcas sētu iedams, viņš skatījās, vai neieraudzīs atkal kopējas ar baltajiem lakatiņiem, nezin kapēc, tās viņam allaž likušās tādas mīlīgākas kā citi sieviešu cilvēki — protams, to ar gaŗajām bīzēm atskaitot. Bet pagalmis bij tukšs, zem retajiem ozoliem lēkāja divi balti trusiši. Nogāzē, kur ceļš sadalījās divos zaros, uz augsta krumšja sēdēja viena, ar rūtainu lakatiņu apsējusies. Vilnīšam bij tā, it kā tā labi pamatīgi jāapskata, bet patlaban neiznāca laika. Pa ceriņu krūmu lēkāja mazs, neredzēti brūns putniņš, tad apstājās, pagriezās un apalām kniepadatas galviņas ačelēm skatījās tā, ka nupat taisītos laisties klāt. Vilnītis pastiepa savu nūjiņu un, ar pirkstu piedauzīdams, sauca kā citreiz cāļiti tēvoča mājās uz laukiem — cip, cip, cip!

Bet kāda tepat aiz muguras iekliedzās un aizbiedēja. Vilnītis apgriezās sapīcis. Kā tad, tā bij tā pati ar rūtaino lakatiņu, un kad pieskrēja tuvāk, nebij nekāda tā, bet Vilnīša paša mamma. Viņš nepaspēja ne izbrīnēties, ne priecāties, kad sagrāba viņu, murdzīja, pacēla klēpī, nolaida zemē un ķēra atkal ciet. Tādu mīlināšanos Vilnītis nebij paradis, sajūtās stipri neveikli, pat drusku kauns bij un viņš piesardzīgi vērsās prom. Bet tur no kalna arī tētis nāca slapjiem, izbužinātiem matiem, platām acīm, aizelsies un tik nesmukā smaidā saverkšētu seju, ka tiešām negribējās skatīties.

— Kur tad jūs te bijāt ielīduši, ka nemaz atrast nevar? — viņš lie-tiški novaicāja.

— Tu, dēliņ, mūs ilgi meklēji?

Viņš gribēja stāstīt par skolu ar nelāga puikiem, par to neganto, kas iesvieda ar zemes piku, tomēr noturējās. Ko tad viņam vairs līdzēja žēlošana, mierinājumi un viss cits, kas tūliņ nāktu? Notikās, bij, pagāja un cauri. Tikai plecus viņš paraustīja, padomājis, vēl atmeta ar roku. Māte gāja pa priekšu, tētis nopakaļ, Vilnītis vidū. Lievenītis viņu nepārsteidza, vēl lielāku viņš bij redzējis. Arī krāsns mazāka nekā tā stacijas sādžā. Istabiņa bez lāvām, tapetēm aplipinātām sienām, pieciem lodziņiem un diviem aplātiem galdiņiem. Zemē viņu mantu saiņi un segām izklāta guļas vieta. Vilnīti apsēdināja pie galda un pacienāja kā ilgi gaidītu aŗgstu viesi. Mamma bij nopirkusi sviestu un olas, bez tam nesamajā tīkliņā viņai vesels kilograms saldu cepumu. Tētis un mamma vēroja, kā viņš ēd, un, laikam gan, uzminēja, ka visai viegli viņam braucienā nav gājis — tētis vairāk reīžu samulsis nokrekšīnājās, mamma aizgriezusies ar lakatiņa stūri izbērzēja acis. Prātīgi darīts, ka viņi pagaidām neko netaujāja, Vilnītis par to varēja viņus tikai uzslavēt. Patlaban bij tik labi, tik labi, ne par ko negribējās kavēties pie pārdzīvotām klizmām un grūtumiem. Virieša cilvēkam dzīvē var visādi gadīties, tāpēc par to nav jāceļ diezin kāda brēka. Tomēr pavisam jānenoturējās. Kad mamma gribēja aizvākt viņa roboto nūjinu, bij jā-

pastāsta par puiku ar mazo kaziņu apšu birzītē. Un tad vēl par īgno veci ar lielo rūtaino maisu. Klausīdamies, kā viņš iebelza tam ar dūri sānos, lai atbrīvotu sev platāku vietu, tie abi smējās, līdz asaras sakāpa acīs.

Miegs nenāca, Vilnītis bij izgulējies diezgan, bet tagad no tās lielās ēšanas atkal noguris. Viņu izgērba un nolika guļas vietā uz paklātām segām. Galvu uz izliektā elkoņa novietojis, aizvērtām acīm, kaut kādā savā pasaulē maldīdamies, ieminējās par belugu uz baltmaizes rikas, par zēnu uz klonā paklātā mātes lakata — neko tur lāgā nevarēja saprast, tētis ar mammu pamirkšņināja viens otram acīm, lai neprašnā. Gan rītu visu pamazām uzzinās.

Vilnītis bij apklusis, baltais izrobotais kociņš nolikts turpat līdzās uz pagalvja, ar to droši vien saistījās kāds svarīgs notikums viņa braucienā uz austrumiem. Tētis piecēlās, vingrs kā jauneklis uz pirkstgaliem izgāja laukā.

Mēness tikai vēl neaugstu pakāpies pār Volgu. Nespodras zvaigznes mirka bālganā tvaikainā spīdumā. Kalnā gaišs, bet tur gravas nogāzes abās pusēs pelēkā pakrēslī Sosnova-Soloņeca — tagad viņš to ieraudzīja pirmo reizi, vakar te bij tikai svelmīgs, slāpējošs, nomiris tukšums. Lejā pie tilta spīdēja viena vienīga uguntiņa. Baznīca no ēnas nevarīgi pastiepusi augšup vecenes kaklu, nosūbējis šķibais krusts igni rēgojās galā kā dzeltenī sažuvis putna knābis.

Izgāja cauri sādžai, līdz nosalušo bērzu gatvei. Tik klusu, ka sadzirdams sausas smilgas kniķsiens zem basās kājas pēdas. Palsas rudzu druvas pa lēzenām nogāzēm aizstiepās tikko apredzami plašas, līdz pat Žiguļu kalnu likumotām mugurām apvārsnī. Smagi piebriedušas vārpas nosligušas pāri ceļam, bālganām stūdiņām pavizēdami, rupji rasas pilieni nobira zemē.

Sienāži gulēja, zem lapu jumtiem palaiduši, garās lēcējkājas locītavu zem galvas pabāzuši, maizes smaršas apreibuši. Plašumi, plašumi... No Rīgas līdz Kuibiševai, no Liepājas līdz Kamčatkai, no Barenca jūras līdz Kaukaza dienvidus nogāzei... Tēvijal! Nebij te tāda svešuma, kur cilvēks nesajustos kā sava paša mājās, ne tādas tāles, kur pat bērns pār tūkstoš kilometriem neatrastu savējos. Plašumu, brālību, brīvi un maizi šī plašā zeme glabāja saviem hērniem.

Kā šīs melnās starainās ēnas pār rudzu laukiem, kaut kur tālu no vakariem milzīgiem starainiem pūjiem lida riebiģi rāpuļi. Izkāmējuši prusaki brūniem spārniem un ņirbošiem taustekļiem. Pelēki, izsalkuši zirnekļi tukšām ķīpām uz likām laupītāju kājām. Kaulaini rupuči badā spulgojošām zaļganām acīm un puvuma smirdošu dvašu, no kuņas no-vita zāle un meža bites salīda sūnas ciņos...

Viņš atguvās un nopurināja galvu, apgriezās un ātri gāja atpakaļ. Nenobiedēs, nepārmāks! Šī zeme zināja savu spēku, tāpēc viņa gulēja tik mierīgi. Rītu atkal atausis garā, karstā diena. Parit viņi brauks atpakaļ uz pilsētu — tur patlaban no Rīgas atvesta viņa fabrika. Sāk-

sies darbs, kas tagad bij tā pati cīņa par tēviju un dzīvību. Tagad nebija laika vecam būt un palikt dikā, šīs pašas zemes spēks bija karavīru durkļos, strādnieku muskuļos un ikkatra āmura vēzienā, ikkatrs darba solis Kuibiševā šķaidīja rijīgo rāpuļu baru pie Pleskavas, Branskas un Ūjevas... Kaut drīzāk atāstu rīts un pāietu diena!

Viņš apstājās kalna galā un pameta acis, kur mazā mājiņa snāuda krēslā. Izgulies labi, Vīlīt, parīt mēs celsimies agri. Parādīsim, ka tikai tāpēc esam braukuši uz austrumiem, lai drīzāk atgrieztos savā Rīgā un lai tu atkal varētu droši staigāt uz savu Ziedoņa dārzu!

Viņš pakratīja dūri pret vakariem un ātriem soļiem nokāpa lejā.

*Anna Sakse*

## MIERĪGS IEDZĪVOTĀJS

Skolotājs Liedags kādā jūnija ritā uztrūkās no divaina trokšņa. Ārā uz lielceļa kaut kas dārdeja, daudz smagāk nekā kad garām ietu traktors vai smagā automašīna.

Liedags pieskrēja pie loga, atrāva aizkaru un saviebās no spilgtās saules. Acis piemiedzis, viņš skatījās, ka pa lielceļu brauc tanki un automobiļi ar sarkanarmiešiem.

„Uz Krievijas pusi!“ Liedagam likās, ka galvā pārtrūkst kāda dzīslīņa un asinis straumēm plūst pa smadzenēm. Viņš atkrita krēslā un ilgi tā sēdēja, nespēdams piecelties un neapjauzdams, ko darīt.

„Sarkanā Armija atkāpjas!“ pēc brīža atkal pavizēja skaidrāka doma. „Ko nu darīt? Ko darīt?“ Liedags pietrūkās no krēsla un sāka skraidīt pa istabu. Paķēra bikses, bet labu brīdi nevarēja tajās iekāpt. Kājas lodzījās, un rokas drebēja.

Otrā istabā ieskanējās telefons. Viņam likās, ka tas skan griezīgi, kā ugunsgrēka signāls.

Runāja pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs.

„Biedri Liedag! vācieši uzbrūk. Pēc divām stundām mēs izbrauksim no pagasta mājas smagajā mašīnā. Nenokavējiet!“

Liedags nomurmināja: „Nekādā ziņā nevar palikt“, un telefons iedūcās, ka saruna nobeigta.

Jābrauc! Tā tad jābrauc prom. Par palikšanu te nebija ko domāt. Boļševiki bija viņu ielikuši par skolas pārzini, un tas vien jau būs pret viņu smags pierādījums. Viņš pats ar savu roku bija noņēmis skolas veco karogu un uzvilcis mastā jauno, sarkano. Viņš bija uzņēmies pionieru organizēšanu un vadīšanu. Tagad viņam neviens par to palīdzēt netais.

Jābrauc... jābrauc...

Bet tad taču jāņem līdzi drēbes un pārtika ceļam! Un viena otra lietīņa, kas svešumā noderīga.

Liedags sameklēja čemodānus un salika tos istabas vidū. Atvēra skapi, izņēma uzvalkus, veļu. Uzvalkus kārtīgi salocīja, pielika katram klāt uzkaļamo. Veļu salika atsevišķos čemodānos.

„Nē, tā nebūs pareizi!“ viņam iekrita prātā. „Ja ceļā nozog vienu čemodānu, tad palieku bez veļas. Ja pazūd otrs, pagalam visi uzvalki.“

Viņš izņēma visu ārā un saiņoja par jaunu. Katrā čemodānā ielika pa veļas un palagu komplektam un uzvalku. Zābakus ietina papīros un iespieda katra čemodāna stūrī vienu pāri.

„Tas nu būtu gatavs!“ Liedgs nopurināja no drēbēm pūkas un puteklus.

Tagad vajadzēja sagatavot mēteļu un segu saiņus.

Noklājis zemē nātno dienas segu, viņš salika uz tās spilvenus, vilnas segas, noņēma matracim parklāto vatnieku un satina ciešā ripulī. „Noderēs matrača vietā,“ viņš domāja, ritinādams saiti ap blīvi satīto saini.

Nu vēl mēteļi. Leons Liedags izvilka no skapja pret kodēm palagos ieglabāto ziemas mēteļi un kažoku, sasēja tos kopā un rūpīgi uzlika uz segu saiņa.

Svarīgākais nu būtu savākts. Viens prāvs čemodāns vēl stāvēja atvērts un it kā mudināja: „Steidzies! Steidzies! Laika vairs nav daudz!“

Leons skrēja uz pieliekamo un sameta kurvī žāvēto gaļu, ko jau pavasarī bija iepircis no zemniekiem, un sviestu. Dūmu desas un konservus viņš bija atvedis no Rīgas, braucot mājā no 1. maija svētkiem. Cik gudri tomēr tā laikus apgādāties ar labām lietām! Kur tagad ķertu, ko pildīt čemodānu?

Viņš iesaiņoja produktu čemodānā arī karotes, nažus un dakšiņas, izņēma no bufetes kristāla karafi ar sešām glāzītēm un, katru atsevišķi papīros vīstīdams, iedomājās, ka to viņam pirms trim gadiem uzdāvināja vietējie saimnieki kā atzinību par godalgu, ko ieguva Liedaga vadītais mazpulks. Kā viņam vēlāk, padomju laikā, nepatika uzlūkot šo balvu! Reiz jau gribēja pat triekt pret sienu, bet dzidrāis kristāls dzirkstīja tik cēli un dižciltīgi, ka viņš sāka savu nodomu uzskatīt par pusaudža aušošanas. Tagad atkal viegls sārtums iekvēlojās viņa vaigos. Viņš taču taisījās braukt uz Padomju zemi, un vai taisni šī piemiņa tur jāņem līdzī? Lūk, uz galda stāvēja pionieru dāvinātais, viņu pašu no bērza tāsīm pagatavotais rāmitis ar Goņkija attēlu. „Kāpēc tu mani neņem līdzī?“ likās jautājam nopietnās, sevī un visā dzīvē iegremdētās acis. „Nu labi, jau labi!“ norūca Liedags un iespieda rāmiti tāpat nesatītu starp sviesta kubu un gaļas gabalu.

Galvenais nu bija sagatavots. Liedags pameta skatu apkārt. Acis apstājās pie radio aparāta. Tikai nesen viņš bija to pircis un uzstādījis. Žēl pamest. Škapī vēl stāvēja papes kaste, kurā aparātu atveda no Rīgas.

Liedags piecēlās un atvēra skapi. Atvēra un nepatikā sarāvās. Pašā priekšā uz tukša vadža vientuļi karājās sarkana kaklasaite. Tā pati, ko viņš nopirka, kad pirms gada Latvijā ienāca Sarkanā Armija. Bet

skapja dibenā, rūpīgi uz kociņa sakārtots stāvēja aizsarga tērps. Protams, bez zīmotnēm, tās viņš bija nogriezis tajā pašā dienā, kad pirka sarkano kaklasaiti. Tur nu rēgojās šie apģērba gabali, sava īpašnieka lojalitātes pierādījumi dažādām varām. Sarkanā kaklasaite no straujā durvju vēriena šūpojās un ar savu spilgtumu it kā zobojās par Lie-daga mulsumu, bet haki krāsas tērps nopietnā svinībā brīdināja: „Neaiz-met mani kā skrandu! Reiz jau tevi glābu un varbūt vēl varu glābt!“ Viņš paķēra kakla saiti un iegrūda kabatā, izrāva papes kasti un aizcirta skapja durvis.

Atvienojis radioaparātu, ieguldīja to kastē un pārsēja ar auklu. Tā! Beidzot viss vērtīgākais savākts vienkopus. Vajadzētu iet uz izpildu ko-miteju.

Liedags paskatījās pulkstenī. Tiešām pēdējais laiks! Steigšus viņš uzvilka mēteli un, lai gan spīdēja saule, uzmauca arī galošas, ko bija aizmirsis ielikt čemodānā. Pagriezās, lai ņemtu savu mantību, bet sa-stīnga nepatīkā: viņš taču nevarēja visu to aiznest! Nu, lūk, ēzelis, ko nu lai iesāk?

Izmisis viņš paķēra sasietos mēteļus un pārsvieda pār plecu. Uz ot-ra uzkrāva segu saini, bet katrā rokā pagrāba pa čemodānam. Un to-mēr uz grīdas palika guļot kaste ar radioaparātu un trīs čemodāni. Starp tiem arī ar ēdamvielām.

„Nē, to nu nevar atstāt!“ Liedags lādējās un nolika zemē labajā rokā paņemto čemodānu. Novēlās arī mēteļu sainis. Spēcīgais puisis uzvēla to plecā par jaunu un mēģināja saņemt katrā rokā divus čemo-dānus. Bet tie bija smagi un nesaturami un visu tomēr nevarēja paņemt.

„Viņi taču var atbrāukt man pakaj!“ Liedagam iekrita prāta pestījo-ša doma. Viņš steidzās pie telefona. Labu brīdi nevarēja dabūt savie-nojumu, laikam no visām malām zvanīja uz pagasta māju. Beidzot caurulē atskanēja atzvans un steidzīgs „Hallo!“

„Te Liedags. Vai jūs, biedri, nevarētu...“

„Kur jūs kavējaties?“ bargi rājās izpildu komitejas priekšsēdētāja balss. „Citi jau sēd mašīnās. Steigšus nāciet šurp! Pēc ceturtdaļstundas mēs izbrauksim.“

„Uzklausieties!“ Liedags kļuva enerģisks. „Es nevaru aiznest savas mantas. Atbrauciet ar...“

„Kādas mantas?“ nervozā balss pārtrauca. „Nāciet kā stāvat! Nu, manis pēc, paķerat kādu čemodāniņu.“

„Biedri priekšsēdētāj!“ Liedags gandrīz kliedza. „Mantas man sa-saiņotas pēc plāna, es nevaru neko atstāt! Noteikti atsūtiet mašīnu!“

„Biedri aitasgalva!“ telefons kliedza pretim. „Vai jūs nesaprotat, ka jautājums pirmām kārtām ir par cilvēku glābšanu! Būtu jau labi, ja varētu mantas neatstāt vāciešiem, bet mums nav tikdaudz mašīnu. Pa-sakiet vecajai Līzītei, lai izdala jūsu mantas nabagiem. Gan tie zinās novalkāt vai noslēpt. Mēs nevaram vairs braukāt un gaidīt. Vācieši klāt, un aizsargi kjūst draudīgi!“

Saruna pārtrūka. Liedags noslaucīja sviedrus.

„Maitas tādi!“ viņš nikni nolamājās. „Tik nu nevarēja kā atbraukt! Cilvēku glābēji! Vai es neesmu cilvēks? Tad tikdaudz nu gan mašīnā varētu atrast vietas kā dažiem čemodāniem! Visiem jau tādu saiņu nebūs. . .“ Liedagam niknums spriedās kaklā kā šķautnaini stikli.

Viņš ieskrēja atpakaļ otrā istabā un sāka cīkstīties ap saiņu un čemodānu uzcelšanu. Visu nevarēs aiznest, tas bija skaidrs, tāpēc jāizvēlas nepieciešamākais. Radio lai paliek. Čemodāns, kurā otrs vasaras uzvalks, arī. Nē, bet taisni tur bija labākie virskrekli. Tie jāpārvieto pie ziemas uzvalka. Nolādēts! Ko viņš te bija no palagiem ielicis — vecas skrandas! Ja jau nevar visu paņemt, tad jāņem labākais.

Liedags izvandīja visus čemodānus, meklēdams labākos veļas gabalus. Nez kā iedomājās paskatīties pulkstenī. Vairs tikai piecas minūtes līdz noliktajam laikam! Viņš pietrūkās kājās, izskrēja no istabas un aizslēdza durvis. Jāskrien uz pagasta māju un jālūko pašam pierunāt, lai atbrauc pēc mantām.

Liedags steidzās, cik jaudāja, reizēm ar mutautiņu norausdams no sejas sviedrus. Krūtis likās kā apstīpotas, un stīpas spieda un neļāva elpu ievilkt līdz galam.

Skriet viņš neiedrošinājās, lai gan laika bija maz, pārāk maz. Likās, ka tad visi uzzinās, kur viņš grib nokļūt, un rādīs pirkstiem: „Redz, kur vēl viens komūnists bēg!“

Liedags jau saskatīja pagasta mājas balto celtni, redzēja cilvēku pilno automašīnu uz lielceļa, un centās spert garākus soļus. Bet tad auto piepeši sāka kustēties, kāds vēl atrāva priekšējās būdas durvis un ielēca blakus šoferim. Liedags sāprata, ka vajag skriet, kliegt, mest ar roku, lai pagaida, bet viņu turēja ciet bailes, ka ļaudis redzēs viņu laužamies līdzti tiem, aizbraucējiem. Viņš tikai drusku pagausināja soļus, cēli, it kā svētdienas gaitā pārgāja pāri ielai un iegriezās kooperatīvā.

„Lūdzu man pa—pa—papirosus!“ Liedags sastostījās un tikai tagad isti noskārtā, cik ļoti uztraucies bija. Stostīšanās nelaime viņam uzbruka vienīgi ārkārtīga uzbudinājuma brīžos.

Veikalvedis pats pasniedza papirosus. Liedags vispirms aizsmēķēja un tikai tad meklēja naudu un maksāja. Visu laiku viņam likās, ka veikalvedis redz viņa samulsumu un smīn. Ievīlcis vairākus dziļus dūmus, skolotājs taisījās nesteidzīgi atstāt veikalu, bet veikalvedis, it kā visu laiku gaidījis, lai apmeklētājs sāk pirmais runāt, nenocietās:

„Tad nu prom gan mūsmājnieki!“

„Jā, prom gan. . .“ Liedags centās smaidīt, bet pats apjauca, ka smaidis iznāk samocīts, it kā vainīga suņa astes luncināšana.

„Tad jūs vis netaisījāties braukt līdz?“ veikalveža jautājums Liedagam griezās sirdī kā urbis sāpošā zobā.

„Nnē,“ viņš, dūmu vilkdams, nevērigi atbildēja. „Kas man ar

tā—tā—tā—tādiem ko skriet!“ (Nolādēts, atkal šī nodevīgā stostīšanās!) Vai tad es ko tādu esmu darījis, ka man jābēg? Partijā nebiju, skolā mācīju, ko lika,“ Liedags taisnojās, it kā stāvētu izmeklēšanas tiesneša priekšā. Viņš apzinājās, ka ne veikalvedis būs tas, kas prasīs atbildību par darbiem un kādreiz izteiktiem vārdiem, bet gribējās kāda priekšā kratīties vaļā no aizbraucējiem. Viņam bija kauns, bet reizē arī nespēks saņemties un klusēt, un ja sarunu būtu ievadījusi nespējnieku mājas vecene, viņš tāpat sevi mazgātu tās priekšā.

„Pareizi, pareizi,“ čaloja veikalvedis. „Ko lika, to darījāt. Tāpat kā es. Noņēma man bodi, ielika par veikalvedi. Nu ko, tirgojos. Katram sava maizīte jāēd.“

Liedags manījās ārā. Viņš iedomājās sasainotos čemodānus. Jāsteidzas visu nolikt atpakaļ savā vietā, lai neviens nezinātu, ka viņš taisījis braukt līdzī boļševikiem.

Par laimi skolas apkalpotāja Lizīte vēl nebija pārnākusi. Liedags ieslēdzās savās istabās un sāka rūpīgi salikt atpakaļ veļu, uzvalkus sakārtoja uz pakaramiem un nesa uz skapi. Svinīgi nopietns skapja dibenā karājās aizsarga tērps.

„Nez vai nebūtu labāk uzvilkt to?“ Liedags šaubījās. Bet ka nu tā, uzreiz. Kas to zina, vai visi jau aizbraukuši. Var vēl uzskriet kāds no *tiem*. . .

Drīšības pēc aizsarga tērpu viņš uzkāra pašā priekšā, lai varētu ātri pakert, ja ievajadzētos.

Vissvarīgākā bija produktu un galda piederumu atlikšana savās vietās. Vecā Lizīte labi pārzināja savu valstību un tūlīt uzķers, ja kaut kas būs savādāk.

Kristāla karafi ar glāzītēm viņš tomēr nolika bufetē visredzamākajā vietā. Rāmīti ar Gorķija attēlu, kas tagad, taukiem notriepts, idzīgi un nieīgi uzlūkoja savu īpašnieku, ievīkstīja papīros un iesvieda plīti.

Liedags jutās noguris. Iesmēķēja papīrosu un atgūlās uz dīvana. Bet nemiers kā pārdroša pele krintās domās un ložņāja pa dzīslām. Vai tomēr labāk nevajadzēja braukt, kaut arī bez mantām? Nu labi, šaut viņu nost nešaus, tad jau būtu jāapšauj visi viņa kolēģi. Bet no vietas varbūt atlaidīs, viņam kā skolas pārzinim var grēkus smagāk piemeklēt. Un tad? Jā, un tad atkal sāksies dažādu iestāžu durvju virināšana, protežētāju meklēšana, uzticības pierādīšana jaunajai varai. Nolādētā pasaule! Nolādēts laiks, kurā viņam jādzīvo! Mūžīgi mainās, un katreiz viņam kā čūskai vajadzēja izmaukties no vecās ādas un ielīst jaunā. Cik jauka likās dzīve, kad viņš beidza institūtu! Skolu vadībā sēdēja sociāldemokrāti. Liedaga tēvs bija šīs partijas biedrs, un arī dēls dabūja biedra karti un vissmagākā skolotāju bezdarba laikā štata vietu Rīgas pamatskolā. Partija daudz no viņa neprasīja. Vajadzēja apmeklēt publiskās sapulces un palīdzēt izsvīpt vai izsviest ārā komunistus. Dzīvīte tā bija, jautra un pārticīga. Bet tad nāca Ulmaņa pučs, un vienu laiku Liedagam likās, ka viss grūst un irst kā zemestrīces laikā. Tēvu izsvieda no bankas, viņu pašu no skolas. Trīs mēnešus noturēja koncentrā-

cijas nometnē. Veselu gadu viņš nevarēja sameklēt noteiktu darbu, pelnījās ar privāttundām. Tik tikko neiekūlās pagrīdes darbiniekos, kur viņu aicināja bijušie paziņas. Bet kad dažus no tiem apcietināja, viņš sargājās no šādiem draugiem kā kaķis no ūdens. Politiskās kaislības viņam bija pretīgas. Viņš nevarēja saprast tos cilvēkus, kas kaut kādas strādnieku lietas, idejas labad skrēja un bendēja savu veselību, gadiem ilgi sēdēja cietumos. Ko viņi redzēja no dzīves? Kā viņi varēja paciest tincināšanu politpārvaldē un ieslodzījumu? Atceroties politpārvaldi, Liedagam asinis sakāpa galvā. Vienreiz arī viņš bija tur aizgājis. Gāja labprātīgi, jo likās, ka tā visvieglāk atrisināsies sarežģītais darba meklēšanas mezgls. Skolu pārvalde solīja nosūtīt viņu pagaidu darbinieka vietā uz Latgali, bet prasīja, lai viņš atnes no politpārvaldes atsauksmi par uzticamību. Viegļu sirdi viņš negāja uz šo iestādi, šo vairāk spērās atpakaļ nekā uz priekšu. Tomēr viņš gāja, lai vēlāk nevarētu sev pārnest, ka nav darījis visu sava stāvokļa iekārtošanai. Glumais plikpauris, kas viņu pieņēma, sminēja, kad viņš sastostījās, iegalvodams savu politisko nevainību un gribu strādāt tādā garā, kā prasa autoritārā vara. Likās, ka šim ierēdnim būtu sevišķs prieks nīrgāties par cilvēkiem, kam jāpierāda sava labā vēlēšanās strādāt. Tas prasīja, lai viņš ieliekot avīzēs paziņojumu, ka uzskata savu bijušo sastāvēšanu sociāldemokratu partijā par maldu, ko nožēlo. Tamī brīdī Liedags atcerējās tos divus sociāldemokratu dzejniekus, kuri avīzēs paziņoja pievienošanās fašistu grāmatu ziedošanas aicinājumam, atcerējās, kā par viņiem vīpsnāja ne tikai bijušie partijnieki, bet pat pilsoņi. Viņš nopurinājās, iedomādamies, ka arī par viņu varētu tā nīrgāties, un atbildēja, ka no inteligenta cilvēka gan nevar prasīt, lai tas piespļauj bļodu, no kuŗas kādreiz ēdis. Un tad plikpauris pateica tādus vārdus, ko Liedags pat tagad bez nosarkšanas nevarēja atcerēties. Ne tikai piespļaut vajagot to bļodu, bet ... nē, tādas rupjības atļāvās tikai pašpuikas. Redzot viņa samulsumu, ierēdnis kļuva piekāpīgāks un solījās iebildumus pret viņa nodarbināšanu necelt. Tā viņš nokļuva Latgalē. Un cik daudz reizes viņam nācās sekot plikpaura nirdzīgajam novēlējumam par bļodas piegānišanu. Ievajadzējās ticības mācības skolotāja — šo posteni piedāvāja viņam. Nācās samaksāt luterāniskās draudzes nodokli par daudziem gadiem, lai iegūtu no mācītāja apliecību, ka drīkst mācīt ticības mācību. Nepieņemt piedāvājumu? Paldies! Tūlīt būsi pierādījis, kas tu esi. Un stundu komplekts arī pirms tam nebija pilns. Tas bija tikai velnam pasniegts mazais pirkstiņš. Tālāk prasības bira viena pēc otras. Uzaicinājums iestāties aizsargos. Uh, cik tas pirmajā mirklī likās nepatīkams. Daudzas dienas viņš staigāja kā apstulbis, reliģijas stundās sajaucā Abramū ar Mozu un bausļus ar ticības locekļiem. Kā vajātājs viņam piestāja kolēģe Irbīte. „Nu, jūs jau droši vien iestāties aizsargos? Jums taču būs bail pazaudēt vietu!“ tā ironizēja, satiekot viņu vienatnē. Sākumā Liedags zvērēja, ka tas nekad nenotiks, tad labāk malku cirst. Bet visu laiku viņš jūta, ka kolēģe tam netic.



Tas viņu kaitināja un uztrauca, jo viņš pats, tuvojoties uzaicinājumā noliktajam atbildes datumam, sāka šaubīties, vai būs pareizi neiestāties. Vai to neieskatīs par naidīgu demonstrāciju? Daudzi kolēģi jau bija anketas izpildījuši un nosūtījuši, cik ilgi viņš kavēsies un domās. Irbīte it kā lasīja šaubas viņa smadzenēs un zobgalīgi tincināja: „Nu, kolēģi, vai var jau apsveikt kā aizsarga kandidātu? Jūs taču iestāšities? — „Un ko jūs darītu manā vietā?“ Viņš toreiz nikni atjautāja. „Neiestātos,“ Irbīte atbildēja pavisam nopietni. „Nu, lūk, jūs varat darīt kā gribat, un es darišu, kā es gribu. Jums par spīti es iestāšos, citādi jūs iedomāšities, ka ar savu aso mēlīti esat mani atturējusi.“ It kā baidīdamies, ka varētu pārdomāt citādi, viņš tajā pašā dienā aiznesa savu pieteikumu uz aizsargu nodaļu.

Ilgi pēc tam viņam riebās skatīties spogulī, sevišķi kad uzvilka aizsarga formas tērpu. Likās, ka istabā kāds viņu novēro un smīn. Bet ar laiku pierada. Kad nāca uzvārdu maiņas kampaņa, viņš ļoti labprāt atteicās no sava Kiršblūma un kļuva Liedags. Daudz brīvāk viņš jutās ar jauno uzvārdu. It kā līdzī vecajam vārdam būtu nometis veco cilvēku un pagātni. Divus gadus viņš jutās brīvs, mierīgi iegādājās iedzīvi, mācīja bērnus, kā prasīja pašreizējā vara, vadīja skolas mazpulku. Tad atkal nāca notikumi, kas samutuļoja mierīgo straumi. Sarkanā Armija ienāca bazēs. Un kaut gan ārēji viss palika kā bijis, Liedags juta, ka tuvojas lielas pārmaiņas. Šoreiz viņš negribēja no tām tikt pārsteigts. Kaut ko mācījies viņš bija pa šiem gadiem: labāk laikus un pamazām pievērsties tam jaunajam, kas nenovēršami tuvojās, lai netaptu aizmests kopā ar vecās pasaules drupām. Liedags vēroja, ka ne viņš vien jūt pārmaiņas un tām gatavojas. Daži kolēģi iesniedza paziņojumus par izstāšanos no aizsargiem. Tos atlaida no vietas. Varas galu paredzot, varas vīri cīnījās sasprindzinātā niknumā! Liedags negribēja nodežināt aiz sevis visus tiltus. Viņš paņēma konjaka pudeli un aizgāja pie aizsargu nodaļas priekšnieka mājā. Pēc dažām glāzītēm abi kļuva vaļsirdīgi un atzina, ka pārmaiņas būs, un ne mazās.

„Vai tad nevarētu tā,“ Liedags ķērās pie lietas un vēroja aizsarga seju, „ka tagad jūs mani izslēdzat, bet vēlāk es varētu par jums ielikt labu vārdu?“

Aizsargs labu brīdi padomāja, tad sita skolotājam sauja.

„Malacis tu esi!“ viņš uzteica. „Gudrs kā velns. Ar tādiem cilvēkiem mēs varam būt draugos.“

Liedagu izslēdza no aizsargiem. Kad nodibinājās padomes, viņš rakstīja lūgumu aprīnķa izglītības nodaļai un aizrādīja, kā Ulmaņa laikā viņu spīdzinājuši ar bezdarbu, kā spieduši iestāties aizsargos, kā beidzot atzinuši par neuzticamu un bīstamu un izslēguši. Pasvītroti viņš aizrādīja uz savu simpatizēšanu Padomju Savienībai un strādnieku lietai.

Liedags nepatīkami sarāvās no pārdomām. Tagad varbūt šis lūgums ir palicis izglītības nodaļā, to lasīs jaunie noteicēji un var izlietot par smagu pierādījumu pret viņu. Ko viņš bija izdarījis, neizmantojams

iespēju aizbraukt? Pieķēries čemodāniem tādā laikā, kad vispirms jādomā par dzīvību! Viņš nevar te palikt, jāiet kaut vai kājām ārā no Latvijas. Varbūt vāciešus ātri aiztriec atpakaļ, un tad jau varēs atgriezties un dzīvot tālāk.

Liedags strauji piecēlās. Jāiet tūlīt, katrs nokavēts mirklis var kļūt bīstams. Kā teica izpildu komitejas priekšsēdētājs? — aizsargi kļūstot draudīgi! Bet kā tad viņš izies no šejienes — viens, neaizsargāts? Taču redzēs visi, kurp viņš iet.

Liedags piegāja pie loga un skatījās saules pielietajā ielā. Viņam jāiet prom no šejienes, tāda bija apņēmīga doma. Bet kaut kur apziņas dziļumos urda vēlēšanās palikt, rast kādu citu izeju. Kas to zina, izturēs Padomju Savienība vācu spiedienu vai nē. Un ja nu neizturētu, tad būtu labāk, ja viņš nebūtu braucis projām, ja jau laikus sameklētu atbalstu, aizstāvjus tepat. Varbūt vajadzētu pirmo laiku paslapstīties, kamēr pāriet jauno uzvarētāju varas skurbulis. Gluži tā jau nebija, ka viņam trūktu draugu un labu paziņu starp tiem ļaudīm, kurus viņš padomju laikā ieskaitīja vecajā pasaulē. Sākumā gan viņš bija haidījies ar tiem satikties, vēroja, kā citi pret tiem izturēsies, vai kādu neapcietinās. Bet kad nekas nenotika, viņš sāka atkal ar vienu otru aprunāties.

Šis atmiņas Liedagu mazliet iedrošināja. Jā, viņš taču toreiz reizēm sarunās pat pavīpsnāja par „skroderu padomēm“, kā saimnieki saukāja pagasta izpildu komiteju. Kurš gan varēs apgalvot, ka viņš bijis zvērināts komūnists? Neviens. Mierīgs pilsonis, kas izpilda valdības pavēles. Vai tad šie paši aizsargi toreiz iedrošinājās kādu rikojumu neizpildīt? Un tomēr, vai tie uzņems viņu savā vidū par līdzvērtīgu, vai pionieru vadišanu neuzskatīs par tādu lietu, ko boļševiki kuram katram vis neuzticētu? Atkal šaubas sāka plosīt Liedagu.

„Nu, izšķiries taču ātrāk“ viņš pats sev čukstēja. „Laiks steidzas un negaida.“ Liekas, visi bija aizbraukuši, ceļš bija kluss un mierīgs. Pa to staigāja tikai daži vietējie. Steidzīgi, šautenēm plecos, aizmaršēja trīs aizsargi.

„Iešu arī!“ viņš beidzot izlēma. „Tā tomēr būs drošāk.“

Apņēmīgi viņš devās pie skapja, lai paņemtu līdzī kādu veļas gabalu. Durvis atverot, skats vispirms krita uz aizsarga tērpu, kas cēli un nekustīgi karājās pašā priekšā.

„Bet pagaid,“ Liedagam neziņas miglā pašķīrās gaismas strāva. „Tas varētu man palīdzēt.“ Viņš taču varēja uzvilkt šo tērpu un tādi aizsargus apmānīt. Pareizi gan, to viņš izdarīs. Uzvilks aizsarga formu, bet uzvalku paņems līdzī sainīti. Kad nokļūs robežas tuvumā, krūmos pārgērbiesies.

Pāris minūtēs viņš bija pārgērbies. Uzvalku satina papīri un apsēja ar aukliņu. Portfelī ielika veļu. Uzmetis žēlu skatu savai iedzīvei, viņš izgāja no istabas, aizslēdza durvis un nolika atslēgu ar Līzi norunātā vietā.

Palēniem soļiem, it kā nekur nebūtu jāsteidzas, Liedags soļoja pa šoseju, kas gāja cauri centram. Viņš dusmojās, ka nav aizbraucis kopā ar izpildu komiteju. Kas nekaitētu automobili ātri izkļūt no bīstamās

joslas, nebūtu tā kā tagad jāmokas pa karstu sauli. „Tad tie arī ir lopi!“ viņš nolamājās. „Nevarēja atbraukt pakaļ.“

Viss šorīt sakrājies īgnums tagad gāzās pret aizbraucējiem. Lai atstājot visu un braucot tāpat... Vai viņi arī jaudāja saprast, cik daudz pazemojumu, paštirdīšanas, sevis noliegšanas bija maksājusi viņa iedzīve? Tā nebija tikai nauda, izdota par drēbēm, apaviem, mēbelēm. Tā bija nepārtraukta piespļautas bļodas laižīšana, luncināšanās katreizējo maizes tēvu priekšā. Vai šiem pašiem komunistiem viņš nebija uzticīgi kalpojis visu pēdējo gadu, un nu viņu atmeta. Atstāja. Bija gan dīvaiņi, kāpēc viņš vairs nekur nejūtās kā savos laudīs un viņu neviens neuzskatīja par savējo. Jā, viņu nodarbināja, viņam uzdeva pienākumus, viņam maksāja algu, bet nekad nelika saprast, ka viņš būtu nepieciešams, neaizstājams cilvēks. Un kā būs tur, tajā lielajā zemē, vai viņš tur vēl vairāk nejutīsies bez dzimtenes, bez mājas, bez tuvas apkārtnes?

Liedaga soli kļuva vēl gausāki. Kaut taču jel viens pateicis, ko īsti darīt. Bet tie, kas aicināja aizbraukt, bija prom, reta automašīna aizdrāzās viņam garām, uzgriezdama gaisā putekļu mākoņus. Nebūtu viņš uzvilcis šo nolādēto formu, varbūt varētu palūgt uzņemt arī viņu. Bet šādi bija pārāk riskanti, sāks interesēties, kas tas par mundieru. Ak tu debess, cik grūti gan mierīgam cilvēkam starp divām naidīgām pasaulēm, cik viegli aiziet bojā, ja nevari iepriekš izpētīt, kuŗa no tām būs stiprāka!

Liedags gribēja apstāties un noslaucīt sviedrus, bet turpat aiz muguras ierūcās auto. Viņš pārlēca pāri grāvim. Šinī brīdī no grāvja atskanēja šāvieni, acumirkli šāva arī no ceļa puses, un Liedags, neko nesaprazdams, kas un kāpēc šauj, sāka skriet uz meža pusi. Lode kā lapsene nodžinkstēja gar ausi.

„Gulsties taču zemē!“ kāds nikni kļiedza no grāvja, un Liedags acumirkli pieplaka zemei.

Šaušana aprima. Auto aiztraucās tālāk, bet viņš vēl gulēja zemē kā vabole, kas aiz bailēm paralizēta un nevar pakustināt locekļus. Divi vīri ar šautenēm pienāca pie viņa. Viņš tos pazina — bijušie pagasta aizsargi parastās darba drēbēs.

„Ā, Liedags!“ viens iesaucās.

„Skaties, viņš jau formā! Bet kā tu bez ieroča? Būtu aprunājies ar mums, mēs būtu pagādājuši.“

Liedags piecēlās un nopurināja smiltis no apģērba.

„Velns, kas to varēja no tevis iedomāties?“ otrs neticīgi uzlūkoja skolotāju. „Daži jau teica, ka tu braukšot līdz tiem.“

Liedags, raisīdamies no apmulsuma, aptvēra, ka šie vīri šāvuši uz sarkanarmiešiem, ne uz viņu. Jāiedveš tiem pārliecība, ka viņš ne sapņos nav domājis braukt prom, jānorobežojas tik krasi no aizbraucējiem, lai ne mazākā ēna nekristu uz viņa pašreizējā gājiena īsto nolūku.

„T-t-to jau viņi gan gribēja,“ Liedags sastostījās. „Šorīt zvanīja vienā zvanišanā. Es tikai saku — laimīgu ceļu, brauciet veseli! Nu reiz būs māja tīra. Apnicis jau bija līdz kaklam. Staigā visu laiku kā uz-

vilkta stiga: audzini pionierus, gatavo referātus — tad tur oktobrim, tad tur maijam, velns tos viņu svētkus sazina. Nav vēl viens darbs padarīts, jau otrs kaklā. Pašdarbības, sarkanie stūriši. Un tad vēl māci grāmatu nabagmājas vecenēm un čangaļu večiem. Patiesi, es jau vai cikreiz gribēju sviest skolotāja amatu pie malas un labāk iet mežā malku cirst.“ Liedags pats sāka ticēt, ka viņa dzīve padomju laikā bijusi smags jūgs.

„Bet nu atkal sāksies mūsu laiks!“ viens aizsargs lielījās. „Izravēsim to komūnisma sēklu līdz saknēm!“

„Diez, kā atkal uz mani skatīsies?“ Liedags vaļsirdīgi bažījās un pētoši vērās saimnieku sejās.

„O, nesaki ne četri!“ viens uzsita viņam uz pleca. „Turies tikai ar mums! Mēs tevi aizstāvēsim.“

Liedagam kļuva tik viegli, it kā padomju laika jūgs būtu nokritis no pleciem. Baiju savilkšie muskuļi atslāba, dzīslās iestrāvoja jauna dzīvība.

„Kas tev tajā sainī?“ aizsargs iejautājās.

Liedags piesarka. Bet acumirkli viņam iekrita prātā veikli meli.

„Tur uzvalks. Nesu pie skrodeņa, lai iegludina viles. Nu jau cilvēks atkal drīkstēs kārtīgi gērbties, nebūs jābaidās vilkt mugurā glītu drēbi. Skatos, tāds jauks laiciņš, sagribējās pastaigāties līdz meža stūrim, ieelpot atkal tīru gaisu,“ viņš jau pat smējās, tik drošs bija kļuvis prāts. „Bet jāiet labāk atpakaļ, šodien tomēr nemierīga diena. Viena lode jau gar ausi nosvilpa.“

„Ej, ej labāk mājā. Aptīri skolu. Noņem bildes, kas sakārtas gar sienām.“

Kā puika, kas izveicīgi izvairījies no droša pēriena, Liedags soļoja atpakaļ uz māju. Nu taču viņš varēja palikt te bez briesmām. Nepatīkamais, neziņā vedošais ceļš pagriezās atpakaļ uz iesildītās mājas pusi. Viņš gandrīz apraudājās, ieraudzīdams, ka skolas skurstenis kūp. Līze būs pārnākusi un iekūrusi plīti. Karsta kafijas krūze stāvēs galdā, balta maize un sviests. Ar visu to jezgu viņš šorīt ne kumosa nebija ēdis. Tagad tiešām jūta izsalkumu. Un bija tik omulīgi just izsalkumu, zinot, ka pēc piecām minūtēm varēs sēsties pie kārtīgi klāta galda.

\* \* \*

Vasaras ceļš jau liecās uz rudens pusi. Vācu armija bija tālu ielauzusies padomju zemē, un viņu radio katru dienu bazūnēja jaunas uzvaras. Skolotājs Liedags kārtīgi klausījās vācu frontes ziņojumus un klusībā priecājās, ka nav aizbraucis. Ja tā vēl kādu laiciņu ies, tad skaidrs, ka krievu armija būs drupās un ar vāciešiem vien būs jāsadzīvo. Un vai tad nu vienmēr tā ies, kā tagad, viscaur kara režīms un neželība. Viņu gan pagaidām nekas neskāra, bet nav jautri ap sirdi, kad apkārtņē šauj cilvēkus, kā tas notika pēc vācu ienākšanas. Pēc

Liedaga domām, aizsargi tomēr savā atriebības kārē pārspilēja te palikušo padomju laika darbinieku noziegumus. Ja jau kādam smags grēks gulēja uz sirdsapziņas, tas aizlasījās prom jau laikus. Nošāva mašīnu un zirgu koplietošanas punkta vadītāju. Tiešām, veltīgi nopļāva cilvēku. Liedags viņu pazina — vienkāršs, godīgs cilvēciņš, agrāk gāja par puisi. Pavasarī palīdzēja apart zemi jaunajiem zemniekiem, tiem jau visiem savu zirgu vēl nebija. Un nu viņa vairs nav. Liedags nodrebēja. Cik viegli varēja gadīties, ka arī viņa vairs nebūtu. Par laimi todien, kad taisījās bēgt, uzvilka aizsarga formu. Noticēja viņam toreiz, kaut gan... gluži skaidra vēl viņa lieta nebija. Tā vien šķita, ka no viņa vēl kaut ko gaida, kādus darbus vai vārdus, kuros viņš neapšaubāmi apliecinātu savu padevību jaunajai varai. Un kaut arī viņš diendienā valkāja aizsarga tērpu, tomēr viņam pašam vienmēr likās, ka tie tur — vācieši un ar viņiem sabiedrojušies latviešu aizsargi — cauri tērpam skatās viņa dvēselē. Prom viņu nedzina, bet lika manīt, ka par skolas pārzini vairs neatstās. Nu, ko, labi, ka vēl tā, labi, ka tā. Varēja būt daudz jaunāk. Laikam tomēr apriņķa izglītības nodaļa pirms aizbraukšanas būs savus dokumentus un papīrus iznīcinājusi. Citādi taču tur jau būtu izlasīts viņa lūgums, kurā viņš vairākkārt aizrādīja uz savu ilggadīgo simpatizēšanu strādnieku lietai un Padomju Savienībai. Un tad — še tev, brālīt, vasarsvētki — tad nu gan viņš būtu dabūjis par savu simpatizēšanu. Lūk, laba mācība, ka nevajag kāpt ratos, pirms neesi apskatījis, kas tiem piejūgts priekšā — kleperis vai spēcīgs zirgs. Tagad lieta skaidra — ja jau Vakareiropa neizturēja, ko tad izdarīs viena pati Krievija. Beigas tai ir.

Bet nervi gan bija iedragāti pa visiem šiem varas maiņu laikiem. Sirds nervi esot cietuši, teica ārsts, kuram viņš žēlojās par bezmiegu un ēstgribas trūkumu. Ieteica daudz staigāt svaigā gaisā, sauloties un peldēties, sadalīt dienu noteiktā kārtībā.

Liedags paskatījās pulkstenī: laiks doties vakara pastaigā. Pirms gulētiešanas jānostaigā divas stundas. Tās viņam ļoti palīdzēja gaināt bezmiegu un neizprotamās bailes, kas žņaudzās ap sirdi, dažreiz pat tik stipri, ka tā gluži fiziski sāpēja.

Vieglā krēsla gulēja laukos, kad Liedags, pa šoseju soļodams, nokļuva pie meža stūra. Neviens gājējs vairs nekustējās uz ceļa, krēslai iestājoties, laudis kā nobijušies ierāvās savās mājās, kuru logos nekad neiedegās gaisma, šī mājības un miera vēstītāja. Mājup nākot, Liedagam tumšie logi arvien uzdzina neomulības sajūtu. It kā kluss protests, kā pie zemes nospiesta, bet neuzvarēta verga naida dvesa no tumsas apņemtā miestēļa. Velti viņš sevi mierināja, ka iedzīvotāji tikai ievēro vācu ieteikto taupību — glabāt sveču galiņus ziemas melnajām naktīm, jo nevarot solīt tūlīt pēc kara beigām un uzvaras, kas noteikti būšot jau rudenī, visus iedzīvotājus apgādāt ar petroleju un svecēm.

Kaut tiešām reiz beigtos riebīgais karš. Lai tad arī vai kurš uzvarētu, tas nebūtu tik svarīgi. Bet ja uzvarētu, tad lai tā būtu uzvara uz

ilgiem gadiem, lai mierīgs cilvēks dabūtu kā koks ieaukt vienā vietā stiprām saknēm, lai nebūtu kā līdz šim, kad tevi mētā un pārstāda no vienas zemes otrā. Kā koks nepanes tādu biežu pārstādīšanu un nikuļo, tāpat arī cilvēks nevar savas spējas attīstīt un visu laiku dzīvo tādu kā pusdzīvi.

Tādās pārdomās iegrimis, Liedags iegriezās pa iebrauktu taku mežā. Kluss un noslēpumains kā mūžu liecinieks, šalkoja priežu sils. Liedags apsēdās uz vēja izgāztas priedes un vērās cauri zarotnei zvaigznēs. Lūk, stāv koki, pārdzīvo vairākus cilvēku mūžus, bet nāk kāda vētra, un simtgadīgā priede, uz kuŗas viņš tagad sēd, nespēdama locities, izrauta ar saknēm. Sikie alkšņi un paeglīši, kas auga lielo koku vidū, nekad nepiedzīvoja šādu likteni. Pūta vējš no austrumiem — viņi paliecās uz rietumiem; pūta no ziemeļiem, viņi liecās uz dienvidiem. Vai tāpat nav ar cilvēkiem? Vai cilvēkam, kuŗa mūžs isāks par tādas priedes mūžu, bija vērts griezties pretī vētru varām, vai nebija saprātīgāk kā sīkajam paeglītīm noliekt galvu un ļaut vētrām pārskriet pāri? Liedaga roka mīlīgi noglauda kuplo paegļa zaru, kas liecās pie viņa vaiga un it kā bija iečukstējis ausī gudro mācību.

No stacijas puses vēji atnesa skarbu lokomotīves saucienu. Tas pārņāva Liedaga klusās apceres pāvedīenu. Kopš pārceļšanās šeit, nomaļajā Latgales stūrī, lokomotīves svilpes arvien viņam uzdzina dīvainas ilgas, tās likās kā aicinājums sēsties spēcīgā tērauda zirga žigļajos ratos un atgriezties Rīgā, kur dzīve verda un mutuļoja straujāk, kuŗ gaišo ielu drūzmā cilvēks nejutās tik pamests pats sev un sīkai, piesērējušai dzīvītei. Bet tagad šie tērauda zirgi tādus kā viņš nevadāja. Visi iedzīvotāji bija ar noteikumiem piesieti savās dzīves vietās. Vagoni ripoja vācu zaldātu pilni, lokomotīves elsdamas vilka platformas ar nomaskētiem lielgabaliem un citādiem nāves rīkiem. Iedzīvotājiem bija aizliegts rādīties stacijas un sliežu tuvumā.

Klusajā vakarā varēja skaidri sadzirdēt, kā lokomotive atrāvās no stacijas, kā pukšķinādama tuvojās mežam. Arvien straujāk un straujāk sāka klabēt spēcīgā riteņu takts.

Drausmīgs sprādziens pāršķēla vakara klusumu un vilciena klaboņu. Daudzkārtīgas atbalsis draudīgi atsaucās no meža, it kā priedādāmās par vareno dārdoņu, it kā uzmundrinādamas un solidamas nozīmīgo vēsti padot tālāk un tālāk, lai tā neapklustu, pirms nav izgājusi līdz ciemiem un pilsētām, un iedvesusi vienai ļaužu daļai baismu, citiem slepenu cerību un prieku.

Beidzot atbalsis aizklīda tālumā. Iestājās klusums, kas likās vēl baigāks par sprādzienu. Lokomotīves elsas vairs nedzirdēja. Tērauda zirgs bija apklusināts.

Liedags pamazām sāka aptvert klusuma briesmīgumu. Vilciens hūs uzsprādzis gaisā! Vai nu pats no sevis, vai kādu pārdošu roku uzspridzināts. Viņam jāsteidzas mājā, nekāda pastaīga vairs nevarēja iznākt.

Bet pirms viņš paspēja piecelties, tuvumā nobūkšķēja naski soļi un atskanēja balsis.

„Tu redzēji, Ģirt, kā lokomotive uzlidoja gaisā?“ zēna balss jautāja.

„Jā,“ otra tāda pati atbildēja, „saslēgās kā zirgs un iegāzās grāvī.“

Zēni iegriezās mežā un, Liedagu nepamanījuši, kailajām kājām sūnas čaukstinādami, nozuda.

Liedags zēnus pazina. Viens bija viņa bijušais pionieris Ģirts Logins, šejienes podnieka dēls, otrs — Ģirta brālēns, kas, kaņam sākoties, atbrauca no Rīgas. Nekādu ziņu no vecākiem visu vasaru tas nebija saņēmis un nevarēja arī tos sagaidīt atbraucam pakaļ. Kur palikuši vecāki, aizbraukuši uz Padomju Savienību vai gājuši bojā Rīgas bombardēšanā, neviens nezināja, bet zēns tā ir netika no šejienes prom.

Vai tiešām puikas būtu uzspridzinājuši vilcienu?

Nē, tas nevarēja būt. Kur viņi ņemtu vajadzīgās vielas? Abi zenķi visu vasaru palīdzēja Loginam mazajā darbnīcīņā pretim skolai vai rakņāja sakņu dārzu ap to. Nebija manīts, ka tie blandītos ar šaubīgiem cilvēkiem. Nē, nē, tur ir strādājis kāds cits, norūdīts un uz visu gatavs... komūnists. Liedagam kļuva vieglāk. Uz viņa skolniekiem nedrīkstēja krist tik tumša ēna, tā varētu skart arī viņu.

Liedags sāka iet uz šosejas pusi. Krēsla bija sabiezējusi tik tumša, ka viņš pretimnācējus saskatīja tikai tad, kad tie bija dažu desmit soļu attālumā.

„Halt!“ atskanēja rupja pavēle. Liedags sastinga uz vietas.

„Hände hoch!“ Liedags pacēla rokas augšā tik ātri, it kā jau ilgi būtu trenējies šādai kustībai.

Viņu ielenca četri vācieši. Bet aiz tiem viņš pamanīja vēl kādu stāvu — aizsarga formā. Pārbilis mazliet atslāba. Tomēr labāk, ja kāds savs cilvēks tuvumā. Vismaz uz vietas nenošaus.

Sākās taujāšana un tirdišana, kur un kāpēc gājis, ko redzējis, ko dzirdējis, vai nāv saticis vai manījis kādus cilvēkus. Bet izsūtītie zaldāti steidzās. Vienam lika aizvest Liedagu uz štabu un nodot dežuranta rīcībā.

Liedags gāja un domāja, vai teikt, ka redzējis zēnus nākam no dzelzceļa puses, vai, varbūt, labāk noklusēt. Varētu arī neteikt, neviens taču nezina, ka viņš noklausījies bērnu sarunā.

Štabā zaldāts Liedagu nodeva dežurantam un lika neizlaist un apsargāt, kamēr atgriezīsies izsūtītie meklētāji.

Pulksteņa rādītāji gausi vilkās uz priekšu, sevišķi, kad uz tiem skatījās. Liedags mēģināja neskatīties, centās domāt kaut ko citu. Vecā Līze tagad gaidīja viņu mājā, bažījās, ka neatdziest tēja. Nepatīkami bija iepīties tādā lietā. Tad pats velns viņu dzina šovakar iet staigāt taisni uz to pusi. Vai nevarēja labāk iet aiz kapiem, upes likumā pastaigāties. Baidījās no mitruma! Nu lūk, te nu ir nervu ārstēšana. Labi, ja tos nolādētos satanus dabūtu ātrāk rokā, tiktu cilvēks pie miera.

Tajā naktī Liedags pie miera netika. Tikai rītā atgriezās zaldātu grupa, kas bija izsūtīta meklēt partizāņus. Atgriezās bez panākumiem.

Liedagu iesauca uz nopratināšanu. No virsnieku draudīgajām sejām viņš redzēja, ka tie ļoti sakaitināti par vakarvakara notikumu un šis nakts nesekmīgajām medībām. Skolotāju izjautāja, kur un kāpēc gājis tik vēlā laikā. Kad viņš stāstīja par saviem nerviem, visi sminēja un saskatījās. Liedags juta no pratinātājiem strāvojam tādu nežēlīgu vēsumu, ka īpašas trīsas sāka lodāt gar muguru. Savu tirditāju sejas viņš lasīja bargu apņēmību atrast vainīgos un nosodīt. Nosodīt tā, lai neviens vairs neiedrošinātos naidīgi nostāties pret iekarotāju spēku. Rikle kļuva sausa un mēle nekustīga, iedomājoties, ka viņu pašu var nostādīt par vainīgo. Vainīgā vajadzēs, un tā kā viņš vienīgais atrasts nākam no tās puses, kur notika sprādziens, vienkārši pateiks, ka spridziņātājs bijis viņš. Nekādu taisnību vai tiesisku jēdzienu ievērošanu te nevarēja gaidīt, tik daudz viņš saprata no visas okupantu līdzšinējās rīcības. Un arī aizsargs Launags, kas sēdēja starp pratinātājiem, neatvērs muti viņa aizstāvēšanai. Kas viņam tāds Liedags? Svešs cilvēks. Ienācējs no citurienes, pazemīgi iespiedies kalps starp saimniekiem. Liedags juta sevi tik šausmīgi vientuļu un bezpalīdzīgu, it kā viņš peldētu jūrā, niknu haizivju ielenkts. Kaut gan apkārt ir kuģi ar ļaudīm, neviens nesteidzas viņam palīgā, jo neviens viņu neuzskata par sava kuģa cilvēku. Viņš ir strādājis uz tiem visiem, meklējis starp tiem drošāko, izvēlējis to, kur katrreiz vairāk maksā. Vai tāpēc viņš kāds noziedznieks, ja gribējis savu dzīvi labāk iekārtot? Kas citiem to liedzis darīt? Un piepeši Liedagu pārņēma nīknums pret cilvēkiem. Neviens viņu nežēlo un neaizstāv, kāpēc lai viņš aizstāv un žēlo citus! Kāpēc lai viņš ar savu miesu aizsedz Logina dēlu un otru zēnu? Vai līdzīgā stāvoklī cits kļūtu un skrietu haizivij rīklē?

Kad vācu virsnieks jautāja, vai Liedags nav redzējis mežā kādu cilvēku, viņš pastāstīja, ka redzējis zēnus steidzamiem no dzelzceļa puses, izstāstīja dzirdēto sarunu. Un tad nāca jautājums, pie kura Liedags vienu mirkli sastostījās:

„Kā jūs domājat, vai šie zēni varētu būt vainīgi? Viens no tiem jūsu skolnieks, jūs taču viņu labi pazīstat?“

Liedags saprata, ka viņa atbilde izšķirs, dzīvot zēniem vai mirt. Bet viņš apzinājās, ka šobrīd viņam ir izdevība novēlēt no sevis visas aizdomas, dot apliecinājumu par savu pilnīgo padevību. Komunisti vairs neatgriezīsies, tā tad tie viņam atbildību neprasis. Ko viņš vēl kavējas, kad vēl radīsies izdevīgāks mirklis sevi parādīt? Un steidzīgi, it kā pašam jau būtu virve ap kaklu, viņš izgrūda:

„Es domāju gan, ka šie zeņķi ir uz visu spējīgi. Logins bija centīgākais pionieris, viņam jau tēvs tāds pusrevolucionārs. Jau sen no baznīcas atkritis. Pēdējos gados vecais gan daudz slimoja, citādi droši būtu iecelts izpildu komitejā. Un tas otrs puika nav labāks. Tam jau vecāki aizlaidušies uz Savienību.“

Virsnieka acīs tēraudaino spīdumu aplāja iesarkana migla. Viņš uzkliedza zaldātam, lai iet atvest Loginu ar zēniem.



Liedags jutās noguris. Haizivs metās uz citiem upuriem. Viņš laimīgi bija izpeldējis no ielenkuma. Tikai miera, miera viņš alka, mīkstas gultas un klusuma un miega.

Mājās aizgājis, viņš iedzēra divkāršu ārsta parakstīto zāļu devu un iekrita dziļā miegā.

\* \* \*

Otrā rītā vecā Līze uztraukta ieskrēja pie Liedaga un stāstīja, ka vācieši tirgus laukumā ceļot karātavas. Viņa jau bija izklausinājusi, ka kāršot podnieku Loginu un abus viņa puikas par to, ka uzspīdzinājuši vācu kara vilcienu.

„Bet skolotāja kungs,“ Līze sāka raudāt, „tur taču pat akmenim jābrēc! Tanī vakarā es pati palīdzēju podniekam gurķus nolasīt no dārza. Abi turpat uz vagas apsēdāmies, kad tas briesmīgais blikšķis notika. Podniece izskrēja no istabas, sāka saukt puikas, bet to gan nebija. Atskrēja pavēlu, stāstīja, ka gājuši skatīties kara vilcienu, lielgabalus gribējuši redzēt. Paši savām acīm redzējuši, kā vilciens uzskrējis gaisā. Ak tu, mūžiņ, šitie puikiņi nu gan nav vainīgi! Visu vasaru abi tik centīgi rāvās pa darbnīcu, mālus mīcīja un malku skaldīja, pa kuŗu laiku viņi būtu bumbas taisījuši! Un no kā!“

Liedags īgni klausījās Līzes vaimanāšanā. Ko viņa te lien, ko tik daudz tarkšķ? Ko viņš tur varēja darīt? Viņš vispār tur nekā nevarēja darīt. Lai viņa liek mierā, viņš negrib neko dzirdēt no pasaules. Ieslēgties sevī, vislabāk nemaz neiziet no istabas un nelaist nevienu iekšā. Vai viņš meklēja tos puikas, tie paši līda toreiz viņa tuvumā. Kādā ziņā viņš vainīgs pie drausmīgā soda, kas tagad ķer Logina ģimeni? Galu galā, vācieši paši atbild par saviem darbiem. Viņi taču nopratināja puikas un varēja spriest, vai tie uzspīdzinājuši vilcienu vai kāds cits. Nē, viņš par šo lietu vairs neinteresēsies, noslēgs savas ausis pret katru runātāju, kas pieminēs Loginu vārdu. Jāapspiež jūtība pret notikumiem, kas viņu neskar, jāļauj apziņai pāraugt ar ledus kārtu.

„Ziniet, Līze,“ viņš cieti noteica, „būtu labi, ja jūs manā klātbūtnē mazāk plāpātu.“

„Bet skolotāja kungs!“ Līze pārsteigta iesaucās. „Vai tad tā ir plāpāšana? Padomājiet — nevainīgus cilvēkus kar nost, un jūs sakāt — plāpāšana!“

„Nu, ko es tur varu darīt?“ Liedags kļuva nikns. „Vai lai pats viņu vietā lienu cilpā?“

„Vai, kas tad to saka?“ Līze nesaprata. „Bet jūs tāds izglītots cilvēks, aizsarga drēbēs staigājat, vāciski vis runājat, varējāt aiziet parunāt ar vāciešiem. Tik ilgi pret Logina logiem dzīvojāt, Logina puikiņu skolojāt, vai tad nu nezināt, kas tie par cilvēkiem.“

Liedags strauji piecēlās un izgāja otrā istabā. Viņš gribēja ar to Līzei skaidri parādīt, ka vairāk ar viņu par šo lietu nerunās. Bet Līze kā apmāta nāca pakaļ un runāja bez apstājas:

„Loginu māte palika bez samaņas guļot. Man bail, ka viņa nedabū trieku. Taču vajag kaut ko darīt! Cilvēki jāglābj, skolotāja kungs!“

„Te vairs man pašam nav glābiņa!“ Liedags izgrūda caur sakostiem zobiem. Viņš ķēra mēтели un rāva to mugurā.

„Padomājiet, kā jūs varēsiet sev un citiem acīs skatīties!“ Līzes vārdi skanēja kā lāsti. Viņa bija ieņēmusi galvā, ka skolotājam, ka visam pagastam vajadzētu iet runāt un pārliecināt vāciešus par aplamajām aizdomām.

„Bēdā tu par savām acīm!“ Liedags atkiedza un aizcirta aiz sevis durvis. Savā mājā vairs nav miera! Kur lai cilvēks paliek, kur lai glābjas? Mežā nedrīkst iet, mājā tevi vajā! Liedagam kļuva pašam sevīs žēl. Prom no šejienes, no riebīgu atmiņu pilnā miestēļa, no skolas, kur uz visām sienām liekas rakstīta viņa dzīves pazemojumu līkne. Viņš noteikti lūgs pārcelšanu uz citu skolu. Tikdaudz taču viņš ir nopelnījis ar savu palikšanu šeit. Un ja nepārcels, viņš aizies tāpat. Tad labāk mežā malku cirst...

Uz šosejas Liedags uzgrūdās Launagam, kuŗš nopratināšanas laikā sēdēja štabā. Viņš gribēja paiet garām tikai ar sveicienu, bet aizsargs apstājās un, plati smaidīdams, saņēma skolotāju aiz mēteļa pogas.

„Aha, tas ir pareizi, ka jūs arī nākat. Citi gan teica, ka jūs nenākšot, inteligēntiem esot no tādām lietām bail. Bet es teicu: es Liedagu pazīstu. Tas nav no biezpiena. Viņš zina, ko vajag. Nu tad iesim, iesim, lika, lai astoņos esot klāt.“

Liedagam gribējās bēgt. Pamest visu un aizbraukt. Bet Launags viņu turēja aiz piedurknes, un viņš gāja tam līdz, nezinādams un nejautādams, kurp viņu ved un kur viņam jābūt astoņos no rīta. No aizsarga plūda degvīna smaka, un arī Liedagam iegribējās dzert, piedzerties reiz bez samaņas, nogulēt dienu vai nedēļu un piecerties visu aizmirsušam.

„Kur jūs mani vedat, uz krogu vai?“ viņš mēģināja jokot.

„Vēlāk, vēlāk uz krogu. Papriekšu darīšana, tad iemešana,“ aizsargs murmuļoja.

Tikai tad, kad viņi nogriezās pa ceļu uz tirgus laukumu, Liedags saprata, kurp viņu ved. Viņam būs jānoskatās kāršanā! Bēgt, bēgt bez apstājas! — džinkstēja smadzenēs, bet nolādētās kājas gāja uz priekšu, pat soļus nesāgausināja. Viņu dzina uz priekšu tās pašas pazīstamās bailes, kaut tikai viņu neuzskatītu par pastāvošās varas pretinieku.

Laukumā nebija daudz ļaužu. Daži aizsargi, daži ar izbiedēšanu atdzīti veči un jaunekļi. Liedags gribēja aizvērt acis un neko neredzēt; bet tās pašas bailes, kas viņu atvilka šurp, sastindzināja plakstus. Kā apmāts viņš raudzījās riebīgajā procedūrā. Pionieriem apsēja sarkanos lakatiņus, tad apmetā ap kaklu virves. Pārējo Liedags skatīja kā drausmu pilnā miglā. Bet viņš juta, ka viss redzētais iespīēžas kaut kur apziņas dziļumos skaidri un neizdzēšami, un visu mūžu viņam būs jācenšas sevi mānīt un apskurbināt, lai šis skats neatāinotos acu priekšā nejdzīgā baigumā un vainas apziņā.

Viņš parāva aizsargu aiz piedurknes.

„Iesim uz krogu!“

Bet aizsargs saņēma viņa roku un nelaida vajā.

„Pagaidi. Vēl jānoklausās štaba pavēle.“

Un Liedags klausījās. Trīs pilsoņi Logini pakārti par diversijas aktu un turpmāk tā tiks pakārts katrs, kas nostāsies naidīgi pret Vāciju un tās varas nesējiem. Iedzīvotājiem uzliek par pienākumu šādus naidīgus aktus novērst un paziņot štabam jau laikus par tādiem nolūkiem. Tāpat pakārs katru, kas atbalstīs vai slēps partizāņus.

Tikai tad, kad pavēle bija nolasīta arī latviešu valodā, aizsargs ar Liedagu atstāja tirgus laukumu. Krōgū viņi nosēdās pie atsevišķa galda un pasūtīja degvīnu. Liedags nebija dzērājs, bet šoreiz viņš juta tādu kāri pēc apdullinošā šķidruma, ka nevarēja sagaidīt, kamēr krodzinieks atvelk pudeles korķi un piepilda glāzītes.

Liedags dzēra un pēc katras glāzītes juta, ka dedzinošā straume, kas plūst cauri ķermenim, uznes apziņai dūpainu nosēdumu, zem kuŗa padziest nupat redzētās briesmīgās ainas skaidrās kontūras. Jo neskaidrākas kļuva šīs kontūras, jo spēcīgāki prieka mutuļi verda augšup. Katra mīesas šūna gavilēja — tu esi dzīvs! tu esi dzīvs! Tik omulīgi bija justies dzīvam, kustināt locekļus, dzert un ēst. Un cik labi šādā dienā, pēc šī rīta ļaunā murga nebūt vienam, bet sēdēt pretim tādām labām un mīļām cilvēkam kā šis Launags. Tas runā ar viņu kā ar savu cilvēku, nekaunās kopā ar viņu sēdēt atklātā vietā. Nekaunās? Liedags pārjautāja savas domas. Jā, kā tāda doma varēja rasties! Vai tad viņš ir izdarījis kaut ko tādu, kas viņu apkaunotu cilvēku priekšā? It neko taču nē. Tikai patiesību, skaidru patiesību viņš bija runājis. Kas tālāk no tās iznāca... fū, kas tā par rakņāšanos pagājušās lietās. Tā tikai bērni, kad iesāk, bez mitas urbina degunus. Slikta paraša.

„Iedzersim!“ viņš iesaucās, pasmaidīdams par savu asprātīgo salīdzinājumu. „Šodien es maksāju,“ viņš piebilda, baidīdamies, ka Launags varētu pārtraukt iesāktās dzīres.

„Nu tad nodzersim arī Loginieņiem pamatīgas bēres,“ Launags noteica, bet tad sāka smieties, lai Liedags nedomātu, ka jāievēro bērnu noskaņa. „Tu esi gan laimīgs kā meitasbērns,“ aizsargs pats zviedza par savu trekno teicienu, un Liedags smējās līdz, lai draugs nedomātu, ka viņš apvainojies. „Saproti, tintē tu būtu, ja tev nepagadijušies pa kājām tie puīšeji. Vāciets tik saka — te vajag kārt, lai iedzītu bailes. Bet ko tu kārsi, kad nav ko kārt. Tie velli, kas māc spridzināt, paši kā gaisā uzsprāguši. Lai nu Logins, cilvēks, te tikpat vainīgs kā Jāzeps pie Jēzus dzimšanas, galvenais, ka vācieši dabūja ko kārt, un nu būs pagastam miers. Bet sīkstī gan bija, sātani. Ko viņus sita, bet taču neteica, ka būtu vainīgi. Taisni izlamāt gribējās — sak', muļķi tādi, būtu labāk tūlīt teikuši jā un āmen, vismaz nesistu. No kāršanas tik un tā vajā netiksi, tas pie vāciešiem tā ierīkots. Vajag kādu nokārt — lūdzu, ja nevari dabūt citu kāramo, kārs tevi pašu.“

„Vai nē, Launag,“ Liedags jautāja, „es taču nevarēju viņiem neko palīdzēt? Man prasīja — ko tu mežā redzēji, un es teicu — Logina puikas. Man prasa, vai tie var būt vainīgi, es saku, var gan būt. Kā lai es zinu, ka viņi nevar būt vainīgi? Es taču to nevaru zināt, vai nē?“

„Kā tad, kā tad, to tu zināt nevari. Ko tu vari par otru zināt. Tad jau tu pats būtu visam līdzīgs vainīgs, ja tik labi viņu gaitas zinātu.“

Liedagu šie piedzērušā vārdi glāstīja kā pūkains kaķa astes gals. Pat asaras saskrēja acīs aiz siltas pateicības. Lūk, cilvēks tev pasaka skaidri, ka tu neesi vainīgs pie Loginu likteņa, un ko tad tu pats sevi moki un šaubies, pareizi esi rīkojies vai nē. Kā mulķis. Dzīve jāņem tāda, kāda tā ir. Kaš ir nejēdzīgs, un kas ir kašā trīs dzīvības? Piliens miljonu upuru jūrā. Kaut visi apkārtne būtu tik saprātīgi kā šis Launags. Bet tā nebūs, kā iesi mājā, tā Līze sāks činkstēt apkārt, viens otrs, kad uzzinās, ka viņš bijis iepīts šai Loginu lietā, urdēs un vaibstīsies. Labāk būtu, ja viņa vārdu te neminētu, ja neviens nedabūtu zināt, ka viņš tajā naktī bijis štabā un izteicis savas domas par Loginiekiem.

Kā lūgdamies viņš saņēma Launaga roku.

„Draugs, kad nu esam nodzēruši bēres, tad būtu labi, ja visu šo lietu apraktu kopā līdz ar Loginiekiem. Tu zini, ka cilvēki ir bezkaunīgi un atriebīgi, vēl jau visādu mums ir diezgan. Ka nesāk mani vajāt. Nesaki nevienai dzīvai dvēselei. Un vāciešus arī palūdz neizdot.“

„Nebīsties!“ Launags sita skolotājam uz pleca. „Tai ziņā vācieši malači. Kas ar viņiem, tas viņu sargāšanā. Lai tikai pamēģina kāds tevi aizskart — galva noripos no pleciem kā poga!“

Bija jau pavēls, kad slēdza krogu, un iereibušie vīrieši izgāja uz ielas. Strauļš vējš dzenāja nopluskātus mākonus pāri mēnesim. Koki stāpīja lapotās rokas uz priekšu un atpakaļ. Liedagam likās, ka pat mājas griežas kā karuselī. Kājas bija zaudējušas parasto ritmu — dažreiz cēlās augstam un gaļam solim, dažreiz trina ielas akmeņus.

Launags aizgāja pa savu ceļu, un Liedags viens soļoja mājup. Namu melnie logi blenza viņā kā nekustīgas acis. Kļuva neomulīgi. Varbūt tur tumsā sēd cilvēki un skatās, kā viņš streipulo. Un rīt ies pa visu miestu čuksti un plāpas, cik traki skolotājs Liedags piedzēries. Sāks pētīt, kāpēc viņš dzēris, un tad mēģini pēc tam aplūsināt runu virpuli.

Pie nākamās šķērsielas viņš nogriezās, lai nebūtu jāiet pa galveno ielu. Labāk apmest likumu, nekā just uz sevi vērstas simtiem neredzamas acis.

Savā nodabā iedams, viņš bija nonācis tirgus laukumā un samulsa. Kur viņš isti izgājis? Ārpus pilsētas? Bet tad mēnesim noslidēja mākonis, un Liedags ieraudzīja karātavas. Trīs tumši ķermeņi spokaini šūpojās vējā. Nolādēts! Kas viņu atvilcis te, šajā briesmīgajā vietā, kur viņš mūžam negribēja savu kāju spert? Kāpēc viņš te iemaldījies? Saka, ka noziedznieku pievelkot nozieguma vieta un upuris... Bet viņš taču nav noziedznieks! Tie nav viņa upuris!

Neizskaidrojama ziņkāriba dzina Liedagu pieiet tuvāk karātavām. Viņš skatījās vēja grūstītos stāvos un murmināja:

„Nu, lūk, man nemaz nav no jums bail... Ko man bīties?... Pašu tikko nepakāra... Es jau neko neteicu... tikai patiesību... nu, ko es varēju darīt...“

Viņš paskatījās uz augšu. Mēness apaļā seja auksti un nicīgi smaidīja, apspīdot trīs pakārtos. Viņu sejas izskatījās zilgas, pioniera Ģirta puspievērtās sastingušās acis vērās tieši savā skolotājā. Sarkanais lakatiņš ap kaklu vizuļoja kā asiņu strūkļa. Liedags nodrebēja. Ko viņš skatās tādās šausmās? Prom no šejienes!

Viņš strauji apsviedās un steidzās mājup. Dzēruma reibonis šķita izgaisis, kājas vairs neļodzījās. Arī galva bija skaidra. Ko viņš kā nerrs vazājās šodien, uz kāršanu, uz krogu, un atkal te snaiksta kaklu ap karātavām. Vēl šorīt viņš bija apņēmies šo lietu aizmirst uz visiem laikiem, braukt prom un dzīvot atkal tikai sev, vairoties no pasaules un tās trakajām iedomām — iznīcināt vienam otru. Patiešām, kāpēc viņš nevarētu savu dzīvi norobežot no apkārtnes? Lai plēšas cilvēki, viņš paliks neitrāls viņu cīņās, neļaus sevi novilkt ne pa labi, ne kreisi. Apbrušosies ar filosofisku mieru un, kā kalngalā stāvēdams, smaidīs par muļķīgās pasaules kņadu. Lai plēšas muļķi, lai kaujas, gudrais gremdējas sevī un augstākās lietās.

Rītā Liedags pamodās vēlu. Nakts vēji bija sapūtuši lietu. Nepavisam negribējās celties, laukā iet tik un tā nevarēja. Bet istabas sienas it kā vilkās kopā un izspieda gaisu no telpas. Būtu vismaz logs jāatver. Tomēr tik grūti šķita piecēlties. Muskuļos gulēja nekustīgs smagums un gribu saistīja trula apnicība. Vienīgā vēlēšanās bija gulēt kā akmenim, cieši un nejūtīgi. Bet istabā trūka gaisa, nakti pirms iemigšanas viņš izsmēķēja vairākus papirosus, un dūmi bija noguļušies tepat istabā, iesūkušies sienās un drēbēs un nepatīkami smirdēja. Viņa paša elpa oda pēc alkohola. Nē, tā nevar, istaba jāizvēdina. Ienāks vēl Līze un ar savu degunu uzšņukurēs krogus smaku. Šī doma piespieda Liedagu celties. Viņš atvēra logu un ievilka krūtīs vēsu, svaīgu gaisu. Pameta skatu pāri ielai. Dīvaini, kaut kas likās savādāks kā agrāk. Nekas taču nebija mainījies. Koki stāveja savās vietās, žogs otrpus ielai bija tas pats. Aiz žoga un ceriņu krūma tāpat slējās augšup dūmenis. Bet dūmenis nekūpēja, lūk tas bija savādāks kā citos rītos. Podnieka darbnīcas dūmenis streikoja. Nu jā, Logina jau vairs... Liedags nepatīkā novērsās.

Līze laikam bija sadzirdusi, ka skolotājs piecēlies. Viņa piekļauvēja un, atsaukšanos negaididama, pavēra durvis.

„Lūdzu brokastīs.“ Vecenītes citkārt siltā balss nožvadzēja tik vēsi un oficiāli, it kā šie divi vārdi būtu izsakāmi ar lielu piespiešanos. Liedags ievēroja, ka Līzes acis saraudātas. Galvu viņa cieši apsējusi ar baltu lakatiņu. Vai baidīdamās, ka raudas to varētu pārplēst? Nu viņa te šņaukāsies dienām un nedēļām, un Logina dūmenis rēgosies kā

gaisā pacelta dūre un uzdzīs neomulību. Vēl šodien pat viņš ies uz pagasta māju un prasis pārceļšanu. Tad labāk atteikties no skolotāja darba, aiziet kādu laiku pastrādāt ar cirvi un lāpstu.

Pēc brokastīm Liedags atžirga. Nolēma uz pagasta māju pagaidām nesteigties. Kad satiks Launagu, aprunāsies iepriekš ar to. Prātīgs padoms nekad nav par jaunu. Būtu smieklīgi Līzes saraudāto acu un Logina dūmeņa dēļ pārsteigties. Šodien vēl nē, bet rīt viņš uzmeklēs Launagu un lūgs palīdzēt pārcelties uz citurieni. Bez šaubām, viņš neteiks, ka viņu baida Līzes acis un Logina dūmenis, to uzskatītu par tādu sievišķīgu histeriju. Viņš nedrīkst ierādīt, ka ir „no biezpiena“, kā par viņu runājuši. Šīdiena jāmēģina kaut kā noslaistīt. Varētu iet uz mežu sēņot, lietus jau krietni pārstājis. Uzvilcis lietus mēteli, viņš iegāja virtuvē un palūdza Līzei kurvīti. Ne vārda neteikusi, viņa to nocēla no plaukta un pasniedza. Citreiz tā būtu apjautājusies, ko viņš darīs ar kurvi, būtu bārusies, ka mitrā laikā iet ārā, bet tagad neko. Pat lāgā nepaskatījās uz viņu.

„Iešu bekot. Lietus laikā tās labi augot,“ Liedags mēģināja lauzt Līzes vienaldzību.

„Nu ja,“ viņa, acis nepaceldama, norūca.

Te nebija ko iesākt. Kā tāda vecene var sapūsties! Par daudz ilgi vienā vietā nodzīvojusi, vairs nesaprot savu stāvokli. Nekas, nekas, ja ilgi domās tik liela būt, varēs pameklēt labāku vietu. Savu garastāvokli maitāt katru dienu viņš neļaus.

Likdams Līzei to saprast, viņš cirta durvis aiz sevis ar sparū. Uz ielas izgājis, pameta acis uz Logina darbnīcas dūmeni. Nekūp. Nez kāpēc rokas kļuva mitras un lipīgas. Gribējās iet atpakaļ virtuvē un nomazgāt. Bet tur jau kvern Līze, pūcīga kā perētāja vista.

Aiz žoga viņš pamanīja cilvēku un ieskatījās ciešāk. Loginiete stāvēja piespiedusies pie sienas, bāla kā ēna, tāpat kā Līze nosējusi galvu. Liedags pacēla cepuri un sveicināja, bet viņa nepakustējās un neatņēma sveicienu.

„Laikam neredzēja,“ skolotājs nodomāja un veicīgi pasviedās gar skolas stūri. Gabaliņu pagājis, apstājās un, ievilcis dziļi elpu, izpūta to ar troksni. Smags gaiss bija savilcies ap viņa māju. Viņš sāka atkal iet, jo pamanīja ielas galā nākam pretī cilvēku. Tas bija mazsaimnieks Kozlovskis, viņa skolnieka tēvs, arvien omulīgs večuks, kas nelaida garām nevienu pazīstamu cilvēku, nepaplāpājies par laiku, par darbiem un citiem cilvēkiem. Liedags nopriecājās, ka dabūs patriekties ar jautru, veselīgu cilvēku. Tas būs tikams atsvaidzinājums pēc šīrita spiedīgā saspīlējuma. Viņš pat paātrināja gaitu un pa gabalu cēla cepuri pret večuku.

„Sveiks!“ viņš uzsauca. „Kā sveičas, kā griežas? Vai kartupeļi labi aug? Es iešu savas bekas aplūkot. Taisīsim vienu kopīgu izēšanas — manas sēnes, tavi kartupeļi.“

Večuks kaut ko noņurdēja un aizgāja garām pat neapstājies.

Liedags vēl ilgi miņājās uz vietas, cepuri rokā žņaudzīdams.

„Kas ar to noticis?“ viņš brīnījās. Kāpēc vecis tādā nedūšā? Citreiz tas jutās tik pagodināts, ka skolotājs ar viņu runājas, nevarēja ne vaļā tikt. Un nu aizskrēja kā nepilnīgā prātā. Pat labdienu neatņēma. Varbūt mājā kas slikts noticis, saslimis cilvēks vai lops. Nabaga vecītis tā mīl prieku un omulību, ka tur jābūt smagai lietai, ja viņš tik satriekts. Žēl cilvēka, vajadzēja apturēt un iztaujāt.

Liedags gandrīz pagriezās atpakaļ, bet tad atguvās. Ko tur nu skriet pakaļ, gan jau uzzinās vēlāk. Miestiņā arvien visi notikumi tajā pašā dienā apskrēja mājas. Atkal kāds nāca pretim, kāda jauna meita, to varēja redzēt no vingrās gaitas un apģērba. Ak, tā bija Mirdza Saulīte, viņa agrākā skolniece, šopavasār beigusi Rīgā ģimnāziju. Pēc pamatskolas vairākus gadus mācījās pati uz savu roku, tikai nupat padomju gadā iekļuva ģimnāzijas pēdējā klasē. Visu vasaru Liedags viņu nebija redzējis, tagad viņš varēs to apsveikt un tā ievadīt sarunu.

„Sveiki, Mirdzas jaunkundze!“ Liedags izlocīja vārdu „sveiki“ trīs likumos un pavielināja cepuri. „Man ir tas gods...“ teikuma tālākā daļa iesala lūpās, tik ledaini nicīgu skatu bijušam skolotājam raidīja pagodinātā jaunava. Viņas lūpu kaktiņi nodrebēja, it kā valdoties, lai nesāktu runāt. Liedags palika neizpratnē stāvot.

„Velnš tavu lepnību“ viņš norūca un sāka iet. Skuķēns padzīvojis vienu gadu Rīgā un vairs nezina, kur degunu celt. Taisni apvainojoša tāda izturēšanās. Kas tā par manieri — savilkt lūpas, kā būtu rūpuli ieraudzījusi. Cik ilgi atpakaļ jau pa gabalu kniksēja viņu satiekot. Liedags lamāja Mirdzu un Rīgas skolas, lai neļautu uzkāpt apziņā kādai domai, kas kā ķeburains vēzis sakustējās dziļumos. Nē, nē, kas par niekiem, kādas muļķīgas iedomas. Kozlovskis steidzās pie ārsta, un Mirdza, kurai agrāk ģimnāzija likās tikai izredzētiem aizsniedzama svētnīca, tagad, pēc tās beigšanas, domājās vai pašu Romas Vatikanu izceļojusi. Zoss un vairāk nekas.

Ceļmalā divas sievas plāva āboliņa atālu. Virietis staigāja no murguras, ar dakšām vēla vālus čupās un nesa uz ratiem. Tie visi bija netālo kaimiņu ļaudis, un tāpēc bez sveiciena paiet garām nebūtu pieklājīgi. Bet Liedagam tik ļoti negribējās sveicināt. Tie divi viņa labdienu nebija atņēmuši. Tas tā saprotami — viens aiz savas nelaimes apjucis, otrs aiz lepnības par muļķi palicis. Bet ja vēl trešo reiz nāktos veltīgi cilāt cepuri, tad... nu, kas atkal par dīvainu maniju. Gandrīz, it kā pats sevi uzskatītu par vainīgu.

„Dievs palīdz!“ Liedags uzsauca.

Pļāvējās atgriezās, bet, skolotāju ieraudzījušas, novērsās, par dievpalīgu nepateikdamās.

Karsta straume saplūda Liedaga sirdi. Viņš vairs nevarēja nospīest atpakaļ tumsā domu, kas jau pirms brīža bija sākusi ķepuroties uz āru. Ļaudis zināja, ka viņš tos Logīnus... nē, ne nodevis, tā viņš pats nedrīkst apzīmēt savu nejaušo līdzdalību šajā lietā... ka viņš izstāstījis vāciešiem patiesību. Vai Launags, nelietis, būtu muti palaidis? **Lūk,**

ir gan čūska — pie glāzītes tāds draugs, zvēr un drošina, ka neviens nedabūs zināt, un pēc stundas jau zina viss pagasts. Riebeklis, ne cilvēks! Kam lai vairs uzticas, uz ko lai paļaujas? Cilvēki, kuņiem vajag būt kā klintīm, izrādās bābas.

Bet varbūt Launags nav vainīgs, varbūt kāds redzējis viņu tajā rītā iznākam no vācu štaba? Jādomā, te palikušajiem komunistu piekritējiem spiegu netrūkst, Ē, dabūt tos rokā un visus uzkārt, tad atkal mierīgs cilvēks varētu vieglāk elpot!

Liedags iecirtās spītībā. Nu labi, ja šie sīkie ļautiņi nostājas pret viņu naidīgi, viņš arī būs tāds. Ko viņi iedomājas — vai kaņot pret vareno vācu armiju? Muļķi! Vēl šorīt radio ziņoja par jaunām lielām uzvarām. Ar ko tad šie kaņos pret tēraudu un pulveri? Labāk būtu pie laika padomājuši par nākotni, par savas tautas izglābšanu. Tautu glābjot varēja ziedot arī vienu otru cilvēku. Varbūt ar Loginu nāvi izglābās viss miestīņš. Tiešām, vācieši taču varēja apšaut visus miesta iedzīvotājus, un kas tas būtu par robu tautas miesā. Nē, nē, viņš nav izdaries nekādu pārkāpumu, uzdodams Loginus par vainīgajiem vilciena katastrofā. Tiem tur, kas savelk degunus pret viņu, vajadzētu justies pateicīgiem, ka nekarājas Loginu vietā tirgus laukumā.

Sasniedzis mežu, Liedags uzmeklēja baraviku laukumiņu un, tās laužams, atkratījās no uzbāzīgajām paštaisnošanās domām. Tomēr, mājup ejot un cilvēkus ceļā ieraugot, smaga nepatika katrreiz lika sarauties.

\* \* \*

Ap skolas sākuma laiku Liedags satikās ar Launagu. Viņam gribējās ar kādu izrunāties vaļsirdīgi. Launagu ieraugot, viņš nopriecājās, ka reiz varēs nokratīt no sirds to smagumu, kas spieda un smacēja kopš nepatīkamajām vasaras dienām. Viņš negribēja palikt šeit, šaurajā miestelī, kur visi viņu pazina un ar mēmu klusēšanu izkliedza pret viņu pārmetumus. Būtu jel kāds runājis, kaut vai lamājis, viņš varētu izteikt savus pretpierādījumus, noskaidrot, cik pareiza bijusi viņa rīcība. Bet nu katru dienu viņš taisnojās tikai savā priekšā, bija sev pierādījis, cik ļoti uzupurējies vietējo iedzīvotāju labā, ņemdams uz savas sirdsapziņas Loginu nāvi, un tomēr, ko tāda runāšanās ar sevi pašu līdzēja — cilvēki no viņa vairījās. Kamēr neviens nebija tam savu nepatiku izteicis, viņš taču nevarēja kādu aiz piedurknes ķert ciet un piespiest noklausīties sevis attaisnošanas runu. Kapēc viņam nevarēja būt kāds īsts, labs draugs, kas uzņemtos to viņa vietā? Lūk, Launags toreiz krogū apliecināja, ka viss noticis kā nānotiek. Varbūt viņš arī tagad sapratīs, ka tadā vajātāju ielenkumā dzīvot un strādāt skolotājs nevar.

„Zini, draugs,“ Liedags iesāka. „Tu palidzi man tikt uz citu skolu. Kaut vai uz kādu pagasta kaktu, bet tikai tālāk no šejienes.“

„Kas tev, dulla muša iekodusi vai?“ aizsarga seja izvaibstījās smaidā. „Domā, ka mūsu pagastam tādu kā tu nevajag?“



„Skolā strādāt var arī cits. Pats zini, cik skolotāju paliek bez darba. Bet man šeit ir grūti. Cilvēki kļuvuši tādi jocīgi. Ne runā, ne skatās virsū, tā kā es kādam ko ļaunu darijis.“

„O, to viņi par tiem Logīniem!“ aizsargs sāka smieties. „Bet tu arī esi — tāds kā no biezpiena!“ viņš smējās vēl skaļāk. „Izbijies no šādiem tādiem lupatlašiem. Ja es tādu nieku dēļ uztrauktos, tad jau sen būtu uz kādu tuksnesi aizceļojis. Splauj viņiem virsū. Vēl viņi cer uz brīnumiem, gaida boļševikus atpakaļ, bet kam galvā smadzeņes, ne salmi. tam ir skaidrs, ka līdz snjegiem vācu puikas būs Maskavā, un krievs lūgs mieru. Un tad tie mūsu pūšļi, kas tagad pret tevi iepūšas, nāks mums rokas bučot. Turies tikai kopā ar mums, un tu redzēsi, ka vēl liels vīrs būsi. Varenajiem pieder vara, un kas ar viņiem, tam vajag likt no sevis drebēt, ne no citiem būties.“

Bet Launaga vārdi nespēja vienā mirkli izkliest visu šaubu dulķi, kas bija sakrājusies Liedaga dvēselē. Viņš mēģināja citādi izskaidrot savas pārceļšanās nepieciešamību.

„Redzi, vispār būtu labāk skolotājus pārceļāt uz citām vietām. Pagājušā ziemā mūs spieda mācīt bērnus boļševistiski, un kā nu mēs uzreiz turpat, tiem pašiem bērniem mācīsim pretējo. Mūs, skolotājus, neviens neņems vairs nopietni.“

„Ak tu, āža galva, ko tu tiepies!“ aizsargs sapurināja Liedagu. „Taisni par labu nāks, ja jūs, skolotāji, parādīsiet tautai priekšzīmi, cik ātri vajag atkreatīties no visādiem murgiem. Tajā ziņā tu mums esi taisni nepieciešams. Bērni vienmēr izplāpā to, ko lielie mājā runā, un te tu vari mums būt nesamaksājams palīgs. Tik noderīgu cilvēku mēs ne par ko prom nelaidīsim.“

Liedags apklusā. No vienas puses, viņam glaimoja, ka Launags viņu ieskaita savējo pulkā, bet nezin kāpēc uzpeldēja atmiņā gadījums politpārvaldē, kur Stiglics ieteica piegānīt bļodu, no kurās ēdis.

„Nu, tā tad tu vairāk nerunā,“ Launags spieda skolotājam roku. „Norunāts — tu strādāsi šē un laiku pa laikam sniegsi mums ziņojumus par „slimajām“ ģimenēm.“

Liedags nespēja teikt nē. Viņam pašam sāka likties, ka veltīgi laužas uz citurieni. Launagam taisnība — par spīti vien šiem komunistu gaidītājiem viņš paliks tepat, un lai tikai tie mēģina viņam izrādīt savu nicināšanu! Aizsūtīs kādu uz koncentrācijas nometni, tad pārējie rausies paši. Un vai ilgi šie vairs cerēs uz brīnumiem — kad vācieši būs Maskavā, nu, tad tā pati Mirdzas jaunkundzīte svētku ballē kniksēdama lūgs Liedagu uz valsī.

Viņš pasmaidīja, tik dzīvi acu priekšā notēlojās nākotnes aina.

Dienu no dienas Liedags klausījās vācu radio ziņojumus. Katrs jaunās pilsētas ieņemšanas paziņojums un ar to saistītā vācu karavadības jūsmā par savu neuzvaramo armiju Liedaga sirdi glāstīt glāstīja un iedvesa pašpaļāvību. Pēc katra lielāka ziņojuma viņš vēroja iedzīvotāju sejas. Vieni staigāja drūmi un sevī ierāvušies, mēmu spītību acīs. Pa-

ši sevi nodeva. Liedagu tie vairs neuztrauca. Tāpat uz Logina podnieku darbnīcas apklusušo dūmeni viņš tagad varēja skatīties bez bailēm. Taisni smieklī nāca par sevi, ka kādreiz varējis tik histēriski bailoties. Sirds nervi toreiz bija vainīgi, vairāk nekas. Tagad, kad pasaules liktenis uzvaru piešķīris komunistu pretiniekiem, viņa sirds kļuva mierīga. Cik vairs ilgi, kad kara vētras būs pāri, dzīve plūdis rāmā straumē un viņu vairs neizsviedīs kā skaidu malā. Nu taču vairs nebūs ilgi jāgaida uz miera iestāšanos, vācu armija jau skatīja Maskavas torņus.

Tā pienāca decembris. Liedags ieklausījās zināmas bažas radio ziņojumos. Jaunu pilsētu ieņemšanas gaviles mitējās. Dīvaini, kas varēja būt frontē noticis?

Nāca ziņojumi par vācu armijas atkāpšanos uz ziemas pozīcijām. Liedags kļuva nemierīgs. Vakaros jau vajadzēja dažas stundas novalstīties bez miega.

Kādā dienā Liedags vecāko klasu skolnieku sejās vēroja savādu spīdumu. Tas nevarēja būt tikai gaidāmo ziemassvētku prieks. Vairāki acu pāri neatlaidīgi vērās skolotājā, jautājot — „Ko nu tu teiksi?“ Viens zeņķis skatījās gluži zobgalīgi. Tajās mājās laikam kaut kas bija runāts. Starpbrīdī klusu klasē ieējot, Liedags dzirdēja pusčukstus izteiktu „krievu radio“ un viņam kļuva skaidrs, ka ļaudis slepeni klausījušies Maskavas radioziņojumus. Lūk, kādi pārdrošnieki. Labi zināja, ka tas noliegts, piedraudot ar nāvi.

Nemiens neizgaisa. Ja ļaudis kļūst tik droši, tad tur vajag būt pamatā kaut kam sevišķam. Kā lai to izzina? Ja viņš arī kādam jautātu, neviens viņam nestāstīs. Bet... viņam taču pašam bija radio. Ja pamēģinātu naktī paklausīties? Uzgrieztu pavisam klusu, lai ārpusē nevar dzirdēt? Tikai vienu reizi, vairāk nē. Nu, un viņu nu gan neviens nespiegos.

Vēlēšanās paklausīties krievu radio iesēdās smadzenēs. Kā kārdinātājs tas nedeava miera visu vakaru. Viņam ļoti negribējās klausīties. Viņš iestāstīja sev, ka tas ir bīstami, pat negodīgi, izmantot piešķirto uzticību. Bet skaidrību, skaidrību vajadzēja iegūt, citādi nebūs iespējams iet klasē.

Ap pusnakti Liedags izgāja ārā. Lēnā gaitā nosoloja visapkārt skolas ēkai. Dzidrā ziemas nakts bija tik stindzinoši klusa, ka pat baigi kļuva aizvientulības. Nevienas uguntiņas visā miestā, ne suns neierējās. Suņi šoziem bija pazuduši. Nu jā, cilvēkiem nebija ko ēst, kas tad ies suņus barot.

Pārliecinājies, ka tuvumā neviens neklaiņo, Liedags iegāja mājā un noregulēja radio uz Maskavas viļņa. Sirds sāka lēkāt izbaidīta putnēna gaitā. Labāk nevajadzēja iesākt. Ja nu dzird kaut ko tādu, kas uzvārdīs augšā aizmirstības noslēptos notikumus, tad atkal sāksies negals ar nerviem. Vienuprāt viņš pavēlēja rokai izslēgt radio, pagriezt citu vilni, bet roka neklausīja, un Maskava sāka runāt.

„Fašistu karapulku sagrāve pie Maskavas...“

Liedags nobāla. Ceļi saļodzījās. Ieslīdējis mikstajā krēslā radio priekšā, viņš stiepa roku izslēgt radio, bet aiz pārskatīšanās pagriez-

skalruņa regulātoru. Vareni un draudīgi ieskanējās diktora balss, stāstot par sakauto vācu armiju un atņemtajām pilsētām.

Liedags steidzās izslēgt radio. Neko vairāk viņš negribēja dzirdēt. Vajadzēja iet gulēt, bet nebija spēka piecelties. Ak debess, karam tā tad vēl nebūs gala. Un ja nu... nē, par to nemaz nedrīkstēja domāt. Un kāpēc jau ļauties izmisumam? Karā visādi var gadīties. Ja nu arī vācieši kādu soli atkāpjas, tas taču vēl nenozīmē pilnīgu sakāvi. Rīt, parīt var krievus atkal patriekt atpakaļ.

Viņš apgūlās, bet domas mācās virsū kā mušas pirms lietus. Miera vēl nebūs, to varēja droši secināt no dzirdētā ziņojuma. Tomēr tas nebūtu ļaunākais. Ja nu krievi būtu saspēcinājušies un triektu vāciešus atpakaļ uz robežām, ko tad viņš lai iesāk? Bēgt līdzī? Ko viņš darīs svešajā zemē, kas viņu nekad neuzņems kā sev līdzīgu? Tādu skolmeistaru viņiem pašiem diezgan, neviens tur viņu negaidīs un piemērotu darbu nedos. Tad gan vēl var nākties ar cirvi vai lāpstu dienišķo maizi pelnīt. Šeit viņš izdarīja vāciešiem pakalpojumu — palīdzēja iebiedēt iedzīvotājus, un tādas spridzināšanas vairs nebija atkārtājušās. Bet kas to vairs atcerēsies tad, kad katrs domās tikai par savas ādas glābšanu? Palikt atkal tepat, cerot, ka boļševiki kalpošanu vāciešiem neuzskatīs par nāves noziegumu? Bet Logini!.. Loginus viņam vietējie nav piedevuši un nepiedos. Savu niknumu viņi tagad iesprostojuši sirdīs kā zvēru būrī, bet kad vairs nebūs vajadzīgs slēpties, viņi to palaidīs vaļā, un tas saplosīs viņu bez žēlastības.

Liedags iesmēķēja no lauciniekiem pirktu pašaudzēto tabaku. Smagi nepatīkami dūmi klājās pār galvu. Viņš nevarēja pierast šādam smēķim, bet papirosus Launags atnesa tik reti. Veikalos jau sen to nebija. Tagad atkal būtu derējis degvīns, bet ko nu par tādām lietām sapņot. No rudens vēl bija palikuši daži pulverīši miega zāļu. Liedags cēlās vienu iedzert, lai miegs ātrāk atsvabinātu no murgainās iztēles.

Rītā Liedags aizdomīgi pētīja savu skolnieku sejas. Cik skaidri tajās bija ierakstīts katras mājas gars. Lūk, aizsargu bērni sēdēja sarāvušies, bez agrākās puiciskās pašapziņas skatā. Nedaudzie mazzemnieku bērni dzirkstīja kā medus paēduši. Kozlovska dēls nevarēja mierīgi nosēdēt solā, svaidījās kā atspole. Trīs piezīmes nācās tam izteikt stundā un pēdīgi izraidīt no klases. Tā ir gribējās paņemt to aiz auss un pateikt — pagaid, pagaid, puisīt, drusku lēnāk brauc, ka „nepaaugstina“ tevi tāpat kā Logina Ģirtu!

Dienā Liedags noņēmas Maskavas radio vairs neklausīties. Vakara nolikās jau laikus gulēt. Mēģināja domāt par ikdienišķām lietām. Velti, miegs bēga no viņa kā no nolādēta. Kādreiz ārsts viņam ieteica bezmiega vakaros risināt matemātiskus uzdevumus. Viņš izmēģināja šo līdzekli, kas daudreiz bija noderējis, bet šoreiz neizdevās sevi apmānīt. Lai kā sevi valdīja un pierunāja, pret pusnakti viņš cēlās un gāja uzgriezt radio.

Ziņoja par Kaļiņinas ieņemšanu. Liedags skrēja pie ģeografijas kartes un mēroja attālumu līdz Latgales austrumu stūrim. Sasodīti tuvu!

Modernajā karā tas var būt pāris nedēļu izrāviens. Un tad viņam būs jāatbild par pakārtajiem Loginiem. Tad viņu pašu pakārs. Viņu un Launagu, abus divus aizvedīs turpat tirgus laukumā pie nenojauktajām karātavām. Nolasīs sašutuma pilnu tautas spriedumu. Vecā Lize, Kozlovskis un Mirdza bez novēršanās raudzīsies viņā nicīgiem skatiem. Skolnieki nesaukti sanāks soda vietā. Un nevienam pašam nebūs žēl dzīvības, kuras dēļ viņš pārcietis tikdaudz bailu un nicināšanas. Viņam apmetīs ap kaklu cilpu tāpat kā Loginiem. Baismā kāršanas aina uzpeldēja atmiņā tik skaidri kā vakar skatīta. Ne mazākais sākums nebija izbalējis. Liedags tvēra ar rokām pie kakla un atrāva apkaklīti, kas likās žņaudzam rīkli. Pakārs, pakārs — velti gaidīt glābiņu! Latvijā viņš nenoslēpsies. Saniknotās tautas naids uzmeklēs visus, kas biedrojušies ar vāciešiem. Kāds smacīgs gaiss istabā, elpa iestrēgst kaklā, un sirds kļūst gurdena. Liedags atvēra rūti un atlaidās uz dīvana. „Pārrēķinājies!“ viņš nicīgi iesmējās. „Atkal pārrēķinājies. Kā arvien.“ Atkal apstākļi iegrozās tā, ka mierīgam iedzīvotājam būs jāsāk justies kā bēglim savā mājā.

Piepeši Liedags sasprindzināja dzirdi. Aiz loga tikko dzirdami gurstēja sniegs, it kā kāds klusi zagtos gar māju.

„Vai tiešām jau sākas?“ izmisusi doma reizē dedzināja un stindzināja smadzenes. Vajadzētu bēgt otrā istabā, vismaz nogulties uz grīdas, lai paslēptos, jo slepenais nācējs tūlīt, tūlīt raidīs uz viņu lodi. Vajadzētu vismaz kliegt, varbūt pa atvērto rūti sadzirdzēs kāds ielas gājējs, varbūt slepkava nobītos. Bet mēle ir nespēka sasaistīta, tāpat kā viss ķermenis, kliedziens iestrēgst sažņaugtajā rīklē.

Kaut kas nočaukst un nobūkšķ uz grīdas. Šāviens tas nav, un Liedags ievelk elpu dziļāk. Soļi aizskrien uz vārtu pusi atpakaļ. Tā tad nešāva. Stinguma lietuvēns novēlās no Liedaga sirds. Viņš pagrieza galvu un acīm meklēja priekšmetu, kas nokrita uz grīdas. Tur gulēja vēstule, balta četrstūraaina aploksne.

„Cik romantiski!“ Liedags iesmējās. Kas gan varēja viņam rakstīt? Ziņkārība aizdzina pēdējās bailu atliekas. Viņš pietrūkās no dīvana un tvēra aploksni. Tā nebija aizlīmēta. Aploksnes dibenā varēja sataustīt akmentīņu, tas bija ielikts smagumam, lai varētu vēstuli tālāk aizsviest.

Steidzīgiem pirkstiem Liedags izvilka salocīto papīru. Izlasīja un nobāla. Tikai divi vārdi tur bija rakstīti, bet tie zvēroja kā vīlka acis tumsā. Divi drausmīgi vārdi, kas ielidoja gaidītās lodes vietā:

„Nāvi nodevējiem!“

Vairāk nekā. Pagaidām vairāk nekā. Kādu saltumu šie vārdi ieviešuši telpā. Aukstums lien pa piedurknēm līdz pleciem un izplatās tālāk — uz krūtīm, muguru. Kas tas ir? Vai nāves elpa — tik drebināši vēsa? Ak tā, lodziņš vēl arvien vaļā, un laukā sprēgā ziema. Jāaizver, lai pēdējais siltuma krislītis neizskrien no istabas.

Tāpat ar visām drēbēm Liedags atgūlās gultā un sasedzās ar segu. Negribējās ģērbties nost, tik auksta šķīta istaba. Iesildisies, un tad varēs novilkt virsdrēbes.

Bet kas varētu būt vēstules rakstītājs un sviedējs? Kā tas varēja zināt, ka viņš šovakar atvērs logu, un paņemt vēstuli līdzī? Un kā viņš būtu to piegādājis, ja logs būtu ciet? Vai partizāņi ložņātu ap skolu, vispār pa šo pagastu? Nē, nevarētu būt, ka tie niekotos ar vēstulēm. Tie šautu virsū bez kāda brīdinājuma. Pārāk puiciska šāda vēstuļu sūtīšana, lai būtu partizāņu darbs. Vai tikai tie nebūs viņa paša skolnieki, kas, vecāku runu sakurināti, mēģinās varonībā? Pusaudzā acis šāds nedarbs, bez šaubām, liekas varonības kalngals. Bet ko viņam darīt? — Ziņot Launagam? Tiešām, tādi zeņķi būtu pelnījuši karātavas. Karātavas! Velns, kāpēc vajadzēja šo vārdu iedomāt! Tas atkal izsauca sev līdzī baigo rītu tirgus laukumā, ko viņš bija centies aizmirst. Dīvaini, kamēr vācu karaspēka panākumi iedvesa drošību, viņš nekad nebija to atcerējies. Kāpēc tagad tā tik uzbāzīgi lien virsū? Nolādētie puikas ar savu vēstuli! Notvert vainīgo un slānīt, lai āda lec no kauliem. Kas tas varētu būt? — Kozlovska Valentīns? Aukstā laikā tas nestaigāja uz māju, bet nakšņoja pie Loginietes. Tas būs noglūnējis, ka viņam logs atvērts. Lūk, cik vienkārši notvert tādu nenorūditu noziedznieķeli. Rītā viņš vēl apskatīsies pēdas aiz loga, un tad tu, Valentīn, būsi iekritis kā circeņis karstos pelnos. Klasē viņš neteiks ne vārda, izturēsies, it kā neko nezinātu, bet pēc stundām iesauks Valentīnu savā istabā. Viņš nesāks pirmais runāt, skatīsies zēnā caururbjošu skatu un tad uzkliegs: „Atzīsties! Man viss ir zināms!“ Zēns nobīsisies un sāks stāstīt. Viņš iztaujās par visiem, uzzinās, ko runā vecais Kozlovskis, ko Loginiete, citi zēni klasē. Un tad viņš teiks — „vai tu saproti, ka es tevi un jūs visus varētu likt pakārt?“ Zēns sāks raudāt un lūgties, un tad viņš tam sacīs — „Ej un met no galvas ārā savas razbainieka domas. Tu nevari būt ļauzu tiesātājs. Un pasaki visiem saviem musinātājiem, ka tavš skolotājs viņiem piedod.“

„Ak tā, tad tu būsi tas piedevējs?“ Liedags dzird pazīstamu balsi, bet nevar aptvert, kas ir runātājs un kā tas var zināt, ko viņš tikai domās teicis. Bet tur jau nāk tumši stāvi. Un cik dīvaini tie šūpojas, it kā kājas nemaz nemestos pie zemes. Kur viņš redzējis tā šūpojamies trīs cilvēkus? Ak tā, pie karātavām mēnešainā rudens naktī. Jā, un tā taču bija vecā Logina balss. Visi trīs piešūpojās pie gultas. Logins noliecās pār spilvenu. Viņa zilganā seja draudīgi ņirdz, kad viņš saka: „Nekas nav piedots un nekas netiks piedots. Visu jūsu vārdi ir ar asinīm ierakstīti tautas sirdī. Simtiem acu seko katram tavam solim.“

„Tēt, man gribas dzīvot!“ Ģirts ieraudas tik skaļi, ka Liedags pārsteigts novēršas no vecā Logina ņirdzīgās sejas un sāk skatīties uz zēnu. Cik savādi viņš raud. Liedagam šķiet, ka Ģirta saucienā izskan visu vācu noslepkavoto bērnu dzīvības slāpes. Viņa seja mainās vai simtreiz vienā acumirkli. Nāves bailes, naiva neizpratne, bezgalīgas mokas,

izbrīns par cilvēku nežēlību — viss, viss, kas vien bijis skatāms nogalināto bērnu acīs viņu nāves brīdī, tagad pārslid Ģirta sejai, un visas viņu pēdējās vēlēšanās izskan saucienā:

„Man gribas dzīvot!“

„Tu redzi, Liedags,“ saka Logins. „Akmenim vajadzētu raudāt par tavu noziegumu. Dzīves tev tik un tā nebūs. Katrs putns no zara kliegs tev gaŗāmejot — „lūk, slepkava!“ katrs zāles stiebriņš čukstēs otram — „liecies pie zemes, slepkava iet gaŗām.“ Nekur tu neizbēgsi ļaužu naidam. Un tāpēc“ — Logins sāka raisīt nost Ģirta sarkano pioniera kaklautu — „še un pakaries.“

„Nē!“ iekliedzās Liedags. „Nē! Es negribu!“

Bet Logins neatkāpjās. „Nem vien. Gan noderēs. Reiz tu tik un tā karāsies.“ Sarkanais kaklauts skaras pie Liedaga rokas. Viņam riebji šī pieskaršanās, viņš grūž roku kabatā. Tajā ir kaut kas mīksts un gluds, roka raujas atpakaļ un pavicina acu priekšā kaut ko sarkanu. Vai Logins tomēr paspējis ieģrūzt viņam dēla kaklautu?

„Es nekāršos!“ Liedags kliedz. „Man gribas dzīvot!“

Durvis noklaudz. „Skolotāja kungs!“ sauc vecā Līze. „Skolotāja kungs! Uzmotieties!“

Liedags paveŗ acis. Viņš ir aukstu sviedru pārklāts. Līze stāv durvīs, vienā kreklā, izbairu pilnām acīm. Viņam trīs rokas. Ak, labā roka tur kaut ko sarkanu. Tā tad tas nav bijis tikai sapnis. Nē, tā ir viņa sarkanā kakla saite. Pareizi, vasarā viņš to steigā ieģrūda kabatā un tagad ir izrāvis. Sviedri sāk mitēties plūst. Tomēr tikai sapnis.

„Kas jums bija, skolotāja kungs?“ Līze vaicā jau mierīgāk.

Liedags ir laimīgs. Pamodies un dzīvs. Fu, kādas muļķības var sasapņot.

„Ej gulēt,“ viņš saka. „Tas tikai tāds murgs.“

„Kungs Jēzus,“ Līze nogroza galvu. „Tā kliegt...“

Par miegu vairs nebija ko domāt. Ja arī tas nāktu kā maigs brālis, Liedags baidītos ļauties tā apkampieniem. Pārāk viltīgu ciema kukuli tas varēja atnest līdzī. Bet miegs arī nenāca. Tikko manāms gaišums svīda aiz loga, kad Liedags nodzēsa spuldzi. Cik vieglprātīgi viņš šonakt bija rīkojies ar izsniegto petrolejas devu. Nez kad atkal dabūs, un tad gaŗie melnie vakāri būs jāsēd pilnīgā tumsā.

Viņš dzirdēja Līzi ceļamies. Klusi noklaudzēja āra durvis. Slota švīkstēja, mēŗot vakarā uzkritušo sniegu. Vajadzētu steigties apskatīt nakts pastnieka pēdas, pirms nav noslaucītas. Vai tikai Līze tīšām šorīt neizgāja tik agri slaucīt celiņus? Viltīgā ragana varbūt visu zina, varbūt pati padeva zīmi, ka viņam logs vaŗā. Nē, viņai redzot, nedrīkst skriet pēdas skatīt. Labāk viņš izliksies, ka neko nezina par vēstuli un tās piegādātāju. Tad Valentīns kļūs drošāks un drīzāk sevi nodos, nebūs sagatavojies.

Bet kad ir laiks iet klasē, pie skolas durvīm piebrauc Kozlovskis un izlaiŗ no ragavām Valentīnu. Tā tad tas būtu šonakt bijis mājā un ne-

vis pie Loginietes. Labi, ka viņš redzēja Valentīna piebraukšanu, citādi veltīgi tincinātu zeņķi un kļūtu smieklīgs.

Liedags klusu iegāja klasē. Divi zēni pēdējos solos skaji sarunājās.

„Kā tur bija,“ viens jautāja, „cik isti Jūdass dabūja par Kristus nodošanu?“

„Trīsdesmit sudraba grašu,“ otrs it kā vientiesīgi atbildēja.

„Bet vai tu zini, cik tagad saņem nodevēji?“

„Nezinu.“

„Vienu pašu labi mērķētu lodi krūtīs,“ zēns ar uzsvaru pats atbildēja.

Liedagam likās, ka zēni tišām tā runā, zinādami, ka viņš nāk klasē un var noklausīties. Viņš sakoda zobus, lai nesāktu kliegt. Nostājās pie galda klases priekšā un slepeni pārļaida skatu skolniekiem. Atkal tas pats — kādi desmit acu pāri urbjas viņā noslēgtā zobgalībā, vēro katru viņa kustību un vaibstu. Vai tikai viņi visi nezina, kādu vēstuli viņš saņēmis šonakt, vai tie visi nav sazvērnieki un Valentīnu tišām aizsūtījuši mājā, jo uz to pirmo kristu aizdomas. Kāpēc uz pirmo, to Liedags nevar izskaidrot, bet viņam liekas tāpat skaidrs, ka Valentīns ir klases gaisa maitātājs. Un vai Līze nav jau paspējusi izplāpāt par kļiedzienu nakti? Vai te ap viņu nav sazvērējusies cieša banda, kas klusi viņu vajā?

Nākamo nakti, tiklīdz Liedags aizvēra acis, trīs melni stāvi tuvojās gultai. Sirdij dauzoties, viņš uztrūkās sēdus, ietinās segā un blenza loga rūtīs, aiz kuŗām krēšļojās ziemas nakts. Reizēm likās, ka ārā čaukst soļi. Viņš sasprindzināja redzi, gaidot, ka aiz loga parādīsies vajātāja galvas siluets. Bet nekas nebija redzams, soļu troksnis piepeši pazuda. Laikam tikai paša satrauktās asinis bija maldīgi iztēlojušās. Kas gan veltīgi ložņātu ap māju tādā aukstumā.

Negulējis, iekaisušām acīm, Liedags rītā gāja klasē. Šķirstot klases žurnālu, starp lapām pazibēja kāds zīmējums. Bērnišķīgi, neveikli uzzīmētas karātavas un pie tām trīs cilvēku kontūras, bet stūrī koks un pie tā karājās viens cilvēks. Apakšā no avizei izgrieztiem burtiem uzlīmēts paraksts: „Upuri“, bet stūrī zem koka: „Nodevējs“. Liedags jūt, ka pēdējā asiņu lāse pazūd no sejas, saplūst sirdī un draud to pārplēst. Mehāniski viņš aizver žurnālu, bet runāt ar skolniekiem, paskaidrot nākamo stundu vai atprasīt uzdoto nav spējīgs. Viņš liek rakstīt klases darbu, kas skolniekiem ļoti nepatīk. Tā viņš piespiež bērņus nodurt galvas burtnīcās un nav jājūt uz sevi vērstie tirdošie skati.

Liedags redz, ka daudzi skolnieki klases darbu noraksta no grāmatas, bet viņam negribas iejaukties. Tad vajadzētu runāt, bet viņam bail, ka runājot nodos savu uztraukumu. Mazie tirani nolēmuši viņu spīdzināt, bet pedagoga praksē viņš piedzīvojis, ka ar tādiem jācinās aukstasinīgi, citādi vienā mirklī var pazaudēt prestižu uz visiem laikiem.

Atskanēja zvans. Liedags priecājās par to vairāk nekā skolnieki. Viņš lika nodot burtnīcas un steidzās atstāt klasi. Bet durvis viņš atrāvās at-

pakal: aiz sliekšņa, cilpā samests, gulēja virves gals, glums un spīdīgs kā ieziepēts.

„Ak dievs, ak dievs,“ Liedags nedzirdami stenēja. „Cik nežēligi var būt bērni!“ Ko viņš tiem bija nodarījis? — Un Logina Ģirts? — it kā no malas kāds atjautāja, bet Liedags zināja, ka jautātājs ir viņā pašā. Tie te ir Ģirta draugi, kas tagad atriebj tā nāvi. Laimīgais Ģirts, kuram vēl mirušam tādi draugi! Ko viņi varēja sev iegūt ar tādu niekošanos? Vajadzēja tikai ziņot vāciešiem par vēstuli, parādīt zīmējumus un šo virvi, pateikt aizdomīgo vārdus, un tie kopā ar vecākiem karāsies tirgus laukumā. Aiziet un pateikt — nē, to viņš tomēr vairs nevarēja, un taisni tur slēpās viņa nespēks cīņā ar neredzamajiem vajātājiem. Neko viņš nebija ieguvis ar pārsteidzīgo aizdomu uzvešanu Loginiem sprādziena lietā. Nerunājot par materiāliem labumiem, ko saņēma Launags, bet viņš nē, uz katra soļa bija jūtams, ka starp viņu un tiem, tagadējiem varas nesējiem, ir un paliek augsts žogs. Viņš staigā un laizās ap to kā kalpa puika ap saimnieka ābolu dārzu, viņam liek padot akmeņus, ar kuriem sist pārdrošniekus — ābolu tīkotājus, bet iekšā viņu nelaiž — nav savējais.

Liedags ievēro, ka skolnieki ir sanākuši tam apkārt. Tie grib tikt ārā, lai izmantotu iso starpbrīdi, bet viņš stāv durvīm priekšā. Cik muļķīgi atkal iznācis. Skolotājs nobijies no virves!

„Novāciet virvi,“ viņš saka zēniem un gaida, kamēr kāds saņem virves gabalu aiz viena gala un nes kā čūsku aiz astes.

Skolotāju istabā Liedags grib atpūsties. Bet pārzinis, ieraudzījis viņam padusē burtnīcu žūksni, sāk taujāt, kāpēc viņš no reliģijas stundas nes burtnīcas. Apskatījis, ka Liedags licis rakstīt klases darbu bībeles stāstos, tas diezgan pikti runā par burtnīcu trūkumu, par taupību, kas jāmācās no vāciešiem. Kolēģi runā, ka kaimiņu pagastā nošauts pagasta vecākais. Liedagam gribētos lūgt, lai viņa klātbūtnē nerunā tik uztraucošas lietas.

Ilgas naktis Liedags nomocījās bez miega. Beidzot saņēmas un aizgāja pie ārsta. Tas atkal nezināja neko citu, kā ieteikt regulāru dzīves veidu, izbraucienus ar slēpēm, parakstīja miega zāles, bet aptiekā to nebija. Sen Liedags nebija spēris kāju ārā no mājas, baidījās sastapties ar cilvēkiem. Bet nu bija jāsaņem. Ja vēl ilgāk vilksies bezmiegs, viņš nevarēs iet klasē. Vakarpusē, tūlīt pēc stundām, viņš paņēma slēpes un izgāja uz ceļa. Loginietes galva pazibēja logā un nozuda. Pa ceļu brauca kāds zemnieks. Grožu gala cilpa bija izslidējusi no ragavām un vilkāš pa sniegu. Atkal šī cilpa, no kuras viņš bēga, kuru uzskatot, drausmā tiešāmībā atmiņā pazibēja Logina tēls sapnī un viņa pareģojums — reiz tu pakārsies! Nē, nē, lai tad vai kas, bet kārties viņš nekārsies, uz to viņu nepiespiedis ne sapņu, ne nomoda vajātāji.

Izbraucis krietnu likumu, Liedags pārnāca mājā. Sāpēja kājas no neierastās slēpošanas. Viņš atlikās uz dīvana un nemanot bija ieslidzies



viegļā snaudā. Trīs melni stāvi iešūpojās istabā un nesa līdz ieziepētu virvi. Apmeta viņam ap kaklu un žņaudza. Viņš sāka ķepuroties pretīm un — pamodās. Uh, nolādētie! Vai tiešām nebūs nekādas izejas?

Trula vienaldzība pārņēma Liedagu. Varbūt tiešām nāve ir vienīgā izeja. Bet tikai ne tāda, kā viņam cenšas uzspiest Logini ar savu bandu. Pareizi, Logins pats vada, un kūda skolas zēnus un Līzi, un tādus kā veco Kozlovski un Mirdzu. Nez vai viņš jēl maz ir miris, varbūt no kapa piecēlies...

„Es laikam sāku jukt,“ Liedags saķer galvu un sēž tā ilgi un nekustīgi. „Tagad derētu piedzerties līdz nesamaņai, kā toreiz. Bet degvīnu nevar dabūt. Varbūt varētu, bet tad viņam kāds jānodod, kāds īsts partizānis, ne puika vai vecene. Un ja arī viņš gribētu to darīt, neko noteiktu pastāstīt nezinātū. Vai lai stāsta vāciešiem par sapņiem, par bailēm no virves?

Jau vairāk kā nedēļu Liedags katru dienu pēc stundām iziet ar slēpēm un slēpo līdz vakaram. Iet mājā tikai tad, kad nogurums atņēmis spēju domāt un urbties savās sajūtās. Viņš slēpo pa lauku, tikai pa sniega klātajiem tīrumiem un pļavām. Mežs viņu baida un reizē arī pievelk. It kā tajā varētu slēpties lielas briesmas, bet šīs briesmas spētu viņu atpestīt no kaut kā vēl smagāka — no pienākuma pašam atsavināties no dzīves.

Reizēm vakaros viņš paklausījās krievu radio ziņojumus, bet tie viņu vairs nesatrauca. Kara iznākums likās pārāk skaidrs. Kopš arī Amerika iestājusies karā ar Vāciju, nekas viņu vairs neglābs. Tikdaudz viņš no ekonomijas saprata.

Kādā vakarā Liedags piekūsis atgūlās sniega paugurā. Izplētis rokas un atsprindzinājis muskuļus, ar visu ķermeni pieplaka zemei. Rietumos aiz zilās mākoņu dūmakas sārtojās vakarblāzma. Acis nenovērsis, neko nedomādams, viņš raudzījās mierīgajā ainavā.

Zeme dobji nodunēja, bet pirmajā mirkli Liedagam šis troksnis aizgāja apziņai garām. Dunoņa atkārtojās. Viņš pacēla galvu un izbrīnījies pavērsās visapkārt. Viss bija tāpat kā bijis. Rietumos gailēja blāzma, pamalē zilgoja meži, sils tepat tuvumā nenobirdināja nevienu sniega pārslu. Bet kaut kur dunēja — dobji un draudīgi.

Lielgabali! Lielgabali sākuši runāt tik tuvu, ka viņu valoda atlido līdz Latgales robežai. Liedags pasvērās sēdus. Vai tas jau beigu sākums? Vajadzētu pasteigties. Bet kur steigties? Uz kurieni bēgt? Un kāpēc? Bezmiega nogurums ieēdies katrā šūnā, vienaldzība katrā asins ķermenītī. Lai jau, Kas būs, būs, labāk palikt uz vietas. No sevis tikpat nekur neizbēgs. Trīs melnie stāvi naktis nenāk no kapa, tie ir viņā pašā, viņa smadzenēs iespiedušies. Viņš vairs nevalda par atmiņā glabājamiem tēliem — tie nāk un iet patvaļīgi.

Lielgabali dun. Viņam un Launagam tie vēsti drīzu atriebi. Citiem tie nes ziņu par ņuvu atbrīves stundu. Kā lai viņš rit iet klasē — skolnieki, droši vien, būs izgudrojuši jaunu spīdzināšanas triku. Līze un

Loginiete un Kozlovskis pētīs viņa seju un iekšķīgi gaviļēs, jo viņš vairs nespēj sev uzlikt bezbēdības un pašpaļāvības masku. Un cik ilgi viņš to nēsātu? Un kāpēc vairs?

Liedags pieceļas un iet uz mežu. Tas izbradāts un izbraukāts krustām šķērsām. Lielas priedes guļ nogāztas zemē, daudzas jau aizvestas. Mežs izkropļots un zaudējis skaistumu. Visu paņēmu vācieši sev. Uz ceļa malkas vedējam izkritis virves gals. Liedags noliecas un grib to uzcelt, bet riebumā atraujas. Acu priekšā pazib trīs pakārto pirdzīgās sejas rudens naktī. Tikai ne tādu nāvi, tik pretīgu!

Viņš slēpo tālāk. Izbrauc cauri mežam. Biezajā krēslā tik tikko saskatāms dzelzceļa uzbērums.

Te kaut kur sākās viņa klūmīgais dzīves posms, uzsprāga vācu kaŗa vilciens.

Liedags zina, ka sliežu tuvumā rādīties aizliegts. Bet viņš brauc tieši uz uzbērumu, uzraušas uz tā un slēpo pa augšu starp sliedēm. Brauc uz stacijas pusi, kur kaŗa noliktavas apsargā vācu zaldāti. Tiem tiesības šaut uz katru bez brīdinājuma. Dīvaini, kā bailes izgaist, ķermenis kļūst viegls. Sirds atraisās no savas vietas un ceļas uz augšu. Tāda sajūta kā bērņībā, laižoties no stāvas kraujas ar ragutiņām. Briesmas un tiksmel!

Noliktava vairs tikai dažus desmit metrus. Vēl varētu nolēkt no uzbēruma un rāpus aizlīst atpakaļ. Bet Liedags ir kā ieskrējies mehānisms, kas nevar piepeši apturēt gaitu. Un tur jau sargzaldāts atdalās no noliktavas sienas, paceļ šauteni un...

Liedags pamodās svešā telpā. Acis atvērt nevarēja, bet neko vairāk no sevis nejuta. It kā nekā, ne roku, ne kāju nebūtu. Pat sirdi nemānīja sitam. Elpa apstājās krūšu augšgalā.

Telpā ir kādi cilvēki. Viens pieceļas, paver durvis, kaut ko saka. Ienāk balts stāvs. Tas ir ārsts. „Vai es būtu slimš?“ Liedags brīnās. Ārsts paskatās viņā nopietni un saka:

„Tikai nerunājiet neviena vārda. Un nemēģiniet kustēties. Jums jābūt ārkārtīgi uzmanīgam.“

Liedags brīnās. Vai tad viņam kas kait?

Bet tad ienāk trīs cilvēki uniformās.

„Vai tas tur pamodies?“ viens jautā vāciski.

„Pamodies,“ ārsts saka, „bet viņš nedrīkst runāt. Var sākties jauna asiņošana.“

„Mums viņš jānopratina tūlīt,“ aukstā balsī viens saka.

Liedaga acu priekšā pazib sliedes, sargkareivis pie noliktavas. Tagad viņš saprot, kāpēc te guļ.

„Viņu vajadzētu ievietot slimnīcā un pārliet asinis,“ atkal saka ārsts. „Viņš ir galīgi noasiņojis.“

„Mūsējiem nepietiek vietu slimnīcā,“ griezīgi iesmejas vācietis. „Un ziedot kaut lāsi asiņu latviešu cūkām? Jūs neesat iemācījies valstiski domāt, doktora kungs.“

Latviešu cūka! Liedagam šis lamu vārds duras kā ērkšķis apdegušā

miesā. Tikai cūka viņš ir šiem uzpūtīgajiem iekarotājiem. Nekas vairāk. Nez kāpēc acu priekšā paviz lielceļš un auto, ar kuŗu aizbrauca padomju darbinieki pagājušā vasarā. Kāpēc viņš nevarēja aizbraukt līdzī? Viņš gribēja būt mierīgs iedzīvotājs, kas miksti un ērti izdzīvo visu varu laikos, arvien paliek savā mājā, ar savu iegūto mantu. Bet tagad divas pasaules kā draudīgi, šķautnaini akmeņi gāzās viena pret otru. Viņš gribēja stāvēt vidū starp tām, un lūk...

„Sēstieties, kungi, sāksim nopratināšanu,“ griezīga balss pavēl. Baraga seja pieliecas Liedaga galvai un kaut ko jautā.

Ārsts atmet ar roku un iziet.

„Ko tu meklēji pie noliktavām?“ pratinātāja balss noskan kā metāls pret akmeni.

Ko lai viņš atbild? Taisnoties? Izskaidrot? Teikt, nāvi un mieru meklēja, jo pašam nebija drosmes ne dzīvot, ne aiziet no dzīves.

„Runā, cūka, jeb es tūlīt likšu tevi pakārt!“ Liedagu satrauc spējš brēciens. Pakārt! Vai tiešām piepildīsies vecā Logina drauds — „tik un tā tu reiz karāsies!“ Nespēka stingums atkrit no ķermeņa. Liedags paslienās sēdus un it kā lūgdamies, kā protestēdams kliedz:

„Nē! Nē!“

Reizē ar kliedzienu izlaužas pēdējā asiņu šalts. Vācu virsnieks sāk sprauslot un kratīties. Spēcīgs dūres zvēliens ķer galvu. Bet viņš vairs nejūt sāpes.

J. Niedre

## MŪSDIENU PASAKAS

### I

#### PAR VĀCU PAKLAUSĪBU

Kādu dienu Hitleram pietrūka cilvēku. Griezies kā gribi, nav kur ķert. Te uzgāja vācu Paklausības sievu.

— Vecā, tu man te lieka mute. Velti blandies pa kājām. Marš prom uz okupētiem apgabaliem!

Un liek aizmest Paklausību uz Balkaniem.

Nodauzījusies zila un melna, vāja kā gīltene, vācu Paklausība tikko jaudā pacelt kāju. Velkas pa ceļu, prātodama, ko iesākt.

Garām brauc zemnieks orē.

Redz, iet gaužam vārģa sieviņa. Kas ir, kas nē — ņems vezumā.

— No kurienes, māmīņ?

— No rietumiem.

— Uz kurieni, māmīņ?

— Uz austrumiem.

— Labāk neej. Tur vāciešus kulsta. Trāpīs arī tev.

— Ko, tu vāciešus sāksi baidīt! — šī pretī. — Vai zini, ar ko runā? Esmu pati vācu Paklausība.

— Ko? — zemnieks apturēja zirgu. — Nolādētā vācu Paklausība. Arā ar tevi! Lai tavas smakas gaisā vairs nebūtu.

Un zemnieks izgrūda Paklausību no ratiem, ka noklaudzēja vien.

Vācu Paklausību uzgāja bēgošie itāļu zaldāti. Apskatījās, kas tā tāda, ielaida lielgabala stobrā un aizšāva bez kādas tēmēšanas. Sak, varbūt nobaidīsies tie, kas mūs vajā. Izšāva un muka tālāk.

Paklausība nokrita Ukrainā uz zemes. Izklīda šāviena dullums, — gudro atkal, ko darīt.

Ies pirmās mājās.

— Labdien, mīlie ļaudis. Neatraidiet nabaga ceļa gājēju.

— Nabaga ceļa gājēju atraidīt nav mūsu tikums. Maizes gan vairs nav, pabarosim ar to pašu viru, kādu strebjam visu vāciešu laiku.

Kolhoznieces sēdinās šo pie galda gan.

Te viena ieprasisies:

— Kas tu, māmiņ, tāda būtu?

— Mierīgs cilvēks. Vāciešu Paklausība.

— Ko? — kolhoznieces pietrūkās kājās. — Šitā neliete, kurās dēļ mūsu viri un tēvi zaudē galvas? Ļaudis, grābiet ugunsrikus!

Paklausība izbijās ne pa jokam. Sievas tikpat kā īsti partizāni. Izmuka no mājas. Redz, pašlaik zemū laizās lidmašīna. Pieķērās tai pie riteniem un prom uz Latvijas pusi. Sak, 700 gadu vācu baroni tur valdījuši. Būs izmācījuši ļaudis kā nākās. Atlaidās no mašīnas kaut kur Vidzemes malienā.

— No pieaugušiem ļaudīm sargāšos, — prāto pati. — Tos mana ienaidniece Nepaklausība aizvilusi, kamēr es turējos Hitleram līdzī.

Labi, sēdēs un gaidīs. Nāks pa ceļu skolas bērni. Vācu Paklausībai tāds kā akmens noveļas no krūtīm.

— Bērniņi, palīdziet vecam cilvēkam! Ņemiet mani pie rokas!

Tie labprāt palīdzēs arī.

— Tu, māmiņ, laikam esi bijusi vāciešu nagos, — ierunājas pa ceļam kāda meitene. — Vajadzēja turēties pretī.

— Vai, kur tu slikti runā, bērns, — Paklausība sāks mazo rāt. — Kurš drikst vāciešiem pretoties? Paklausīgiem jābūt, gluži paklausīgiem.

— Kas? Vāciem jāpaklausa? — bērni izspurdza kā putnēni. — Vecie neklausa un lai mēs, jaunatne, klausītu? Kranci, Juksi, suņi, — puc šito vāciešu žagatu! Plēsiet skrandās!

Vācu Paklausība vis sevi skrandās saplēsties neļāvās. Ievilka plaušās gaisu un aizgāja pa mākoņiem, ka nokūpēja vien. Atpakaļ pie Hitlera.

— Nekur mani neklausa, — aizsmakusi želojās. — Nosist vien gata-vojas.

— Tad es arī tevi neklausīšos —Hitlers atbrēca, —Vācieši, kurus citi neklausa, nav nekādi ārieši. Tiem vieta cietumā.

Tā tagad cietumā iesēdināta pati vācu Paklausība.

## PAR VECO BARONU

Reiz dzīvoja nikns vācu kungs. Dzīvoja, dzīvoja, pienāca laiks — nomira. Baronu ielika svina zārkā, ienesa kapličā. Sak, lai trūd, kam jātrūd.

Barons arī būtu biris putekļos tālāk, ja viņu nesatraucis briesmīgs troksnis virszemē.

Barons sakustējās, pamodās, nometa zārkam vāku un brīnās:

— Aplaupīts, skaidrs kā diena. Iegūlās svina zārkā, bet atmostas plānā lubu kastē. Ies augšā skaidrot, kas tur notiek.

Izgāja no kapsētas, pienāca pie lielceļa. Ir ar ko brīnīties:

— Traks, kā pasaule izmainījusies! Parau, rati skrien bez zirgiem! Cik daudz zirgu barības tad neietaupa viņa mantīnieku mantinieks!

Vecais barons paies pa ceļu. Redz — liels ļaužu bars rok zemi. Bet tādi vārgi vien ir. Apkārt šiem stāv vīri ar savādām robotām pagalēm azotē, mudina, mudina strādātājus, sadzen pa četri pieci kopā un sadod ar vienu milnu uzreiz visiem pa muguru.

— Traks, kā pasaule izmainījusies! Cik gan daudz pērēju un vaģaru rikšu tagad neietaupa!

Uzreiz baronam pieskries divi izkāmējuši vīri brūnos kreklos, cepures ar siksnām pasējuši zem zoda.

— Aha, tu man šitāds un tāds! No meža iznācis, strādniekus gribi buntot, tiltus spridzināt?

Barons ir mutes atplēst nepaguva, kad viņu iegrūda ratos bez zirga un aizrāva prom, ka nokūpēja vien.

Iebrauca paša Kampaizauša muižas pagalmā. Nav vēl barons iztun-  
tuļojies no gaisa ratiem, te no ērberģa izskrien garš virs zaļās drēbēs,  
siksnām krustos pār krūtīm, ap roku sarkanu drēbes lentu ar tādu kā  
saplūkātu baltu zirnekli.

— Partizānis? — iebļāvās tik skaļi, ka mirušajam baronam visas smiltis izbira no skrandām.

Bet mūsu barons nav vis uz mutes kritis. Klieds preti: — Es esmu barons Teofils Teodors Bruno Kampaizausim un gribu zināt, kas te tagad īsti notiek.

Garais uzreiz atplauka kā saulīte.

— Nudien, pats vectēva vectēva tēvs. Tā tad arī tu uzcēlies palīdzēt mums ievest Eiropā jaunu kārtību. Prātīgi darīts. Fīrerim jau sāka trūkt āriešu. Būtu labi, ja jūs visi vecie bruņinieki cēlušies kājās. Pagaidi! Tūlī parādīšu tev, kā pie mums tagad savalda bauru buntavniekus.

Garais pasvelpj abiem izkāmējušiem brūnkrekliem ar cepures siksnām zem zoda. Mirkli — tie prom un ir atkal klāt. Atstiepj pie apkakles zemnieku.

— Kam noslēpi no vācu armijas maizes kanci? — radnieks bļāva.

— Dzīvot gribu. Ēst gribas.

— Nopērt un aizvest uz Vācijas purviem, — radnieks pamāja ar pātagu.

— Tā nav pareizi, jaunais radniek, — mirušais barons lūkoja ierunāties. — Zemniekam nevar atņemt visu maizi. Aizdzīt cilvēkus no zemes cita kunga purvos arī nevajag.

Garais pagrieza pret mirušo baltu aci un atrūca:

— Tu nekā nezini, vecais! Mums tāda kārtība. — Pasvilpa atkal brūnkrekļiem: — Nākamo šurp!

Viens divi — abi ar cepures siksnām zem zoda atvelk ievainotu sarkanarmieti.

Garais skatīšies, skatīšies ievainotā, pieskries klāt un sāks spārdīt kājām.

— Tā nedrīkst, jaunais radniek, — barons nenocietās. — Ievainotu cilvēku nevar spīdzināt. Mēs tā agrāk nedarījām.

Garais atkal uzmeta mirušajam greizu aci.

— Nemuldi, vecais! Mums tāda kārtība, — un pasvelpj abiem brūnkrekļainiem. — Nākamo šurp!

Viens divi — izkāmējušie ar cepures siksnu zem zoda pēc mirkļa atvelk pusaudzā zēnu.

— Tu, buntavnieks, man pretojies atdot triecniekiem savas vilnas bikšes. Pakārt pie čukura!

— Vai tu bez prāta, jaunais radniek! — mirušais barons metās klāt. — Kur tas redzēts, ka bruņinieki bērņus bendē? Kad izaug liels un pretojas, tad var sēdināt kaut uz mieta.

Garais pavērās sencī tādām acīm, ka tam pār skeleta kauliem pārskrēja šermuļi.

— Vecais, tu esi vācu imperijas ienaidnieks. Triecnieki, grābiet ciet!

Mirušais barons ir atskatīties nepaguva, kad abi izkāmējušie ar cepures siksnām zem zoda jau bija viņu nogrābuši aiz pleciem un vilka no pagalma ārā. Aiz vārtiem nelaiķa barons samanīja pulka vīru un sievu, kurus dzina tādi paši izkāmējuši brūnkrekļinieki ar cepures siksnām zem zoda kā abi viņa vedēji.

— Ļautiņi, neejiet! — viņš iekliedzās. — Ļautiņi, neklausiet savam dzimtskungam! Turieties preti. Viņš neprot saimniekot!

— Klusēt! — reizē iebrēcās abi vedēji un izrāva no kabatas neredzētus likus, spidīgus rīkus. Ap mirušo baronu sāka šņākt zibeņi un sprakšķēja isi pērkonī.

Baronam Kampaizausim kā jau mironim tie nekā ļauna nenodarīja. Viņš saliecās, palēcās, skrēja, lida, joņoja, kamēr kapličā atpakaļ gan.

— Vai traks, kas tās par atvasēm tur augšā saaugušas, — viņš nevarēja norimties. — Ja tos drīzumā neapsītīs, pat veco baronu trūdiem nebūs glābiņa.

# DRĀMATISKJ SACERĒJUMI

J. Vanags un Fr. Rokpelnis

## RŪTA

/Operas librets/

Personas:

|                                  |                        |
|----------------------------------|------------------------|
| Pēteris Mednis                   | <i>Festa adjutants</i> |
| Rūta                             | 1. sieva               |
| Valdis                           | 2. sieva               |
| Māte                             | 1. zemnieks            |
| Hazenkrons                       | 2. zemnieks            |
| Vurms                            | Zemniece               |
| Fests, <i>valsts komisārs</i>    | 1. partizānis          |
| Lauerts, <i>pagasta vecākais</i> | 2. partizānis          |
| Mārtiņš                          |                        |
| Vecāks vīrs                      |                        |

Sūlaini, ļaudis, pils sardzes zaldāti, partizāņi.

Vaļkalnes pils pagalms. Pa labi ieeja pili: kāpnes, kolonas.  
Pa kreisi pagrabs. Pretim lauku ainava. Vakars.

*Ļaudis poš pagalmu. Valdis ar Mārtiņu izvelk stiepuļi ar iluminācijas  
laternītēm. Rūta viņiem piepalīdz. Visi strādā gausi, piespiesti.*

ĻAUDIS (*lēni, sēri*): Smagi šalca liepu leja —  
atkal vilki Vaļkalnē.  
Dzelzu zobi, āķu nagi —  
asins pēdas pagalmā.

Cērt, bāliņi, cietu slotu,  
lai var sārņus aizslaucīt.

Lai zūd tumsa, lai zūd migla,  
lai nāk saule sētiņā.

VALDIS (*slepus nodod Rūtai vēstuli*): No Medņu Pētera!

RŪTA (*satraukta aplūko*): Patiesi!..

Tas viņa raksts!

(*Paslēpj. Novirzās pa labi pie pils pagraba restotā loga.*)

VECĀKS VĪRS (*atbalstās uz sekuma, slauka sviedrus*):

Dzird, viesi

mums būšot vareni.

MĀRTIŅŠ (*kārtodams laternītes*): Pats Fests.

1. SIEVA (*vecajam vīram*): Ko pūties? Sāc nu atkal mest.

RŪTA (*lasa vēstuli*) Mežainā ezera krastā

vēstuli rakstu Tev, draugs.

Nevaru sūtīt pa pastu,

vārdā pat nedrīkstu saukt.

Ilgojas sirds Tavu glāstu —  
naktīs nemaz nenāk miegs.  
Biedriem pie gunsкура stāstu,  
naidniēkam atriebt kāds prieks.

Šodien man šautenes laidē  
robu jau divdesmit trīs.  
Sveicini māti — un gaidi.  
Ceru, mēs, tiksimies drīz.

MĀRTIŅŠ (*Valdim*): Vilksim nu augšā. Drīz jādedz. Jau vēls.

RŪTA: Medņu māt, Medņu māt!

MĀTES BALSS: Dzirdu!

RŪTA: Pēteris ziņu tev sūta.

MĀTES BALSS: Mans dēls?

Aizsita elpa man sirdi!..

VECĀKS VĪRS: Dzird, Rēzeknē nesen  
pie visiem stabiem ļaudis kārti.

MĀRTIŅŠ: Tie vācu bendēm īstie goda vārti  
un izprieca, ja cilvēks mokās sten —

VALDIS (*pakāpies uz pagraba, piestiprina stiepuļi zaram*):

Eh! Celties tikai barā

mums, zēni, goda vārds,

lai kūp reiz novakarā

pils vietā varens sārts!

MĀRTIŅŠ: Ko muldi, puika!

1. SIEVA: Trakais!

2. SIEVA: Bez prāta!



VECĀKS VĪRS: Tiesa, dēls,  
tai negantnieku slakai  
nav labāks jānovēl.

MĀRTIŅŠ: Kāp zemē! Kāds vēl nodos —

1. SIEVA: Mūs visus tiesās līdz.

VALDIS: Lai mūk, kam bail no soda —

Vēl nav viss izsacīts!

Vēl šodien Mednim māte

zem mūru velvēm smok.

Un jums? Vairs nesūkst vātis,

ko cirtis bendes koks?

No stacijas jau rītu

jauns vergu vilciens ies.

Tad labāk kaujā kritam,

ne glēvi padoties!

MĀRTIŅŠ: Pie joda!

VALDIS: Tūdaļ beidzu.

Var svētku galdu klāt. (*Zīmīgi.*)

Tik tos, kas pārāk steidzas,

liek Mednis sveicināt!

(*Pazūd aiz pagraba.*)

ĻAUDIS: Ko teica viņš? Liek Mednis... Csst!

Viņš Medni pieminēja!

1. SIEVA (*draud ar slotu*):

To zenķi tiešām vajag sist: —

ko muld no tukša vēja.

MĀRTIŅŠ: Par Medni dzird jau pāri novadiem —

no Daugavas līdz Balviem, Silajāņiem.

Un tauta pat pēc gadu desmitiem

vēl dziesmās teiks par Medņa partizāņiem.

Kur ceļu krusts, tur Medņa vīri tuvu,

un vāciem vairs nekur nav droši stāt.

Par asinīm, par nopostītām druvām

iet partizāns ar nāvi atmaksāt.

Kā vajāts vilks glūn apkārt Vurms caur pieri.

un Hazenkrons, no miega trūcies, klieudz.

Pat pili vairs tie nerod senā miera,

tos visur atriebēja roka sniedz.

VALDIS (*no labās*): Kuš, Vurms... Nu atkal slotas

laiks lēnām kustināt,

lai kungi nealotos

un nesāktu mūs rāt.

(*Ļaudis atsāk darbu.*)

1. SIEVA: Vai die!..  
2. SIEVA: Jau stāv uz trepēm...  
VURMS: Nu strādā, strādā!  
VECĀKS VĪRS (*sevi*): Kā vienmēr!  
VURMS: Ko čukstat jūs tur slepen?  
Vai veikts jau liktais mērs?

(*Panāk uz priekšu*)

Vēl pagalms tā kā stallis — (*paspeļ ar kāju*)  
ar vezumu var vest!  
Ko teiks par šādu balli  
valsts komisārs Herr Fest?

MĀRTIŅŠ: Mēs visu greznojām un pošam  
pēc jūsu pavēles.

VURMS: Kā tā?  
Bez pavēles! Jums garā mošā  
te labprātīgi nākt un labā izskatā.

Lai Festa kungs redz valsti zeļam,  
lai redz, ka viss uz augšu iet.  
Un kurnētāju balss lai nepaceļas,  
lai koris allaž jaukas dziesmas dzied.

Tā jaunā kārtība. Heil, Hitler!

(*Rūta uznāk ar laternīšu virkni.*)

Ā, ciema skaistule! Labdien!

(*Nekautri uzmācas.*)

RŪTA (*pieklājīgi izvairās*): Kungs, uzmanīgi! Tie vēl mitri.

VURMS: Tu sen jau manus skatus sien,  
bet allaž mums kāds šķērslis vidū gadās.

RŪTA (*glābiņu meklējot, steidz pāri skatuvei*): Nāc, Valdi, ikārsim atkal  
vadā!

(*Valdis un Mārtiņš izvelk starp Rūtu un Vurmu stiepuļi. Uzkarina  
laternītes.*)

VURMS (*Valdim*): Klau, nejoko!

MĀRTIŅŠ: Viņš tikai darbu dara.

VURMS: Laiks saprast jums,  
kam šeitān pieder vara!

(*Atgrūž Mārtiņu un uzmācas Rūtai.*)

Un arī tev  
nav sveša mana daba.

Būs prātīgāk,  
ja atnāksi ar labu  
man šonakt svētku gultu klāt!

RŪTA (*izraužas dusmās*): Tā māte tiešām janolād,  
kas auklējusi šādu zvēru!

VURMS: Nu, nu! Ar mēru  
ir jāprot kost.

(*Nekautri tver.*)

RŪTA: Nost! (*lesit. Bēg.*)

VURMS: (*negantā niknumā*): Ja netirs vergs sit vācu vīram vaigā,  
tam neizbēgt no asinssoda baigā.

Nav arī piedzīvots,  
ka staļļa meitas gods  
man būtu jāiegūst ar dižciltīgu glaimu,  
Par šādu zaimu  
tev simtkārt jānožēlo būs! (*Prom.*)

ĻAUDIS: Vai, vai!

MĀRTIŅŠ: Ko gaužat jūs?

Laiks darbu novest galā  
un rindā stāt gar abām ceļa malām.  
Sods gaida bargs, ja visu nepagūs.

ĻAUDIS: Ai, kas nu būs, kas būs! (*Turpina darbu.*)

RŪTA: Vai ļaudis tie — vai vilkači no pura,  
kas mūsu ciemos klist?  
Zem viņu pēdām zāle vīst  
un ziedi dreb — tur aiziet ļaunais burvis,  
ko pati saule nīst.

Tie dārzos lien, no stropiem medu sūc,  
tie mūsu govīs naktīs izziž sausas,  
kā ēnas seko mums un slepus klausās  
aiz katras rūts.

Tie bērņus lenc, kas smiltīs rotaļo,  
rauļ, kāri smilkstot, tos no mātes rokām  
un zobiem plosa, priecājas par mokām,  
par dzīvi izdzēsto.

Nav ļaudis fie! Tie vilkači no pura,  
ko pati saule nīst.

Lai mūsu dārzs uz mūžu nenovīst,  
jēl kļūsti, sirds, par naida ugunsķuru,  
kas žēlas nepazīst.

HAZENKRONŠ (*iznāk uz pils kāpnēm. Viņam blakus sulainis, kas  
palīdz nokāpt lejup un vienmēr paliek viņa tuvumā.*)

Laiks darbus beigt! Jau saule riet,  
jau gaida viesus pils.

Par godu tiem ikviens lai iet  
sev svētku drānas vilkt.

I. SIEVA: Kungs labā omā.

VALDIS: Atgadās —

MĀRTIŅŠ: Tik neatmin vairs to,  
ka ņēmis ziemas kampaņās  
mums drānu pēdējo.

HAZENKRONŠ: Kas kurn tur barā? — Zinām jūs.

Nav upuris jums gods!  
Dažs vairāk zemē racis būs,  
ne fronteī steidzies dot.  
Tas jūsu kauns, ka krievu sals  
mums bija divkārt sīvs.

MĀRTIŅŠ: Dievs bargi soda mūs par to:  
kungs mājup nācis dzīvs.

HAZENKRONŠ: Par jaunu ceļas mana senču pils,  
no smaga miega most.

Vēl lūko zeme šī un egļu sils  
to naidā jost,  
bet dievu gribai velti ceļā stāt —  
vairs kalpiem kungu zālēs nebradāt.  
Virš dzīru galda dzimtas vapenī  
bij krusts un zobens ass.  
Dzird mūsu tēvi senču kapenēs:  
skan atkal tas.  
Tie cinka zārkos mierā dusēt var —  
skan vācu mēle. Cēlies vācu gars.  
Tas zemēm pāri bango netūrams,  
kā vilnis brāžas plats.  
Uz Rītiem gaitu norādījis tam  
mans Hitlerš pats.  
Te stāvu es, te mana pils un lauks —  
mans dzimtas koks te tālos mūžos augs.

*(No kreisās Vurms, aiz viņa Lauerts, divi veci zemnieki un viena  
zemniece. Vurms militāri sveicina, nostājas blakus Hazenkronam.*

*Ļaudis savāc darba rīkus, aiziet. Tuvumā paliek Valdis.)*

LAUERTŠ *(nostāda zemniekus rindā pagalma malā, noņem cepuri un  
twojas Hazenkronam. Grib klupt pie rokas.)*

HAZENKRONŠ *(atrauj roku, noslauka to):* Ej nostāk — soļus vismaz trīs  
un stāvi taisni, trums!

Tā klūda bij, ka sev pie rokas līst  
reiz barons ļāva jums.  
Aiz likām mugurām bij duncis daža rokā.

LAUERTS: Man uzticāties, kungs. (*Parāda savas rokas.*)

HAZENKRONŠ: Kas pārāk zemu lokās,  
ja naidnieks nav, — tad vairāk algas cer.  
Tā bija reiz. Bet mums vien tādi der,  
bez cerībām kas nāk.

(*Brīdi nicinoši uzskata atnācējus.*)

Es gaidu. Vari sākt.

LAUERTS: Kungs, katrā sētā biju  
un lūdzu svētkos būt,  
bet vairāk kā šos trijus  
nav spēka sadabūt.

VURMS: Viņš lūdzis tos! Viņš saucis!

LAUERTS: Kungs, nelīdz vārds te bargs.  
Cits meža pļavā braucis,  
Cits guļ uz gultas vārgs.  
Nav citam svētku drānu,  
cits kara būvēs iet.  
Cits . . . saklausījies mānus  
un — aizsit durvis ciet.

HAZENKRONŠ: Sit durvis ciet?!

VURMS: Ko klusi?

Ķers tevi pirmo sods!

LAUERTS: Dzird, kungs, uz mūsu pusi  
pats Mednis sirojojot . . .

HAZENKRONŠ: Un tad!?

LAUERTS: Kas kungiem draugos,  
var Medņa dusmas krāt.

HAZENKRONŠ:

Jau atkal, nelga, raugi  
aiz sievu tenkām stāt!  
Prom! Dzen ar pletni gausos,  
no gultām rāpties liec!  
Un tos, kas māņiem klausā,  
kal ķēdēs — šurpu triec!  
Prom!

LAUERTS: Eju, kungs, — jau skrienu.

Nekas vairs nevedas. (*Aizsteidzas*)

HAZENKRONŠ: Tas lops šo svētku dienu  
vēl ņems un samaitās. (*Noskata zemnieku grupu.*)

Kas rokās tev?

I. ZEMNIEKS: Kungs, — sālsmaize — vēl silta,  
būs zemes soģam tā.

2. ZEMNIEKS: No trejām sētām milti.

ZEMNIECE: Un raugs no ceturtās.

VURMS (*paceļ pārklāju, apskata*).

HAZENKRONŠ: Nest pili!

VALDIS (*piesteidzas*): Pakalpot nav grūt.

*(Saņem no zemniekiem sālsmaizi un aiznes pa labi.)*

HAZENKRONŠ: Līdz augstie viesi brauks,

tur paejiet — aiz lopu kūts

un gaidiet, kamēr sauks.

*(Zemnieki aiziet. Hazenkrons uz kāpnēm pēkšņi vērīgs sāk lūkoties tālumā.)*

LAUERTS (*atmuguriski ienāk pagalmā*): Debess brīnums tas?— vai sāk aplam rādīt gurdās acis:

muižas ceļu ļaudis nāk,

kalnā kāpj pa dārza taci.

HAZENKRONŠ: Saņemt ej! — Ko šurpu nāc?

Pārmeklēt ikvienu siki!

Galva ripos tev, ja kāds

ienesīs te nāves rīkus.

*(Lauerts prom, viņam līdzī Vurms. Hazenkrons, brīdi vērojīs, ieiet pili. No labās Valdis ar zemnieku atnesto sālsmaizi un maizes donu. Pārlūkojīs pagalmu, viņš pieklauvē pils pagraba logam, paver to un caur dzelzs režģi pasniedz maizes donu pagrabā.)*

VALDIS: Tev launags, Medņa māt!

*(Ātri aizver logu, sālsmaizi uznes pils terasē, noliek uz galdiņa. Dārzā dzird strazda svilpošanu. Valdis ieklausās, panāk pagalma vidū un atbild signālam. Atdara nelielus vārtiņus pils mūra sienā, blakus pagrabam. Vēlreiz atkārtō signālu. Pagalmā ienāk Pēteris, aiz viņa divi partizāņi.)*

PĒTERIS: Lūk, mūsu muižas spēka vīrs! (*Sasveicinās ar Valdi.*)

VALDIS: Var droši ... gaiss pavisam tīrs.

1. PARTIZĀNIS: No logiem sargies — pamanīs.

VALDIS: Tur — lapenē mūs zari vīs. (*Visi aiziet uz lapeni.*)

PĒTERIS: Zied atkal liepas, bites san —

kāds maija vakars prātā man.

No lauka, rieta saulē spulgs,

nāk kalnā tēraudzirgu pulks.

Tu savu lauku ari pats,

tev ceļš bij dzīvē vēries plats, —

un vakaros zem liepām bij

mums dziedāt prieks līdz pusnaktij.

Viss tikai gadu atpakaļ...

Un tāpēc visi šķēpus kaļ,

tos naidā rūda, asus trin  
pret tiem, kas mūsu druvas min.  
Grauj mūsu brāļi frontē tos,  
mēs zemes krastos dzimtajos.  
Un roka ātrāk nenorims,  
līdz brūnā sērga zemē grims.  
Tad atkal ziedēs mūsu lauks,  
pār kalnu tēraudzirgi brauks —  
un lapenē, ko ziedi vij,  
mums dziedāt tiks līdz pusnaktij.

(*Sapulcina pārējos tuvāk.*)

Laiks darbu sākt. (1. *partizānim*)  
Kad satumsīs,  
pie kaŗa klēts ar vīriem trīs  
veic sardzi — klusu dari to!  
Un klēts lai gaisos uzlido.  
Pils sardze turpu skries. Ņem tos  
tad savos uguns brāzienos. (2. *partizānim*)  
Bet tu — ar vīriem divpadsmit  
brūc pagalmā ... un labi sit.

2. PARTIZĀNIS: Kur būsi pats?

PĒTERIS: Rets medījums  
nāk šodien stobra galā mums.  
To ņemu sev.

VALDIS: Bet man ko sākt?

PĒTERIS: Lūk ... pagrabs. Vari talkā nākt.

1. PARTIZĀNIS: Tur lauznis īstais darba rīks.

VALDIS: Būs! Mārtiņš būs mums palīdzīgs.

PĒTERIS (*partizāņiem*): Jums nozust laiks —  
(*Valdim*) Mums abiem ar  
un ... pastrādāsim šovakar.

(*Pārlūko pagalmu; pamāj partizāņiem, tie aiziet. Valdis aizdara vār-  
tīņus. Pār pagalmu nāk muižas ļaudis, vecāki vīri un sievas, kā varē-  
dami saposušies. Valdis ar ļaudīm prom. Nāk Rūta, tērpusies svētku  
drānās.*)

PĒTERIS (*lapenē*): Rūta...

RŪTA (*apstājas, satraukta lūkojas apkārt*).

PĒTERIS: ... mūsu liepa zied.

RŪTA: Viņa balss! — vai vējš no sila?

PĒTERIS (*iznāk pagalmā*): Vijās taka — sāka iet,  
veda tā uz kalna pili.

RŪTA: Pilij loku ļaudis liec.

Nāve mīt te! — Kamdēļ nāci?

PĒTERIS: Skatīt nāvi nava bieds  
tam, kas dzīvi milēt sācis.

RŪTA: Augu naktī pagrabos  
vaidus dzird, kas sirdi moka.

PĒTERIS: Nācis kalnā klusēt tos  
vīru pulks ar smagu roku.

RŪTA: Vai tā gana smaga būs  
dragāt akmens vaidu mūrus?

PĒTERIS: Varens sauc un vada mūs  
nāids, ko gadu simti kūra.

Tas liesmās aug, kā palu straume grauj,  
caur sirdi plūst un līdzī simtus rauj.

Pie naida upes dzeļ tie vēl un vēl —  
un sirds, kas mīl, viskarstāk naidā kvēl.

RŪTA: Lai dzīves gaisma sirdī nenoriet,  
ar palu straumi gribu līdzī iet.  
Visdziļā naida dzelmē šodien grimt,  
lai mīlas vārdi spēj uz lūpām dzimt.

ABI: Lai mīlas gaisma sirdī nenoriet,  
pie naida upes mūsu gaita iet.  
Kas nedeg naidā, mīlas nepazīst,  
un uzvar tas, kas mīlas vārdā nīst.

PĒTERIS: Tu svētku drānās? . . .

RŪTA: Dzina mūs,  
lai dzirotājiem prieks.

PĒTERIS: Par dārgu. — Vīlku dzirēm būs  
bez tevis jāiztieks.

RŪTA: Ko gribi sākt?

PĒTERIS: Ej . . . Sakārto,  
kas ceļam der, vien to!

RŪTA (*līksmi*): Tev līdzī? (*Satrūkstas*)

Tu briesmās sevi met,  
tev manis dēļ tās draud!

PĒTERIS: Bēg briesmas, ja tām stājies pret.  
Steidz . . . Laika nava daudz.

*(Aizvada Rūtu pa labi. Sarunas laikā, Rūtas un Pētera nemanīts, pagalmā ienācis Lauerts. Ievērojīs Pēteri, aizraujas aiz kolonas. Glūn, tad iesteidzas pilī. Pēc brīža pagalmu ielenc pils sardzes zaldāti.)*

PĒTERIS (*atgriežas, nepamana neko aizdomīgu. Dodas pie pils pagrabā loga.*) Māt . . . Dzirdi, māt . . . Tā mana balss —

*(Trīs bruņoti sargi uzbrūk Pēterim, satver. Pa kāpnēm noskrien Vurms.)*



VURMS: Tā! Beidzot! Rokā gan!

Vest pili! — Sila dziesmai gals,  
krīt galva — atamans.

PĒTERIS (*aukstasinīgi*): Es svētku viesis — kā ikviens.

LAUERTS (*izlien no paslēptuves*): Nē, nē, tas viņš!

VURMS: Prom vest!

Ja lūko trakot — grožiem sien!

Jums pateiksies pats Fests.

(*Pēteris straujā rāvienā atsvabinās, notriec zemē pirmo sargu. Otrs viņa sītiens trāpa Lauertu, tas sabrūk uz kāpnēm. Cīņa, piesteidzas pārējie sargi, Pēteri pievar. Sizdami ieved pili. Pēdējo skatu redz Valdis, kas nāk gar lapeni no labās. Viņš paskrien līdz kāpnēm, kā gribēdams iejaukties, tad apmulst, neziņā lūkojas apkārt. Nāk ļaudis, viņu vidū Mārtiņš. Valdis steidz tam pretī, paved sāņus un stāsta, kas noticis.*)

ĻAUDIS: Brauc!

Bargās kara mašīnās!

Ko domā, — kājām nāks?

Lūk, lūk, jau gatvē iegriežas!

Klau, klau, jau taurēt sāk!

1. ZEMNIEKS (*ierauga zemē Lauertu, piegājis apskata*): Tas taču

Lūiķis! Mans dies —

2. ZEMNIEKS: Jau atkal pje dzēries...

ZEMNIECE: Ei, celies, maita, — kungi brauc!

LAUERTS (*sakustas, lūko piecelties, 1. zemnieks viņam palīdz nostāties uz kājām.*)

Brauc? — Debess tēs...

1. ZEMNIEKS: Jau klāt!

ZEMNIECE: Ka tik nu runu nesajauc.

LAUERTS: Šurp — rindā visiem stāt!

(*Nostāda zemniekus, pats ar sālsmaizi soli priekšā. Uz kāpnēm iznāk Hazenkrons, Vurms, pils sardze. Tuva automašīnu dūkoņa — strauji aplust. Pagalmā ienāk Festa adjutants. Vurms steidz viņam pretī, sasveicinās. Atstumj ļaudis nostāk, gar žogmalēm.*)

HAZENKRONS (*nāk lejup un pils priekšā satiekas ar Festu, kas sargu pavadīts, ienāk pagalmā*): Pils viesi sveic zem jumta sava,

kas vācu ieročiem par slavu

šo zemi vada ciets.

Tā mūsu bij un būs aizvienu —

FESTS (*pārtrauc*): Ne runas — vairāk darbus cienu

un — kāpnes augšup iet.

(*Grib doties uz pili. Ceļā nostājas Lauerts ar sālsmaizi. Fests satrūkstas, kāpjjas atpakaļ*):

Ko grib šis vīrs?

HAZENKRONŠ: Viņš tautas sūtiš,  
lai teiktu padevības jūtas  
jums, zemes pavēlniek.

FESTS: Lai runā īsi.

LAUERTS: Kungs, kā brālim  
viss pagasts jums te maiz' un sāli

(Pasniedz sālsmaizi. Fests atsedz pārklāju — uz paplātes akmens,  
greznots ar nātrām.)

pie kājām bijīgs liek

FESTS: Kas tas!? Vai tā šeit saņem viesi?

HAZENKRONŠ: Valstis komisār — ļauns joks, patiesi.

(Triec paplāti sejā Lauertam.)

Par to vēl runa būs!

(Festam)

Es lūdzu aizmirst, augšup doties  
un brīdi kopā nolūkoties,  
kā tauta priecēs mūs.

(Uziet pils terasē, apsēstas pie uzklāta galdiņa. Fests nervozi izdzer  
glāzi vīna. Hazenkrons pielieciēs kaut ko viņam čukst. Fests pieaicina  
adjutantu, dod rīkojumu. Adjutants un Vurms ieiet pilī. Lauerts šada-  
būjis dažus vecākus vīrus un sievas, kas uzsāk tautas deju. Dejo gausi,  
nospiesti. Fests un Hazenkrons vēro. Uznāk Rūta. Meklē ļaudis Pēteri.  
Deja beidzas.)

FESTS (neapmierināts): Maz prieka redzu ļaudis, Hazenkron,  
maz jautrības.

HAZENKRONŠ: Pie kultūras šiem ļaudim jāpieron,  
vēl kautrējas. (Ļaudim)

Kas varbūt dziedāt skaisti māc, —  
lai priekšā nāk!

LAUERTS (šaudās starp ļaudim): Sievas! Meitas! Paligot!  
Izies visiem greizi!

(Sadužas ar Rūtu.)

Ā! (Satver pie rokas un velk uz vidu.)  
Nāc, nāc! (Pret terasi.) Šī skuķe prot  
dziesmu teikt pie reizes.

FESTS: Kā tevi sauc?

RŪTA: Es — Rūta.

FESTS: Tā diezgan tīra šķiet.

HAZENKRONŠ (gatavs pakalpot): Ja vēlams būtu —

FESTS (*ar žestu noraida*): Lai viņa dzied.

LAUERTS (*rosās*): Klau, sāc nu, sāc!

Kam balss, lai lidzi loka.  
Būs kungiem labāks prāts  
un žēlīgāka rok.

RŪTA: Ej, saulīte, drīz pie dieva,  
dod man svētu vakaru.

Bargi kungi darbu deva,  
nedeļ svēta vakara.

ĻAUDIS: Ū-ū-ū, ū-ū!

ū-ū-ū!

RŪTA: Melna čūska miltus mala  
vidū jūrā uz akmeņ.

Tos būs ēsti tiem kungiem,  
kas bez saules strādināj!

ĻAUDIS: Ū-ū-ū, ū-ū!

ū-ū-ū!

HAZENKRONŠ (*sadusmots*): Ir diezgan! Vecākais!

Ko nozīmē šie gaudi?

LAUERTS (*lokās*): Kungs, tiešām savāds gaiss!

Kāds sakūdijs ļaudis.

FESTS (*Rūtai*): Kas mācījis tev šādas blēņu dziesmas?

RŪTA: Kopš gadu simteņiem tās mūsu tauta dzied.

FESTS: Tas aizliegts!

1. SIEVA: Nu ir briesmas!..

LAUERTS: Nāc, nolūdzies!

RŪTA: Laid vaļā!

FESTS: Lai tā iet!

(*No pils iznāk Festa adjutants papīru rokā, aiz viņa Vurms.*)

HAZENKRONŠ: Vai atzinās?

ADJUTANTS: Viņš klusē.

FESTS: Pietiek!

Lai visi redz un jūt,  
ka valda šeitān roka cieta  
un pretestības nevar būt!

(*Paraksta adjutanta sniegto papīru.*)

ADJUTANTS (*nodod papīru Vurmam*): Lūk, lēmums. Izpildiet!

HAZENKRONŠ: Šai pašā vietā!

(*Vurms prom.*)

FESTS (*pieceļas*): Kas blēņu dziesmas dzied

un slepus kurn par daudzām lietām,

tiem šeit par bijāšanu

tiks sodīts vīrs.

Es allaž manu,

ka gaiss vēl nava tīrs,  
un duncūs bieži atrod darba somās.  
Šo naida garu nomākt,  
kas te rūgst,  
mums durkļu nepietrūks  
un sodu sīvu.  
Lemt pašiem savu dzīvi  
jums jāaizmirst!  
Tie mirs,  
kas vācu varai ceļā stās  
un ļaudis musinās.

(*Vurms un zaldāti izved Pēteri.*)

Vest turp — pie pagraba — un nošaut!

ĻAUDIS: Vai! Mednis!..

RŪTA (*izmisumā metas pretim*): Pēter!..

ZALDĀTS (*atrauj*).

VURMS (*nogrābdams pie rokas, dzēlīgi*): Tā tēpu košo  
var sabojāt.

(*Pret terasi.*)

Šai meičai acīm redzams sakars.

FESTS: Vākt prom. Lai stingri sargā kāds.

VURMS: Tā. Nu tev būs jauks vakars!

RŪTA: Prom, slepkavas!

ZALDĀTS: Nāc, nāc!

HAZENKRONŠ: To velvē mest

līdz tiesas rītam,

bet šurpu veco sievu vest,

lai skata dēlu nāves sodā kritām.

(*Rūtu aizved. Pēteris nostādīts pie sienas. No ļaudīm atdalās Valdis  
un 2. partizānis. Abi aizslīd pa kreisi aiz pagraba.*)

VURMS: Pielādēt! (*Klaudz aizslēgi.*)

1. SIEVA: Tam rokas sietas!

2. SIEVA: Asinīs viss vaigs!

VECĀKS VĪRS: Tas ir vīrs, kam griba cieta.

MĀRTIŅŠ: Gan reiz pienāks laiks...

(*Kareivji izgrūž pagalmā māti.*)

MĀTE (*gaismā apžilbusi*): Ko gribat jūs? Te ļaudis...

(*Ierauga Pēteri.*)

Dēls!.. Mans dēliņ!..

(*Izraujas cauri zaldātu rindai.*)

HAZENKRONŠ: Šāds liktens katram dumpiniekam draudēs  
un bargāks vēl!

PĒTERIS: Kam raudi, māt,  
slēp sirdi sāpes savas.  
Vien nicināt  
mums jāprot ir un nīst.  
Var bendes šliet  
kaut tūkstoš karātavas —  
to nesaliekt,  
kas baiļu nepazīst.  
Lai nāve nāk —  
simts citu celsies kaujā  
vēl varenāk.  
Jau visa zeme dim!  
Lai asi trīts  
kūp katram cirvis sauja,  
tik asiņīs  
spēj jauna dzīve dzimt.  
Jau dimdēt sāk  
aiz upēm gluži tuvu,  
simts tautu nāk  
tur kaujā varenā.  
Ved Staļins tos,  
kam dārga dzimtā druva.  
Zied karogos  
tiem zvaigzne sarkanā.

FESTS: Man pietiek!

MĀTE: Mātes! Arī jums ir dēli!

MĀRTIŅŠ: Viss par vēlu!..

ZALDĀTS: Nost! (*Atgrūž māti.*)

VURMS: Gatavi!

*(Zaldāti paceļ šautenes pret Pēteri. Vīrs pagraba, Pēterim pār galvu, parādās Valdis un 2. partizānis automatiem rokās.)*

PĒTERIS: Uz cīņu, partizāņi!

*(Tuvmā spēcīgs grāviens. Vurms pārsteigumā sastingst paceltu roku. Fests pielec kājās.)*

LAUERTS: Vai pērkons tas vai māņi?

*(No pagraba augšas īsas automatu kārtas. Vurms un zaldāti krīt. Vispārējs sajukums. Pāri skatuvei brāž partizāņi. Īsa kauja. Fests aizbēg. Hazenkronu sagūsta un aizved. Lauertu nošauj vārtos bēgot. Parādās Rūta. Ļaudis prieks par partizāņu uzvaru.)*

KORIS: Laiks, brāļi, celties dzimto zemi sargāt, —  
kas tautu nodod, krīt kā kaltis zars.  
Kam vīra sirds, stāj droši kaujā bargā,  
lai brīvas atkal druvas atplaukt var.

## PIENĀKUMS

(viencēliens)

*Salta, lietaina rudens nakts. Caur tumšu silu aizvijas dzelzceļa līnija. Ap desmit kilometru no pietātnes, ceļa malā vientuļa stāv sarga Kārklīņa būda. Viņa dēlu Jāni, lokomotīves vadītāju, tikko aizvedusi uz staciju vācu patruļa, lai viņš vadītu uz austrumu fronti steidzamu kara ešelonu. Mājās palikuši Jāņa tēvs un māte. Atskan vilciena tuvošanās troksnis. Lokomotīvi vada Jānis. Sakopjuši visus spēkus, pie loga stāv uzficamie sociālistiskās dzimtenes patrioti: ceļa sargs Kārklīņš un viņa sieva. Kā bezgalīga lenta trauc pretī lokomotīvei tērauda sliedes.*  
*Un pēkšņi ... grāviens.*

\* \* \*

Personas: KĀRKLĪŅŠ, KĀRKLĪNIETE, BALODIS.

Vieta: Vācu okupētā Latvija, lauku stacijas tuvumā. Dzelzsceļa sarga istaba.

Laiks: Vēls vakars.

## DARBĪBA:

KĀRKLĪŅŠ (*lasa avīzi*).

KĀRKLĪNIETE: Vai neaizmirsi kaut ko, Jānīt? Tādā tumsā gan būs grūti līdz stacijai tikt.

JĀŅA BALSS: Nekas! Ja ceļā negadīsies nekas, parīt būšu mājās. Uz redzēšanos, māt!

KĀRKLĪNIETE: Uz redzēšanos! (*Tēvam*) Bet tas vācietis ar ne soli neatstās. Atskrēja pakaļ un aizved kā arestantu. Domā laikam, ka neies. (*Aizver logu, nosēstas un paņem šuvekli*) Ne pagulēt neļāva, ne nomazgāties, tikko no vienas lokomotīves nost, te — brauc atkal!..

KĀRKLĪŅŠ: Vācietis teica, ka caurbraucošā vilciena vadītājs pēkšņi saslīmis. Tfu! Vai zini, šitā lapa gan — līp pie pirkstiem, tik netīra un melna tā ir!

KĀRKLĪNIETE: Tss! Kāpēc vienmēr vajaga tik skaļi?

KĀRKLĪŅŠ: Jau no virsrakstiem vien kļūst nelābi. (*Paņem avīzi*) Paklausies! „Augstākās rases loma Ostlandē“ ... „Ostlandes iedzimto pienākumi pret Lielvāciju“... Saproti? Iedzimtie... Ne vairs latvieši, bet kaut kādi Āfrikas cilvēkēdāji...!

KĀRKLĪNIETE: Vai dieviņ! — Runā klusāk!

KĀRKLĪŅŠ (*paskatās pulkstenī*): Drīz jāiet pārbaudīt sliedes. (*Stai-gā pa istabu*) Kas tā nu par dzīvi!.. Nodzīvo veselu mūžu un beidzot kļūsti par suni un vergu... Izaudzini dēlu, viņam blakus nostājas vācu žandarms... (*Nosēstas*)

KĀRKLĪNIETE: Taisnība jau ir, bet tāpēc jau nav jāskrien postā. Tāpat neko neizrunāsi, neizkļiesi... Tikai nelaimi uz savu galvu sakļiesi. (*Pēc īsas pauzes*) Vai neieēdīsi? Es ienesīšu.

KĀRKLĪŅŠ: Lai paliek. (*Negribīgi ceļas*) Nav jau vairs laika. Jāiet uz apgaitu. (*Sāk taisīties, sameklē laternu, cepuri.*)

KĀRKLĪNIETE: (*paskatās pa logu*): Cik tumšs šovakar! Un ceļas vējš. Pirmāk jau drusku rasiņāja lietus... Varēji gan iepriekš paēst. Kamēr atnāksi no apgaitas, putra būs pavisam atdzisusi.

KĀRKLĪŅŠ (*uzliek cepuri*): Neēdīšu, — nav tak vairs laika. Vienpadsmitos divdesmit minūtēs atiet vilciens.

(*Pie āra durvīm skaļi klawējieni*)

BALODIS (*ienāk steidzīgi, Kārklīniete seko*): Labvakar, Kārklīņ, labi, ka tu vēl mājās, — domāju, būsi jau aizgājis... Man steidzīgi jārunā. (*Paskatās vilcinādamies uz Kārklīnieti*) Tu varbūt iznāksi aiz durvīm.

KĀRKLĪŅŠ: Neniekojies! Pūt vaļā. No manas vecenes nebaidies. Nav pļāpa. Saki droši!

BALODIS (*iet tuvāk*): Nu labi... Tā tad īsi un skaidri: šovakar uz ceļa apgaitu neej... Un ja arī ej, — mežā uz pagrieziena sliedes ir vaļā. Bet tām tā arī jāpaliek, — saproti? Pēc divdesmit minūtēm no stacijas aties vilciens — kaŗa ešelons ar tankiem un vācu kareivjiem. Tas steidzas uz fronti... Bet mēs atskrūvējām sliedes...

KĀRKLĪŅŠ: Bet kā tad tā? Man jātbild par tām...

BALODIS (*saņem tā roku*): Saprotam, Kārklīņ, vecais draugs... Mēs palaujamies uz tevi. Vilciens nedrīkst tikt uz fronti! Ir pēdējās izšķirošās kaujas. Viņi met uz turieni visu, kas tiem ir. Bet mēs — citādi nevaram palīdzēt dzimtenei, — saproti?

KĀRKLĪŅŠ (*stāv nokārtu galvu. Pauze.*)

BALODIS: Paskaties tikai uz tiem tankiem, kas tur rēgojas uz platformām... Tie tak ies pret mums, pret mums!... (*Nervozē*) Bet man tūlīt jāpazūd, — vilciens drīz nāks.

KĀRKLĪNIETE (*pēkšņi*): Vilciens! Vilciens drīz nāks... Bet (*apsēžas nevarīgi, klusi*) Jānis... Jānis vadīs vilcienu...

BALODIS: Jānis?

KĀRKLĪŅŠ (*lēni paceļ galvu*): Tagad tu saproti, ko prasi no manis?...

BALODIS: To es nezināju... (*Pauze*) Jā, draugs, ja nu tā — tad... (*Ar uzsvāru*) prasīt no tevis to nevaru... Sliedes ir vaļā. Rikojies pēc (*vilcinās*) sirdsapziņas!

KĀRKLĪŅŠ (*pārtrauc*): Diezgan! (*Parupji*) Vilciens tūlīt nāks. Pazūdi!

BALODIS (*spiež viņam roku*): Sveiks! (*Aizsteidzas*)

KĀRKLĪNIETE (*visu laiku rokās saķertu galvu sēdējusi krēslā, ta-*

gad pietrūkstas kājās): Ko tu te stāvi! Vilciens nāks! Nē ... es pati ātrāk.

KĀRKLIŅŠ (*atjēdzas, saķer to*): Nekur tu neiesi, — nekur!

KĀRKLIŅIETE: Nu tad skrej tu, — skrej! Sliedes taču ir vaļā ... bet Jānis to nezina... Ej, pacel briesmu signālu! Še, še, ātrāk! (*Grūž viņam rokā laternu. Tāla vilciena dunoņa*)

KĀRKLIŅŠ (*atstumj to*): Es necelšu signālu. Klusi!

KĀRKLIŅIETE: Tu necelsi?... (*Metas uz durvīm*) Tad es...

KĀRKLIŅŠ (*saķer viņu aiz rokām*): Paliec mierā, Anna, — paliec mierā! Tas taču ir kašs... Ja nebūtu mūsējais, būtu citas mātes dēls... Saproti, tā jādomā tagad, — tikai tā!

KĀRKLIŅIETE (*šņukst*): Es kļūšu ārprātīga!

KĀRKLIŅŠ: Jāpārvar viss...

KĀRKLIŅIETE: Es nekā vairs nesaprotu.

KĀRKLIŅŠ (*glāsta viņu*): Apmierinies, saņemies, Anna! Tas ir pienākums. Un neraudi! Bieži gadas, ka lokomotive cieš vismazāk, vadītājs paliek pavisam neskārts...

KĀRKLIŅIETE (*izraujas, pieskrien pie loga*): Tūlīt, tūlīt nāks vilciens. Es dzirdēšu, kā tas joņos garām... Jānis vēl pametis skatu uz mūsu māju, domās, ka guļam... Un nezinās, ka te stāv divi slepkavas. (*Iekļiedzas*) Dzirdi, viņš nekad nedomāja, ka tēvs un māte ļaus tam iet nāvē... Neglābs to...

KĀRKLIŅŠ: Beidz! Beidz, — es tev saku! Savu dzīvību es atdotu, lai nebūtu jāpiedzīvo šī stunda. Bet, — ja tā ir atnākusi, tad es zinu tikai vienu: vilciens netiks uz fronti! Netiks! (*Klusi*) Dzirdi, tas nāk...

(*Vilciens drāžas garām*)

KĀRKLIŅIETE: (*Saļimst*) Ā ... ā...

KĀRKLIŅŠ (*atbalstās pret sienu*).

(*Grāviena troksnis tālumā*)

KĀRKLIŅŠ (*satver sievas plecus*): Izturēsim, Anna, — izturēsim!



# A P C E R Ē J U M I U N K R I T I K A

*J. Niedre*

## LATVIEŠU TAUTAS DZIESMAS PAR VĀCU KUNGIEM, ATKRITĒJIEM UN TAUTAS DRAUGIEM

Latviešu tautas dziesmās kā milzīgā mozaikā atspoguļojas visa mūža ikdienu ilgajos vācu kungu pakļautības gados. Niecīgie mozaikas vizmas gabaliņi ir atsevišķas četrindus tautas dziesmas. Tajās aprakstīta latviešu tautas darba dzīve vācu muižā, dzīve savā sētā, kurai kā bieds pāri karājas daudzžuburu maizes pātaga. Tautas dziesmās latviešu vīri, sievas, un sirmgalvjī izteic savas izjūtas: prieku un sāpes, mīlu un naidu. Prieks tautas dziesmās izsaka, ka latviešu tauta nemirstīga savā brīvības cīņās un dzīves alkā, ka tā nav pievarama. Savukārt sāpes tautas dziesmās ir pārdzīvojamā mūža asaru dienas — ciešanas, bads un sērgas.

Mila latviešu tautas dziesmās ir visdziļāko jūtu izpausme pret tiem, kas palīdz vārgdienu, kas necieš apspiedējus. Tāpat tautas dziesmās izpaužas naidis pret tiem, kas nes verdzību, kas palīdz verdzinātājiem. Tādā kārtā latviešu tautas dziesmas ir tas neapstrīdāmais dokuments, kas pilnīgi skaidri parāda latviešu tautas attieksmi pret vācu apspiedējiem un to dienējiem, kā arī to, ko latviešu tauta ieskata par saviem draugiem.

### I

Cilvēku savstarpējās sabiedriskās attiecības ražošanas procesā ir tās, kas nosaka katra vienpatņa darba un dzīves veidu. Viegli veicas darbs, kad tā darītājs nejūt apspiestību. Nebrī-

vam cilvēkam darbs ir jūgs, nebrīvai tautai — lāsts.

Apdziedot visdažādākos notikumus darbā un cilvēku dzīvē, tautas dziesmas uzsvē latviešu smago apspiestību. Tā vācu iebrucēju atnestā verdzība, kad vāci pēc XII g. s. iebrukuma Latvijā 700 gadu ar varu un viltu nošpieda latviešu tautu lopa stāvoklī. Tādēļ arī darba pieminēšana tautas dziesmās iegūst skarbāku pieskaņu. Piespiesto darbu sauc par vergu darbu, piespiedu darba darītājus par vergiem. Piem.:

Kalpiem gāju, vergiem gāju,

Uzsametu dziediedā. (B.V. 31076)\*

Tas pasacīts drūmi, sāpēs sakostiem zobiem, bet vergs nevar izjust brīva cilvēka prieku, viņš nevar gavitēt par dabas un cilvēku skaistumu.

Latviešu tautas dziesmās bagātīgi sastopamiem dzīvnieku, stādu un nedzīvās dabas priekšmetu pamazināmiem — mīlināmiem vārdiem, kā arī cilvēku pamazināmiem — mīlināmiem vārdiem ir savs sakars ar ilggadīgo tautas apspiestību, ar vācu jūgu. Cietējam parasti pret citu cietēju piemīt žēluma un draudzības jūtas. No sāpēm un skarbuma viņš meklē siltumu un maigumu un atrod to, glāstot citu vārgdieni. Tā kā apspiedēji izmanto nevien cilvēkus, bet visu dzīvo un nedzīvo dabu, tad latviešu tautas dziesmas nosauc siltā vārdā nevien māti — „māmulīti“, „māsiņu“, bet arī „jūriņu“, „lāviņu“ un pat meža plēsoņu „vilciņu“.

Kā apspiestie ļaudis tautas dziesmās

\*) Avoti norādīti pēc Kr. Barona un Endzelīna-Kļauština krājumiem. Kr. Barona krājuma apzīmējums — B.V., Endzelīna-Kļauština — E.K.

parādās „sērdieniši“, „pastariši“, „bāra bērni“, „bāri“ u.t.t. Piemēram:

Kas tie tādi, kas dziedāja  
Bez saulītes vakarā?  
Tie ir visi bāra bērni,  
Bargu kungu klausītāji.

Dzimtbūšanas un klausību laikos tikpat kā nebija nevienas latviešu ģimenes, kurai nenāktos smakt kungu jūgā, nebija tikpat kā neviena latvieša, kas justos kā piltiesīgs cilvēks. Dabīgi jāsecina, ka tauta pati sevi nosauc par „bāra bērniem“. Tāda viņa jutās, to viņa apliecina tautas dziesmā:

Nav saulīte nogājusi,  
Rasa zāles galiņā;  
Nav māmiņa nomirusi,  
Ķau bērniņi bāreniši.

(EK. III. 2657)

Secinot arī pēc tā, ka sērdieņu pusē ir visas tautas simpatijas un mīla, ka daudzās tautas dziesmās un teiksmās aprādīts, ka sērdieņiem palīdz visi labi laudis, pat dzīvnieki, ka tiem palīdz mīļā Māra, Laima un pat saule un mēnesis, nevar būt šaubu, ka latviešu tautas dziesmu „sērdieņi“ un „sērdienes“, „bāreņi“ un „bārenes“ ir pašas apspiestībā esošās tautas personificējums. Tāpat nevar nevērot tautas dziesmās daudzkārt pieminēto „sērdienītes slavināšanu“ un „bārenītes godināšanu“.

Sērdieņos jeb bāra bērnos izpaužas arī tautas lielais dzīves optimisms. Tieši sērdieņu tēlā latviešu tauta ļoti vispusīgi apliecina savu nesalaužamo pārliecību labākai dzīvei nākamībā, bārgdieņu apspiestās tautas uzvarai pār visiem ļauniem spēkiem un apspiedējiem.

Dziļš un dzeļošs naidis izpaužas latviešu tautas dziesmās pret apspiedējiem, galvenokārt vācu kungiem. Muižniekus un baronus tautas dziesmas piemin griezīga sīvuma apņemtā vārdā „kundziņš“. „Kundziņa“ vārds apvieno sevi ir smiekla, ir asa naida jēdzienu.

„Kundziņš“ vienādojas ar „vācietis“. Tiklab „kundziņš“, kā „vācietis“ — apspiedēji, verdzības nesēji. Turpat arī tautas dziesma pasvītro, ka vācu kungiem neviens nav labprātīgi

pakļāvies, neviens labprātīgi nav kļuvis vergs. Ar varu tauta piespiesta vergot.

Ai, ļautiņi, nesmejiēt,  
Ka es kunga vergā iemu.  
Kungi dzen, man jāiet  
Gaužajām asarām. (BV31639)

Vācu kungus pašus tauta ieskata par sabiedriski nederīgiem cilvēkiem. Tautas dziesmas vairākkārt uzsver, ka ražīgu darbu veic tikai nebrīvie, apspiestie ļaudis, kalpi, nabagie, bet nevis kungi:

Kārkļa vīzes, kankariņi,  
Tie maizītes pelnītāji;  
Kunga svārki, zābacīņi,  
Tie naudīņas tērētāji (BV 28260)

Vai arī:

Ko, kundziņi, tu darītu,  
Kad mēs visi nomirtum?  
Kas pelnītu tev maizīti,  
Kas vairs tevi godinātu? (BV 31302)

Kungiem bagātību sagādā vienīgi klausīnieku darbs. Tauta uzceļ muižnieku lepnās pilis, muižas, sagādā bezrūpīgu dzīvi kungiem pašiem. Latviešus strādāt vācu kungu labā trenc baronu ieceltie vagari vai stārsti. Piemēram:

Balta muiža kalniņā,  
Kas to baltu balināja?  
Darbinieku sūra vara,  
Stārstiņa kliegumiņš. (BV 31409)

Visumā ņemot, latviešu tautas slēdzieni par cilvēkiem un to darbu ir ļoti objektīvi. Tauta vienmēr saskata vērtīgo katrā cilvēkā, bet ne mazāk asi graiza cilvēku trūkumus un ļaunumus. Zīmīgi, ka, apdziedot muižniekus, latvietis tos redz tikai atbaidošām īpašībām. Apspiedējs kungs ir neviens nežēlīgs, asinskārs, viņš ir arī liels skauģis, skopulis un zaglis. Vācu kungu dabu raksturo šādas dziesmas:

Velna kungs, elles kungs,  
Nekul manu bāleliņu;  
Sapūs tava muguriņa,  
Uz zemītes dzīvojojot. (BV 31369)

Kundziņš jāja raudādams  
Garām manu rudzu lauku,  
Redzēj manu rudzu lauku  
Zelta miglu miglojam. (BV 28025)

Savā ļaužu izdzišanā kungs iet tik tālu, ka pat zemnieka sunim jānobeidzas viņa dēļ:

Sunīt, manu sabulīti,  
Tu nosliki Daugavā,  
Ūdru, bebŗu meklēdams,  
Kungam skaistu kažociņu (BV 30516)

Pozitīva rakstura īpašību tautas dziesmas kungiem neuzrāda. Tādēļ arī apspiedēja kundziņa istā vieta ir ellē. Tā latviešu tauta izteic savu slēdzienu par vācu kungu šķiras nākamību: tā lemta iznīcībai. Un tauta uzsver, ka viņa būs tā, kas pieveiks apspiedējus:

Veci celmi, dziļas saknes,  
Kuplas auga atvasītes:  
Veci vīri, gudri vārdi,  
Driz kungiem atbildēja. (BV 31370)

Ar muižnieku šķiru latviešu tautas dzīvē saistās visbriesmīgākais iestādījums — muiža. Muižas nokalpināja lielus un mazus: vīriešiem jāaŗ, jāpļauj, jāceļ ēkas, jāliž lidumi, jābrauc šķūtīs, jāatber kungam klaušu tiesa no paša tīruma; sievietēm jāveic muižas saimniecības darbi, jāsavērpj naktī kungiem smalki vērpjamie, jāļaujas kungiem par klātgulētājām; bērniem jāgana muižu lopi, jāiet riekstos, sēnēs, jāstrādā tīrumos. Kā alga par šādu darbu ir moku blukis, kāķa stabi, rikšu un nūju sitiēni un nedēļas beigās nogriezta ausis, deguni, nocirstas rokas. Arī tautas dziesmās viss nauda izpauzums vārdos parādās dzejas vārsnās par muižu, tās kungiem un arī tiem latviešiem, kas muižā pilda kaut kādu amatu.

Daudz asu tautas dziesmu vērsts pret tiešo vācu baronu latviešu tautības palīgu — vāgaru vai stārstu:

Darbnieciņi, darbnieciņi,  
Vilks apēda stārstiņū!  
Lai to ēd ar velniem,  
Kam tas kuļ darbnieciņus.  
(BV 31457)

Vai arī:

Vagarīte dievu lūdza,  
Ellē kājas karājas. (BV 31513)

Negods meitai kļūt vāgara sievai:

Labāk gāju pie arāja,  
Ne pie muižas vāgarīņa:  
Arājam tīra maize,  
Vāgaram balts spieķītis. (BV 28263)

Tautas dziesmās ir arī naida vārdu vārsnās pret rijas darba uzraugiem — tā sauktiem rijniekiem, tos izzobo, izsmej, tiem velti lāstus.

Nāc arā, rijnieciņ,  
Ko es tev parādīšu:  
Redz, kur tava dvēselīte  
Vidū gaisā karājas. (BV 31518)

Sava tiesa krīt arī mežsargiem, iesaukti — kunga supiem, kas neļauj mežā ne ogot, ne sēnot, ne riekstot, ne noplēst lūku apaviem.

Sunīts kaula ragus (ragavas) dara,  
Meža sargu vizināt.  
Kuŗš, ļautiņi, redzējāt:  
Suns sunīti vizināja. (BV 30550)

Tāpat ne mazāk naidīgas ir citiem muižas ļaudim — piķieŗiem, moderēm, pat muižas meitām un kalpiem veltītās dziesmas.

Visumā tomēr tautas naida pilnā attieksme pret nebrīvo darbu un apspiedējiem nav galvenais, kas latviešu tautas dziesmās sastāda ļaužu savstarpējo attiecību kopumu darba procesā. Latviešu tautas dziesmas parāda latviešu tautā izveidojušās šķiru attiecības, pareizāk sakot — šķiru attiecības pakāpeniskā cilvēku sabiedrības attīstības gaitā.

Tautas dziesmās izšķir ļaužu sadalīšanos divās lielās grupās — bagātos un nabagos. Bagātie vispirms ir muižnieki, seno cilšu bajāru pēcteči, bagātie ir leimapi — brīvzemnieki, kuŗiem nenākas iznest verdzības nastu. Vispēdīgi bagātie ir saimnieki, kas dzīvo no savu kalpu — gājēju, vaļinieku, babuļnieku, vazātnieku (t. i. bezzemnieku, kalpu) u. c. darba.

Nabago apzīmējums aptver nevien mantā nabagos, bet it visus nebrīvos ļaudis, visus gājējus un citādi atkarīgos cilvēkus. Viņu mūža apdziedājums pilns sēru un nožēlu. Nabago, kalpu bagātie pat neuzskata par cilvēku.

Vai tā arī Laime bija,  
Kas kalpam mūžu lēma?  
Slikta maize, slikta drēbe,  
Pie durvīm guļas vieta. (BV 31142)

Zeme, kuru apstrādā nabadzīgie, arī kalpu kārtas ļaudis, ir vissliktākā un neauglīgākā:

Silā bija tēvu zeme  
Deviņiem kalpiņiem. (BV 29550)

Nabagajam jācieš viņa mūžs sa-  
kostiem zobiem, aizbēgt no kungiem  
viņam neiespējami. Bagātie — dažādie  
lielmaņi — aizsniegs viņu visur.

Ai dieviņ, ai tētiņ,  
Kur nabaga rūme būs?  
Pilni meži briežu, lāču,  
Pilni lauki lielmaņšu. (BV 31161)

Nabagie ir bagāto patvaļai padoti  
ļaudis, kas dzīvo vairāk neēduši kā  
pilniem vēderiem:

Raudāj tēvs, raudāj māte,  
Raudāj bērni pakalā:  
Kā bij tiem neraudāt,  
Kad mājās maizes nav. (EK I. 3234)

Neraugoties uz skaitliski daudzajām  
bagāto ļaužu apdziedāšanas dziesmām,  
latviešu tautas dziesmu simpatijas  
visumā nabago pusē. Dziesmās naba-  
gos žēlo, piemin mīļiem vārdiem, bet  
bagātos — kungus un saimniekus  
graiza zobgalībām. Iepretim bagā-  
tajiem nejut tautas sirds siltuma.

Zobgalību un izsmiekla pilnas jo  
sevišķi tās tautas dziesmas, kurās  
apdzied kalpu dzīvi pie saimniekiem  
XIX g. s., tas ir, laikā, kad Latvijā  
nostiprinājusies kapitālistiskā iekārta  
un blakus vācu muižniekiem ir jau arī  
latviešu saimnieki, kas savā ierauša-  
nas alksmē reizēm pārspēj pat vācu  
baronus, kas izkalpina un izbadina  
savus gājējus.

Liels skaits tautas dziesmu attēlo  
saimnieku cietsirdību un skopumu  
pret kalpiem:

Slaucu priedi, slaucu eglī,  
Kalpam putru vāridama;  
Cīrpu rudu akmentiņu,  
Kalpam svārkus šūdināju.

Vai arī:

Es būt laba saiminiece,  
Kad man tāda saime būtu,  
Kas neēstu, kas nedzertu,  
Kas miedzīņu negulētu. (BV 31058)

Saimnieki gan prot kalpus nodarbi-  
nāt, bet paši slinki un laiski savā darbā:

Ai odiņi, masališi,  
Neēdiet ravētāju:  
Ēdiet mājas saimnieci,  
Tai bij vaļas kasīties. (EK I. 878)

Bezspēka pilna pakļaušanās savam  
sūrajam liktenim tomēr nav nabago  
daļa. Dziesmās par nabagiem kā tālu  
vizuļojošs pavediens vijas cauri doria:  
taisnība nav apspiedēju un bagātnieku  
pusē. To jo sevišķi spilgti izteic tau-  
tas dziesmas, kurās apdzied bagāto un  
nabago attiecības:

Bagāts mani, nabadziņu,  
Ar kājiņu paspārdīja.  
Vēl nebija bagātam  
Mūža krekla mugurā. (BV31172)

Latviešu tautas dziesmās atspogu-  
ļojas arī vēl daudz senākas ļaužu at-  
tiecības no tiem laikiem, kad latviešu  
tauta vēl nebija nokļuvusi vācu jūgā.  
Latviešiem tad bija nevien savas ģi-  
menes un cilšu vienības, bet arī savo  
kaŗa vadoņi, sava kaŗotāju šķira, sa-  
vi bajāri. Bajāri vienoja ciltis lielā-  
kās tautas apvienībās, viņi vadīja  
kaŗa gājienus. Gan mazums tautas  
dziesmu ir ar šo seno laiku ieskaņu,  
taču tanīs pašās redzama skaidra tau-  
tas attieksme pret bajāriem. Šādās  
tautas dziesmās ieskan atsevišķi va-  
rondziedājumu motīvi. Kā citas tautas  
savās dziesmās cildina nacijas apvie-  
nošanas idejas iemiesotājus — bruņi-  
niekus un bajārus, tā arī savā brīvo  
dienu laikā latvieši cildinājuši savus  
vadoņus. Tautas dziesmas reizēm  
draudzīgi tiksminās ap bajāru turību:

No tālienes jau dzirdēju,  
Kur bajāra gani gana.  
Mauj gotiņas, brēc aitiņas,  
Staigā bērī kumeliņi. (BV 29383)

Prieku par bajāru izveicību izsaka  
tautas dziesma:

E kur jāja div bajāri,  
Zīžu pušķi zemi slauka.

Visumā bajāru — varoņu apdziedā-  
šana tautas dziesmās ātri izzudusi,  
kaut dziļākas pēdas par tiem atrodam  
tautas teiksmās.

Vācu iebrucēju nostiprināšanās latviešu zemē un verdzība maina attieksmi pret bajāriem. Bajārus vairs neuzskata par tautas ideju iedzīvītājiem. Pēc kritušajiem nevienādā kaujā palikušie bajāri kļuvuši par apspiedēju sabiedrotiem. Sapemdami no vācu kungiem uz lēna zemi, bajāri rada jaunu sabiedrisku nogrupējumu — leimaņus vai brīvos ļaudis. Ar latviešu tautu viņus saista vienīgi tautība, bet tautas vairuma acīs viņi arvien vairāk zaudē simpatijas, kamēr beidzot bajāri — XVIII un XIX g.s. lielsaimnieki, tā sauktie „rāmie muižniecīpi“ /t.i. nelielie muižnieki un pelēkie baroni/ sajūt pret sevi tikpat dzelošu tautas naidu kā vāciešu kungu — baroni.

Bajārus tautas dziesmas apdzied kā pītīgus un iedomīgus. Piemēram:

Vai, baltais āboliņ,  
Neaudz ceļa maliņā.  
Jās garām bajāriņi,  
Ar pātāgu izkapās. (BV 31160)

Bajāriem, kas draudzīgi vācu kungiem, ir viens ceļš — prom no latviešu zemes, kopā ar vācu muižniekiem uz Vāciju:

Mūs kaimiņi, bajāriņi,  
Sirmi zirgi, zaļi deķi.  
Tas varēja mūs kungam  
Lidzi braukt Vāczemē. (BV 31229)

Tāpat dziesma iztiek to, ka tauta nedrīkst bajāriem viņu nodevīgo rīcību:

Paga, paga, bajāriņ,  
Zemē dorsi deguntiņ,  
Kam tu mani, nabadziņ,  
Nevainīgu necināji. (BV 31339)

Atkritējus bajārus nīst, par atkritējiem bajāriem sacerētas sevišķi dzēlīgas dziesmas:

Kraukļi, vārņi satupuši  
Gar bajāra sētmalīti,  
Gaida maitu izvedam  
Ar barotu kumeliņu. /EK I 920/

Īsumā savelkot, secinām, ka latviešu tautas dziesmās spilgti izsacīti ieskati par cilvēku savstarpējām attiecībām, kas saistās ar kvēlu brīvības milu, tautas varonības cildinājumu, bet nai-

dīgi iepretim apspiestībai, netaisnībai un savas tautas nodevībai.

## II

Nacionālā iedomība un dižošanās iepretim citām tautām sveša latviešu tautas dziesmām. Lai gan latviešu tautas dziesmas piesūcinātas naida jūtām pret vācu apspiedējiem, tomēr visumā tautu naida elementa izpausme sveša tām. Gan dziesmas vēsta, ka latvieši kā kaļa kalpi pārstaigājuši daudzas zemes, tikušies ar daudzām tautām, taču tas nav ieaudzējis viņos uzpūtības vai citu tautu necināšanas jūtas. Tieši otrādi: tauta apliecina, ka no saskares ar citām tautām tā mantojusi tikai labu. Galvenais — ieskatīti un iemācīti jauni darba veidi, iepazīti jauni darba rīki, jauna darba kārtība. Dažreiz svešas ierašas tā kļuvušas par latviešu ierašām. Pat jaunas dziesmas iegaumētas, satiekoties ar citām tautām:

Saki dziesmu, bāleliņ,  
Jaunākām māsiņām.  
Tu staigāji tālu zemi,  
Tu dziemiņu daudz dzirdēji.  
(EK X 4080)

Cittautu ietekmi latviešu dzīvē dziesmas raksturo kā labu, draudzīgu. Ne ar pušplēstu vārdu tautas dziesmas nepiemin citām tautām kaut ko peļamu, atskaitot, protams, vācu kungus un viņu dienderus, kas apdziedājumu dziesmās visādi izsmieti.

Tautas dziesmas atgādina neturēt naidu tautu starpā. Ienaidis tautu starpā ieskatāms par noziegumu. Tautas dziesmās tautu ienaida vietā cildina tautu draudzības ideālus. Jau natnei māca būt iecietīgai attieksmē pret svešiniekiem, tāpat kā pret pieaugušiem un sirmgalvjiem. Dziedātājus un dziedātājas mudina būt atturīgiem savās asprātības un zobgalīgajās dziesmās. Svešinieku un svešas tautas nedrīkst tā apdziedāt kā savējos, kam var pasacīt arī dzelošus vārdus, lai apkarotu viņu netikumus. Piem:

Ap saviem vien dziedāju,  
Ap saviem bāliņiem,  
Neaiztieku svešu ļaužu  
Ne pa vārda galiņam.  
(EK X 381)

Draudzība iepretim citām tautām arī svešumā vieš skaidri ģimenisku siltumu. Kāda tautas dziesma runā par radniecisku sakaru nodibināšanos starp krieviem, latviešiem un lietuvjiem, ar kuņiem sadzīvo kā ar asinsradiniekiem. Piemēram:

Krievam devu sav māsiņu,  
Pats apņēmu leišu meitu.  
Iem krievos, iem leišos,  
Visur manim draugi, radi.

Latviešu tautas dziesmās visvairāk pieminētas labā nozīmē krievu un lietuvju tautas. Krievi un lietuvji latviešiem draudzīgas tautas, kuņas aicina palīgos grūtā brīdī.

Par ciešu savstarpēju draudzību ar lielo krievu tautu liecina arī tādas latviešu tautas dziesmas, kuņām neapšaubāmi senēja sākotne — priekšvācu iebrukuma posms XII g.s. Tādu pašu dziļu, nevilnotu siltumu dveš dziesmas ar jaunāku izcelšanos, vienīgi cariskais apspiestības laikmets, XVIII—XIX g.s. raksturojas ar skarbāku vārda ieskaņu.

Tautu draudzības un miera ideāls latviešu tautas dziesmās savijas ar kara tematiku. Tautas dziesma apdzied latviešu dzimtenes milu, dziļo uzticību savai tēvijai. Līdzīga zvēresta vārds ir dziesma:

Uz ežiņas galvu liku  
Sargāt savu tēvu zemi,  
Labāk manu galvu ņēma  
Nekā manu tēvu zemi.

Tēvzemes aizsardzības ideja neatraujama no cīņas pret vāciem. Gandrīz katrā vairāku četrrindu vārsnu kopojumā, izpildot dziedājumu, atskan kara aicinājums pret vāciem, pret prūšiem. Piem.:

Ai bāliņi, ai bāliņi,  
Nem zobenu rociņā.  
Ej uz prūšu robežām,  
Sargā savu tēvu zemi. (BV 31903)

Tāpat tautas dziesmās skaidri izsaca ikviena kara būtība: ir taisnīgs karš, brīvības karš, un tam pretim stādāmi netaisnīgi karš, kuņus ved apspiedēju labā. Brīvības kara karotājus dziesmas cildina, pret netaisnības karotājiem audzē ienaidu. Sevišķi žultainas tādas dziesmu vārsmas, kuņās apdzied piespiedu iešanu karā. Ir no-

ziegums izliet asinis par apspiedējiem — vācu kungiem. Noziegums, karot kungu pulkos, zem to karogiem. Piem.

Labāk māte mani mazu  
Būt upē iemetusi  
Nekā lielu audzējusi  
Asajam zobenam. (EK X 1269)  
Vai arī:

Ej, vācieti, tu karā,  
Tevis neraud māmuliņa. (EK X 1272)

Tautas dziesmas atkārto, ka tauta negrib tāda kara, ko sacēlušī vācu kungi, kuņi, labumos iedzīvojušies aizbrauc Vāczemē. Ja arī tādi karš sacelti, tad viņiem ilgojas visātrāk no beigumu. Piem.:

Ai dieviņi, nomet mieru,  
Nojoz zaļu zobentiņu. (BV 31911)

Kad latviešu zemei uzbrukušī ienaidnieki, latvieši aicina palīgā savus sensenos kaimiņus, sabiedrotos un draugus — krievus:

Krievi, krievi, kur bijāt,  
Vāci nāca šai zemē!  
Atsavēla pār jūriņu  
Kā sarkana vadmalīņa.

Krist netaisnā karā nozīmē tikt izmestam no tautas piemiņas. Nav latviešiem tautas dziesmu, kuņas pieminētu bez ienaida šādā karā kritušos savas tautas piederīgos.

Plašs un bagāts latviešu tautas dziesmu lauks. Uzkrāto dziesmu skaits sniedzas pāri par 400 000. Daudz tauts reibinošu ziedu dziesmu par sauli, par dzīves prieku, par laimi. Un visām dziesmām velkas cauri kā sarkans pavediens tie ideāli, kas radušies sirmā senātnē un kas svēti turami ikvienam latvietim: darba cildinājums, dzimtenes un brīvības mila un svelmains naidis pret latviešu tautas apspiedējiem — vācu verdzinātājiem.

E. Damburs

## LATVIJAS RAKSTNIECĪBA TĒVIJAS KARA PIRMAJĀ GADĀ

Kara laikā, kad visa milzīgā padomju zeme pārvērsta varenā kaujas nometnē, cīņā ar dzimtenes un visas cilvēces ienaidnieku nomaļus nepaliek arī rakstniecība.

Padomju rakstnieks pilnīgi pārslēdzies frontes darbam. Pie malas atlikti miera laikā pasākie darbi. Karam iesākoties, Padomju Rakstnieku Savienībai un visiem tās biedriem visīsākā laikā vajadzēja pārveidot savas darba metodes, lai viņu darbs gūtu vislielāko efektu kopējā lietā: panākt uzvaru pār ienaidnieku — teica Vissavienības Rakstnieku Savienības orgsekretārs b. Skosirevs referātā Latvijas Padomju Rakstnieku Savienības plenumā 1942. g. 13. jūnijā Maskavā.

Nereti nācās mainīt arī žanus. Karstā kaujas brīdī ne romāns, ne stāsts, ne novele ir galvenais izteiksmes veids, bet — avižu raksti. Svārgākais publicistika, iss tēlojums, korespondence, maza eseja, lielo cīņu ainas, kurās rakstnieks asiem vilcieniem zīmē ienaidnieka atbaidošo seju un padomju kaujinieka cildeno varoņību.

Kaŗa apstākļos darba žanus vairāk vai mazāk mainījuši pat tādi talanti kā Aleksejs Tolstojs, Ilja Ērenburgs, Līdins, Tihonovs u. c.

Publicistika tomēr neizslēdz arī „lielo audeklu“ rašanos, kurās parādās plaša ainā un spēcīgos mākslas tēlos mūsdienu vēsturiskie notikumi.

Kā liela stila Padomju rakstniecības sacerējumi jāmin Pervenceva un Vasiļevskas romāni, Šimonoņa, Finna un Korņeičuka lugas, Tvardovska, Vasiļjeva un Kirsanova poēmas. Bet arī šinīs darbos viela organizēta cīņai ar fašismu, tiem piemīt uzbrucēja raksturs. Apveltīta ar cildenu padomju humānismu, šī māksla līdzās Sarkanās Armijas kaujinieku pulkiem cīnās par vāciešu apspiesto tautu atbrīvošanu no verdzības.

Aktīvajā cīņā ar iespiestā vārda palīdzību piedalās ne tikai to padomju republiku rakstnieki, kurū dzimtene atrodas tiešā frontes joslā vai uz laiku okupēta, no fašistu ordām, bet visas padomju valsts vārda mākslinieki.

Māksliniecisko sacerējumu — liriskās, drāmatiskās un episkās dzejas galvenā tema ir pati šī milzīgā, vareņā cīņa un tās dalībnieki — padomju patrioti, kas ieročiem rokās, savām

asinīm pērk sociālistiskās tēvijas neatkarību un brīvību.

Rakstnieku šīs dienas loma un uzdevumi: audzināt plašāko tautas masu apziņu par šī kara vispasaules nozīmi, parādot, ka ir tikai divi ceļi: dzīvības un nāves ceļš. Uzvarēt nozīmē iegūt visu dzīvi. Pazaudēt — verdzību un iznīcību. Mums jāuzvar, citu domu nav un nedrīkst būt. Šim kaujas un uzvaras mērķim pakļauti arī visi dzejiskās izteiksmes līdzekļi — viss rakstnieka mākslinieciskais spēks.

Kad iesākās karš, latviešu padomju rakstnieki, atskaitot Andreju Upīti, nebija vēl paguvuši izmantot visas ar padomju varu radītās miera laika iespējas, nebija paguvuši noskaidrot savu māksliniecisko seju, nesniedza vēl vispusīgu jaunās, topošās dzīves atgleznojumu. Viņi vēl nebija paspējuši izaugt līdz politiski ideoloģiskai gatavībai, kad pilnā kaujas tērpā nācās solot uz fronti.

Padomju rakstniekam kara apstākļos bija tikai viena iespēja — uzņemties grūto pretestības ceļu — līdz ar visu padomju tautu sākt aktīvu cīņu, attīstīt šai cīņā savus spēkus, izaugt par patiesu tautas rakstnieku.

Latvijas buržujskie rakstnieki, atskaitot retus individuus, vairumā pārgāja tautas nāvīgākā ienaidnieka pusē, atklāti nodeva savas tautas intereses un deklarēja, ka viņi uzticīgi un nesavtīgi kalpos jaunajiem kakla kungiem.

Starp šiem nodevējiem ir daži, kurus latviešu buržujskās literatūras vēsture pieskaitījusi klasiķiem (Piem. Skalbe, bez kuŗa darbu fragmentiem buržujskā Latvijā, neiznāca neviena hrestomātija, ne skolas lasāmā grāmata).

Tā ir divaina metamorfoza, visvairāk tāpēc, ka Skalbes tipa rakstnieki vairāk vai mazāk agrāk sarakstītos daiļdarbos kvēlināja tautas naidu pret vāciešiem, īpaši attēlojot seno latviešu cilšu cīņas ar teitoņu ordeni, attēlojot okupācijas periodu 1915.—1918. g. Interesanti, ko Kārlis Skalbe, šis „tautas dzejnieks“ domā par savām piezīmēm un ainām no okupācijas dienām („Pa dzimtenes ceļiem“). Tur sarakstītas dažas vāciešiem ļoti nepatīkamas lietas. Ko Jānis Veselis „Ga-

riġo lietu pārvaldei" var sacīt kā at-  
taisnojumu par vācu varas notēloju-  
miem („Engelis Ufirs," „Zem vācu  
jūga," „Mārtiņš Liepa" — krājumā  
„Pasaulē dārdos"). Tāpat „Kaugu-  
riešu" autors Kārlis Zariņš?

Tik viegli mainīt šķietamo pārliecī-  
bu spēj tikai pašcieņu un sabiedriskas  
atbildības apziņu pazaudējuši cilvēki.  
Šo nodevēju tālāka nozīme tautas kul-  
tūras dzīvē līdzinās nullei.

Jāsaka, ka viņi arī agrāk bija „zelta  
vidusceļa" gājēji. Tas ir tik pazīstams  
rakstnieka tips latviešu kultūras dzīvē,  
kam Andrejs Upīts uzcelis lielisku pie-  
minieklī romānā „Zīda tīklā" Jāņa  
Robežnieka tēlā. Tips, kas nekur īsti  
nevar pievienoties. Viņš jautas pa  
vidu, viņu maļ kā graudu akmeņu  
starpā. Šis tips vienmēr locījies varas  
priekšā. Tas ir kompromīsa cilvēks,  
kas, neskatoties uz jaukajām frazēm  
par tautas mīlestību un patriotismu,  
būtībā bijis egoists un „reālpolitiķis",  
kam vienmēr dārga bijusi paša āda.  
Šodien, kad nekādi kompromīsi vairs  
nav iespējami, kad jautājums par vai  
pret nostājas ļoti asi ikviena inteli-  
ģenta priekšā, šie vidusceļa gājēji bai-  
lēs par savu dzīvību metas uz ceļiem  
brūnā bandīta priekšā.

Sākoties fašistiskās Vācijas uzbru-  
kumam Padomju Savienībai un hit-  
leriskajiem bandītiem uz laiku oku-  
pējot latviešu zemi, Rakstnieku Sa-  
vienības organizētais darbs uz laiku  
pārtrūka. Evakuētie biedri pārcēlās uz  
tālākām padomju republikām. Ar  
Vissavienības rakstnieku organizācijas  
atbalstu viņi pēc kāda laika atkal  
turpināja savu darbu, cenšoties veikt  
to atbilstoši kara apstākļiem.

Kaļam sākoties, latviešu padomju  
rakstnieku darbos visumā vēl nebija  
beidzies noskaidrības posms. Forma  
ar saturu vēl nesaliedējās cietā, vien-  
gabalinā lēmumā. Reizēm pavīdēja  
tieksme skaisti runāt, palepoties ar  
skaistu gleznu un frazi. Jaunā latviešu  
padomju rakstniecība pārdzīvoja  
pārejas posmu. Tās izteiksmes veids,  
īpaši pirmajos padomju varas mēne-  
šos, pa daļai publicistisks. No tā ne-  
bija brīva arī liriskā dzeja. Dzīve un  
sabiedrība veidojās jaunās formās,  
augā jaunais padomju cilvēks, dzīve  
pildījās ar sociālistisku saturu, bet

rakstniecība vēl neuztvēra pilnībā,  
neatgleznoja visu lielo pārvērtību  
gleznu. Tā pieturējās pie detalizēju-  
miem, mazākām formām: liriska  
dzejoļa, īsa tēlojuma, neliela stāsta.  
Padomju romāns un drāma tad vēl  
atrādās pašos attīstības sākumos,  
atskaitot Austras Sakses romānu „Dar-  
ba cilts". Aktīvā nav ieskaitāmi arī  
tie romāni, kas gan iespiesti padomju  
laikā — kā Indriķa Lēmaņa „Cietās  
rokas" un Sēja „Burši un zeļļi", bet  
bija iecerēti un pa daļai uzrakstīti  
jau agrāk. Arī Jāņa Niedres „Peive-  
lišķu sala", ko turpinājumos iespieda  
žurnālā „Karogs", vēl neuzrādā pa-  
domju romāna elementus. Niedres  
darbs tomēr pagaidām bija pats no-  
pietnākais. Karš pārtrauca šī darba  
iespiešanu un tas palika pusceļā. Uz  
laiku pārtrūka arī drāmas attīstība,  
kas gan vēlāk nelielās formās — lie-  
lāko tiesu īsu viencēlienu, komēdijas,  
skeču un drāmatisku dialogu veidā  
— turpinājās frontes apstākļos. Pār-  
trūka mierīgās attīstības ceļš, nācās  
darbu turpināt frontes apstākļos, kas  
prasīja kara tempus arī rakstniecībā.  
Tas, kas miera apstākļos prasītu zinā-  
mu attīstības ilgumu, tas tagad bij  
jāapgūst ātri. Teorētiskajām studijām,  
izglītības turpināšanai tikpat kā neat-  
lika laika. Notikumi diktēja tūlītēju  
praktisku darbību.

Jau pirmajos „Latvijas Strēlnieka",  
„Cīņas", „Par Padomju Latviju" nu-  
muros sastopam Rakstnieku Savienī-  
bas biedru darbus, kaujinieciskus  
pantus, kuŗos dzejnieki skaidri un asi  
pateica savu nostāju, ejot kopā ar  
visām padomju tautām cīņā un naidā  
pret ienaidnieku.

Pieminu tikai dzejoļus, tāpēc ka pir-  
majos kara mēnešos izteiksmes veids ir  
neliels lirisks dzejolis. Vēl tur daudz  
neapstrādātas rūdas, liekvārdības, ska-  
nīgu fražu. Trūkst tēlainības, konkrēta  
satūra, spilgtu gleznu, spēcīgu tēlu.  
Pamazām doma izkristalizējas, izteiks-  
me iegūst pienācīgu dzejisku apdari.  
Dzejas saturs ir jaunā sabiedriskā  
apkārtne, jaunie apstākļi un nosacī-  
jumi.

Kāda nu ir šī jaunā sabiedriskā ap-  
kārtne, kādi ļaudis, ko atspoguļo  
caur savu pārdzīvojumu un izjūtu  
prīzmu dzejnieks?



Latvijas laudis, kas iznesa tautas brīvību dienas gaismā, kas visus garos pagrīdes gadus, neskatoties uz akmeņlauztuvēm, cietumu, paturēja dzīvu revolūcionāro domu, palika uzticīgi darba tautas lietai, latviešu darba tautas kopējai cīņai pret citzemju un tautiskajiem apspiedējiem. Tie paši laudis, kas cēla un vadīja Latvijā padomju iekārtu, šodien ieročiem rokās aizstāv savas tautas, savas zemes godu un taisnību.

Dzejas uzdevums neaizmirstamos tēlos un ainās šo cīņu un tās varoņus padarīt nemirstīgus tautas atmiņā uz ilgiem laikiem. Tāpēc vispareizāk ir nevis vispārīgos vārdos cildināt varonību, bet parādīt dzīvo cilvēku darbību. Dzejas priekšmets ir atsevišķs varonis, piem. Valda Luksa dzejā „Leitnants Spalāns kaujā“, kur attēlota kaujas epizode no frontes ikdienas. Tāpat tas ir Jūlija Vanaga balādes „Pieci“ un „Liepnas kauja“. Še jau varam runāt ne vairs par mēģinājumiem, bet gan par īstu, nopietnu, sabiedriski vērtīgu mākslu. Padomju Latvijas dzeja kļuvusi daudzkrāsaināka, skanīgāka un pilnvērtīgāka, bet tas nozīmē krietnu darbu un attīstības gājienu plašumā un dziļumā. Izturējusi pirmās uguns kristības, turpmākā kaujas ceļā latviešu padomju dzeja rūdījusies un veidojusies tais pašās naida ugunīs, kādās auga un nociecinājās latviešu strēlnieku pulki. Šai spēkā un naidā atblāzmo seno tautas varoņu, sarkano strēlnieku kaujas niknums un slava.

Droša un spēcīga skan atkal Andreja Upīša balss. Rakstnieka spalvai vēl tas pats aums, kas raksturīgs viņa agrākajiem sacerējumiem. Bez žēlastības rakstnieks atmasko dažādu sugu neliešus no pašu tautas vidus, kas loka muguras atkal jaunu kungu priekšā, raksta fašistiskajiem varmākām cildinošus sacerējumus, apgāna latviešu tautas rakstniecības labo slavu. Tāds ir viņa nelielais apcerējums „Pelavas“ „Cīņas“ literatūras pielikumā Nr. 1 1942. g., kā arī garāks raksts „Kultūras noriets un jauna atblāzma“ („Latvijas Strēlnieks“ Nr. 20, 1941. g.). Pēdējā rakstā A. Upīts visu naida spēku vērš pret vāciešiem.

Nepakāvējoties tagad plašāk pie A. Upīša literārās darbības, par pārējiem rakstniekiem jāsaka, ka viņi no šisdienas varenās epopejas, ko mūsu kaujinieki šautenēm un durkļiem raksta ugunslinijā, atspoguļojuši prozā vēl visai maz. Kaut cik plašāk apstrādāta vienīgi partizāņu tematika. Par frontes varoņiem pagaidām vēl ir tikai nelieli tēlojumi, lielāko tiesu publicistiski apcerējumi.

Mūsu priekšā jau noslēgts Tēvijas kara pirmā gada posms, pirmā latviešu strēlnieku vēstures nodaļa. Te mūsu rakstniekiem vesela tematu bagātība. Nekas nav jāizfantazē, jāizgudro. Paņemiet vistiešāko īstenību, konkrētu epizodi un apstrādāiet mākslinieciskā formā! Cik tur nav iespēju psiholoģiskiem un darbības drāmatiskiem kāpinājumiem! Cik daudz cildenas varonības — kaut komandiera Ulpes pulka kaujas ceļā Igaunijas frontē, 76. pulka komandiera Pūces varoņa gaitās, jaunākā politvadītāja Emila Avota lieliskajā cīņā pie Vecclaienes baznīcas ar vietējiem fašistiem. Pašlaik nav jāpūlas meklēt vielu citās zemēs un tālā pagātnē. Tepat mūsu acu priekšā risinās varenas epopejas, darbojas cilvēki, par kuriem var rakstīt stāstus, noveles, romānus, drāmas, poēmas un balādes, notikumi, kas ir varena epa vērti, kas tālu pārspētu pat vecā Homēra „dievišķīgos“ varoņus.

Labs piemērs, kā šodien var ļoti dzīvi un iespaidīgi attēlot literārā darbā, ir jaunā rakstnieka Ignata Muižnieka stāsts „Seši pie ložmetēja“ („Latvijas Strēlnieks“ Nr. 73, 1942. g.). Autors izmantojis pavisam mazu frontes ikdienas epizodi, pratis to pienācīgi spilgti izcelt, un lasītāja priekšā izaug drāmatiska kaujas aina, darbojas cilvēki, kas paliek neaizmirstami.

Visumā par pagājušā gada labākajiem prozas darbiem jāatzīmē Austras Sējas stāsts „Partizāņi“, A. Griģuļa „Māja zem sūrābeles“, I. Lēmaņa „Virs trin cirvi“, A. Kupšes „Mazais kolektīvs“, J. Niedres „Skaida“, J. Vanaga „Viņš iegriezās mājās“ un „Sidraba birzs“.

Pirmajā Tēvijas kara gadā latviešu padomju rakstniecībai visraksturīgā-

kais bija īss lirisks dzejolis, kurā dzejnieki izteica pārdzīvojumu nereti gan vispārīgās frazēs un ievadraksta valodā.

Kaŗa gada otrā pusē, īpaši pēc biedra Staļina 130. pavēles: pārzināt sava ieroča tehniku līdz pēdējam sīkumam, — arī rakstnieki savam darbam piegāja ar lielāku uzmanību. Pievērsās izteiksmes līdzekļu izkopšanai. Tie saprata, ka nevar atrunāties ar kaŗa apstākļiem, ka ārkārtēji apstākļi prasa arī ārkārtēju darbu. Rokpeļņa, Luksa, Griguļa, Baloŗa, Vanaga dzejas augstvērtīgas saturā un formā. Vislabāko līdz šim devusi tieši fronte, t. i. tie rakstnieki, kas visu laiku atraduŗies tieŗā saskarē ar kaujiniekiem, pārdzīvo visas frontes grūtības, iet to paŗu kaujas ceļu, ko cauri faŗistu tankiem un ordām kopā ar vareno Sarkanu Armiju lauŗ latvieŗu divīzija.

Tematiski turpat simtprocentīgi liriskā dzeja atspoguļo frontes ŗodienu, spilgtās ainās tēlojot kauju epizodes un cīnītājus.

Visā daudzskanībā sākusi skanēt Jāņa Sudrabkalna dzejas kokle. Sudrabkalns nepieder daudzrakstītājiem. Vairāk kā divdesmit gadu literārās darbības produkcija viņam nav liela: četras dzeju un pāris nelielas miniatūru un tēlojumu grāmatas. Skaitliski tas nav daudz, bet arī ne pārāk maz, ja iegaumē, cik liela nozīme Sudrabkalna lirikai latvieŗu modernās, īpaŗi progresīvās dzejas attīstībā. Arī mākslinieciskā vērtība tām ļoti liela.

ŗodien dzejnieks spāŗno savu Armadu par jaunu, bet tas vairs nebūŗ brauciens nezināmos klajumos. Ceļa mērķis zināms. Dzejnieks bruņo savus vārdus pulkus kaujai pret laupītāju ordām, kas ielauzuŗas saules zemē, kurŗu ceļu apzīmē baigās uguns blāzmas naktīs, asins un posts. Sudrabkalns savu dzeju pārkal cīņai, ŗai baigajā un izŗķīroŗajā laikā dzeja kalpo tikai kaujas uzdevumiem. Tādas dzejas kā „Kaija sauc vētru“ un „Latvieŗi dodas kaujā“ apliecina, ka dzejnieks pilnīgi nostājies sociālisma, t. i. tautas un cilvēcības pusē.

Tas isumā būtu sakāms par latvieŗu rakstniecību Tēvijas kaŗa laikā.

Latvieŗu padomju rakstnieki ir pie-

rādījuŗi, ka viņi spēŗ strādāt, ka viņiem ir tiesības saukties par visas latvieŗu tautas kultūras mantiniekiem un labāko tradīciju turpinātājiem. Tas ir liels un atbildīgs darbs, grūts darbs, bet mēs ticam, ka mūsu rakstnieki to spēŗ veikt.

A. Bauga

## MASKAVĀ IZDOTĀS LATVIEŗU GRĀMATAS

Blakus militāra un politiska satura grāmatām ŗinī gadā Maskavā iznākuŗi arī vairāki daiļdarbi. To apmēri ir nelieli, arī tematiski izdotās grāmatas neaptver un pietiekami neatrisina savu galveno jautājumu — nepārāda pilnībā latvieŗus Tēvijas kaŗā, bet tomēr to iznākŗšanai ir ļoti liela nozīme latvieŗu tautas dzīvē.

Hronoloŗiskā kārtībā apskatot, vispirms jāmin partizāņu stāstu krājums „Atriebēji“. Stāstos galvenokārt rādīts, kā latvietis kļūst tautas atbiedējs, kas viņu spieŗ būt tādām. Diemŗēl, diapazons stāstos paŗaurs, varoņi kļūst partizāņi tikai savu personīgo cieŗanu un zaudējumu dēļ. Gan parādās arī tādi, kurus it kā noveduŗi partizāņos citi iemesli (bijuŗie pagastu aktīvistu), bet par ŗiem iemesliem neko skaidrāku nezinām. Vēl zināmu vienveidību stāstiem pieŗķir tas, ka visur tēloti partizāņi — laucinieki, neredzam apzinīga pilsētas strādnieka. Vispār apzinīguma vietā redzam daudz stihiskuma. Tādi ir vispārējie stāstiem piemītoŗie trūkumi.

V. Lācis un I. Lēmanis savos stāstos tēlo pusaudŗus. Lāca „Edŗiņŗ“ viengabalains, saskanīgs stāsts par zēnu, kam trauksmes pilnajās evakuācijas dienās vācieŗi noŗauj māti. Zēnu pievāc tēva biedri — partizāņi. Stāstā labi iekļaujas zēna atmiņas par tēva māju Daugavas krastā, tēlojumā it kā virmo Latvijas vasarīgais gaiss, tālā dzimtene pēkŗņi kļūst tik tuva. Tas autora nenoliedzams nopelns. Lēmana stāstā tiklab Elmārs, kā viņa māte vēl psiholoŗiski nepietiekami izveidoti, bet stāsta darbība risinās diezgan spraigi un interesanti.

Griguļa „Māja zem sūrābeles“ zi-

mēts ar vingru mākslinieka roku. Sīkzemnieks Tenis, sevī ierāvis, noslēdzies savā šaurajā lokā, no kuŗa viņu izmet dzīves dzelzainā gaita, — labi pazīstams tips. Spilgts arī mopšu milētājas madamas pēcnācējs. Stāsts svaigs, iespaidīgs, tikai Martas atvešanas aina par natūrālu un nedomina vairs tās jūtas, kādas autors vēlētos. Neskaidrs arī, vai Martu nogalina, vai viņa pati padara sev galu, kas izsauc lasītājos dzīvas pārrunas par zīdaiņa mātes rīcības pareizību. Dīvaina šķiet arī iepazīstināšana ar stāsta varoni Teni, kas skan burtiski šādi: „Vecajam Unguram bez jaunākā dēla Teņa bija vēl otrs dēls Mārtiņš.“

Vanaga stāsts „Viņš iegriezās mājās“ modina priekšstatu par dzeju prozā. Kuplā un krāšņā valoda brīžiem piespiež taisni tiksmīnāties ap teikumu. Kā silti krāsainā gleznā atplaukst miglots rudens rīts, un apšu trīsās dreb līdzī lasītāja sirds, ieejot ar partizāni baigi tukšajā sētā. Tikai stāsta beigas neskaidras, — lasītājs velti jautā, kas un kurp brauc.

Niedre „Skaidā“ aizķēris citu, līdz šim necilātu sižetu: ierēdnis, padomju varas ienaidnieks, spiests bēgt no saviem karsti gaidītajiem vācu atbrīvotājiem. Liekņa psiholoģija skaidra, arī viņa apkārtne notēlota līdz pēdējam sīkumam spilgti. Pareizi, ka skaidra nepielīp kokam, no kā tā atcirsta, bet vai autors mazliet nekompromitē savus partizānus, kas šo cilvēku tik droši un uzticīgi pievāc? Arī aizsargs autora uzskatu paudēja lomā ne visai labi izvēlēts.

Stāstījuma valoda Niedrem spēcīga, zaļoksņēja, labi izmantoti vecvārdi un apvidus vārdi.

Austras Sējas „Partizānos“ vairāk stāstījuma, mazāk tēlojuma elementu, tāpēc notikumu gaita ne vienmēr pietiekami ievēlino lasītāju. Varoņa rīcība viscaur pietiekami motivēta, mēs esam pārliecināti, ka viņam vajadzēja rīkoties tā un ne citādi, bet gribētos vairāk redzēt, izjust viņa iekšējos pārdomojumus. Turpretim viņa māte un abi kaimiņi — vecsaimnieks Reinholds un jaunsaimnieks Apse — ar savu parādīšanos un pāris labi izvēlētiem

teikumiem pietiekami spilgti raksturoti un pārliecinoši.

Žanis Spure pārkāpis nerakstīto norunu un parāda savā stāstā krievu sādžu un tās iemītniekus. Autora kļūda, ka vācu ieņemtajā sādžā nemaz nemanā ienaidnieka briesmu: sievas plūc zosis un cep maizi, ko vest vīriem — partizāniem, it kā talkai gatavotām. Okupācijas režīms neparādās cilvēku apziņā un neietekmē to rīcību.

No mūsu vecmeistara Andreja Upīša darbiem pagaidām grāmatās izdoti divi gaŗāki stāsti.

„Varoņa atgriešanās“ aizved mūs vācu ciemā, kur gaida atgriežamies no frontes kuŗa invalidu. Tas ir gauŗam dīvains varonis, viņa „varonība“ iedveš pretīgumu un riebumu, tā izsauc saŗutumu lasītājā, mobilizē viņu naidam. Vecmeistara roka te zīmējusi baigu ainu, pilnīgu līdz beidzamam sīkumam. Tomēr tas nav atŗisinājums, tas ir individuāls mezgla pārcirtiens, ko izdara iznmisumā nonākusī, pirmo iespaidu satriektā sieva.

„Speck, Butter, Eier“, — šis vācu iekārotāju sauciens skan Latvijas sētās. Stāstā notēlotas pirmās dienas, kad faŗistu bari ielauzās mūsu dzimtenē. Vecsaimnieks Norītis drošina sevi, ka viņam neviens neko nedarīs, kaut arī viņa pārliecība nav diezin cik stipra. Protams, ka uz vilšanos nav ilgi jāgaida. Šinī stāstā jau parādās organizēta partizānu kustība, tās apzinīgi vadītāji /Griķis, Reinholds/, kas rīkojas, pirms vēl vācieŗi ķeŗas pie viņu paŗu mantas un dzīvības. Īsts sasniegums tipu notēlojumā ir nodevējs Kāsītis, kas droŗi vien ieņems ar laiku cienījamu vietu kā Kangara jaunākais brālis. Uz viņu splauj pat tie, kuŗu dēļ viņš nodod savus tautas brāļus. Abi Upīša stāsti rakstīti ar tādu naidu un ŷulti, uz kādu gan laikum nav spējīgs neviens cits mūsu rakstnieks. Un kas tā par tipu galeriju, ko mēs ŷeit redzam, — vai tas ir izdarīgais ganu Mika, vai „mēlē palaidies“ pagasta līnu kulstītājs, vai vecais Norītis, kas nevar aizmirst savas divismt pūrvietas un lie-lo algādŗu baru, — tie visi ir dzīvi, pilnasinīgi cilvēki. Vienīgi autoram var pārnest, ka ŷinī stāstā viņš ļāvies

aizrauties no savas nicināšanas pret vāciešiem un parādījis tos kā vienkāršus žūpas, huliganu bandu, bet nevis kā rafinētus sadistus, ar kādiem darīšanas šinī kara. Jāpiezīmē arī, ka partizāņi pēc vācu grupas iznīcināšanas pārāk ilgi un bezrūpīgi uzkavējas Norišos, nodarbojas ar garu vēstulu lasīšanu un piedevām vēl noklausās veselu lekciju.

Vēl divi stāsti izdoti citā apgādniecībā, tāpēc plašai publikai nepieejami. Tie ir J. Vanaga „Snaiperis“, — mazliet pasauss apraksts par snaiperi Juri Egli un viņa agrākajām dzīves gaitām, un Lēmaņa „Vīrs trin cirvi“. Pēdējais pēc satura piekļaujas tiem pašiem partizāņu stāstiem, kas ievietoti krājumā „Atriebēji“.

Cittautu literatūras apgādniecība izdevusi arī J. Sudrabkalna izmeklētās latviešu tautas dziesmas „Elles kungs“, kas pauž latvju tautas seneno naidu pret saviem verdzinātājiem. Izdoti arī divi dzeju krājumi — „Par dzimto zemi“ un „Strēlnieku dziesmas“. Pēdējās gan pārsvarā tulkojumi. „Par dzimto zemi“ sakopots spilgtākais, ko zināmā posmā devusi latvju dzeja, ko tā radījusi kauju starplaikos. Tas ir tas vērtīgais, ka šeit cilvēki neraksta, stāvēdami kā aiz droša aizsega, kur tos nekas nevar skart, bet būdami ar sirdi un dzīvību klāt savās aprakstītajās ciņās. Tāpēc tik izjusti viņu vārdi, tāpēc tik versmīga Rokpeļņa dzeja, kurš izveidojas par istu kauju dziesminieku. Viņa „Strēlnieku dziesma“, „Kaujas dziesma“, „Kaujas vārdi“ ir tiešām dziesmas, kas prasīt prasās, lai tās dziedātu. Nepārspēts ir viņa „Partizāņu sils“ — te vienā isā dzejā ietverts vairāk kā citkārt garā stāstā. Rokpeļnis ir arī vienīgais no jaunaļiem dzejniekiem, kuŗa dzejās jūtam, ka latvju tauta necinās viena, ka tai ir ciņās biedri / „Cēlies nāves kaujai svētai tautu simts“; „Simts tautu stāj pret vācu jūga briesmām“/. Dajai mūsu dzejnieku joprojām gribas noslēgties savas sētas ietvarā un neraudzīties tai pāri.

Sudrabkalns ir kosmopolīts savā būtībā. Viņa dzejās jūtam visas cil-

vēces elpu, viss viens, vai dzejnieks sarunājas ar latvisko zili balto ciela-  
viņu / „Cielaviņa“/, sauc izdeldēt cie-  
šanu atmiņas un atmaksāt ļaunu ar  
pelniņu mēru / „Tai pašā reizā“/, vai  
veltī savas vārsmas Sarkanajai Armi-  
jai, kas iet ciņā, „lai gods un taisnī-  
ba no zemes nepazūd“. Sudrabkalns  
cildina brīves cīnītājus, naida ap-  
dvestus vārdus met seļā tautas node-  
vējiem. Viņa tagadējās dzejas it kā  
sasaucas ar „Spārnoto Armadu“, tās  
savilņo, paceļ, apskaidro atziņas.

Mazajās grāmatiņās vēl daudz dzeju,  
kas iespiedīsies atmiņā, sniegs pār-  
dzīvojumu, ierosinās. Luksa brīnišķā  
„Daugava“, izjustā „Krēslas dziesma“,  
tragiskais „Rudens vakars“, Grigūļa  
jaukais „Latviešu strēlnieku ešelons“  
un spraigais „Gadsimtu naidis“, Kup-  
šes sievietiski sirsnīgās vārsmas, Aus-  
tras Sējas lepna pārliecības pilnā  
„Latvijai“, Baloža spilgti zīmētais  
„Tēvzemes aizsardzības kara“ un liriskā  
„Frontes draudzene“. — Balodis ir arī  
teicams tulkoņājs, daudzi viņa tulko-  
jumi „Strēlnieku dziesmās“ saglabā  
oriģināla svaigumu un smaržu. Arī par  
Īves tulkojumiem sakāms viss labs.  
Gadās tomēr viena otra neveiklība,  
no kuŗas jāizvairās. Piem., no teikuma  
„...ar durkli sauļā mums spēkā  
cirst ir likums viens“ (Količevs „Brī-  
ves armija“) lasītājs netiek gudrs,  
kur jācērt, — sauļā vai spēkā (pē-  
dējais pat vēl divaināk). Nevar sacīt,  
ka naidnieki tiecas „zemi mūsējo ga-  
balos grābt“ (Lebegevs-Kumačs „Zob-  
enam mūs nenopļaut“), — varēja  
plēst, plosīt, etc. Dziesmiņā no filmas  
„Cilvēks ar šauteni“ divrinda „Par  
laimi, par nākotni jauku iet padomju  
karotājs spējš“ (pēdējais vārds gan  
laikam tikai atskaņu dēļ) ir saturā  
nabagāka nekā oriģināls „За счастье  
народное бьются отряды рабочих бой-  
цов“. Nelogiski, ja mīlotā vēl laimi  
karotājam, „ceļš lai jauks“. Ja arī šis  
karotājs iznīcinās kaujās simtiem  
ienaidnieku un atgriezīsies kā varo-  
nis, viņš savas kara gaitas nekad par  
jaukāms neuzskatīs. Te vajadzēja up-  
rēt atskaņu saturā dēļ. Visumā tomēr  
taisni šī dziesmiņa ir ļoti labi tulkota.

Latviešu grāmatu izdošanas darbs

sākts. Atliek tikai vēlēties, lai turpmākie izdevumi skartu plašāku tematiku un būtu lielāki apjomā.

*Fr. Rokpelnis.*

## LATVIEŠU MĀKSLAS ANSAMBLIS

Organizēšanas periodu noslēdzot, Ivanovā radīts neliels, bet pietiekami kvalificēts un darba spējīgs latviešu mākslas ansamblis. Salīdzinot ar pakāpi, kādu bija sasniedzis latviešu teātris, opera un balets, ansamblis, protams, nespēj latviešu mākslu parādīt tās pilnā augumā, bet svarīgi tas, ka vienkopus sapulcināti mūsu radošie spēki un viņu darbs kļūst nozīmīgs ciņas ierocis.

Spēcīgākā ir dziedoņu grupa ar Rūdolfu Bērziņu, Elfrīdu Pakuli, Zahodņiku, Gruzdiņu, Daškovu un citiem. Tie ir jau mākslinieki ar krietnu gatavību, kas spēj apliecināt latviešu dziedoņu sasniegumus un sekmīgi veikt arī savus šīsdienas uzdevumus. Plašu ievēribu guvusi Elfrīda Pakule, kuŗas koncerti Maskavā un radiofonā radījuši viņas balsij daudz cienītāju un labas atsauksmes. Viņas darbs gan maz saistīts tieši ar ansambli. Nav atrasts veids, kā to savienot, lai gan tas būtu vienādi svarīgi kā ansamblim, tā pašai māksliniecei. Nopietns arī Pakules repertuāra jautājums, lai viņas balss nekljūtu tikai spožo balss dotību apliecinātājs. Mūsu komponistiem jāpatur vērā šis uzdevums — likt latviešu dziesmai atskanēt jaunā, ipatā rakstā. Sākumu šim darbam devis Nils Grīnfelds, — Pakules repertuārā divas viņa apstrādātas tautas dziesmas ar koloratūras ievijumu. Vērā paturama arī doma par operas sacerēšanu ar Pakules balsij rakstītu partiju.

Ansambļa koncertos un brigāžu braucienos ar īpašu spēku vienmēr skanējis Rūdolda Bērziņa varoitenors. Viņam ievērojami nopelni latviešu strēlnieku kaujas dziesmu popularizēšanā, tāpat viņa repertuārā aizvien pa latviešu tautas dziesmai un padomju komponistu darbi. Viņa balss radījuši ievēribu arī Maskavā, īpaši pēc sekmīgās piedalīšanās koncertā šī gada 19. oktobrī. Visu vērību vēltīdams aktuālajam repertuāram, Bērziņš nav

šeit dabūjis sevi parādīt bagātīgajā operu materiālā, kas sakrājies viņa garaļā dziedoņa gaitā. Tāda iespēja būtu viņam sagādājama.

Ar labām sekmēm koncertos vienmēr piedalījies arī Leonīds Zahodņiks, taču tieksme izraudzīties vienīgi savai balsij vispateicīgākās dziesmas draud padarīt nenozīmīgu viņa darba saturu. Jāprot pienācīgi novērtēt mūsu māksliniekiem sagādātā iespēja — baigajos kara apstākļos netraucēti strādāt.

Dziedoņu grupa devusi vairākus desmitus koncertu Sarkanās Armijas daļās, atpūtas namos, slimnīcās, radiofonā. Paturot vērā, ka mūsu dziedoņi turpat visi ir arī operu mākslinieki, jau ansambļa organizēšanas sākumā radās doma par viencēliena operas sacerēšanu, piemērotu mūsu dziedoņu sastāvam. Rakstnieku Savienība uzdeva J. Vanagam un Fr. Rokpelnim uzrakstīt libretu, par to ņemot latviešu tautas cīņu ar vācu okupantiem. Jūnija beigās uzdevums bija izpildīts. Darbu nodeva komponistam Nilam Grīnfeldam muzikas sacerēšanai. Tā radās pirmā latviešu padomju oriģinālopera, kuŗas iestudēšanu ansamblis paredzējis veikt līdz Sarkanās Armijas 25. gada dienai.

Darba plānā dziedoņu grupai paredzēti arī operu izvilkomu iestudējumi, dueti un ansambļi. Vairākas oriģināldziesmas uzrakstījuši komponisti Grīnfelds, Ozoliņš un Goldins. Nemaz nav iesaistīts darbā ansambļa vajadzībām komponists A. Liepiņš, kaut viņa talants īpaši masu dziesmu sacerēšanā uzrētu aizpildīt ne vienu vien robu mūsu dziedoņu repertuārā.

Nepieciešami arvien jauni dziesmu teksti. Līdzšinējā darbā parādījies, ka ar aicinājumiem vien tos rakstīt maz kas panākams. Te vietā būtu līgumi ar atsevišķiem dzejniekiem vai arī dziesmu tekstu konkursus.

Konkursa ceļā ansambļa vadība ieguva vairākus labus tekstus kantātei par Staļinu. Īpaši te atzīmējami Jūlija Vanaga un Meinharda Rudziša darbi, kas dod bagātus ierosinājumus muzikas sacerēšanai. Godalgotie teksti jau nodoti komponistiem. Ja darba rezul-

tāti būs sekmīgi, kaŗa apstākļos būs veikts svarīgs un aizkavēts uzdevums, ko mēs nepaspējam izdarīt Padomju Latvijā.

Ansambļa organizācijas plānā bija paredzēts plašs jauktais koris, kas spētu sniegt patstāvīgus koncertus un piedalītos iestudējumos. Radās grūtības ar dziedoņu komplektēšanu, īpaši vīriešu balsīm. Pašreiz darbojas neliels sieviešu koris, kuŗa balsu materiāls pietiekami kvalificēts, taču mazā sastāva dēļ dziesmas vēl nespēj gūt vajadzīgo skanīgumu. Kori papildina, neatmetot arī domu par jaukta kuŗa organizēšanu, kas pilnīgi nepieciešams kā pieminētās operas inscenējumam, tā citiem ansambļa iestudējumiem.

Kuŗa darbībā īpaša rosība radās pēc tam, kad tā vadību uzņēmas komponists Jānis Ozoliņš. Viņam ir krietna un ilggadīga kuŗa vadītāja prasme. Viņš apstrādājis un sabalsojis arī vairākas tautas dziesmas, tāpat kuŗa repertuārā vērtīgs ieguvums viņa komponētās dziesmas — „Sanitāres“ un „Ir.“

Ansamblim paredzēts arī orķestris, taču tā organizēšana vēl joprojām nav veikta. Pašreiz darbojas divi vijolnieki — Ozols un Avens, trompetists Lejiņš. Tas ir vairāk kā trūcīgi, lai varētu runāt par nopietnākiem muzikāliem uzdevumiem.

Tāpat nav sekmīga darba iespējas nelielajai baleta grupai, Vītiņai, Sirmbārdei. Abas dejotājas piedalījušās vairākos brigāžu koncertos Sarkanās Armijas daļās, taču viņu darbs norit bez vadītāja, kas nevar neatstāt sliktas sekas uz viņu kvalifikāciju. Ansambļa vadībai jāsgādā iespēja viņu profesionālai augšanai.

Skaitliski samērā liels ansambļa drāmas kolektīvs. Te ir aktieŗi no Drāmas teātra — Lejaskalne, Zandersons, Grīsle, Bērzsājs, no Dailes teātra — Puķe, Ivansons, no Latgales teātra — Varslavāns, no Padomju Savienības latviešu teātra — Miške, Pētersone. Nākuši no dažādiem teātriem un skolām, viņi ir arī dažāda stila mākslinieki. Daļai buržuiskās Latvijas laikā bija ņemta iespēja darboties teātrī, tas atstāja sekas viņu augšanā. Šis nevienāda sastāvs prasa nopietnu

darbu, lai kolektīvs sāktu dzīvot viena stila mākslas dzīvi.

Sākumā drāmas kolektīva darbs galvenokārt izpaudās nelielu viencēlienu un skeču iestudēšanā. Tas ir piemērots materiāls brigāžu programmām, bet maz dod aktieŗa spēju izkopšanai. Iestudējumus vadīja jaunais režisors Kārlis Piesis. Pāris mēnešu laikā bija sagatavoti ap 15 mazas formas drāmatisku darbu, kas visi parādīti arī skatītājiem. Nevienāda šo darbu literārā vērtība — skeču sarakstīts daudz, bet īsti labu starp tiem maz. Vērtīgs ieguvums ansamblim bija Annas Kupšes drāmatiskās eļides — „Viņi atnāca“, „Aizgāja“ un it īpaši „Pienākums“, kuŗa literārā vērtība krietni augsta. Taču, strādājot tikai ar skečiem, drāmas kolektīvam draudēja iekšēja sadrumstalotība, vienotības trūkums. Radās doma par kopīga ansambļa inscenējuma radīšanu, par darbu ap lielāku skatuves uzdevumu, ap lugu.

Septembra sākumā ansambli ieradās mākslinieciskais vadītājs, nopelniem bagātais mākslas darbinieks Aleksandrs Gļekovs. Viņš ir piedzīvojis un talantīgs padomju režisors ar ilggadīgu praksi un bagātu pieredzi. Viņa vadībā ansambļa darbs sāka veidoties pašu augstāko mākslas prasību virzienā. Tas parādījās gan viencēlienu un skeču iestudējumos, gan pedagoģiskā darbā ar kolektīvu. Nekavējoties viņš sāka realizēt arī domu par kopīga ansambļa inscenējuma radīšanu, veltītu oktobra revolūcijas 25. gada dienai. Teksta sacerēšanu uzdeva Fr. Rokpelnim. Darba ideja — latviešu tauta lielajā Tēvijas karā kopā ar pārējām padomju tautām iet kaujā par savu dzimteni. Inscenējumā ievītas latviešu tautas dziesmas, padomju komponistu darbi, dejas. Iestudējumā nodarbināts viss ansambļa kolektīvs, ieskaitot solistus. Jaunas dziesmas uzrakstījuši komponisti Ozoliņš un Goldins, dekorātīvo ietēŗu darinājis gleznotājs Arturs Lapīņš. Ārējā ietēŗpā un kostīmos līdz Oktobra svētkiem darbu vēl nepaguvu pilnām pabeigt, tāpat pēc pirmās sastapšanās ar skatītājiem — latviešu strēlniekiem — radās vairāki vērtīgi

norādījumi darba idejas skaidrākam zīmējumam. Kopējais novērtējums tomēr bija vienprātīgs, ka ar iestudējumu „Latvieši iet kaujā” ansamblis apliecinājis jau krietnu māksliniecisku gatavību un darba spējas.

Lielā mērā tas mākslinieciskā vadītāja nopelns. Šī darba iestudēšanas laikā ansamblis pirmo reizi isti sāka dzīvot kā vienots kolektīvs, kopīga uzdevuma veicējs. Radās vienota stila izrāde, katram atsevišķam tēlotājam pakļaujoties darba kopējām prasībām. Daži tēlotāji, piemēram, Zigrīda Grīse savā lomā atrada gluži jaunu tēla radīšanas metodi, veikdama krietnu soli sava talanta attīstībā.

Nopietns drāmas kolektīva reperuāra jautājums. Par cik viens no ansambļa tiešiem uzdevumiem ir Sarkanās Armijas daļu apkalpošana koncertiem, turpināsies nelielu viencēlienu un skeču iestudēšana. Nepieciešami oriģināldarbi, jāparāda drāmas sacerējums latviešu tautas cīņā ar vācu okupantiem. Maz vēl mūsu autori pildījuši šo uzdevumu. Ansambļa rīcībā ir divi Andreja Upīša viencēlieni — „Darba dienests” un asā satīra — „Leitenants Vilhelms ellē.” Tāpat Andrejs Upīts ansamblim nodevis savu trīscēlienu lugu „Latviešu partizāni.” Četras drāmatiskas etīdes ansamblim uzrakstījusi Anna Kupše, parādīdama dažas spilgtas epizodes un partizāņu cīņas vācu okupētajā Latvijā. Tas pagaidām arī viss. Nemaz nav drāmas sacerējumos vēl tverta frontes tema, tāpat evakuēto latviešu cīņa un darbs padomju aizmugurē. Šie tematiskie robi katrā ziņā un visā drīzumā aizpildāmi.

Darba plānā paredzēti arī mūsu drāmas klasiķu Raiņa un Blaumaņa darbu iestudējumi. Tas svarīgi kā aktieņu augšanai, tā arī pastāvīga sakāra uzturēšanai ar mūsu rakstniecības labākajiem sasniegumiem. Mazas gan iespējas šādu lielāku iestudējumu aizraidīšanai līdz skatītājiem. Izbraukušie latvieši nedzīvo vienkopus un krievu skatītāju izrāde latviešu valodā nespēj pilnām ievadīt darba idejā. Taču šādu iestudējumu nozīme ansambļa kolektīva augšanā visādā svarīga.

Ansambli darbojas arī grupa krievu

aktieņu — Aleksandrova, Doļins, Astarovs un citi. Viņi vairākkārt piedalījušies koncertos ar viencēlienu un skeču iestudējumiem. Lielāku skatuvēs darbu veikšanai kolektīvs vēl par mazu.

Īpatnējie apstākļi, kādos ansamblim jāstrādā, īpaši tas, ka auditorija ansamblim jāatrod izbraucienos, nosaka robežas iestudējumu dekoratīvai apdarei. Nelielo iestudējumu izrādes parasti notiek bez jebkādam dekorācijām, izrādes vietā apgādājot nepieciešamos priekšmetus, galdņus, solus. Lielāks uzdevums bija ar inscenējumu „Latvieši iet kaujā”. Dekorātoram Arturam Lapiņam izdevās dot izrādes stilam pieskanīgu aizkaru un laukskata gleznojumu, kas nerādīja arī nopietnas grūtības, to pāravadājot. Līdzīga veida uzdevumi ansambļa darbā būs arī turpmāk.

Blakus dekoratora darbam Arturs Lapiņš devis arī vairākus grāmatu vāku zīmējumus, plakātus un portretus. Tāpat arī pārējie mūsu tēlotāji mākslinieki, kam Ivanovā sagādātas radoša darba iespējas, devuši vairākas gleznas un zīmējumus ar kara temu. Varslavāns pabeidzis gleznu „Latvietes kolhozā”, tā pieņemta Lielās Oktobra revolūcijas 25. gada dienas izstādei Maskavā. Tāpat izstādei pieņemti trīs Bernharda Dannenhirša linogriezumi par latviešu tautas revolūcionārajām cīņām un Tēvijas kara, Irmas Jaunārajas glezna „Vēstule no frontes”, Kruglova „Latviešu strēlnieku nometne” un Roždārza glezna „Partizāni”. Tas ir krietns mūsu mākslinieku sasniegums. Vairākus linogriezumus ar frontes tematiku devis Augusts Pupa. Vēl tomēr maz darīts lielā Tēvijas kara notikumu un varoņu attēlošanai krāsū un līniju rakstos. Tēlotājiem māksliniekiem ilgu laiku prasīja savu organizatorisko lietu kārtošana, māksliniekiem netika doti konkrēti uzdevumi. Aizkavētais jāpanāk vistuvākā laikā.

Latviešu mākslas dzīve bargā kara apstākļos nav zaudējusi spraigumu un cīņas spēku. Tai laikā, kad vācu barbari sabradā un izposta latviešu kultūras un mākslas vērtības, šeit turpina augt latviešu rakstniecība, mūzika,

skatuves māksla, glezniecība. Tā sauc un palīdz cīņā par mūsu dzimtenes atbrīvošanu, par vācu sērgas izdeldēšanu, par latviešu tautas nākotni un dzīvi Staļina zemē.

Latviešu māksliniekiem ik brīdi jāapzinās savs cīņas uzdevums, jāstrādā tā, lai viņu darbs kļūtu durkļa vērts, lai tas palīdzētu uzvarēt.

*J. Niedre*

## JĀNI LINDI-LINDULI PIEMINOT

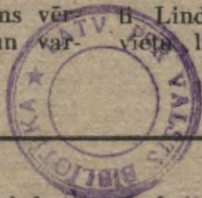
11 novembrī Ivanovā latviešu mākslas ansambļa kolektīvā beidza savas mūža gaitas viens no visvecākiem latviešu literātiem — Jānis Lindulis (Jānis Linde).

Ar Linduļa vārdu saistīts vesels laikmets latviešu tautas dzīvē — laikmets pēc zemnieku brīvlaišanas 1860. gados, 1905. gada revolūcijas notikumu brieduma posms un pēc tam sekojošie sabiedriskās aktivitātes atplūdu gadi.

Savās lugās Lindulis attēlo sabiedrisko pārvērtību norises atspoguļojumu vienkāršo ļaužu apziņā. Linduļa lugu varoņi nav augsti ļaudis, viņi visi pelēkās ikdienas gaitnieki saskarē ar lielām sadzīves problēmām un tādēļ viņi tik tuvi tautas vairākumam. Dažas Linduļa lugas, kā „Dižūdru Māle“, nav nozudušas no latviešu skatuves pāri par 30 gadu no vietas. To izrādīja cara laikā, to izrādīja 18. novembra Latvijā uz lauku skatuvēm, to izrādīja Maskavas latviešu skatuve, tā palikusi repertuārā pašlaik uz Amerikas latviešu skatuves. Pavisam Lindulis uzrakstījis 14 lugu, kurās visas aizķer kādu svarīgu problēmu tautas dzīvē. Lindulis ir taisnības kaņķotājs — viss viņa vārdu ašums vērsis pret tautas apspiedējiem un var-

mākām. Šī tema galvenā arī Linduļa dzējā un stāstu krājumos.

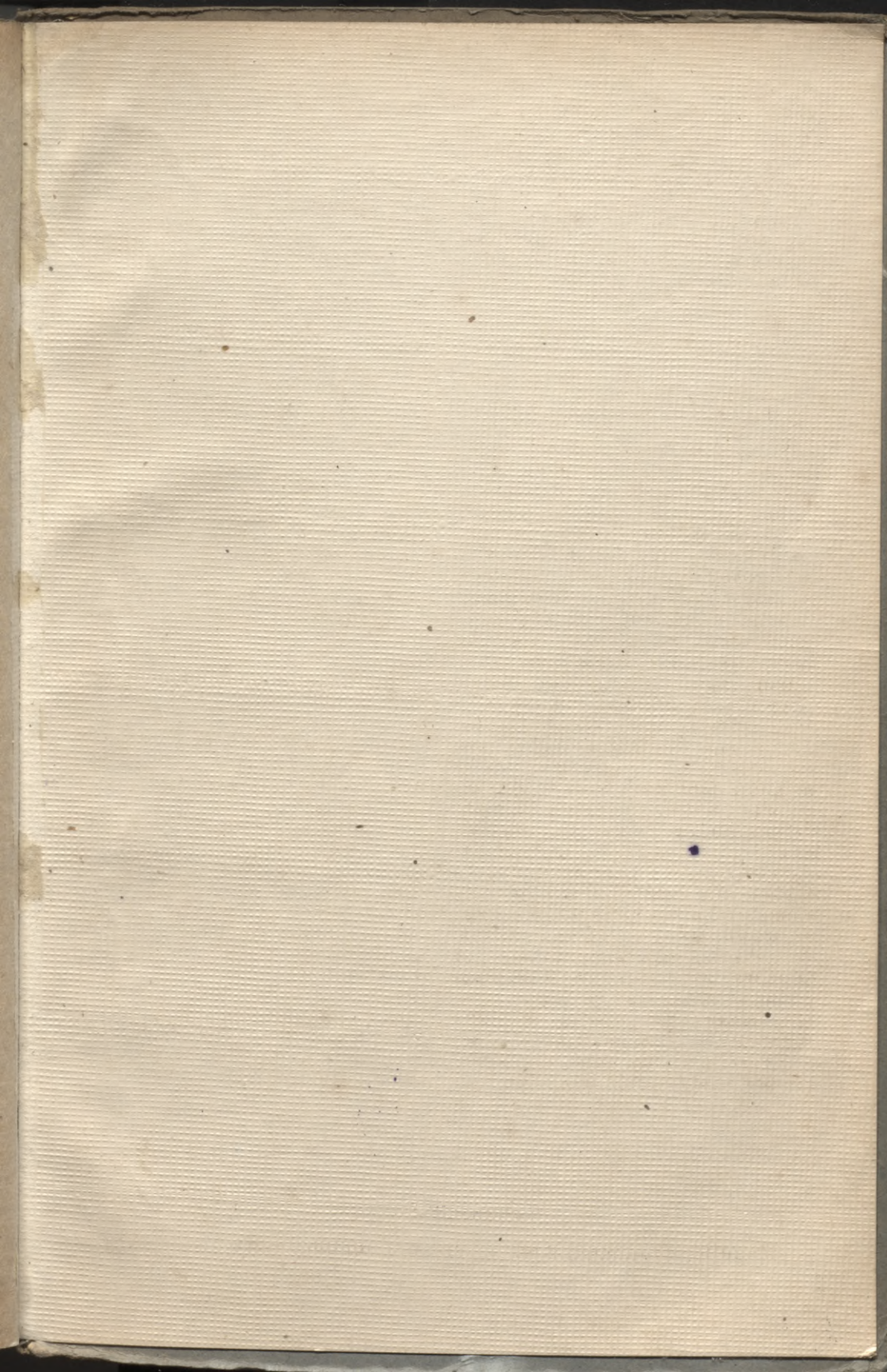
Linduļa mūžs — savai tautai uzti-cīga dēla mūžs. Ar lielu piepūli jaunībā ieguvis skolotāja tiesības, (Lindulis dzimis 1870. g. 21. augustā) viņš līdz 1901. gadam strādā kā skolotājs Kurzemē un Maskavā. Pēc 1900. gada Lindulis saistās ar nelegālo strādnieku organizāciju pulciņiem, uztur Talsos grāmatnīcu, kas kalpo nelegālās revolūcionārās literatūras izplatīšanai. Par līdzdalību 1905. gada revolūcijā sods ekspedīcija Linduli meklē, lai nošautu. Viņš emigrē uz ārzemēm, kur paliek līdz pat 1918. gadam, uzrakstīdams ap pusi savu populārāko lugu. Atgriezies Latvijā, nodarbojas kā korektors un literāts. Par nopelniem darba tautas atbrīvošanas un kultūras laukā padomju valdība 1940. gadā piešķir Lindulim kultūras darbinieku pensiju. Hitleriešu ordām iebrūkot Latvijā, Lindulis atrod apmešanās vietu Gorķijas apgabala kolhozā, kur, neraugoties uz ārkārtēji grūtajiem apstākļiem, nodarbojas ar rakstniecību. Nodibinoties latviešu mākslas ansamblim, Lindulis pārceļas uz dzīvi Ivanovā. Te viņš sāk rakstīt savu „dzīves stāstu“, kas sākas ar latviešu zemnieku nemieru dienām 1870. gados, velkas cauri 1905. gada vētrām, aizviļņo emigrācijas dienās līdz pat Lieļajai Oktobra Sociālistiskajai revolūcijai. Lindulis nepaguva nobeigt savu atmiņu grāmatu, spalva aprīma tecējumā. Nevarēja piepildīties arī Linduļa sapnis — atgriezties Latvijā un būt palīdzīgam pie tās atjaunošanas. Linduļa mūža ritums atspīd kā gaiša diena latviešu tautas atmiņā. Viņš ir īsts, nesalaužams cīnītājs, paraugs dzīves optimismam visgrūtākajos brīžos. Kā sava laikmeta reāli dokumentu Linduļa daiļdarbi ieņem redzamu vietu latviešu literatūras vēsturē.



Redakcijas koleģija:

A. UPĪTS, J. SUDRABKALNS, V. LĀCIS, J. NIEDRE (redakcijas sekretārs).





215  
**ЗНАМЯ • Литературный альманах**

На латышском языке

Цена 4 руб.